fondată în 1895
bpt
serie nouă

thomas hardy

jude neștiutul

*

bpt

Copèrta *I. Apostoloiu*

thomas hardy

jude neștiutul

ROMAN

★

TRADUCERE, PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC
DE VERA CĂLIN

1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

JUDE THE OBSCURE

by

THOMAS HARDY

MACMILLAN AND Co. LIMITED
LONDON. 1929

PREFAŢĂ

Jude neştiutul publicat în 1895 este ultimul roman al lui Thomas Hardy. După această dată, scriitorul care a dat una dintre cele mai specifice expresii ale tragismului modern, părăseşte domeniul prozei pentru a scrie poezie. A rămas însă în istoria literaturii în primul rînd ca romancier.

Thomas Hardy a explicat într-o prefaţă scrisă cu prilejul reeditării romanului *Jude neştiutul* motivul care l-a îndemnat să părăsească uneltele de romancier. Nici romanul care precedase tragica istorie a lui Jude, anume *Tess d'Urberville*, n-avusese parte de o primire favorabilă din partea publicului şi a presei. Pesimismul disperat, ignorarea prejudecăţilor curente într-o societate puritană, cum era societatea victoriană, de către autor şi creaturile sale, şocaseră. Scris într-un moment de criză spirituală şi intimă, romanul de faţă conţine pagini de atac pasional împotriva unor legislaţii socotite absurde — în primul rînd, legislaţia căsătoriei — atac care explică o primire oficială nefavorabilă. Astăzi aceste izbucniri violente adresate unor instituţii cu mare forţă de coerciţiune în riguroasa eră victoriană sună strident atunci cînd imprimă cărţii un caracter din cale afară de tezist. Instituţiile şi legile denunţate ca absurde îşi găsesc însă locul într-un roman al destinului, în măsura în care alcătuiesc acel

mecanism tragic, în angrenajul căruia se năruie aspiraţiile unor conştiinţe elevate, eşuează fiinţe de o rară frumuseţe morală.

Aşa şi înţelegea de altfel romancierul lucrurile, fiindcă vedea în legislaţia crudă a căsătoriei „un punct de vedere potrivit pentru fabula unei tragedii, povestită de dragul prezentării unor amănunte ce conţin multe adevăruri universale şi în speranţa că s-ar putea găsi (într-o asemenea fabulă) anume elemente de catarsis aristotelic".

Referirea la teoria autorului *Poeticei* asupra funcţiei eliberatoare, catartice a tragediei, ni-l arată pe Thomas Hardy plasîndu-se el însuşi în seria inaugurată de poeţii tragici ai antichităţii.

Ideea de *fatum*, analogiile cu tragedia antică revin de altfel frecvent în paginile cărţilor sale. În romanul de faţă, referirile la vechii poeţi tragici sînt atribuite unuia dintre personajele principale : „Aş zice că o soartă tragică s-a înverşunat împotriva Atrizilor". Într-unul din momentele cele mai deznădăjduite ale romanului sînt invocate cuvintele corului din Agamemnon : „Lucrurile sînt aşa cum sînt şi vor ajunge la dezlegarea care le este sortită".

Fundalul predilect al tragediilor lui Hardy este Wessexul, provincia natală a scriitorului încremenită în cadre seculare de viaţă. Cu o istorie ce urcă în trecut pînă în epoca celţilor şi păstrînd urme ale cultului druidic şi ale ocupaţiei romane, Wessexul şi, în general, peisajul lui Hardy participă la acţiune cu o intensitate cerută de însăşi natura conflictului tragic în epoca romancierului englez. Ca şi landa din romanul lui Emily Brontë, *La răscruce de vînturi*, ca şi oceanul în *Moby Dick* al lui Melville, natura lui Hardy asigură proiecţia intrigilor romancierului pe acel fond de generalitate şi eternitate pretins de tragedie. Fiindcă nu e inte-

resat de „caractere" ci de destine, Hardy simte nevoia acestui spaţiu elementar şi neschimbător care este peisajul Wessexului [1]. Chiar atunci cînd scena se mută din ambianţa naturală în cadrul civilizaţiei, adică în decorul citadin, determinismul ancestral reprezentat de pămîntul natal rămîne atît de puternic, încît dezrădăcinarea devine factorul care declanşează acţiunea tragică. Tensiunea tragică poate fi rezultatul unui dezacord între încremenirea de veacuri a lumii rurale din care provin aproape toate personajele lui Hardy şi apariţia elementelor ţinînd de o civilizaţie artificială sau mercantilă. Nenorocirea care striveşte viaţa argatei Tess şi chiar ultimul act al tragediei care se joacă în umbra giganţilor de piatră din Stonehenge sînt nu numai o dovadă a cruzimii „căpeteniei nemuritorilor" ci şi rezultatul zguduirii unor tradiţii multiseculare prin pătrunderea unor relaţii brutale în viaţa patriarhală a satului. Micile şi marile ironii ale vieţii, care alcătuiesc substanţa tematică a mai tuturor operelor lui Hardy (şi nu numai a povestirilor incluse în volumul *Micile ironii ale vieţii*) sînt atribuite unui destin de care este răspunzător cînd „căpetenia nemuritorilor", cînd legislaţiile pămînteşti.

*

Un roman al ratării, desigur — şi, spunînd aceasta, adoptăm terminologia curentă în discutarea romanului realist ce s-a scris în secolul trecut, urmînd a formula mai jos toate distincţiile cerute de modul specific în care tratează Hardy această temă, în jurul căreia, ca şi în jurul aceleia simetrice ei — tema ascensiunii, a arivismului — s-a cristalizat materia epică a atîtor romane de moravuri.

---

[1] Vezi Edwin Muir, *The Structure of the Novel*, Hogarth Press, 1946, pp. 66—67.

Jude aparţine tipologiei năzuitorului strivit de o ambianţă ostilă într-o lume în care relaţiile dintre oameni capătă un caracter de impermeabilitate dezumanizată. Dar sfîrşitul tragic al personajului reprezintă şi o sancţiune a destinului împotriva aceluia care a comis păcatul de a se transplanta.

Jude Fawley este un copil de ţăran din Wessex, dirijat de o imperioasă şi mistuitoare vocaţie intelectuală. Sensibil şi pasionat, el resimte, din prima copilărie, atracţia aproape fascinantă a ştiinţei şi a frumuseţei intelectuale întruchipate în mintea lui de oraşul Christminster, oraş universitar plin de colegii şi de monumente istorice.

Copilul Jude, ca mai toate personajele lui Hardy este conceput poetic ; „Hardy mi se pare că e în mod esenţial un poet, scrie E. M. Forster [1], un poet care îşi construieşte romanele de la o mare înălţime. Ele sînt concepute ca tragedii sau tragicomedii."

Aşa se face că, în cazul lui Hardy ca şi al lui Dickens, nu se poate vorbi de o psihologie a copilului, ci de o viziune poetică prin intermediul căreia creatorul transmite parte din propria sa sensibilitate, din propriile sale amintiri unor personaje care înaintează din copilărie spre maturitate „legaţi de mîini şi de picioare, în sunetele loviturilor de ciocan ale destinului" [2].

Nici unul dintre scriitorii secolului trecut — şi sînt foarte numeroşi — care s-au apropiat de tema copilăriei, n-au atribuit însă copilului o asemenea maturitate stranie, maturitate exacerbată de sentimentul acut al proastei întocmiri a lumii. E un sentiment al autorului proiectat asupra creaturii sale. O experienţă dureroasă trăită de micul simbriaş în slujba unui fermier îl împinge spre cugetări răscolitoare, greu de atribuit minţii unui copil :

[1] E. M. Forster, *Aspecte ale romanului*, E.L.U., 1968, p. 98.
[2] E. M. Forster, id., p. 98.

„Înțelegea că pe măsură ce crești descoperi noi răspunderi. Lucrurile nu se rînduiau chiar așa cum își închipuise. Logica naturii era prea crudă pentru ca el s-o încuviințeze. Faptul că îndurarea față de unele făpturi însemna cruzime față de altele îi rănea simțul armoniei". Micul Jude cunoaște efectele cruzimii, trăiește sentimentul așteptării înfrigurate ca și durerea speranțelor neîmplinite. Copilul așteptînd la marginea drumului apariția unui trecător care să-i aducă vești din cetatea visurilor formulează un gînd de o tragică și tulburătoare generalitate, rostit, de fapt, de glasul romancierului : „Dar nu a venit nimeni, pentru că nimeni nu vine niciodată".

Ceea ce urmează în viața adolescentului și a tînărului este dezvoltarea epică, a uneia dintre cele mai vechi și fundamentale teme poetico-alegorice : căutarea, căutarea idealului *(la quéte, the quest)*, temă tratată în acord cu viziunea tragică a romancierului. Vechea structură compozițională a atîtor alegorii ale căutării este acoperită și uneori mascată de depunerile unei compuneri literare în interiorul căreia fuzionează fulguranția poetică și observația realistă cu detaliul naturalist.

Jignit de vederea brutalității din natură și din omenire, Jude se dăruiește pătimaș visului său, întruchipat de cetatea învățăturii. Christminsterul pentru prima oară zărit de la distanță de micul Jude de pe o scară proptită de Casa Neagră, într-un asfințit cînd cetatea apare ochiului său vrăjit ca o mare de topaze, devine obiectul unui cult, la care Jude nu renunță nici după ce orașul cu ziduri severe, cupole, turnuri, biserici gotice, creneluri și vechi colegii îl respinge, nici după ce știe că nu face parte dintre „aleși" și că porțile colegiilor vor rămîne pe veci închise pentru el.

Traiectorii tragice sînt cîteva în acest roman. Drumul vieții lui Phillotson, dascălul și modelul uman al copilului dornic să primească harul științei, îl prefigurează pe acela al lui Jude. Și pe învățător „cetatea" devoratoare de idealuri ca și biserica îl resping.

Orașul universitar Christminster (în realitate Oxford) este, în cartea lui Thomas Hardy, o prezență covîrșitoare. Mai întîi ca ideal intangibil, ținta unei ardente căutări. Prin aceasta el ține de o zonă a sacralității și, dacă acceptăm limbajul criticii arhetipale, de simbolurile „centrului" (tabernacu, sfîntă a sfintelor etc.).

Dar orașul este și o prezență palpabilă și, ca atare, trăiește prin zidurile și pietrele lui, prin ansamblurile și detaliile lui arhitectonice pe care Hardy — ca fost arhitect — și pe care Jude — devenit meșter zidar — le văd, le simt, le reînvie în materialitatea lor și prin valori de atmosferă. Thomas Hardy rămîne un mare evocator de orașe, așa cum este poetul unei naturi mitice, zonă a primordialului încremenită și necontaminată de timp. Pădurea din romanul *Cei din pădure*, landa (Egdon Heath) din *Întoarcerea băștinașului*, monoliții uriași din Stonehenge *(Tess d'Urberville)* participă la acțiunea romanului lui Hardy, imprimă intrigilor acel element de forță și eternitate, de care tragedia are nevoie și pe care poate doar în romanul lui Emily Brontë, *La răscruce de vînturi*, îl mai găsim astfel.

Dar *Jude neștiutul* nu este, în mod precumpănitor, romanul peisajului rural. Există împrejurimile satului Marygreen cu lanurile de grîu semănate în depresiuni, cu cărările ce urcă piepțiș povîrnișurile dealurilor. Istoria e prezentă în landele Wessexului, în gorganele lui străvechi — urme de monumente romane —, în drumurile lui bătute pe vremuri de legiuni. Dar evocarea orașului

primează. Ea ni-l dezvăluie pe arhitect nu numai prin simțul arheologic și viziunea plastică a aceluia care știe să vadă, dar și prin acuitatea aceluia care deosebește ecoul unor pași pe o uliță îngustă dintre două ziduri de colegiu, de sunetul pașilor pe dalele unei curți interioare sau pe sub bolta unei biserici, a aceluia care cunoaște, ca un experimentat meșter zidar, senzația pe care piatra veche mîncată de timp o prilejuiește degetelor ce se plimbă pe dantelăria unei clădiri gotice.

Cu zidurile lui impenetrabile pentru băiatul de țăran vrăjit de lumina științei umaniste, cu profesorii lui înveșmîntați în solemne mantii purpurii, cu umbrele și luminile, cu colegiile, bibliotecile, bisericile lui, Christminsterul nu este un simplu fundal pentru tragedia lui Jude. Este — așa cum sînt deobicei în romanele lui Hardy orașele și peisajele — deopotrivă simbol și actor principal în piesa care se joacă.[1]

*

Personajele lui Hardy — s-a spus — nu întîmpină cititorul cu o mare diversitate și complexitate. De structură mitico-poetică, în paginile cele mai izbutite ale romancierului, ele sînt deobicei lesne și satisfăcător caracterizate printr-un unic epitet: „pasionata" Eustacia Vye din *Întoarcerea băștinașului*, „violentul" Michael Henchard, eroul romanului *Primarul din Casterbridge*, „naivul" Giles Winterborne din *Cei din pădure* etc. Concepuți ca ipostaze, eroii lui Hardy sînt scutiți de dezbateri interioare prilejuite de propria lor plurivalență. Față în față cu împrejurările prime și ultime ale destinului: iubire, ură, moarte — aceste personaje poetic concepute sînt cel mai adesea zugrăvite la scara

[1] Vezi David Cecil, *Hardy the novelist*, Constable & Co., Londra, p. 66.

măreţiei pe care o pretinde tragedia. În interiorul unei asemenea viziuni rămîne loc puţin pentru trăsături strict individuale şi pentru analiză psihologică.

La prima vedere, formula pare a se fi modificat în *Jude neştiutul*. Jude Fawley şi Sue Bridehead sînt gîndiţi ca nişte intelectuali complicaţi. Nu par a fi copiii pămîntului, „băştinaşii" care se reîntorc fiindcă locul lor este în lumea tradiţională a Wessexului.

Jude şi Sue se mişcă mai firesc pe străzile oraşului, în umbra unor ziduri istorice decît printre dunele şi hăţişurile care împrejmuiesc cătunele Wessexului. Tragedia lor ţine totuşi de natura afectelor primordiale : dezrădăcinarea.

Pe această bază a transplantării se ridică nişte structuri şi nişte probleme psihologice, puţin convingătoare. „Psihologia la el (la Hardy, *n.n.*) nu este lucru esenţial. Toate personajele lui sînt construite cu robusteţe şi în mod laborios ; nu sînt variate şi nu oferă, dacă exceptăm pe Jude şi pe Sue, o prea mare complexitate." [1] Din punct de vedere psihologic Jude şi Sue nu reprezintă totuşi o reuşită. Au avut dreptate cei ce au deplîns noul interes al romancierului pentru individualităţile complicate ce pretind investigaţie psihologică.

De fapt Jude nici nu este un personaj complicat, el fiind conceput după o înţelegere care ne duce din nou la viziunea mitică. Există în caracterul lui o dublă determinare care-l face să fie solicitat în două direcţii. Există mai întîi acel Jude care ţese şi alimentează visul Christminsterului, visul unei vieţi dedicate învăţăturii umaniste şi apostolatului.

Dar mai există un Jude chinuit de pasiuni carnale, cedînd uşor ispitei şi chiar viciului. Cele două suflete care se zbat

[1] René Lalou, *Littérature anglaise*, Kra, Paris, 1929.

în pieptul lui Jude își găsesc întruchiparea exterioară în cele două femei care-i hotărăsc destinul : Arabella, femeia senzuală, trivială și provocătoare, prezență ce atîtă, care-l atrage și-l respinge deopotrivă ; și Sue, cerebrală, eterică, pasionată după idei, care cunoaște la rîndul ei o dualitate generatoare de drame interioare.

Ne aflăm, după ce înlăturăm rezultatele intenției de analiză psihologică și dezvoltările realiste sau chiar naturaliste, în domeniul înfruntărilor decisive între bine și rău, substanța atîtor sau, pentru a adopta limbajul alegoric al psihomahelor, în prezența luptei dintre pasiunea carnală (viciul) și aspirația spirituală (virtutea). Dar aceasta este structura ultimă a unui roman bogat, structură la care numai sub semnul unei critici arhetipale ne este îngăduit să reducem cartea lui Hardy.

Prezența Arabellei este însoțită în paginile romanului lui Hardy de gesturi simbolice menite să sublinieze apartenența ei la nivelul animalic al vieții. Jude o vede prima dată pe Arabella curățind măruntaie de porc și e acostat de ea în mod agresiv cu un ciudat proiectil : o băşică de porc. Momentul primei rupturi de Arabella e marcat de episodul tăierii porcului, episod brutal și traumatizant pentru conștiința lui Jude.

Pe Sue, Jude o vede prima oară prin vitrina unui magazin cu obiecte bisericești migălind o inscripție înflorită. Ea îi pretinde vărului ei o sublimare a sentimentelor, sublimare pe care acest temperament nestăpînit o acceptă greu, dar o acceptă pentru că dă satisfacție uneia dintre cele două chemări care-l solicită. Dacă structura celor două personaje feminine ar fi atît de categoric antitetică — Arabella reprezentînd amorul profan, iar Sue iubirea sublimată — simetria romanului ar sugera într-adevăr schematismul unei alegorii.

Cu rezultatele discutabile, Hardy introduce o nouă dualitate. Sue, ea însăşi, oscilează între o viaţă de plenitudine păgînă şi o spiritualitate desprinsă de contingenţe terestre, aşa cum dovedeşte episodul statuetelor de zeităţi antice cumpărate de ea şi introduse pe furiş într-un aşezămînt religios.

În ceea ce-l priveşte pe Jude, cele două solicitări din viaţa lui alimentează un permanent conflict interior exteriorizat prin gesturi simbolice ca acea păgînă îngenunchiere în faţa soarelui salutat cu versul horaţian sau arderea cărţilor religioase după moartea bătrînei mătuşi.

În intenţia autorului, Sue pare să fi fost nu doar femeia eterică, spiritul pur, cum îi place lui Jude să o considere în opoziţie cu terestra Arabella. Hardy se gîndea să contureze un portret de femeie modernă şi emancipată, ceva în genul eroinelor ibseniene, care sfidează prin gesturi şi cuvinte opinia filistină. Ale ei sînt părerile care trebuie să-i fi scandalizat cel mai puternic pe recenzenţii cărţii.

Sue e adepta uniunii libere, fiindcă socoteşte că orice contract impus de o societate convenţională ucide iubirea. E raţionalistă, tratează cu o libertate sfidătoare cele sfinte şi determină în Jude o prefacere, la capătul căreia fostul aspirant la hirotonisire este cîştigat de gîndirea laică.

În calitate de transmiţătoare a unor idei înaintate, Sue e o tează întruchipată şi ca atare puţin convingătoare. Unitatea ei interioară mai este şi grav primejduită de mutaţiile psihologice menite să sublinieze indiferenţa destinului faţă de vieţile muritorilor.

Sue se căsătoreşte, din recunoştinţă, cu Phillotson, fostul învăţător al vărului ei. Părăseşte apoi căminul, pentru a trăi alături de Jude uniunea liberă mereu preconizată de ea. În mo-

mentul în care cei doi par a fi ajuns la un echilibru rezultat din armonizarea convingerilor și înfruntă curajos ostracizarea, intervine contratimpul tragic, mereu prezent în opera lui Hardy, expresie a ironiei destinului, ale cărei victime sînt cele mai alese și mai sensibile creaturi.

Lipsa de sincronizare între sentimentele personajelor sau între atitudinile acestora și datele realității obiective este unul dintre procedeele prin care sensibilizează romancierul ironia tragică. În *Tess d'Urberville*, scrisorile nefericitei Tess nu-i parvin iubitului ei Angel Clare, angajat într-o aventură agricolă americană. Crezîndu-se părăsită, Tess se reîntoarce la fostul ei seducător, Alec, pe care nu-l iubește, tocmai cînd Angel, împins de un dor irezistibil, se reîntoarce.

Efect al unui hazard este și contratimpul tragic din *Întoarcerea băștinașului*. Eustacie Vye n-o poate primi, datorită unei banale întîmplări, pe mama lui Clym, venită cu un mesaj de pace. Este întîmplarea care determină imposibilitatea de a stăvili nenorocirea finală. Nuvelele din *Micile ironii ale vieții* abundă în astfel de contratimpuri.

În *Jude neștiutul*, destinul capătă înfățișări felurite. Ne întîmpină fatalitatea biologică ce izbucnește în temperamentul vulcanic al lui Jude, personaj dominat de erotism, incapabil să-și înfrîngă demonii interiori. Thomas Hardy e în nota unui naturalism pe care teoretic îl combate, atunci cînd descrie catastrofele pricinuite de asemenea temperamente (o mare parte din desfășurarea tragică a romanului *Primarul din Casterbridge* se datorește violențelor temperamentale ale lui Henchard) și cînd își alimentează pesimismul din recunoașterea fatalității biologice. Naturalistă este și acceptarea dezastrelor pricinuite de ereditate. Asupra legăturii dintre cei doi — Jude Fawley și Sue Bride-

head — planează blestemul reprezentat de dușmănia dintre două familii și de incapacitatea indivizilor din acest roman de a suporta jugul căsniciei.

E ciudată și caracteristică lui Hardy simbioza dintre aceste note naturaliste și efectele unei imaginații poetic orientate. Hardy își plăsmuiește — spuneam — personajele ca un poet. De aci nuanța de mister a creațiunilor lui, mister pe care Hardy îl surprinde prin mijlocirea unui act de intuiție poetică. Forța aproape magică a lui Giles Winlerbaria *(Cei din pădure)*, forța ce se comunică arborilor plantați de el ține de desăvîrșita întrepătrundere între om și natură. Aceeași comunitate descoperim la Tess, și ea ne este comunicată în chip de emoție și nu prin analiză psihologică. Același tip de imaginație poetică explică și gigantismul unora dintre personajele lui Hardy. Michael Henchard *(Primarul din Casterbridge)*, în pasiunea lui răzbunătoare ; Eustacie Vye *(Întoarcerea băținașului)*, în impulsivitatea ei erotică se proiectează grandios pe fondul naturii elementare.

Ca poet recurge Hardy atît de des la reprezentările simbolice. E simbolic gestul scrijelării cuvîntului „într-acolo" de către micul Jude pe borna de la marginea drumului ce duce spre Christminster, și e simbolică, pentru ironia destinului, regăsirea bornei cu inscripția în momentul năruirii totale a fiului de țăran. Simbolică este și Casa Neagră din vîrful dealului, de pe acoperișul căreia vede copilul pentru prima oară luminile cetății rîvnite.

Cînd Hardy șterge granița între caractere și simboluri, rezultatul nu este totdeauna fericit. Așa se întîmplă, cred, în cazul personajului simbolic numit Bătrînul Timp. Bătrînul Timp este copilul lui Jude și al Arabellei și el sosește pe neașteptate în chip de mesager al destinului în casa lui Jude și a lui Sue. E un copil straniu, trist și bătrînicios („bătrînețea costumată în tinerețe") ;

un copil care nu rîde şi nu zîmbeşte (ochii lui par să spună că „rîsul provine totdeauna din neînţelegere") ; un copil maturizat de singurătate şi nenorociri. Curînd el se impune ca un simbol, simbolul tragicului născut de condiţia vieţii moderne, aşa cum ne arată aforismele şi cugetările simbolice pe care le rosteşte neîncetat acest copil iremediabil atins de *Weltschmerz* : „Grozav mi-ar plăcea florile dacă nu m-aş gîndi tot timpul că, după numai cîteva zile, se vor ofili". Ca simbol este gîndită şi cumplita faptă a Bătrînului Timp, care, din dezgust pentru viaţă, îşi spînzură fraţii — copiii lui Jude şi ai lui Sue — şi apoi se sinucide.

Acest lugubru episod determină în cugetul lui Sue o mutaţie ce devine mijlocul de realizare a contratimpului tragic. Zguduită de moartea violentă a copiilor ei, Sue trece printr-o criză şi devine credincioasă, tocmai cînd, sub influenţa ei, Jude s-a lepădat de credinţă şi priveşte viaţa cu înţelegere de raţionalist. Se produce aci o confuzie de planuri foarte frecventă la Hardy. Fapta Bătrînului Timp este un motiv simbolic, în timp ce mutaţia trăită de Sue ţine de evoluţia unui caracter şi, ca atare, ar trebui să se conformeze legii verosimilităţii psihologice.

Sfîrşitul tragic al aventurii spirituale trăite de Jude ne readuce într-un cadru în care destinul devine emanaţia unui mecanism social apt să-i strivească pe cei puri şi merituoşi. Cetatea universitară cu oamenii şi legile ei riguroase distruge viaţa ţăranului dezrădăcinat pe care nu-l primeşte în incinta ei. „Un zid doar îl despărţea de tinerii contemporani cu el, care n-aveau altă datorie decît să citească, să scrie, să studieze. Doar un zid, dar ce zid !"

Cartea se încheie cu un contrast aproape prea evident pentru semnificaţia pe care Hardy doreşte în acest ultim roman să o

dea conceptului de destin. Fiul de țăran, lucrătorul zidar căruia școala i-a închis porțile, moare singur și neștiut în cămăruța lui, în timp ce în sala de festivități a unui mare colegiu, niște ilustri descendenți primesc în sunetele unei muzici festive răsplata rangului.

În finalul acestui ultim roman al său — roman al dezrădăcinării și ratării — Hardy pare să unifice legile sociale cu acelea cosmice și biologice sub semnul aceluiași destin crud și ironic față de individul uman.

VERA CĂLIN

TABEL CRONOLOGIC

1840 La 2 iunie se naște Thomas Hardy în satul Beckampton din Dorset, ca fiu al unui meșter constructor.

1842 Grevele din Lancashire stimulate de mișcarea chartistă.

1847 Thackeray începe publicarea *Bîlciului deșertăciunilor.*

1848 Anul revoluțiilor de pe continent, momentul culminant al mișcării chartiste.
Apare *David Copperfield* de Dickens.

1854 Războiul Crimeii.
Apare *Timpuri grele* de Dickens.

1856 Intră ucenic la un arhitect, restaurator de biserici.

1860 George Eliot publică romanul *Moara de pe Floss.*

1862 Pleacă la Londra pentru a studia arhitectura.

1867 Scrie primul roman (rămas nepublicat) : *Săracul și doamna.*
Părăsește arhitectura și se dedică literaturii.

1871 Apare romanul *Remedii disperate.*

1872 Publică romanul *Sub frunzişul verde.*

1873 Publică romanul *Doi ochi albaştri.*

1874 Apare romanul *Departe de mulţimea înnebunită.*

1878 Publică romanul *Întoarcerea băştinaşului.*

1880 Apare *Trompetistul negru.*

1882 Publică romanul *Doi în turn.*

1883 Părăseşte Londra şi se stabileşte la Dorchester.

1886 Apare romanul *Primarul din Casterbridge.*

1887 Apare romanul *Cei din pădure.*
Întreprinde o călătorie în Franţa şi Italia.

1888 Publică *Povestirile din Wessex.*

1891 Apare romanul *Tess d'Urberville.*

1894 Apar nuvelele *Micile ironii ale vieţii.*

1896 Apare romanul *Jude neştiutul* şi povestirea *Spectrul realului.*

1897 Apare romanul *Femeia iubită.*
Descurajat de primirea romanului *Jude neştiutul* de către cercurile oficiale, Thomas Hardy renunţă la proză şi se dedică poeziei.

1898 Publică *Poemele din Wessex.*

Bernard Shaw scrie *Profesiunea doamnei Warren.*
Thomas Hardy publică *Poeme din trecut şi prezent.*

1902 Sfîrşitul războiului colonialist împotriva burilor.

1903 Întreprinde o călătorie pe Rin, în Olanda şi Belgia, unde vizitează Waterlooul care-i oferă sugestii pentru poemul *Dinaştii.*

1904—1908 Publică poemul dramatic în trei părţi *Dinaştii.*

1906 Galsworthy începe publicarea ciclului *Forsyte Saga.*

1914 Thomas Hardy publică *Satire de circumstanţă.*

1912 Bernard Shaw publică *Piesele pentru puritani.*

1914 Izbucneşte primul război mondial.

1917 Hardy publică *Momente vizionare.*

1923 Se joacă piesa lui Thomas Hardy *Vestita tragedie a reginei din Cornwall,* inspirată de legenda lui Tristan şi a Isoldei.

1925 Apar versurile *Spectacole umane, fantezii îndepărtate, cîntece şi nimicuri.*

Apare la New-York volumul *Eseuri şi scrisori.*

1928 Moartea lui Thomas Hardy, la 11 ianuarie.

„Slova ucide“

Partea întîia

LA MARYGREEN

„Şi mulţi şi-au ieşit din minţi din pricina femeilor şi s-au făcut slugi de dragul lor. Şi mulţi alţii au pierit, au rătăcit, au căzut în păcat tot pentru femei... O, voi, bărbaţi, cum să nu biruie femeile, cînd văd care le este puterea?"

ESDRAS [1]

[1] *Esdras*, medic iudeu (sec. V î.e.n.), autor a patru cărţi canonice.

I

Învățătorul pleca din sat, și asta părea să-i întristeze pe toți. Morarul din Cresscombe îi împrumutase căruța lui mică și albă cu coviltir, împreună cu calul, pentru ca omul să-și poată duce lucrurile pînă în orașul așezat la vreo douăzeci de mile depărtare, țința acestei călătorii. Era un mijloc de transport tocmai potrivit ca mărime pentru calabalîcul dascălului care se muta. Locuința lui din curtea școlii fusese în bună parte mobilată de administrație, așa încît singurul obiect care-l încurca pe învățător, în afara lăzii cu cărți, era o pianină cumpărată la o licitație, în anul cînd își pusese în gînd să învețe muzică instrumentală. Dar, cum zelul i se stinsese și dascălul n-apucase să deprindă destulă îndemînare, achiziția aceasta devenise o pacoste la fiecare mutat.

Pastorul plecase pentru toată ziua, fiind un om dintre aceia cărora le e silă de orice schimbare. N-avea de gînd să se înapoieze decît seara, după sosirea și instalarea noului învățător, cînd totul urma să se liniștească din nou.

În salonaș, fierarul, vătășelul, ba chiar și învățătorul stăteau nedumeriți în fața instrumentului. Chiar de-ar izbuti să-l urce în căruță, își spunea dascălul, tot n-ar ști cum să se descurce cu el la sosirea în Christminster, orașul spre care se îndrepta și unde, la început, avea să poposească la nimereală.

Un băiețaș de vreo unsprezece ani, care asistase gînditor la împachetat, se apropie de grupul bărbaților și, în timp ce aceștia își frecau bărbiile, vorbi, roșind la auzul propriului său glas :

— Mătușa are o magazie de lemne și poate că-l puneți acolo, domnule învățător, pînă cînd vă găsiți locuință.

— Înțeleaptă idee ! făcu fierarul.

Hotărîră să trimită o delegație la mătușa băiatului — o fată bătrînă din sat — ca s-o întrebe dacă poate adăposti pianul, pînă cînd domnul Phillotson avea să-l poată lua. Fierarul și vătășelul porniră să vadă dacă adăpostul propus este potrivit, iar băiatul și dascălul rămaseră singuri.

— Îți pare rău că plec, Jude ? întrebă cu blîndețe acesta din urmă.

Ochii băiatului se umplură de lacrimi ; nu era unul dintre elevii obișnuiți ai cursurilor de zi, acela care se apropie de viața dascălului pe căi prea puțin romantice, ci urmase cursurile serale, și asta numai de cînd începuse să predea acest învățător. Adevărul este că elevii obișnuiți se aflau în clipa de față foarte departe, asemenea unor discipoli spirituali, și n-aveau nici un chef să dea o mînă de ajutor.

Băiatul deschise cu stîngăcie cartea pe care o ținea în mînă, primită ca dar de despărțire de la domnul Phillotson ; recunoscu că-i pare rău.

— Și mie, spuse domnul Phillotson.

— De ce plecați, domnule învățător ? întrebă băiatul.

— Ei, asta-i o poveste lungă. Tu, Jude, nici n-ai putea să înțelegi ce mă-mpinge. Poate că ai să înțelegi cînd ai să fii mai mare.

— Cred c-aș înțelege de pe-acum, domnule învățător.

— Fie, dar să nu sufli o vorbă despre ce-ți spun eu ! Știi ce înseamnă o universitate și o diplomă universitară ? E patalamaua de care are nevoie un om ca să izbutească în învățămînt. Planul, sau mai bine zis visul meu este să obțin o diplomă și pe urmă să fiu hirotonisit. Mutîndu-mă la Christminster sau prin apropiere, voi fi, ca să zic așa, lîngă cartierul general și, dacă planul meu are sorți de izbîndă, cred că îmi va fi mai ușor să-l duc la îndeplinire la fața locului decît în altă parte.

Fierarul și tovarășul său se înapoiară. Magazia domnișoarei Fawley era uscată și cum nu se poate mai potrivită, iar bătrîna n-avea nimic împotrivă să adăpostească instrumentul. Așa încît pianul fu lăsat la școală pînă seara, cînd aveau să se găsească mai multe brațe care să-l mute. Dascălul aruncă o ultimă privire în jur.

Micul Jude ajută la încărcarea unor obiecte mărunte, și la orele nouă domnul Phillotson se sui lîngă

lada cu cărți și lîngă celelalte *impedimenta*[1] și-și luă rămas bun de la prieteni.

— N-o să te uit, Jude, spuse el zîmbind în clipa cînd căruța se urni din loc. Ține minte, fii băiat bun; poartă-te frumos cu animalele și cu păsările și citește cît poți mai mult. Și dacă vii vreodată pe la Christminster, nu uita să mă cauți, în amintirea vechii noastre prietenii.

Căruța scîrțîi trecînd peste tăpșan și pieri pe după casa pastorului. Băiatul se întoarse la puțul din marginea tăpșanului, unde-și lăsase gălețile înainte de a se apuca să-l ajute la încărcat pe binefăcătorul și dascălul lui. Buzele îi tremurau, și după ce dădu la o parte capacul puțului și începu să coboare găleata, se opri cu fruntea și brațele rezemate de ghizd. Fața lui luă expresia aceea împietrită, de copil gînditor care a simțit ghimpii vieții înainte de vreme. Fîntîna în care privea avea vîrsta satului, și din locul unde stătea acum îi apărea băiatului o lungă perspectivă circulară, ce sfîrșea la o adîncime de o sută de picioare, într-un disc sclipitor de apă tremurătoare. Aproape de suprafață era căptușită cu un strat de mușchi verde și, încă și mai sus, se vedeau tufe de ferigă din soiul numit limba cerbului.

Își spuse, cu tonul melodramatic pe care-l au unii copii ciudați, că dascălul scosese de nenumărate ori apă din puțul acela, în dimineți ca asta de azi, și că de acum înainte n-o să mai scoată niciodată : „L-am văzut uitîndu-se înăuntru, cînd obosea să tragă ciu-

[1] Sensul : calabalîc, fleacuri împovărătoare (lat.).

tura, chiar așa cum mă uit eu acum, și odihnindu-se un pic înainte de a cără găleţile pînă acasă. Dar prea era el priceput ca să mai lîncezească pe la noi — într-un loc adormit ca ăsta !"

O lacrimă i se rostogoli, picînd în adîncul puţului. Dimineaţa era ceţoasă, și răsuflarea băiatului unduia ca un fir ceva mai des de ceaţă prin aerul calm și apăsător. Gîndurile îi fură întrerupte de un strigăt neașteptat.

— Adă odată apa aia, n-auzi, maimuţoi leneș ce eşti !

Strigătul venea de la o bătrînă ce răsărise în poarta unei căsuţe acoperite cu stuf verde, așezată nu prea departe. Băiatul flutură numaidecît mîna, în semn de înţelegere, scoase apa cu o opintire anevoioasă pentru un copil de statura lui, așeză jos ciutura și o goli în cele două găleţi mai mici ale lui. Se opri o clipă ca să-și tragă sufletul și, astfel împovărat, o porni de-a curmezișul tăpșanului jilav, unde se afla puţul, acolo în apropiere de centrul satului sau mai bine zis al cătunului Marygreen.

Era un cătun pe cît de vechi pe atît de mic, pitit într-o adîncitură a ţinutului deluros dinspre dunele Wessexului de Nord. Măcar că era atît de vechi, puţul pare-se că era singura rămășiţă intactă de istorie locală. Multe dintre casele acoperite cu stuf și luminate de cîte-un ochi de fereastră fuseseră dărîmate, mulţi copaci fuseseră doborîţi și mai ales străvechea bisericuţă, cocoșată, cu clopotniţa ei de lemn și acoperi-

şul bizar, fusese dată la pămînt, pentru a fi prefăcută fie în pietre de pavaj îngrămădite apoi în mormane pe uliţe, fie în pereţi pentru cocinele de porci, în bănci de grădină, în bulumaci de garduri sau de pietre decorative pentru straturile de flori din vecinătate. În locul ei, pe un alt teren, fusese ridicată de către un oarecare constructor profanator de monumente istorice, care se repezise de la Londra şi înapoi într-o singură zi, o clădire nouă şi înaltă în stil gotic modern, străină pentru orice ochi de englez : locul unde străjuise atîta vreme străvechiul templu închinat zeităţilor creştine nici nu mai putea fi recunoscut pe pajiştea verde şi netedă, care din moşi strămoşi slujise de cimitir, iar de mormintele lăsate în paragină mai aminteau doar crucile de fontă, a optsprezece penny bucata, garantate pentru cinci ani.

II

Cu toate că arăta atît de firav, Jude Fawley cără pînă la căsuță, fără să se odihnească, cele două găleți pline ochi cu apă. Deasupra ușii se afla o bucățică de carton albastru, pe care era zugrăvit în litere galbene: „Drusilla Fawley, brutărie". De cealaltă parte a gemulețelor cu chenar de plumb — casa era una dintre puținele vechi care mai rămăseseră în picioare — se aflau trei borcane cu bomboane și trei prăjituri cu stafide, pe o farfurie cu rămurele de salcie.

În timp ce golea gălețile în spatele casei, băiatului îi ajungea la ureche o convorbire însuflețită care se desfășura înăuntru între mătușa lui — Drusilla cea de pe firmă — și cîteva sătence. Îl văzuseră pe învățător plecînd, și acum recapitulau unele amănunte ale evenimentului și-și îngăduiau pronosticuri.

— Și ăsta cine mai e? întrebă, în clipa cînd intră băiatul, o femeie care părea oarecum străină de ținut.

— Ai tot dreptul să mă-ntrebi, doamnă Wiliams. E nepoţelul meu şi a sosit aici după ce ai fost dumneata ultima dată pe la noi.

Bătrîna care răspunsese era o femeie înaltă şi scofîlcită ; vorbea pe un ton tragic despre lucrurile cele mai obişnuite şi se adresa pe rînd, cu cîte-o frază, fiecărcia dintre ascultătoare.

— A venit de la Mellstock, din Wessexul de jos, să tot fie un an de atunci. E un copil fără noroc, Belindo (spuse întorcîndu-se spre dreapta) ; acolo trăia taică-său, şi cînd l-au apucat frigurile morţii, în două zile mort a fost, ştii doar, Carolino (se întoarse spre stînga). Mare binecuvîntare ar fi fost dacă Atotputernicul te-ar fi adunat şi pe tine odată cu maică-ta şi cu taică-tu, că bietul de tine nu eşti bun de nimic pe lumea asta ! Aşa că l-am luat aici să stea la mine pîn-oi vedea ce-i de făcut cu el, măcar că-s nevoită să-l las să mai cîştige cîte-un ban cînd poate. De ce dai să pleci Jude ? întrebă ea cînd băiatul, simţindu-se lovit de privirile femeilor ca de nişte palme pe obraz, se dădu în lături.

Spălătoreasa satului răspunse că doamna sau domnişoara Fawley (fiindcă i se spunea cînd într-un fel, cînd într-altul) făcuse bine că-l ţinuse pe lîngă ea : „...ca să-ţi ţie de urît cît eşti singură, să-ţi care apă, să-nchidă obloanele noaptea şi să-ţi mai ajute oleacă la copt pîine".

Domnişoara Fawley se îndoia...

— Cum de nu l-ai îndupleeat pe învăţător să te ia cu el la Christminster şi să scoată un învăţat din

tine ? spuse ea mai departe, glumind cu năduf. Sînt sigură că altul mai bun nici n-ar fi găsit. Băiatul ăsta e nebun după cărți, zău așa ! Bîntuie boala asta la noi în familie. Vară-sa Sue e la fel, așa am auzit ; dar n-am mai văzut-o pe copila asta de ani de zile, măcar că s-a născut aici, chiar între pereții ăștia. Nepoată-mea și bărbatu-său, după ce s-au luat, n-au avut casa lor vreme de un an și mai bine, și pe urmă, după ce s-au mutat la casa lor, n-au avut parte de ea decît pînă la... dar să nu mai vorbim. Jude băiete, *tu* să nu te însori niciodată. Nu-i bine pentru de-alde Fawley să mai facă pasul ăsta. Știi, Belinda, fata, singurul lor copil, a fost ca și a mea pînă cînd părinții s-au despărțit. Doamne, o fetiță așa mică să treacă prin asemenea necazuri !

Văzînd că atenția generală e din nou ațintită asupra lui, Jude se duse în brutărie, unde-și mîncă prăjitura pregătită pentru micul dejun. Timpul lui liber se sfîrșise, așa încît ieși din grădină sărind peste gardul viu din spate și o apucă spre nord, pe o potecă, pînă ajunse într-o vale largă, semănată cu grîu, singura depresiune din ținutul acela deluros. În această imensă căldare se desfășura munca lui în slujba domnului Troutham, fermierul. Jude coborî în mijlocul văii.

Suprafața cafenie a ogorului urca de jur împrejur, către zare, și se pierdea pe nesimțite în ceața care estompa marginile căldării, sporind impresia de singurătate. Monotonia peisajului era ruptă doar de o claie de fîn din recolta anului trecut, rămasă în mij-

locul țarinii, de ciorile care zbucniră în văzduh la apropierea băiatului și de potecuța care tăia ogorul de-a curmezișul. Cine o mai fi bătînd acum poteca asta, odinioară atît de umblată de cei din neamul lui, morți azi cu toții ?

— Urît mai e aici ! murmură băiatul.

Arăturile proaspete se aliniau ca dungile pe o bucată de catifea vărgată, dînd întinderii un aer de un utilitarism imediat, pentru că îi răpeau nuanțele și o lipseau de orice istorie în afară de aceea a ultimelor luni, deși de fiecare bulgăre de pămînt, de fiecare piatră se legau puzderie de amintiri — ecouri ale cîntecelor de seceriș de pe vremuri, ecouri de cuvinte rostite, de înfăptuiri cutezătoare. Fiecare fărîmă de glie fusese martorul de început sau de sfîrșit al unor dovezi de bărbăție, al jocurilor gălăgioase și vesele, al gîlcevilor, al istovirii. Cete de culegători se aplecaseră sub arșița soarelui peste fiecare stînjen de pămînt. Căsătorii din dragoste, care populaseră cătunul vecin, se încheiaseră aci, între seceriș și căratul recoltei. În tufișurile ce despărțeau ogorul de o altă plantație, fete se dăruiseră unor iubiți, care la secerișul următor nici nu mai întorceau capul să se uite la ele ; cîți bărbați nu rostiseră pe acel ogor străvechi jurăminte de dragoste unor femei, pentru ca după ce-și ținiseră făgăduiala în biserica alăturată să ajungă, pînă la vremea însămînțărilor, să tremure numai la auzul glasului lor ? ! Dar nici Jude, nici ciorile din jur nu se gîndeau la toate astea. Pentru ei era vorba doar de o întindere pustie, care pri-

vită dintr-un unghi era un loc de muncă, iar din altul — un grînar din care te puteai ospăta.

Băiatul stătea chiar lîngă căpiţa de care am vorbit mai înainte, folosind cu vioiciune, la fiecare cîteva clipe, uruitoarea sau păcănitoarea. La fiecare pocnet, ciorile se opreau din ciugulit, îşi luau zborul şi se împrăştiau, mişcînd molcom din aripile strălucitoare ca nişte zale, apoi, după ce se roteau un timp, privind cu îngrijorare la băiat, se lăsau din nou şi se apucau iarăşi de ciugulit, la o distanţă respectuoasă.

Învîrti uruitoarea pînă cînd începură să-l doară braţele, şi în cele din urmă păsările cu dorinţele lor zădărnicite îi muiară inima. I se părea că, asemenea lui, trăiesc şi ele într-o lume care nu le vrea. De ce să le sperie? Pentru el, ciorile luau tot mai mult înfăţişarea unor prieteni buni, a unor protejaţi — singurii prieteni despre care putea afirma că se sinchisesc măcar un pic de persoana lui, de vreme ce mătuşă-sa îi spusese de atîtea ori că ei nu-i pasă. Încetă să uruie, şi păsările coborîră din nou.

— Sărăcuţele de voi! spuse Jude cu glas tare. O să aveţi de mîncare — o să aveţi! E destulă pentru noi toţi. Las', că-i dă mîna fermierului Troutham să vă facă şi vouă pomană cu cîteva boabe! Mîncaţi, păsărelele mele dragi, ospătaţi-vă!

Păsările rămaseră şi se ospătară. Erau ca nişte pete de cerneală pe pămîntul cafeniu, şi Jude se bucura de pofta lor. Firul vrăjit al dragostei faţă de orice vieţuitoare îl înfrăţea cu ele, îl făcea să simtă

că, așa nesigură și amărîtă cum era, viața păsărilor semăna cu a lui.

Între timp, aruncase cît colo uruitoarea, pe care o socotea o unealtă josnică și murdară, supărătoare și pentru păsări, și pentru el, prietenul lor. Deodată, simți în spate o lovitură zdravănă, urmată de un pocnet răsunător, ceea ce dădu de veste simțurilor lui uimite că tocmai pocnitoarea fusese unealta de atac folosită. Păsările și Jude tresăriră în același timp. Cu ochi uluiți, copilul îl văzu chiar pe fermier, pe marele Troutham în persoană, aplecîndu-și fața congestionată peste trupul lui ghemuit și mai văzu uruitoarea bălăbănindu-i-se în mînă.

— Așa, va să zică: „Mîncați, păsărelele mele dragi", așa, tinere? Mîncați, păsărele dragi, bună treabă! Am să-ți scarmăn nădragii și am să văd cu dacă te mai grăbești să spui: „Mîncați, păsărele dragi!" Asta după ce ai tîndălit pe la învățător, în loc să vii aici, așa, hai? Așa-ți cîștigi cei șase penny pe zi, pe care ți-i dau ca să alungi ciorile din grîu?

Pe cînd împungea urechile lui Jude cu acest discurs mînios, Troutham îi apucase mîna stîngă cu stînga lui și, rotindu-i trupul subțirel la capătul brațului întins, îl pocnea în spate cu partea netedă a uruitoarei — cîte-o lovitură sau două la fiecare rotire — pînă cînd cîmpia începu să răsune de loviturile fermierului.

— Nu dați, domnule, nu dați! striga copilul în timp ce se învîrtea, la fel de neajutorat în rotația centrifugă a făpturii lui ca un pește prins în undiță și tras la mal. Dealul, claia, ogorul, poteca și ciorile se învîrteau în

jurul lui într-o cursă ameţitoare. Am vrut numai, domnule, am vrut numai să spun că recolta e bună — doar am văzut cînd s-a semănat — şi puteau şi ciorile să mănînce un pic — nu v-ar fi sărăcit ; mi-a spus şi domnul Phillotson să fiu bun cu ele. Au, au !

Această explicaţie sinceră păru să-l îndîrjească pe fermier mai tare chiar decît o tăgadă încăpăţînată ; drept care bătea mai departe copilul, învîrtindu-l, iar loviturile pocnitoarei răsunau peste ogoare, ajungînd pînă la urechile unor muncitori aflaţi departe, care socoteau că Jude îşi vede de treaba lui şi uruie neobosit. Ecoul se risipea de la turnul nou-nouţ al bisericii, pierdut în ceaţă, către clădirea pentru a cărei înălţare fermierul îşi dăduse din belşug obolul, drept mărturie a dragostei lui faţă de Dumnezeu şi de oameni.

Istovit de aplicarea dreptăţii, Troutham aşeză în picioare băiatul, care tremura ca varga, scoase o monedă de şase penny din buzunar şi i-o întinse în chip de simbrie pentru munca zilei. Îi porunci apoi să se ducă acasă şi să nu mai pună piciorul pe vreunul din ogoarele lui.

Jude o luă la goană, ca să nu-l mai ajungă mîna fermierului, şi o porni de-a lungul potecii, plîngînd — nu din pricina durerii, destul de usturătoare, nici pentru că ar fi descoperit un cusur în orînduirea universului, cusur datorită căruia ceea ce e bun pentru păsările Domnului e rău pentru grădinarul lui, ci din pricina simţămîntului cumplit că se făcuse de ocară

înainte de a fi trăit măcar un an în parohie și că va fi o povară pe viață pentru mătușa lui.

Cu această umbră pe suflet, nici nu-i venea să se arate în sat, drept care se îndreptă spre casă pe un drum ocolit, prin spatele unui tufiș înalt și de-a curmezișul unei pășuni. Văzu zeci de rîme, perechi-perechi, pe jumătate ieșite din pămîntul umed, așa cum apar de obicei pe o astfel de vreme și în anotimpul ăsta. Îi era cu neputință să înainteze cu pasul lui obișnuit, fără să strivească la fiecare călcătură cîteva dintre ele.

Măcar că mai simțea urmele bătăii fermierului Troutham, Jude n-avea inimă să facă rău. De cîte ori aducea acasă vreun cuib cu păsărele, nu putea închide ochii toată noaptea de mila lor, și de multe ori, a doua zi de dimineață ducea înapoi, la locul lui, cuibul cu păsărele cu tot. Nu putea îndura să vadă copaci doborîți sau cu ramurile tăiate, fiindcă i se năzărise lui că-i doare ; și curățirea tîrzie a crengilor uscate, atunci cînd seva urcă pînă sus și copacul sîngerează, era una dintre suferințele reale ale copilăriei lui. Această trăsătură, ce s-ar putea numi slăbiciune de caracter, părea să spună că Jude era din soiul oamenilor sortiți să sufere mult pînă cînd asupra vieții lor fără rost coboară cortina ce vestește că de acum înainte totul va fi iarăși senin. Își croi grijuliu drum, mergînd în vîrful picioarelor printre rîme, fără să strivească vreuna.

Cînd intră în căsuță, mătușă-sa tocmai vindea o jimblă de un penny unei fetițe. După ce cumpărătoarea plecă, bătrîna îl luă la rost :

— Dar cum se face că te-ai întors acasă în toiul dimineții ?

— M-a dat afară.

— Cum asta ?

— Domnul Troutham m-a dat afară, fiindcă am lăsat ciorile să ciugulească puțin grîu. Uite simbria — ultima :

Aruncă pe masă, cu un gest tragic, cei șase penny.

— Ah ! făcu mătușa, cu răsuflarea oprită. Și se porni pe o predică, în care se căina că băiatul o să-i stea toată primăvara pe cap, fără să facă nimic. Dacă nici păsări nu știi s-alungi, atunci ce știi să faci ? Zi ! Nu prea pari bun de nimic. Numai că eu îs mai bună ca Troutham fermierul, de asta să fii sigur. Vorba lui Iov : „Iar acum își rîd de mine unii care n-au ajuns la anii mei și pe ai căror părinți nu-i socoteam destul de vrednici să-i pun alături cu cîinii turmei mele !“ Tatăl lui a fost argatul tatălui meu, și eu am fost o neroadă că te-am lăsat să lucrezi la el. Și nici n-aș fi făcut-o de nu m-aș fi gîndit să te păzesc de rele.

Era mai supărată pe Jude că o silise să se înjosească decît de faptul că-și uitase de datorie, așa încît în primul rînd îl judeca pentru asta, iar punctul de vedere moral venea pe planul al doilea.

— Nu c-ar fi trebuit să lași păsările să mănînce din semănăturile fermierului Troutham. Firește c-aici ai greșit. Jude, Jude, de ce n-ai plecat cu dascălul ăla

al tău la Christminster sau în altă parte ? Dar nu se putea. Eşti un biet copil de rînd, şi în neamul tău nu s-a pomenit vreodată om care s-o ia razna — şi nici n-o să se pomenească vreodată !

— Unde-i oraşul ăsta frumos, mătuşă — oraşul ăsta în care s-a mutat domnul Phillotson ? întrebă băiatul, după ce cugetă cîtva timp în tăcere.

— Doamne ! Păi tu ar trebui să ştii unde-i oraşul Christminster. La vreo douăzeci de mile depărtare de aici. E un loc prea frumos ca să ai tu ce căuta acolo, măi băiete, eu aşa cred.

— Şi domnul Phillotson o să rămînă mereu acolo ?

— De unde să ştiu eu ?

— N-aş putea să mă duc să-l văd ?

— Ferească Sfîntul ! Se vede că n-ai crescut prin părţile noastre, altfel n-ai întreba una ca asta. Noi n-avem nici în clin, nici în mînecă cu cei din Christminster şi nici ei cu noi.

Jude ieşi din casă şi, simţind ca niciodată că viaţa lui e lipsită de orice rost, se trînti cu faţa-n sus pe o grămadă de paie lîngă cocina de porci. Între timp, ceaţa se subţiase, lăsînd soarele să se străvadă. Băiatul îşi trase pălăria de paie peste faţă, şi prin golurile împletiturii privea strălucirea incandescentă, lăsîndu-se în voia unor gînduri nedesluşite. Înţelegea că pe măsură ce creşti descoperi noi răspunderi. Lucrurile nu se rînduiau chiar aşa cum şi le închipuise el. Logica naturii era prea crudă pentru ca el s-o

încuviințeze. Faptul că îndurarea față de unele făpturi însemna cruzime față de altele îi rănea simțul armoniei. Cu cît înaintezi în vîrstă și te simți tot mai mult în centrul vremii tale, și nu doar un punct pe circumferința ei, cum te simțeai cînd erai mic, te cuprinde un soi de îngrijorare, își dădea el seama. Parcă toate din jur sînt orbitoare, țipătoare, dureroase, parcă te asurzește gălăgia, iar suridențele și vacarmul ăsta rănesc mica celulă care este viața ta, o zdruncină, o răvășesc.

Dacă s-ar fi putut ca cel puțin să nu mai crească ! Nu voia să devină bărbat.

Pe urmă, ca un copil ce era, își uită deznădejdea și sări în picioare. Tot restul dimineții o ajută pe mătușă-sa la treabă iar după amiază, după ce nu mai găsi nimic de făcut, se duse în sat. Aci întrebă un om cam pe unde e așezat orașul Christminster.

— Christminster ? Păi, într-acolo, departe, dar eu n-am fost niciodată ; ce să caut eu într-un loc ca ăsta ?

Omul arăta spre nord-vest, chiar în direcția ogorului unde Jude se făcuse de ocară. Timp de o clipă, coincidența i se păru neplăcută,dar ciudățenia acestui lucru îi atîță și mai mult curiozitatea stîrnită de oraș. Fermierul îi poruncise să nu mai pună piciorul pe ogorul acela ; totuși, ca să ajungi la Christminster trebuie să treci pe acolo, și doar poteca e pentru toată lumea. Așa încît, ieșind pe furiș din cătun,

Jude coborî chiar în valea care în dimineaţa aceea fusese martora pedepsei lui, fără să se abată însă măcar cu o palmă de la potecă. Urcă povîrnişul lung şi plictisitor, pînă cînd ajunse de cealaltă parte, acolo unde, lîngă un pîlc de copaci, drumeagul întîlneşte şoseaua. Aci se sfîrşea ţarina, şi în faţa lui se aşternea o întindere largă şi pustie.

III

Nu se zărea ţipenie de om nici pe şoseaua fără urmă de tufiş pe de lături şi nici în dreapta sau în stînga ei, iar drumul alb părea să urce îngustîndu-se din ce în ce, pînă atingea cerul. Sus, în vîrf, şoseaua era tăiată în unghi drept de un drumeag verde, anume Icknield Street, drumul roman care străbătuse pe vremuri ţinutul. Această cărare străveche se întindea spre apus şi spre răsărit, cale de multe mile, şi de cînd ţineau oamenii minte fusese bătută de turmele şi cirezile mînate spre tîrguri şi iarmaroace. Dar acum era lăsată în părăsire şi năpădită de ierburi.

Băiatul nu se încumetase niciodată încă să se depărteze atîta cale de cătunul în care se oploşise, din seara aceea întunecoasă, cu cîteva luni în urmă, cînd fusese lăsat de către un cărăuş venit dintr-o gară de la sud. Pînă acum nici nu bănuise măcar că atît de aproape de el, chiar la poalele podişului unde era lumea lui, se aşternea un ţinut de şes aşa larg şi neted. Tot semicercul de nord, întins între răsărit şi apus pe o distanţă de patruzeci sau cincizeci de mile,

se desfășura înaintea lui și, firește, acolo aerul era mai albastru, mai umed decît cel pe care-l respira el aci, sus.

Nu departe de drum se vedea un hambar vechi și bătut de vînturi, făcut din cărămizi și țigle de un cenușiu-roșcat. Oamenii de prin partea locului îi spuneau Casa Neagră. Era gata să treacă mai departe, cînd zări o scară sprijinită de streașină și-i dădu prin gînd că dacă s-ar urca mai sus ar putea vedea mai departe, ceea ce-l făcu să rămînă în loc și să privească. La marginea acoperișului, doi oameni reparau țiglele. Băiatul o luă pe cărare și se apropie de hambar.

După ce un timp îi urmări, dus pe gînduri, pe cei doi lucrători, își luă inima-n dinți și urcă scara, pînă ajunse în dreptul lor.

— Ei, băiețaș, ce-oi fi căutînd tu sus aici?

— Voiam să știu unde e orașul Christminster, dacă nu vă supărați.

— Christminster e într-acolo, lîngă pîlcul acela de copaci. Poți să-l vezi — cel puțin pe o zi senină. Nu, acuma nu se poate.

Celălalt țiglar, bucuros de orice întrerupere a unei munci plictisitoare, se întorsese și el ca să privească spre locul arătat.

— Pe o vreme ca asta nu prea se întîmplă să-l zărești, spuse el. Eu l-am văzut uneori, la scăpătat, într-o vîlvătaie, și atunci seamănă cu... nici cu nu știu cu ce.

— Cu sfîntul Ierusalim, propuse copilul cu gravitate.

— Da... măcar că eu nu m-aș fi gîndit niciodată la asta... Dar azi nu văd nici urmă de Christminster.

Băiatul își încordă și el privirea ; dar nu putea zări cetatea îndepărtată. Coborî de pe acoperișul hambarului și, cu nestatornicia vîrstei lui, părăsind gîndul la Christminster, o porni pe cărare, cercetînd de jur împrejur tot ceea ce ar fi putut să-i atragă în chip firesc atenția. Cînd trecu din nou prin fața hambarului ca să se înapoieze la Marygreen, scara se afla la locul ei, dar cei doi oameni își sfîrșiseră treaba și plecaseră.

Ziua pălea o dată cu apropierea înserării ; mai dăinuia o ceață subțire, dar aerul se limpezise peste tot, în afară de ținuturile mai joase și umede, de-a lungul firului apelor. Se gîndi din nou la Christminster și-și dori, de vreme ce venise anume pentru asta cale de două sau trei mile cît măsura drumul de la casa mătușii lui, să vadă măcar o dată orașul acela ispititor de care i se vorbise atîta. Dar chiar de-ar mai fi zăbovit, văzduhul nu avea să se limpezească înainte de căderea nopții. Totuși, nu-i venea să părăsească locul, fiindcă numai cîteva sute de yarzi de-ar fi mers înapoi spre sat, privirile lui n-ar mai fi cuprins partea de nord a ținutului.

Urcă scara ca să mai arunce o privire spre punctul acela arătat de oameni și se cocoță pe treapta cea mai de sus, deasupra acoperișului de țiglă. Poate că multe zile nu-i va mai fi dat să meargă atît de departe.

Poate că, dacă s-ar ruga, dorința de a vedea Christminsterul îi va fi îndeplinită. Lumea zice că dacă te rogi dobîndești cele dorite, deși uneori nu se întîmplă așa. Citise el într-o broșură religioasă că un om care începuse să clădească o biserică și nu mai avea bani s-o termine îngenunchease și se rugase, și banii îi veniseră prin poștă. Un altul încercase același lucru, dar banii nu i-au sosit ; în cele din urmă a descoperit însă că nădragii pe care-i purta cînd îngenunchease fuseseră croiți de un evreu păcătos. Fără să se simtă descurajat, Jude se răsuci pe scară, îngenunche pe treapta a treia și, sprijinindu-se de cele de deasupra, se rugă să se ridice ceața.

Se așeză apoi și așteptă. După vreo zece sau cincisprezece minute, ceața, care se subtia, se topi de tot înspre partea orizontului nordic, așa cum se topise și spre celelalte zări și, un sfert de oră înainte de asfințit, norii dinspre apus se despărțiră, descoperind în parte soarele și razele care brăzdau cerul ca niște dîre de lumină între două cortine compacte, cenușii. Băiatul privi numaidecît înapoi, spre locul arătat de lucrători.

Undeva, în fîșia de peisaj ce-i apăruse, scînteiau puncte de lumină asemenea unor topaze. Pe măsură ce clipele treceau, văzduhul devenea tot mai străveziu, pînă cînd punctele de topaz se dovediră a fi moriști de vînt, ferestre, acoperișuri umede, pete strălucitoare de clopotnițe, cupole, ziduri sculptate sau diferite contururi ce se zăreau nedeslușit. Nu încăpea îndoială, acesta era orașul Christminster ; fie

chipul lui real, fie o imagine de miraj în atmosfera aceea ciudată.

Băiatul își încordă privirile pînă cînd ferestrele și moriștile de vînt își pierdură strălucirea și apoi se mistuiră dintr-o dată, ca niște luminări ce se sting. Cetatea de abia zărită fu învăluită în ceață. Cînd se întoarse spre apus, băiatul văzu că soarele pierise. Primul plan al scenei era cufundat într-o beznă funerară, și cele mai apropiate lucruri împrumutau culori și forme himerice.

Coborî neliniștit scara și porni în goană spre casă, încercînd să nu se gîndească la uriași, la Herne vînătorul, la Apollo, care întinde curse lui Christian [1], sau la căpitanul cu o gaură sîngerîndă în frunte, înconjurat de leșuri ce se răzvrăteau în fiecare noapte pe bordul corăbiei blestemate. Știa că depășise vîrsta cînd mai crezi în astfel de grozăvii, și totuși, de îndată ce văzu turnul bisericii și luminile din ferestrele căsuței se bucură, măcar că nu asta era casa în care se născuse și că mătușă-sa nu se prea sinchisea de el.

Jude zăbovi nemișcat, o bună bucată de timp, pe lîngă „vitrina" bătrînei, cu cele douăzeci și patru de gemulețe plumbuite, dintre care unele se oxidaseră cu vremea, așa încît greu mai puteai zări articolele de un penny expuse înăuntru, toate la un loc formînd un stoc de marfă ce putea fi cărat cu ușurință de un

[1] Aluzie la cartea *Călătoria pelerinului*, de John Bunyan (1628—1688).

bărbat voinic. Dar pe cît de mărunte erau lucrurile ce-l înconjurau, pe atît de măreţe îi erau visele.

Dincolo de hotarul neclintit al colinelor reci de cretă dinspre nord vedea contururile unei cetăţi fastuoase — vedea locul acela pe care în mintea lui îl asemuise cu noul Ierusalim, deşi visurile lui erau plămădite mai curînd de închipuirea unui pictor decît de aceea a negustorului de diamante din vedeniile autorului Apocalipsului. Pentru el, cetatea căpăta o materialitate, o statornicie, o putere asupra vieţii lui, izvorîte mai ales din faptul că omul faţă de a cărui ştiinţă şi de ale cărui planuri avea el atîta respect trăia acum acolo ; ba chiar în mijlocul oamenilor celor mai învăţaţi şi mai luminaţi.

Deşi ştia că, în anotimpurile umede şi triste, şi la Christminster trebuie să plouă, lui Jude nu-i venea totuşi să creadă că şi acolo ploaia poate fi la fel de jalnică. Ori de cîte ori avea prilejul să se depărteze vreme de un ceas sau două de marginile cătunului, ceea ce nu se întîmpla prea des, se furişa pînă la Casa Neagră de pe deal, şi acolo îşi încorda neobosit privirile ; uneori era răsplătit, căci zărea cîte-un contur de cupolă sau de clopotniţă, alteori doar un firicel de fum, care în închipuirea lui căpăta esenţă mistică de tămîie.

Veni şi ziua cînd îl fulgeră deodată gîndul că dacă s-ar sui după căderea întunericului la punctul lui de observaţie sau dac-ar străbate o milă sau două în plus ar putea zări luminile cetăţii. Ar fi trebuit să se înapoieze singur, dar nici gîndul ăsta nu-l speria :

fără îndoială că era și el în stare de puțină bărbăție. Și planul fu dus la îndeplinire. Nu era prea tîrziu cînd ajunse la punctul lui de observație. Tocmai se înserase, dar cerul acoperit în partea de nord-est, și vîntul care sufla dintr-acolo întunecau totul. Se ivi însă și răsplata. Atîta doar, că nu văzu ceea ce era aproape sigur că va vedea, adică șiruri de felinare. Nu se deslușea nici o lumină anumită, ci doar un nimb de ceață strălucitoare, ca un arc deasupra orașului, pe fondul cerului negru, ceea ce făcea ca lumina și cetatea să nu pară la depărtare mai mare de o milă sau așa ceva.

Se întrebă care o fi oare, în aureola aceea, punctul exact unde ar putea să se afle dascălul — dascălul care acum nu mai avea nici o legătură cu nici un om din Marygreen, care era ca și mort pentru ei, cei de acolo. I se păru că-l vede pe Phillotson plimbîndu-se în tihnă prin vîlvătaia aceea, ca prin focul din cuptorul lui Nabucodonosor.

Auzise că o adiere de vînt străbate zece mile pe oră, și chiar acum își aminti de lucrul ăsta. Întredeschise buzele, îndreptîndu-și fața spre nord-est, și sorbi vîntul ca pe-o licoare dulce.

— Tu, spuse el, vorbind mîngîietor vîntului, tu ai fost la Christminster acum un ceas sau două, ai plutit de-a lungul străzilor, ai învîrtit morișt ile, ai atins obrajii domnului Phillotson, care te-a respirat ; și acum ești aici și te respir eu, tot pe tine, același.

Deodată, împreună cu vîntul, îl învălui parcă ceva, ca o veste venită de acolo, de la un suflet care — așa i se păru — sălășluia prin locurile acelea. Era cu siguranță zvonul clopotelor, glasul cetății, ușor și melodios, care-i șoptea : „Sîntem fericiți aici !"

Pierduse cu totul senzația propriei lui persoane fizice cît timp durase acest salt al gîndului, și fu readus la realitate de o chemare brutală. La cîtiva yarzi depărtare, sub creasta dealului pe care poposise el, apăru o pereche de cai ; ajunseseră acolo urcînd în serpentină timp de o jumătate de oră, din fundul uriașei căldări. Trăgeau o încărcătură de cărbuni — combustibil ce nu putea fi transportat sus pe podiș decît pe drumul acela. Caii erau mînați de un căruțaș însoțit de încă un om și de un băiat, care potrivea acum cu piciorul o piatră mare în spatele uneia dintre roți, ca să dea animalelor fără suflare un răgaz de odihnă. Între timp, ceilalți doi scoaseră dintre cărbuni o sticlă și traseră fiecare cîte-o dușcă.

Erau oameni mai în vîrstă și aveau glasuri prietenoase. Jude li se adresă, întrebîndu-i dacă vin din Christminster.

— Ferească Sfîntul, cu încărcătura asta ! răspunseră ei.

— Vorbesc de orașul de colo.

Se legase în chip atît de romantic de Christminster, încît, asemenea unui îndrăgostit care pomenește de iubita lui, se rușină să-i mai rostească o dată numele. Arăta spre lumina de pe cer, aproape nevăzută pentru ochii lor de oameni în vîrstă.

— Da. Parcă s-ar vedea acolo, spre nord-vest, o pată ceva mai luminoasă decît restul cerului, măcar că eu n-aş fi zărit-o ; Christminster trebuie să fie, cu siguranţă.

În clipa aceea, cărţulia cu poveşti pe care Jude o luase sub braţ ca s-o citească pe drum, înainte să se întunece, îi scăpă şi căzu jos. Căruţaşul măsură cu privirea copilul, ce-şi ridica volumaşul şi-i netezea foile.

— Ei, tinere, făcu omul, ar trebui să ai capul înşurubat altminteri ca să poţi citi ce citesc ei pe acolo.

— De ce ? întrebă băiatul.

— Păi ăia nici nu-şi aruncă ochii pe lucruri de le pot pricepe oameni de-alde noi, spuse mai departe căruţaşul, ca să mai treacă timpul. Numai limbi străine de pe vremea Turnului Babel, cînd nu găseai două familii care să vorbească acelaşi grai. Şi pe astea le citesc cu iuţeala zborului unei păsări de pradă. Acolo-i numai învăţătură, nimic decît învăţătură, în afară doar de cele sfinte. Şi alea tot de învăţătură ţin, fiindcă eu unul niciodată nu le-am putut pricepe. Da, e un oraş tare încruntat. Nu că n-ar umbla tîrfe noaptea pe străzi... Ştii doar, nu-i aşa, că acolo cresc pastorii cum cresc ridichii în răzor. Şi măcar că durează — cîţi ani, Bob? — vreo cinci ani pînă scoţi dintr-un bădăran gîngav un predicator scorţos şi fără prihană, treaba aia tot se face cînd se poate, şi mi ţi-l lustruiesc pe cîte unul ca nişte meşteri ce sînt, pînă cînd scot un vlădică din el, cu faţă lungă, poale lungi, vestă, guler şi pălărie bisericească, aşa cum se purta

pe vremea Sfintei Scripturi, de nu-l mai recunoaşte nici mă-sa... Vezi, au şi ei meseria lor, cum are fiecare...

— Dar de unde ştiţi...

— Te poftesc să nu-mi tai vorba, măi băiete! Niciodată să nu-i întrerupi pe ăi mai bătrîni ca tine. Ia mişcă puţin caii mai la o parte, Bobby ; se apropie ceva... Bagă de seamă că eu îţi vorbesc de viaţa din colegiu. Ăştia trăiesc la înălţime ; nimic de zis, măcar că cu unul s-ar putea să n-am chiar o părere prea bună despre ei. Şi-aşa cum ne simţim noi aici în pielea noastră, pe măgura asta, tot aşa se simt şi ei în căpăţînile lor. Sînt oameni foarte luminaţi la minte, nimic de zis. Unii dintre ei scot sute de lire doar spunînd ce le trece prin cap. Şi alţii, de tineri şi voinici ce sînt, se aleg cu nişte cani de argint. Cît despre muzică, oriunde te duci în Christminster, numai muzică frumoasă auzi. Poţi să fii credincios sau poţi să nu fii, dar nu te poţi împiedica să nu cînţi laolaltă cu ei, atîta cît te pricepi. Şi se află acolo o stradă — strada principală — care n-are pereche pe lume. Cred şi eu că ştiu cîte ceva despre Christminster!

Între timp, caii îşi recăpătaseră suflarea şi-şi plecară iarăşi capetele sub căpăstru. După ce mai aruncă o ultimă privire plină de veneraţie spre nimbul din depărtare, Jude se întoarse şi o porni alături de atotştiutorul lui prieten, care, pe măsură ce înaintau, îi dădea înainte cu plăcere despre cetate, despre turnurile, palatele şi bisericile ei. Cînd căruta ajunse la

o răscruce, Jude mulțumi din toată inima căruțașului pentru informațiile date și-i spuse că ar fi fericit să poată vorbi măcar pe jumătate atît de frumos ca el despre Christminster.

— Asta-i doar ce mi-a ajuns și mie pe la ureche, spuse fără lăudăroșenie căruțașul. N-am fost niciodată pe acolo, cum n-ai fost nici tu ; dar am culeș și eu ce știu de ici, de colo, și de ce să nu le afli și tu ? Tot umblînd prin lume, cum umblu eu, și amestecîndu-te cu oameni de tot soiul, afli de toate, n-ai încotro. Mi-a povestit și mie un prieten de-al meu, care în tinerețea lui curăța ghetele la Crozier Hotel din Christminster și pe care, cînd a îmbătrînit, l-am cunoscut ca pe frate-meu.

Jude își urmă drumul pînă acasă singur și atît de cufundat în gînduri, încît uită de frică. Creșcuse brusc. Tînjise din adîncul inimii să găsească ceva de care să se agațe, de care să se lege — un loc pe care să-l poată numi minunat. Oare aici, în orașul ăsta, va găsi locul acela minunat de-i va fi dat să ajungă vreodată pînă la el ? Va putea oare să trăiască acolo fără să se teamă de fermieri, de piedici, de ocară ? Va putea oare să vegheze și să aștepte, să se pregătească pentru ceva măreț, așa cum făceau oamenii de odinioară despre care auzise el ? Și așa cum, în urmă cu un sfert de oră, văzuse cu ochii nimbul de lumină, întrezărea de astă dată cu ochii minții, în timp ce-și urma drumul prin întuneric, măreția orașului.

„E o cetate a luminii", își spunea.

„Arborele înțelepciunii acolo crește", adăuga, după ce mai făcea cîțiva pași.

„E locul unde se nasc și spre care se duc învățătorii oamenilor."

„E ca un fel de castel, apărat de știință și religie."

După această figură de stil rămase tăcut o vreme, apoi adăugă cu glas tare :

— Mie mi s-ar potrivi.

IV.

Dus pe gînduri cum era, băiatul — matur prin unele laturi ale gîndirii lui, şi în schimb prin altele mult mai copil decît îl arăta vîrsta — mergea destul de încet. Îl ajunse din urmă un drumeţ sprinten. Cu tot întunericul, Jude văzu că omul poartă o pălărie neobişnuit de înaltă, o haină cu coadă şi un lanţ de ceasornic care sălta într-un dans zănatic, împrăştiind în jur sclipiri prinse din lumina cerului ori de cîte ori proprietarul lui îşi mişca picioarele subţiri, încălţate cu ghete ce nu făceau zgomot. Jude, pe care începea să-l apese singurătatea, se osteni să ţină pasul cu el.

— Ei, băiete ! Sînt grăbit, aşa încît o să trebuiască să umbli repejor dacă vrei să te ţii de mine. Ştii cine sînt eu ?

— Cred că da. Doctorul Vilbert ?

— A ! Văd că sînt cunoscut peste tot ! Asta fiindcă sînt un binefăcător public.

Vilbert era un şarlatan ambulant, bine cunoscut de populţia sătească, dar încolo cu totul necunoscut, aşa cum avea el de altfel grijă să şi fie, pentru a se

feri de orice cercetare neplăcută. Toată clientela lui se compunea din țărani și numai în rîndul lor se bucura el de o faimă ce se întindea peste întregul Wessex. Totuși, situația sa era mai modestă, și cîmpul de acțiune mai umbrit decît acelea ale șarlatanilor cu capital și cu un sistem bine organizat de reclamă. De fapt era o reminiscență vie a trecutului. Drumurile bătute de el pe jos erau neînchipuit de întinse și străbăteau aproape tot Wessexul în lung și-n lat. Într-o zi, Jude îl văzuse cum vinde un borcan cu grăsime colorată unei bătrîne, în chip de leac pentru piciorul ei beteag. Femeia se învoise să plătească o guinee, în rate de cîte-un șiling la două săptămîni, pentru această alifie prețioasă, care, după spusele vraciului, nu putea fi obținută decît de la un anume animal, ce păștea pe muntele Sinai și putea fi prins numai dacă-ți puneai viața în primejdie. Măcar că avea de multă vreme îndoieli cu privire la leacurile acestui gentleman, Jude își dădu totuși seama că are de-a face cu un personaj umblat prin lume, adică unul ce poate deveni un izvor de informații vrednice de crezare în chestiuni ce nu țin prea strîns de meseria lui.

— Ați fost și pe la Christminster, domnule doctor ?

— Am fost — de multe ori, răspunse lunganul. E unul dintre centrele mele.

— E un oraș minunat pentru învățătură și religie ?

— Chiar așa ai spune, băiete, dacă l-ai fi vizitat. Păi acolo pînă și băieții spălătoreselor de prin co-

legii știu să vorbească latinește. Nu chiar o latinească de soi, trebuie să recunosc asta, ca un critic ce sînt ; o latinească vulgară, cum ziceam noi în anii de studenție.

— Și grecește ?

— Ei, asta-i mai mult pentru cei care se pregătesc să devină episcopi, știi, ca să poată citi *Noul Testament* în original.

— Eu vreau să învăț singur latinește și grecește.

— E o dorință nobilă. Trebuie să-ți faci rost de cîte-o gramatică pentru fiecare.

— Am de gînd să mă duc la Christminster odată și-odată.

— Oricînd t-ei duce, să spui pe acolo că doctorul Vilbert este singurul deținător al vestitelor pilule care vindecă fără greș toate deranjamentele aparatului digestiv, de asemenea astmul și greutățile de respirație. Doi șilingi și trei penny cutia — cu autorizație specială de la cîrmuire.

— Vreți să-mi faceți rost de cărțile de gramatică, dacă eu vă făgăduiesc să spun asta pe aici, pe la noi?

— Ți le vînd cu plăcere pe ale mele — alea pe care am învățat cu cînd eram student.

— Vai, mulțumesc, domnule ! spuse Jude cu recunoștință și fără suflare, fiindcă iuțeala ametitoare cu care umbla vraciul îl silea să meargă în galop și-i dădea un junghi într-o parte.

— Cred c-ai face mai bine să rămîi în urmă, tinere. Să-ți spun ce am de gînd. Îți fac rost de gramatici și-ți dau și prima lecție, dacă ții minte să re-

comanzi în toate casele din sat unsoarea de aur a doctorului Vilbert, picăturile lui dătătoare de viață și pilulele lui pentru doamne.

— Unde vă găsesc cu gramaticile ?

— Voi trece pe aici de azi în două săptămîni, chiar la ora asta, adică la șapte și douăzeci și cinci de minute. Mișcările mele sînt la fel de precis calculate ca și cele ale planetelor în mersul lor.

— O să vin aici să vă întîlnesc, spuse Jude.

— Cu comenzi pentru doctoriile mele ?

— Da, domnule doctor.

Jude rămase în urmă, se opri cîteva clipe să-și tragă sufletul și se înapoie acasă cu certitudinea că făcuse un pas mare spre Christminster.

În cele paisprezece zile următoare, umbla de colo pînă colo, zîmbind gîndurilor lui ca unor trecători care l-ar fi salut. Zîmbea cu acea frumusețe ciudată ce strălucește pe fețele tinerilor în mintea cărora se înfiripă o idee mare, ca și cum o lumină vrăjită s-ar aprinde în interiorul făpturii lor străvezii, dînd impresia încîntătoare că cerul s-ar fi pogorît asupră-le.

Își ținu cinstit făgăduiala făcută omului cu o mie de leacuri, în care el credea acum cu sinceritate ; străbătu mile întregi, pe drumurile cătunelor din împrejurimi, ca agent plasator al vraciului. În seara hotărîtă se afla nemișcat pe platou, chiar în locul unde se despărțise de Vilbert, și-l aștepta să se apropie. Doctorul ambulant sosi la timp ; dar, spre uimirea lui Jude, care încerca să-și potrivească pasul cu al vraciului, căci drumețul nu-l încetinise nici un pic

pe al său, acesta din urmă parcă nici nu-și recunoștea tovarășul de drum, măcar că în răstimpul celor două săptămîni serile se făcuseră mai luminoase. Jude, gîndind că de vină o fi pălăria lui nouă, îl salută cu demnitate pe vraci.

— Ce-i, băiete ? întrebă acesta distrat.

— Am venit, răspunse Jude.

— Tu ? Cine ești tu ? A, da, desigur. Ai obținut ceva comenzi, băiețaș ?

— Da.

Și Jude îi înșiră numele și adresele țăranilor care se arătau gata să încerce virtuțile pilulelor și alifiilor cu renume mondial. Șarlatanul își întipări totul în minte cu multă grijă.

— Și gramaticile latinești și grecești ?...

Glasul lui Jude tremura de neliniște.

— Ce-i cu ele ?

— Era vorba să mi le aduceți pe ale dumneavoastră, cele pe care le-ați folosit înainte de a vă lua diploma.

— A, da, bine zici ! Am uitat cu totul de ele, am uitat ! Atîtea vieți atîrnă de grija mea, tinere, încît nu pot să-mi amintesc și de alte lucruri, așa cum aș dori.

Jude se stăpîni pînă cînd se încredință de tristul adevăr, apoi spuse, cu un glas pustiit de amărăciune :

— Nu le-ți adus !

— Nu. Dar dacă-mi mai faci rost şi de alte comenzi de la bolnavi, îţi aduc cărţile de gramatică rîndul viitor.

Jude rămase în urmă. Era un băiat simplu, însă acel dar al pătrunderii neaşteptate în sufletul oamenilor, dar hărăzit uneori copiilor, îl făcu să înţeleagă dintr-o dată din ce aluat stricat era plămădit şarlatanul. Din izvorul acesta n-avea să ţîşnească nici o lumină. Imaginara lui cunună de lauri se desfrunzi ; copilul se apropie de o poartă, se sprijini de ea şi plînse amar.

Dezamăgirea aceasta fu urmată de un şir de zile pustii. Poate c-ar fi putut să-şi facă rost din Alfredston de cărţile de gramatică, dar pentru asta trebuia să aibă bani şi să ştie ce cărţi anume să comande ; şi cu toate că cele trebuincioase traiului nu-i lipseau, era într-atît la cheremul altora, încît n-avea nici un ban al lui.

Cam în perioada asta, domnul Phillotson trimise după pianul lui, fapt care-i dădu lui Jude o idee. De ce nu i-ar scrie învăţătorului, rugîndu-l să aibă bunătatea de a-i procura cărţile de gramatică din Christminster ? Putea să ascundă sub capacul pianului o scrisoare, care fără îndoială că pînă la urmă avea să fie citită de ochii profesorului. De ce să nu-l roage să-i trimită orice exemplar, cît de vechi, care ar fi avut şi farmecul de a fi îmbibat de atmosfera universităţii ?

A împărtăşi mătuşii sale un asemenea gînd însemna înfrîngere sigură. Trebuia să lucreze singur.

După ce mai chibzui cîtva timp, se puse pe lucru şi, în ziua plecării pianului, care se întîmplă să fie şi ziua lui de naştere, strecură scrisoarea în lada adresată multadmiratului său prieten ; se temea să-i dezvăluie mătuşii Drusilla fapta lui, pentru ca ea să nu-i dibuie cumva gîndurile şi să-l silească să renunţe la acest plan.

Pianul fu trimis, şi Jude aşteptă zile şi săptămîni în şir, în care timp trecea dimineaţă de dimineaţă, înainte să se trezească mătuşa, pe la căsuţa unde funcţiona oficiul poştal. În cele din urmă, sosi într-adevăr un pachet în sat, şi Jude recunoscu după margini că înăuntru se află două cărţi subţiri. Se retrase cu pachetul într-un loc singuratic şi se aşeză să-l deschidă pe un trunchi de ulm doborît.

De cînd simţise pentru prima dată vraja oraşului Christminster, de cînd văzuse în închipuire cetatea şi drumurile pe care le deschidea ea, Jude cugetase mult asupra mecanismului legat de transpunerea expresiilor dintr-o limbă într-alta. Ajunsese la concluzia că o gramatică a unei limbi pe care vrei s-o înveţi trebuie să cuprindă în primul rînd o regulă, o îndrumare sau o cheie asemănătoare cu aceea a unui alfabet secret, care o dată cunoscute aveau să-ţi îngăduie, prin simpla lor aplicare, să schimbi toate vorbele graiului tău în cele ale limbii străine. Ideea lui copilărească era, de fapt, împingerea pînă la ultimele limite ale preciziei matematice a ceea ce este

cunoscut peste tot ca Legea lui Grimm[1] — adică o amplificare a unor reguli aproximative pînă la desăvîrşirea ideală. Astfel, el îşi închipuia că vorbele limbii noi pe care vrei s-o înveţi se află cumva latente în cuvintele limbii cunoscute, putînd fi descoperite de cel ce cunoştea arta dezvăluirii lor şi că tocmai o astfel de artă este pusă la îndemînă de gramatici.

De aceea, cînd, după ce se asigură că pachetul poartă ştampila poştei din Christminster, tăie sfoara, deschise cărţile şi se opri asupra *Gramaticii latine*, care se întîmplă să fie deasupra, nu-i veni să-şi creadă ochilor.

Era o carte veche, de vreo treizeci de ani, slinoasă, mîzgălită cu cuvinte porcoase, în semn de duşmănie faţă de litera tipărită, şi însemnată ici-colo cu date vechi de douăzeci de ani. Dar nu asta îl uluia pe Jude. Află pentru prima dată că nu există nici o lege pentru transpunerea automată a cuvintelor, aşa cum bănuise el în nevinovăţia lui (de fapt, într-o oarecare măsură, legea există, dar autorii de gramatici n-o recunosc), şi că fiecare cuvînt în parte — atît în limba latină, cît şi în cea greacă — trebuia încredinţat memoriei, ceea ce reprezenta ani de muncă înrobitoare.

Jude azvîrli cărţile pe jos, se trînti pe spate de-a lungul trunchiului gros al ulmului şi vreme de un

[1] *Jacob Grimm* (1785—1863), filolog german, autor al unei celebre lucrări de *Gramatică a limbii germane*. A introdus metoda istorică în studiul gramaticii.

sfert de oră se simți îngrozitor de nefericit. Așa cum mai făcuse de atîtea ori pînă atunci, își trase pălăria peste ochi și privi soarele pe furiș prin împletitura de pai. Prin urmare, asta erau latina și greaca, o păcăleală uriașă ! Miracolul care credea el că-l așteaptă era în realitate o muncă asemănătoare cu robia evreilor în Egipt.

„Ce cap trebuie să aibă cei din Christminster și din alte școli înalte, se gîndi el după aceea, ca să învețe zeci de mii de cuvinte, unul cîte unul !“ El n-avea destul creier pentru o treabă ca asta ; și, în timp ce razele jucăușe de soare pătrundeau prin pălărie pînă la el, își dori să nu fi văzut niciodată o carte, să nu mai vadă niciodată vreuna, să nu se fi născut niciodată.

S-ar fi putut să treacă cineva pe acolo, să-l întrebe ce-l doare și să-l înveselească spunîndu-i că ideile lui sînt mai înaintate decît cele ale autorului gramaticii. Dar nu trecu nimeni, fiindcă nimeni nu vine niciodată ; și, apăsat de recunoașterea strivitoare a greșelii lui uriașe, Jude tot se mai dorea dincolo de hotarele acestei lumi.

V

În următorii trei sau patru ani, un vehicul ciudat şi neobişnuit putea fi văzut bătînd uliţele şi drumurile din preajma Marygreenului, un vehicul mînat într-un chip la fel de ciudat şi neobişnuit.

La o lună sau două după primirea cărţilor, Jude izbutise să uite de festa urîtă pe care i-o jucaseră limbile moarte. De fapt, dezamăgirea lui faţă de natura acelor limbi se prefăcuse, după o vreme, într-o pornire de şi mai mare veneraţie faţă de ştiinţa celor din Christminster. A-ţi însuşi limbi moarte sau vii, în ciuda împotrivirii despre care ştia acum că zace în însăşi natura acestor limbi, era o faptă vitejească ce ajunse treptat să reprezinte pentru el o ispită mai mare chiar decît presupusul proces mecanic. Muntele de materie dedesubtul căruia se ascundeau ideile din tomurile acelea prăfuite numite clasici îl aţîţa ; era gata să încerce a-l urni, fărîmă cu fărîmă, cu o viclenie încăpăţînată de şoarece.

Se ostenea să-i fie pe plac fetei aceleia bătrîne şi uscate care era mătuşă-sa ; o ajuta cît se pricepea el

mai bine, şi ca urmare, mica brutărie propăşea. Cumpăraseră cu opt livre o gloabă bătrînă, căreia i se bălăbănea capul, şi cu alte cîteva livre făcuseră rost şi de o căruţă scîrţîitoare cu coviltir cafeniu-spălăcit. Era misiunea lui Jude să transporte cu acest echipaj, de trei ori pe săptămînă, jimble spre folosinţa sătenilor şi al locatarilor bordeielor singuratice din împrejurimile Marygreenului.

Ciudăţenia mai înainte pomenită consta, la urma urmelor, mai puţin în însuşi mijlocul de transport cît în felul cum mîna Jude cînd bătea drumurile. Interiorul căruţei era locul în care se desfăşura cea mai mare parte a instrucţiunii lui Jude, sub formă de „studiu particular". De îndată ce calul deprinse drumul şi recunoaştea casele la care trebuia să se oprească, băiatul, aşezat pe capră, îşi răsucea hăţurile în jurul braţului şi, cu ajutorul unei curele dibaci prinse de coviltir, ţinea deschis volumul pe care-l citea ; îşi proptea apoi dicţionarul pe genunchi şi se cufunda, după împrejurare, în pasajele mai simple din Caesar, Vergilius sau Horatius, poticnindu-se orbeşte, cu o cheltuială de energie care l-ar fi făcut pe un dascăl mai slab de înger să verse lacrimi. Totuşi, dibăcea pînă la urmă înţelesul celor citite, mai mult ghicind decît deslușind spiritul originalului, care, adesea, în mintea băiatului devenea cu totul altceva decît ceea ce i se cerea lui să înţeleagă.

Singurele exemplare pe care izbutise să pună mîna

erau niște ediții vechi *ad usum Delphini*[1], scoase din circulație și prin urmare ieftine. Fapt este că deși pentru școlarii leneși astfel de ediții erau nefolositoare, pentru el erau destul de bune. Călătorul neajutorat și singuratic acoperea conștiincios cu mîna adnotările de pe margine și nu le folosea decît în chip de sugestii, așa cum s-ar fi folosit de un coleg sau de un pedagog care ar fi trecut din întîmplare pe acolo. Deși cu astfel de mijloace grosolane — singurele care-i stăteau la îndemînă — Jude n-avea prea mulți sorți de izbîndă să devină un cărturar, se apropia totuși de făgașul pe care voia el să-l urmeze.

În timp ce era cufundat în paginile acelea vechi, răsfoite cîndva de degete ce poate putrezeau în mormînt și în timp ce se străduia să pătrundă gîndurile unor minți atît de îndepărtate și totuși atît de apropiate, gloaba ciolănoasă își vedea de drum. Din cînd în cînd, Jude era smuls din toiul suferințelor Didonei de oprirea căruței sau de glasul vreunei bătrîne, care striga :

— Astăzi să-mi lași două, brutarule, și pe asta veche ți-o dau înapoi !

Îl întîlneau adesea pe ulițe drumeți sau căruțași pe care el nici nu-i vedea, și cu timpul ieșiră vorbe prin vecini despre felul cum îmbina Jude lucrul cu joaca (fiindcă așa priveau localnicii lecturile lui) ca despre o metodă bună poate pentru el, dar nu foarte sigură

[1] Pentru folosința Delfinului — denumire sub care sînt cuprinse edițiile din clasicii latini pregătite în timpul lui Ludovic al XIV-lea pentru învățămîntul Delfinului Franței.

pentru călătorii ce-i ieşeau în cale. Sătenii începură să cîrtească. Într-o bună zi, un oarecare de prin partea locului ceru poliţistului din sat să nu mai îngăduie băiatului de la brutărie să citească în timp ce mînă calul, ba chiar stărui spunînd că e de datoria sergentului să-l prindă asupra faptului, să-l ducă la poliţia din Alfredston şi să-l amendeze pentru practici primejdioase la drumul mare. Drept care poliţistul îl pîndi, şi într-o bună zi îl opri şi-l luă la rost.

Cum Jude era nevoit să se trezească la ceasurile trei dimineaţa ca să aprindă focul, să frămînte aluatul şi să bage în cuptor pîinile pe care le împărţea la o oră mai tîrzie, trebuia să se culce seara de îndată ce-şi sfîrşea treaba ; aşa încît dacă nu putea să-şi citească clasicii pe drum, aproape că nu mai avea cînd să studieze. Nu-i rămînea, prin urmare, altceva de făcut decît să fie, pe cît posibil, cu ochii-n patru în împrejurările date şi să-şi ascundă cărţile de îndată ce se arăta cineva în depărtare şi mai ales poliţistul. Ca să fim drepţi cu acest slujbaş, omul nu stătu prea mult în calea căruţei lui Jude, socotind că într-un ţinut atît de pustiu primejdia cea mai mare îl pîndea doar pe băiat ; aşa încît, adesea, cînd vedea deasupra tufişurilor coviltirul spălăcit o apuca în altă direcţie.

Într-o zi, pe vremea cînd Fawley ajunsese destul de departe cu studiile, căci avea acum vreo şaisprezece ani, şi, tot opintindu-se, terminase *Carmen Saeculare*, i se întîmplă să treacă, în drum spre casă, sus pe podiş, prin dreptul Casei Negre. Lumina pălise, şi acest lucru îl făcu să ridice ochii. Soarele asfinţea şi, de

după pădure, în partea opusă, răsărea luna plină. Mintea lui era atît de îmbibată de poemul pe care-l citea, încît, îmboldit o clipă de emoţia care cu ani în urmă îl îndemnase să îngenuncheze pe scară, opri calul, coborî şi aruncînd o privire în jur ca să se încredinţeze că nu-l vede nimeni, se lăsă în genunchi la marginea drumului, cu cartea deschisă în mînă. Mai întîi, îşi îndreptă faţa spre zeiţa strălucitoare care părea să-i urmărească blînd şi ironic faptele, apoi spre izvorul de lumină ce se stingea în cealaltă parte, şi începu :

Phoebe silvarumque potens Diana ! [1]

Calul aşteptă liniştit pînă cînd Jude încheie imnul, repetat ca sub puterea unui imbold păgîn, pe care băiatul nu l-ar fi putut încerca vreodată ziua-n amiaza mare.

Cînd ajunse acasă, cugetă la strania superstiţie, înnăscută sau dobîndită, sub îndemnul căreia făcuse ceea ce făcuse şi la uitarea de sine care-l împinsese la o asemenea abatere de la bunul simţ şi de la datină, tocmai pe el care, pe lîngă cărturar dorea să ajungă şi faţă bisericească. Totul i se trăgea din faptul că nu citea decît cărţi păgîne. Cu cît se gîndea mai mult la asta, cu atît era mai încredinţat de nesocotinţa lui. Începu să se întrebe dacă nu cumva cărţile pe care le citea el erau nepotrivite cu scopul pe care-şi propusese să-l atingă în viaţă. Fără doar şi poate nu prea exista armonie între literatura asta păgînă şi colegiile medie-

[1] Versul de invocare a soarelui şi a zeiţei Diana, cu care începe poemul *Carmen Saeculare* de Horaţiu.

vale din oraşul Christminster, această romanţă ecleziastică cioplită în piatră.

În cele din urmă, se încredinţă că, sub puterea patimii lui neostoite pentru citit, se lăsase stăpînit de o emoţie nepotrivită pentru un tînăr creştin. Se bălăcise în Homerul îngrijit de Clarke, dar nu-şi bătuse prea mult capul cu *Noul Testament* în greceşte, deşi avea un exemplar, primit prin poştă de la un anticar. Părăsi dialectul ionic, care-i devenise familiar, pentru un altul nou, şi multă vreme după aceea se mărgini să citească doar *Scriptura* şi *Epistolele* în textul lui Griesbach. Ba chiar, ducîndu-se într-o zi la Alfredston, avu prilejul să facă cunoştinţă cu literatura patristică, fiindcă descoperi la un librar cîteva volume din Părinţii Bisericii, volume neridicate de către un pastor insolvabil de prin împrejurimi.

Tot ca un rezultat al acestei schimbări de orientare, vizita duminicile toate bisericile pînă la care putea ajunge pe jos şi descifra inscripţiile latineşti de pe lespezi şi de pe mormintele din secolul al XV-lea. Într-unul din aceste pelerinaje întîlni o femeie bătrînă, gheboasă şi nespus de isteaţă, care citea tot ce-i cădea în mînă şi care-i povesti şi mai multe despre vraja romantică a cetăţii luminii şi străduinţei. Într-acolo, hotărî el mai dîrz ca oricînd, trebuia să se îndrepte. Dar cum să trăiască el în cetatea aceea ? În clipa de faţă n-avea nici un venit. N-avea nici o meserie şi nu cunoştea vreo îndeletnicire — cît de cît demnă şi statornică — de pe urma căreia să trăiască în timpul studiilor ce se puteau prelungi ani în şir.

De ce aveau în primul rînd nevoie cetăţenii unui oraş? De mîncare, îmbrăcăminte şi adăpost. Orice venit dobîndit de pe urma preparării mîncării ar fi fost prea mic; cît priveşte confecţionarea îmbrăcăminţii, această îndeletnicire îi făcea silă; către cea de-a treia se simţi atras. Într-un oraş se clădeşte; prin urmare, va învăţa să clădească. Îşi aminti de tatăl verişoarei lui, Susana, necunoscutul său unchi care lucra obiecte ecleziastice în metal. De altfel, confecţionarea de obiecte de artă medievală din orice material era un meşteşug care-l atrăgea. Nu putea să greşească dacă mergea pe urmele unchiului său şi se dăruia o vreme zidurilor ce adăposteau sufletele cărturarilor.

Ca un prim pas, îşi făcu rost de nişte blocuri mici de piatră de construcţie, fiindcă metal nu se găsea, şi, întrerupîndu-şi o vreme studiile, îşi petrecu orele libere copiind capetele şi capitelurile din biserica parohială.

La Alfredston trăia un cioplitor în piatră foarte modest, şi de îndată ce îşi găsi înlocuitor în micul negoţ al mătuşii sale, Jude îşi oferi acestui om serviciile, în schimbul unei simbrii de nimic. Aci avu prilejul să deprindă măcar primele elemente ale meşteşugului de cioplitor în piatră. Ceva mai tîrziu, se duse la un constructor de biserici din acelaşi oraş şi, sub îndrumarea acestuia, restaură cu pricepere zidăria ruinată a cîtorva biserici de prin satele din împrejurimi.

Deşi nu uita că această meserie este doar o pîrghie ce-i oferea sprijin în timp ce se pregătea pentru marile planuri care, se măgulea el, i se potriveau mai bine, totuşi îndeletnicirea îl prindea prin ea însăşi. Acum locuia toată săptămîna în orăşel şi se întorcea în fiecare sîmbătă seară la Marygreen. Şi astfel atinse şi depăşi vîrsta de nouăsprezece ani.

VI

În această memorabilă perioadă din viaţa lui, se întorcea într-o sîmbătă după amiază, pe la orele trei, de la Alfredston la Marygreen. Era frumos şi cald, o vreme de vară blîndă, şi, aşa cum umbla cu uneltele în spinare, dălţile mai mici zăngăneau uşor în coş cînd se atingeau de cele mari. Fiind sfîrşitul săptămînii, plecase mai devreme de la lucru şi, cum făgăduise mătuşii lui să se oprească la o moară de lîngă Cresscombe ca să-i facă un mic serviciu, ieşise din oraş pe un drum ocolit, pe care nu trecea de obicei.

Era într-o dispoziţie entuziastă. I se părea că întrezăreşte calea ce avea să-l ducă, într-un an sau doi, către un trai liniştit la Christminster, unde avea să bată în poarta uneia dintre acele fortăreţe ale învăţăturii după care tînjise atît. S-ar fi putut duce acolo încă de pe acum, firește, într-o calitate sau alta, dar prefera să pătrundă în cetate ceva mai sigur de el în privinţa mijloacelor de trai decît ar fi putut spune că era cum. Îl încălzea mulţumirea de sine ori de cîte ori se gîndea la ceea ce apucase să înfăptuiască. Cînd

și cînd, pe măsură ce înainta, întorcea capul ca să prindă cîte-un crîmpei din privelișteа ce se desfășura de o parte și de alta a drumului. Dar aproape că nu vedea nimic ; mișcarea capului era doar repetarea automată a gestului pe care-l făcea de obicei atunci cînd era mai puțin preocupat ; singurul gînd care-l stăpînea acum era prețuirea a ceea ce izbutise să realizeze.

„Am dobîndit priceperea unui student mijlociu în citirea celor mai cunoscuți dintre scriitorii antichității, a celor latini cu deosebire."

Într-adevăr, Jude căpătase în ce privește această limbă o ușurință care-i îngăduia să-și omoare lesne timpul pe parcursul drumurilor lui lungi și singuratice închipuind convorbiri latinești.

„Am citit două cărți din *Iliada*, ca să nu mai spun că-mi sînt familiare pasaje întregi cum e cuvîntarea lui Phoenix din Cartea a IX-a, lupta dintre Hector și Ajax din a XIV-a, apariția lui Achile neînarmat și ceremonia îngropăciunii din a XXIII-a. Am mai citit cîte ceva din Hesiod, frînturi din Tucidide și mult din *Vechiul Testament* grecesc... Totuși, tare mi-aș fi dorit să nu existe decît un singur dialect !"

„Am studiat ceva matematică, adică primele șase cărți, apoi a XI-a și a XII-a din Euclid ; și la algebră am ajuns la ecuații de gradul întîi."

„Știu cîte ceva despre Părinții Bisericii și puțină istorie a Romei și a Angliei."

„Asta nu reprezintă decît începutul. Numai că rămînînd aici, mult n-o să mai înaintez, din pricina

greutății cu care-mi fac rost de cărți. Prin urmare, trebuie să încerc din toate puterile să mă mut la Christminster. O dată ajuns acolo, voi face asemenea progrese sub îndrumarea pe care o voi primi, încît ceea ce știu acum îmi va apărea doar ca o ignoranță copilărească. Trebuie să strîng bani, și așa am să fac ; și unul dintre colegiile de acolo își va deschide porțile ca să intru eu."

„Trebuie să-l întîmpine cu un bun venit pe acela pe care desigur că l-ar respinge dac-ar sta să aștepte vreme de douăzeci de ani acest bun venit."

„O să-mi iau doctoratul !"

Și continuă să viseze, ba se gîndea că s-ar putea chiar să ajungă și episcop dacă va duce o viață neprihănită și înțeleaptă de creștin vajnic. Și ce exemplu o să dea ! Dacă venitul lui va atinge 5.000 de livre pe an, va dărui 4.500 sub o formă sau alta și va trăi în ceea ce pentru el ar însemna bogăție cu restul. Dar de fapt, dacă se gîndea mai bine, n-avea nici un rost s-ajungă episcop. Cînd se va vedea arhidiacon, o să se oprească. Un om poate fi la fel de bun, de învățat și de folositor în calitatea de arhidiacon ca și în cea de episcop. Totuși, tot spre episcopat îl duceau gîndurile.

„Între timp, și de îndată ce mă voi fi statornicit la Christminster, o să citesc cărțile de care n-am putut să-mi fac rost aci : Titus Livius, Tacitus, Herodot, Eschil, Sofocle, Aristofan..."

— Ha-ha-ha ! Unde ți-e capul ?

Interpelarea aceasta venea de la niște glasuri subțiri de dincolo de un gard viu, dar el nu o luă în seamă. Gîndurile îi rătăceau mai departe :

„Euripide, Platon, Aristotel, Lucretius, Epictet, Seneca, Antonius. Pe urmă trebuie să ajung să stăpînesc și alte domenii : Părinții Bisericii, temeinic. Beda și în general toată istoria ecleziastică ; trebuie să am și o idee de ebraică, deocamdată cunosc numai literele..."

— Unde ți-e capul ?

„...dar de muncit știu să muncesc zdravăn. Sînt răbdător, nu glumă, slavă Domnului ! Și doar asta e totul. Da, Christminster îmi va fi Alma Mater ; eu voi fi fiul ei iubit, care îi va aduce numai bucurii."

Adînc cufundat în aceste socoteli de viitor, Jude încetinise pasul, ba chiar se oprise de-a binelea, cu ochii în pămînt, ca și cum o lanternă magică i-ar fi arătat acolo chipul viitorului. Simți brusc o lovitură ascuțită în ureche și-și dădu seama că cineva aruncase în el cu ceva moale și rece care-i căzuse la picioare.

Dintr-o privire văzu că era o bucată de carne, o băşică de porc, dintre cele folosite de oamenii din partea locului pentru unsul cizmelor, fiindcă de altceva nu erau bune. Porci se aflau din belșug prin ținut ; în unele părți din Wessexul de Nord oamenii se îndeletniceau cu crescutul și îngrășatul porcilor.

De cealaltă parte a gardului viu se vedea un pîrîiaș și de-abia acum își dădu Jude seama că dintr-acolo veneau glasurile subțiri și rîsetele ce se amestecaseră cu visele lui. Urcă malul înalt și privi peste gardul viu. De partea cealaltă a gîrlei se vedea o căsuță cu o gră-

dină şi o cocină de porci ; în faţa casei, pe malul pîrîului, stăteau îngenuncheate trei femei tinere, avînd alături găleţi şi tipsii pline cu măruntaie de porc, pe care le spălau în apa curgătoare. O pereche sau două de ochi jucăuşi se ridicară spre el. Văzînd că, în sfîrşit, îi atrăseseră atenţia şi că privea spre ele, femeile îşi potriviră ţinuta în vederea inspecţiei şi, luîndu-şi un aer modest şi serios, reîncepură cu sîrg operaţia de limpezire.

— Mulţumesc ! făcu Jude aspru.

— Nu *eu* am aruncat, credeţi-mă ! spuse una către vecina ei, ca şi cum nici nu şi-ar fi dat seama de prezenţa bărbatului.

— Nici eu, răspunse a doua.

— Vai, Anny, cum poţi ? făcu a treia.

— Dac-aş fi aruncat ceva, n-ar fi fost tocmai *asta*.

— Ei ! Că mult îmi pasă de el !

Rîseră şi-şi văzură de treabă, fără să mai ridice privirea, dar învinuindu-se mai departe zgomotos una pe alta.

Jude se simţi îndemnat să le ironizeze, în timp ce-şi ştergea faţa şi prindea din aer cuvintele lor.

— Zici că nu *dumneata* ai aruncat, nu-i aşa ? vorbi el către cea care stătea mai în susul apei.

Cea căreia îi vorbise era o fată plăcută la înfăţişare, cu ochii negri, nu chiar frumoasă, dar putînd trece drept frumoasă de la oarecare depărtare, în ciuda pielii şi a carnaţiei ei grosolane. Avea sîni rotunzi şi mari, buze cărnoase, dinţi minunaţi şi obrajii coloraţi ca ouăle unei găinuşe de Cochinchina. Era o femelă

desăvîrşită şi trupeşă — atît, nici mai mult, nici mai puţin ; şi Jude era aproape sigur că pe seama ei trebuia să pună încercarea de a-l smulge din visurile lui umanistice şi de a-i reaminti ceea ce colcăia în minţile celor din jur.

— Asta n-ai s-o afli niciodată, spuse ea sfidătoare.

— Oricine-ar fi făcut-o a irosit bunul altuia.

— Nu face nimic.

— Vrei să-mi vorbeşti, pare-mi-se.

— Da, desigur, dacă vrei şi dumnéata.

— Să sări peste gard, sau treci dumneata peste scîndura de colo ?

Poate că fata cea oacheşă prevedea un prilej bun ; fiindcă nu ştiu cum se făcu, dar privirile i se încrucişară cu privirile lui în timp ce vorbea, şi între ochii fetei şi ai băiatului scăpără o scînteie de înţelegere, o prevestire mută a unei legături *in posse* [1], care dinspre partea lui Jude Fawley n-avea nimic dinainte plănuit. Fata îşi dădu seama că el o alesese dintre cele trei, aşa cum e de obicei aleasă o femeie în astfel de împrejurări, fără gîndul vreunei cunoaşteri mai apropiate, ci doar din supunere oarbă în faţa unor impulsuri dominatoare, inconştient percepute de nişte oameni neajutoraţi, cînd numai la dragoste nu le stă gîndul.

Fata sări în picioare şi-i spuse :

— Adu-mi înapoi ce-a căzut acolo, jos.

Jude îşi dădu seama că semnalul pe care i-l făcuse fata n-avea nici o legătură cu îndeletnicirea tatălui ei. Aşeză jos coşul cu unelte, ridică bucata de carne de la

[1] Cu putinţă, posibilă (lat.)

picioarele lui, își croi drum cu bățul și trecu prin gardul viu. Umblau paralel unul cu celălalt, fiecare pe cîte-un mal al pîrîului, îndreptîndu-se spre podul mic de scînduri. Pe măsură ce fata se apropia, își sugea ușor, cu pricepere, cînd un obraz, cînd celălalt, fără ca Jude să observe ceva. Era un gest original, care făcea, ca prin minune, să înflorească pe suprafața netedă și rotundă a obrajilor cîte-o gropiță încîntătoare, pe care fata știa s-o păstreze cît timp zîmbea. Această metodă de a-și face gropițe după voie nu era o operație necunoscută, ci una pe care o încercau multe femei, dar numai puține izbuteau s-o ducă pînă la capăt.

Se întîlniră în mijlocul podețului. Jude îi aruncă înapoi proiectilul, așteptînd parcă să i se explice de ce fusese oprit cu atîta îndrăzneală prin acest nou tip de ghiulea în loc de a fi strigat. Ea însă privea viclean în altă parte, legănîndu-se înainte și înapoi, sprijinindu-și mîna de balustrada podului, pînă cînd, îmboldită de curiozitate femeiască, îl măsură cu ochi cercetători.

— Nu-ți închipui cumva că mi-ar trăsni *mie* prin minte să arunc cu lucruri în dumneata !

— Nu, nici gînd.

— Treaba asta o facem pentru tatăl meu, care bineînțeles nu ne dă voie să aruncăm nimic. Din asta prepară doar unsoare de ghete.

Și făcu semn cu capul către bucata din iarbă.

— Dar atunci, ce i-o fi venit uneia dintre celelalte două fete s-o azvîrle ? întrebă Jude, încuviințîndu-i

politicos afirmația, deși avea mari îndoieli că e adevărată.

— Din obrăznicie. Să nu te apuci să spui că cu am aruncat !

— Cum o să spun ? Doar nici nu-ți cunosc numele.

— Zici că nu ? Să ți-l spun ?

— Spune-l.

— Arabella Donn. Aici locuiesc.

— L-aș fi știut, desigur, dac-aș fi trecut mai des pe aici. Dar de obicei o iau drept pe drumul mare.

— Tatăl meu e crescător de porci, și fetele astea mi-ajută să spăl măruntaiele ca să facem cîrnați și mai știu eu ce din ele.

Vorbeau și iar vorbeau, în timp ce se priveau unul pe altul, rezemați de balustrada podului. Chemarea mută a femeii către bărbat, rostită deslușit de făptura Arabellei, îl pironea pe Jude locului, împotriva intenției sale, aproape împotriva voinței sale, într-un chip cu totul nou față de experiența lui de pînă atunci. Nu exagerăm cînd spunem că pînă în clipa aceea Jude nu se uitase niciodată la o femeie ca la o femeie, socotind că probleme sexuale sînt în afara vieții și a scopurilor lui. Își plimba privirile de la ochii la gura ei, le cobora apoi la sînii ei și la rotunjimile goale ale brațelor, tari ca piatra, ude și înroșite de apa rece.

— Ce fată drăguță ești tu ! murmură el, deși nu era nevoie de cuvinte pentru a da grai magnetismului sub puterea căruia se afla.

— Să mă vezi duminica ! spuse ea aținătoare.

— Îmi închipui că asta nu se poate.

— Te privește. În clipa asta nu se ține nimeni de mine, măcar că într-o săptămînă, două s-ar putea să se țină.

Vorbise fără să zîmbească, și gropițele dispăruseră.

Jude avea simțămîntul ciudat că-l duce apa și că nu se poate împotriva șuvoiului.

— Ai să-mi dai voie?

— N-am nimic împotrivă.

Între timp își readusese o gropiță în obraz, întorcîndu-și capul și repetînd operația ciudată pomenită mai înainte, căci deocamdată Jude n-avea decît o impresie generală despre înfățișarea ei.

— Duminica viitoare? îndrăzni el. Adică mîine?

— Da.

— Să viu?

— Da.

Se îmbujoră, încălzită de un val de biruință, și în clipa cînd dădu să se întoarcă îl mîngîie aproape drăgăstos cu privirile. Apoi o porni înapoi prin iarba de pe malul apei și-și ajunse prietenele.

Jude Fawley își săltă pe umeri coșul cu unelte și-și reluă drumul singuratic, cuprins de o înflăcărare care-l umplea de uimire. Trase în piept o gură din aerul proaspăt, care — nu încăpea îndoială — îl învăluise de atîta amar de vreme în toate locurile pe unde se aflase, dar de care respirația lui fusese despărțită ca printr-o sticlă. Gîndurile lui cu privire la învățătură, muncă și lectură, atît de desluşit formulate doar cu

cîteva minute mai devreme, fuseseră în chip ciudat împinse undeva într-un ungher, nici el nu știa cum.

„E doar așa, ca să fac puțin haz, își spuse el, dîndu-și seama că în ochii bunului-simț lipsea ceva sau poate mai curînd prisosea ceva în firea fetei care-l atrăsese, și tocmai de aceea simțea nevoia să folosească drept pretext ca s-o caute, gluma. Era în ea ceva de-a dreptul respingător pentru acea parte a personalității lui care fusese cucerită de cercetarea literară și de visul vrăjit al cetății Christminster. Făptura care pentru a-l ataca alesese un *astfel* de proiectil nu era o vestală. Cu ochiul minții văzu lucrul acesta doar într-o străfulgerare, așa cum în lumina unui felinar care se stinge poți întrezări o inscripție pe un zid o clipă înainte de a-l învălui întunericul. Dar numaidecît, această vremelnică putere de pătrundere îl părăsi, și Jude deveni surd față de toate glasurile rațiunii, stăpînit doar de chemarea unei plăceri proaspete și sălbatice, plăcerea de-a fi descoperit un nou făgaș pentru emoțiile lui, un făgaș nebănuit pînă acum, măcar că-i fusese atît de aproape. Avea s-o regăsească în prima duminică pe această făuritoare de vrăji femeiești.

Între timp, fata se alăturase prietenelor ei și, tăcută, se apucase să vînture mai departe și să limpezească mărunțaiele în apa străvezie.

— L-ai prins, dragă ? întrebă scurt cea pe care o chema Anny.

— Nu știu. Mai bine aruncam cu altceva, murmură Arabella cu părere de rău.

— Dumnezeule ! Dar nu-i nimic de capul lui, orice ţi s-ar năzări ţie. Mîna căruţa cu pîine a bătrînei Drusilla Fawley din marginea Marygreenului înainte de a ajunge ucenic la Alfredston. De atunci i s-a cam suit la cap şi citeşte tot timpul. Vrea s-ajungă cărturar, aşa se zice.

— Nu-mi pasă cine e şi ce-i cu el. Ce-ţi trece prin cap, fetiţo ?

— Ei nu, zău aşa ! Pe noi nu trebuie să încerci să ne înşeli. De ce te-ai întins la vorbă cu el, dacă nu-l vrei ? Fie că-ţi place, fie că nu, să ştii că-i ca un copil. L-am văzut cînd îi făceai tu ochi dulci pe pod, cum se uita la tine de parcă n-ar fi văzut femeie dinainte de s-a născut. Ei, pe-ăsta îl prinde orice muiere care ştie să i se vîre un pic în suflet, dacă îşi pune mintea să-l ia cum îi place lui.

VII

A doua zi, Jude Fawley zăbovea în odaia lui de culcare cu tavanul mansardat, privind la cărţile de pe masă şi la urmele lăsate în ultimele luni de fumul lămpii pe tencuiala pereţilor.

Era duminică după-amiază, douăzeci şi patru de ore după prima întîlnire cu Arabella Donn. În tot cursul săptămînii care trecuse, îşi pusese în gînd să păstreze după-amiaza aceasta pentru un scop precis : recitirea *Testamentului* în greceşte într-o ediţie nouă cu tipar mai bun decît exemplarul vechi, reprodusă după textul lui Griesbach, dar îmbunătăţită de numeroase corecturi şi îmbogăţită cu felurite note şi variante marginale. Era mîndru de cartea asta pe care o obţinuse adresîndu-se cu îndrăzneală unui editor din Londra, ceea ce nu făcuse încă niciodată pînă atunci.

Aşteptase multă satisfacţie de la această după-amiază de lectură, petrecută, ca pe vremuri, sub acoperişul casei tihnite a mătuşii sale, casă în care acum nu dormea decît două nopţi pe săptămînă. Dar un lucru nou, o piedică mare ivită cu o zi înainte oprise

scurgerea lină și tăcută a vieții lui, și Jude se simțea așa cum trebuie să se simtă un șarpe care și-a lepădat pielea de iarnă și e încă neobișnuit cu frumusețea și sensibilitatea celei noi.

La urma urmelor, n-o să se ducă s-o întîlnească. Se așeză și deschise cartea. Cu coatele bine înfipte în masă și tîmplele în mîini, începu de la început:

Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ[1]

Îi făgăduise oare că va veni? Sigur că da. Biata fată o să-l aștepte în casă și-o să-și strice, din pricina lui, după-amiaza. Și apoi, pe lîngă că-i făgăduise, fata avea pe vino-ncoace. N-ar trebui să-și calce cuvîntul dat. Măcar că n-avea timp de citit decît duminica și în serile zilelor de lucru, tot își putea îngădui să piardă o după-amiază, cînd alți tineri iroseau atîtea. Aproape sigur că de azi înainte n-o s-o mai vadă niciodată. De altfel ar fi și cu neputință, ținînd seama de planurile lui.

Pe scurt, se simțea ca încleștat de un braț cu o nemaipomenită forță musculară — ceva ce n-avea nimic comun cu spiritul și influențele ce-i dăduseră ghes pînă acum. Forța aceasta nu prea părea să se sinchisească de mintea și de voința lui, cu atît mai puțin de așa-zisele lui porniri înalte, ci-l înghiontea asemeni unui dascăl mînios pe un școlar înșfăcat de guler, îl împingea în brațele unei femei pentru care el n-avea respect și a cărei viață n-avea

[1] Noul Testament (gr.).

altă legătură cu a lui decît că se desfăşura în acelaşi sat. Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ nu mai avu parte de atenţia lui, şi predestinatul Jude sări în picioare şi se repezi în celălalt capăt al încăperii. Prevăzînd desfăşurarea lucrurilor, îşi pregătise hainele de sărbătoare. Nici trei minute nu trecură pînă cînd ieşi din casă. Coborî poteca de-a curmezişul ogorului neted şi pustiu din vîlceaua ce despărţea satul de casa singuratică a Arabellei, casă aşezată în adîncitura de dincolo de măgură.

Pe drum, se uită la ceas. Pînă-n două ore putea fi înapoi, şi după ceai îi mai rămînea încă timp din belşug pentru citit.

Îndată ce trecu de cei cîţiva brazi prizăriţi şi de căsuţa în dreptul căreia poteca întîlnea drumul mare, grăbi pasul şi o porni spre stînga, coborînd povîrnişul repede dinspre partea de vest a Casei Negre. La poalele formaţiilor calcaroase dădu peste pîrîiaşul care izvora de aici şi, urmînd firul apei, ajunse la casa fetei. Îl izbiră un miros de cocină care venea din spatele casei şi grohăitul animalelor care împrăştiau mirosul. Intră în grădină şi bătu în uşă cu măciulia bastonului.

Cineva îl zărise prin fereastră, fiindcă un glas bărbătesc dinăuntru spuse :

— Arabella ! A venit tînărul care te *cortează*. Mişcă-te, fetiţo !

Jude tresări stînjenit la auzul acestor cuvinte. Curtatul privit dintr-un unghi atît de practic, cum era vădit că-l privea vorbitorul, era ultimul lucru

la care se gîndea el. Avea de gînd să se plimbe cu fata, poate s-o şi sărute ; dar „curtatul" era un lucru chibzuit cu prea mult sînge rece ca să apară altfel decît respingător minţii sale. Uşa se deschise, şi el intră chiar în clipa în care Arabella cobora, minunat gătită în vederea plimbării.

— Nu iei loc, dom'le Cutare ? spuse cu acelaşi ton prozaic, pe care Jude îl deslusise de afară, tatăl fetei, un bărbat energic, cu favoriţi negri.

— Mai bine să plecăm numaidecît, nu vrei ? şopti fata către Jude.

— Da, spuse el. Ne plimbăm pînă la Casa Neagră şi înapoi ; nu durează mai mult de o jumătate de oră.

Arabella părea atît de frumoasă în mijlocul lucrurilor murdare din jurul ei, încît Jude se simţi bucuros că venise, şi toate temerile care-l tulburaseră pînă atunci se spulberară.

Mai întîi se suiră pînă în vîrful dunei celei mari ; în timpul urcuşului, avu prilejul din cînd în cînd s-o prindă pe Arabella de mînă ca s-o ajute. Pe urmă o luară spre stînga, pe drumul de muchie, pe care nu-l părăsiră pînă la întretăierea cu drumul mare, adică în dreptul Casei Negre, acolo unde se născuse pe vremuri dorinţa lui fierbinte de a vedea Christminsterul. Dar acum nu-şi mai amintea de toate acestea. Îi făcea mai mare plăcere să pălăvrăgească despre tot felul de nimicuri vulgare cu Arabella decît dac-ar fi discutat toate filozofiile din lume cu toţi marii profesori din universitatea că-

reia pînă de curînd i se închinase. Trecu pe lîngă locul unde îngenunchease în faţa Dianei şi a lui Phoebus, fără măcar să-şi aducă aminte că există asemenea făpturi în mitologie, fără să creadă că soarele este altceva decît o lampă ce foloseşte pentru a lumina faţa Arabellei. Îşi simţea picioarele atît de uşoare, încît parcă plutea ; şi Jude, ucenicul cărturar, viitorul doctor, profesor, episcop şi cîte altele, se simţi cinstit şi preafericit că o fetişcană frumuşică de la ţară catadicsea să se plimbe cu el, gătită în rochia ei de duminică şi înzorzonată cu panglici.

Ajunseră pînă la hambarul Casei Negre, de unde plănuiseră să se întoarcă. În timp ce priveau de aci peisajul larg dinspre miazănoapte, ochii le fură izbiţi de o coloană deasă de fum ce se ridica din vecinătatea orăşelului aşezat în vale, la o depărtare de cîteva mile.

— E un foc, spuse Arabella. Să dăm o goană să-l vedem ! Hai ! Nu e departe !

Duioşia care mijise în inima lui Jude nimicise în el orice putere de a se împotrivi dorinţelor ei — ceea ce de altfel îi făcea plăcere, dîndu-i prilejul de a petrece mai mult timp în preajma fetei. Începură să coboare dealul aproape în goană, dar după ce ajunseră în vale şi mai umblară cale de-o milă pe pămînt neted, îşi dădură seama că locul incendiului e mult mai îndepărtat decît li se păruse lor.

Totuşi, acum, că porniseră, merseră mai departe ; dar înainte de orele cinci n-ajunseră la locul cu pri-

cina, care se găsea la vreo şase mile depărtare de Marygreen şi la vreo trei de casa Arabellei. Vîlvătaia fusese stinsă cînd sosiră ei, şi după ce aruncară o scurtă privire asupra jalnicelor rămăşiţe făcură cale-ntoarsă. Drumul lor trecea prin oraşul Alfredston.

Arabella spuse că ar avea poftă de un ceai, aşa încît intrară într-un han de mîna a treia şi făcură comanda. Cum nu doreau să bea bere, fură nevoiţi să aştepte mult timp. Slujnica îl recunoscu pe Jude şi, ducîndu-se spre fundul încăperii, i se adresă în şoaptă stăpînei ei, arătîndu-şi mirarea de a-l vedea pe studentul „care se ţinea aşa de *ezolat*" că se înjoseşte pînă-ntr-atît încît să iasă în tovărăşia Arabellei. Aceasta ghici despre ce se vorbea, şi cînd întîlni privirea gravă şi duioasă a îndrăgostitului rîse cu rîsul murdar şi triumfător al femeii nepăsătoare care se bucură că-şi face jocul.

Şedeau şi-şi plimbau privirile de jur împrejurul încăperii, de la tabloul lui Samson şi Dalila, atîrnat de perete, la urmele rotunde ale cănilor cu bere de pe mese şi de aci la scuipătorile de pe jos, pline cu rumeguş. Totul exercita asupra lui Jude acel efect deprimant pe care nimic nu-l poate avea în măsură mai mare decît o cîrciumă duminică seara, în bătaia ultimelor raze de soare piezişe, cînd băutura nu mai alunecă pe gît şi călătorul fără de noroc nu găseşte alt adăpost.

Începea să se întunece. Într-adevăr, nu mai puteau aştepta ceaiul.

— Totuşi, ce altceva am putea face ? întrebă Jude. Te aşteaptă trei mile de drum.

— Cred c-am putea bea nişte bere, răspunse Arabella.

— Bere, desigur. Nu mi-a dat prin minte. Pare ciudat să intri duminică seara într-o cîrciumă ca să ceri bere.

— Dar noi nu pentru asta am intrat.

— Nu, nu pentru asta.

Jude ar fi dorit să se vadă scăpat din atmosfera aceea neplăcută, totuşi comandă berea, care sosi de îndată.

Arabella o gustă.

— Scîrboasă, făcu ea.

Gustă şi Jude.

— Dar ce are ? întrebă. E drept că nu mă prea pricep la bere. De plăcut îmi place, dar cînd trebuie să citeşti, face mai bine cafeaua. Asta însă mi se pare bună.

— E dreasă — nici nu pot să mă ating de ea !

Spre marea mirare a lui Jude, Arabella pomeni de trei sau patru ingrediente pe care le simţise în băutură în afară de malţ şi hamei.

— Cîte ştii ! făcu el înveselit.

Totuşi, Arabella se împăcă pînă la urmă cu berea şi-şi bău porţia, după care porniră amîndoi la drum. Era aproape întuneric, şi de îndată ce lăsară în urmă luminile oraşului se apropiară unul de altul pînă cînd se atinseră. Arabella se mira de ce nu-i înlănţuie

mijlocul cu braţul, dar el nu i-l înlănţui ; îi spuse doar ceea ce lui i se părea un lucru destul de îndrăzneţ :

— Ia-mă de braţ.

Ea îi cuprinse braţul pînă sus la umăr. Jude simţea căldura trupului ei lipit de al lui şi, trecîndu-şi bastonul sub celălalt braţ, prinse cu mîna lui dreaptă mîna ei, ţinîndu-i-o strîns.

— Ne simţim bine împreună, draga mea, nu-i aşa ? întrebă el.

— Da, încuviinţă ea.

Şi adăugă pentru sine : „Cam molcuţ !"

„Dar repede am mai înaintat !" gîndea el.

Merseră aşa pînă ajunseră la poalele podişului, de unde vedeau în faţa lor drumul alb urcînd prin beznă. Din acest punct, singurul mijloc de a ajunge la casa Arabellei era să urci povîrnişul şi să cobori apoi din nou în vale, prin dreapta. Nu apucaseră să urce prea mult, cînd aproape că se izbiră de doi trecători care înaintaseră nevăzuţi prin iarbă.

— Îndrăgostiţii ăştia, în toate anotimpurile şi pe orice vreme îi vezi pe afară — numai peste îndrăgostiţi şi peste cîini fără stăpîn dai, spuse unul dintre ei în timp ce se pierdeau amîndoi în vale.

Arabella chicoti uşor.

— Noi sîntem îndrăgostiţi ? întrebă Jude.

— Dumneata ştii mai bine.

— Dar n-ai putea să-mi spui ?

Drept răspuns, ea își lăsă capul pe umărul lui. Jude înțelese semnul și, cuprinzîndu-i mijlocul cu brațele, o atrase spre el și o sărută.

Acum nu mai mergeau la braț, ci, așa cum dorise ea, înlănțuiți. „La urma urmei, ce importanță are pe întuneric ?“ își spunea Jude. Cînd ajunseră la jumătatea urcușului lung, se opriră ca printr-o înțelegere, și el o sărută din nou. Cînd ajunseră pe culme, o mai sărută o dată.

— Poți să-ți lași brațul aici, dacă vrei, îi spuse ea domol.

El o ascultă, mirîndu-se că e atît de încrezătoare.

Și înaintară așa, agale, spre casa ei. Jude plecase de acasă la trei și jumătate, cu gîndul ca la cinci și jumătate să se așeze iarăși în fața *Noului Testament*. Erau orele nouă și jumătate cînd, după o nouă îmbrățișare, se pregăti s-o lase la ușa casei părintești.

Fata îl pofti înăuntru, măcar pentru un minut, ca să nu li se pară celorlalți cum că ar fi umblat singură pe întuneric. El încuviință și intră în urma ei. De îndată ce se închise ușa, Jude descoperi pe lîngă fețele părinților ei pe cele ale cîtorva vecini așezați în cerc. Vorbeau cu toții ca și cum ar fi rostit urări, iar pe el îl socoteau, fără glumă, pretendentul Arabellei.

Oamenii aceștia nu făceau parte din lumea lui, așa încît Jude se simți străin și stingherit. Nu asta urmărise el ; se gîndise doar la o după-amiază și la o plimbare plăcută în tovărășia Arabellei, atîta tot.

Rămase doar cît să schimbe cîteva cuvinte cu mama ei vitregă, o femeie simplă, liniştită, ştearsă la chip şi la fire ; şi după ce le ură tuturor noapte bună, o porni, cu un sentiment de uşurare, pe poteca de peste dună.

Dar sentimentul acesta avea să fie trecător ; curînd se încredinţă că Arabella pusese din nou stăpînire pe sufletul lui. Umbla de parcă n-ar fi fost acelaşi om ca Jude cel de ieri. Ce mai însemnau cărţile pentru el ? Ce însemna hotărîrea, pînă acum ţinută cu sfinţenie, de a nu irosi o clipă din zilele vieţii lui ? A irosi ! Definiţia acestei noţiuni depinde de unghiul din care o priveşti : de fapt trăia pentru întîia oară : nu-şi irosea viaţa. E mai bine să iubeşti o femeie decît să fii licenţiat sau pastor, ba chiar papă !

Cînd se întoarse acasă, mătuşa se culcase ; singurătatea lui părea înscrisă pe toate obiectele din jur. Urcă scările fără lumină, şi întunericul odăii lui îl întîmpină cu o tristă întrebare. Cartea stătea deschisă întocmai cum o lăsase şi, în lumina cenuşie a stelelor, literele mari de pe prima pagină îl priveau cu neclintită imputare, ca nişte ochi de mort rămaşi deschişi :

Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

A doua zi, Jude trebui să plece dis-de-dimineaţă, părăsindu-şi, aşa cum făcea de obicei, casa pentru o săptămînă ; cu un sentiment de deşertăciune, aruncă

în coș, deasupra uneltelor și a celorlalte lucruri trebuincioase, cartea necitită adusă de el.

Tăinui gesturile lui de dragoste pînă și față de el însuși. Dimpotrivă, Arabella le dădu în vileag în rîndul prietenelor și cunoștințelor.

Refăcînd, în lumina zorilor, drumul pe care-l străbătuse cu cîteva ceasuri înainte, apărat de întuneric, alături de iubita lui, Jude ajunse pînă la poalele dealului. Aci își încetini mersul și apoi se opri. Se afla chiar în locul unde-o sărutase prima dată. Cum soarele de-abia răsărise, se prea putea ca nimeni să nu fi trecut de atunci pe aici. Jude se uită în pămînt și oftă. Privi mai de aproape și izbuti să deslușească, în țărîna jilavă urmele pașilor lor, așa cum stătuseră înlănțuiți. Ea nu mai era acum aici, dar tăria cu care împodobește imaginația firea lucrurilor îi reconstituia pînă-ntr-atît prezența, încît Jude simți în inimă un gol pe care nimic nu-l putea umple. În apropiere se afla o salcie cu vîrfurile ramurilor retezate și salcia aceasta se deosebea de toate sălciile din lume. Să prefacă în nimic cele șase zile ce urmau să se scurgă pînă cînd avea s-o revadă iarăși, așa cum îi făgăduise, ar fi fost dorința lui cea mai arzătoare, chiar de nu i-ar fi rămas decît o săptămînă de viață.

Un ceas și jumătate mai tîrziu, Arabella refăcea același drum în tovărășia aceleiași fete ca și sîmbătă. Trecu nepăsătoare pe lîngă locul sărutului și

pe lîngă salcia care-l marca, și pălăvrăgi nestingherită cu prietenele ei despre cele întîmplate.

— Și pe urmă ce ți-a mai spus ?

— Pe urmă mi-a spus... Și repetă aproape întocmai cîteva din declarațiile cele mai drăgăstoase.

Dacă Jude s-ar fi aflat în spatele tufișului, ar fi fost cum nu se poate mai uimit să afle cît de puține din vorbele și faptele lui din ajun rămăseseră tăinuite.

— L-ai prins bine, a naibii să fiu dacă nu-i așa ! murmură Anny cu un aer înțelept. Norocul tău !

După o pauză de cîteva clipe, Arabella răspunse cu un glas neobișnuit de scăzut și cu un ton hămesit, de mocnită senzualitate :

— L-am făcut să mă iubească, da ! Dar eu nu vreau numai atît. Vreau să fiu a lui, să mă ia de nevastă ! Trebuie să-l înhaț. Nu pot trăi fără el. E soiul de bărbat după care mă prăpădesc eu. O să-nnebunesc dacă n-o să mă pot da lui ! Am simțit asta de cum l-am văzut !

— Păi așa cum e el, tînăr, romanțios, sincer și cinstit, e ușor să-l iei chiar și de soț. Asta dacă te pricepi cum să-l prinzi în laț.

Arabella rămase o clipă dusă pe gînduri.

— Adică cum să mă pricep ? întrebă.

— Te pomenești că tocmai tu nu știi ! spuse Sarah, cea de-a treia fată.

— Pe legea mea că nu știu ! Adică eu știu una

şi bună: să-l las să-mi facă curte şi să am grijă să nu meargă prea departe!

Sarah se uită la Anny.

— *Zice* că nu ştie!

— E cu ochi şi cu sprîncene că nu ştie, făcu Anny.

— Asta după ce a trăit şi la oraş, ca să zic aşa! Ei bine, atunci, hai să te învăţăm noi cîte ceva, aşa cum ne-ai învăţat şi tu pe noi.

— Bine. Şi care ziceţi voi că e calea cea mai sigură ca să cîştigi un bărbat? Luaţi-mă drept nevinovată şi daţi-i drumul!

— Ca soţ?

— Ca soţ.

— E vorba de-un bărbat de la ţară, om cinstit şi cu gînduri curate, ca el. Fereacă Sfîntul să mă gîndesc la un soldat sau la un marinar, sau la un negustor de la oraş sau la alţii care-şi bat joc de bietele femei! Răul ăsta nu-l fac nici unei prietene!

— Da, unul de teapa lui, firește!

Tovarăşele Arabellei se uitară una la alta şi, rotindu-şi ochii de atîta haz, începură să rîdă prostește. După aceea, una dintre ele se apropie de Arabella şi, cu toate că nu se afla nimeni prin preajmă, îi împărtăşi sfatul cu glas scăzut, în timp ce cealaltă urmărea curioasă ce înrîurire are sfatul asupra Arabellei.

— A! Mărturisesc că nu m-am gîndit la asta, spuse fata, vorbind rar. Dar dacă *nu* e om cinstit? Mai bine pentru o femeie să nici nu încerce!

— Cine nu încearcă nu s-alege cu nimic ! Şi apoi, n-ai decît să te încredinţezi că e cinstit înainte să începi. Cu al tău nu-i nici o primejdie. Măcar de-aş avea şi eu norocul ăsta ! Multe fete fac aşa ; altfel, cum crezi că s-ar mărita ?

Arabella îşi urmărea tăcută gîndurile.

— O să încerc ! şopti ea, dar nu către ele.

VIII

Într-un sfîrşit de săptămînă, Jude o porni, ca de obicei, de la locuinţa lui din Alfredston spre casa mătuşii din Marygreen. Pentru el drumul prezenta acum cu totul alte ispite decît aceea de a o vedea pe bătrîna şi morocănoasa lui rudă. Coti spre dreapta înainte de a urca dealul, numai ca să arunce din drum o privire Arabellei în afara întîlnirilor plănuite. Încă înainte de a ajunge la gardul viu care împrejmuia grădina, ochiul lui ager zări creştetul fetei mişcîndu-se iute încolo şi-ncoace. Cînd ajunse în dreptul porţii, descoperi că trei purcei de lapte scăpaseră din cocină şi că fata se căznea singură să-i bage la loc prin uşa deschisă. De îndată ce-l zări pe Jude, expresia încordată de pe faţa ei se topi în dulceaţa dragostei, iar privirile ei îl învăluiră galeş. Animalele se folosiră de acest răgaz ca s-o ia la fugă şi s-o zbughească în drum.

— De-abia azi-dimineaţă i-am băgat în cocină! strigă ea, hotărîtă să-şi ducă treaba la capăt, în ciuda prezenţei iubitului. Ieri au fost aduşi de la ferma

Spaddleholt, unde tata i-a cumpărat la un preț destul de pipărat. Vor înapoi acasă dihăniile astea idioate! Vrei să închizi poarta grădinii, dragul meu, și să mă ajuți să-i bag la loc? Nu-i nici un bărbat acasă, e doar mama, și, dacă n-avem grijă, rămînem fără ei.

Jude îi sări în ajutor, croindu-și drum prin straturile de varză și cartofi. De cîte ori se cioceneau din întîmplare, o prindea o clipă și o săruta. Primul purcel fu repede adus la locul lui; cel de-al doilea — cu oarecare greutate; cel de-al treilea se arătă mai îndărătnic și mai sprinten. Strecurîndu-se printr-o gaură din gardul grădinii, o luă razna pe uliță.

— Îl pierdem dacă nu fug după el! strigă fata. Hai cu mine.

Și ieși în goana mare din grădină. Jude o urmă, căznindu-se să nu scape din ochi fugarul. Cînd și cînd, strigau cîte unui băiat să oprească lighioana, care scăpa ca prin urechile acului și fugea mai departe.

— Dă-mi voie să te iau de mînă, iubito, spuse Jude. Ți-ai pierdut răsuflarea.

Ea păru să-i dea cu plăcere mîna înfierbîntată și fugiră mai departe împreună.

— Asta s-a întîmplat pentru că i-am mînat pe jos pînă acasă, spuse ea. Cînd faci una ca asta, învață drumul înapoi. Ar fi trebuit duși în căruță.

Între timp, purcelul ajunsese la o poartă deschisă ce dădea spre dună și țîșni prin ea cu toată sprinteneala piciorușelor lui. De îndată ce urmăritorii pă-

trunseră și ei prin poartă și ajunseră în vîrful măgurii, își dădură seama că dacă vor să-l prindă nu le rămîne decît să alerge tot drumul pînă la fermă. De pe culmea unde se aflau, animalul se zărea ca o pată micuță, ce înainta fără greș pe linia ce ducea spre vechea lui locuință.

— N-are nici un rost ! strigă Arabella. Ajunge acolo cu mult înaintea noastră. Acuma știu că nu se pierde și că nu-l fură nimeni pe drum, așa că mi-e totuna. O să vadă ei că-i al nostru și-o să ni-l trimită înapoi. Doamne, ce cald îmi este !

Fără să dea drumul mîinii lui, se lăsă într-o rînă și se trînti pe jos sub o tufă de ciulini piperniciți, trăgîndu-l după ea și pe Jude, care căzu în genunchi.

— Vai, iartă-mă, aproape că te-am trîntit jos, nu-i așa ? Dar sînt atît de obosită !

Stătea întinsă, cu fața în sus, dreaptă ca o săgeată, pe coasta povîrnită a dealului, privind spre întinderile albastre de cer și ținînd mai departe mîna lui Jude în aceeași strînsoare caldă. Jude se lăsă lîngă ea.

— Am alergat atîta drum de pomană ! vorbi Arabella mai departe ; pieptul i se ridica și cobora o dată cu gîfîielile ei repezi. Fața îi era aprinsă, buzele — roșii și pline — întredeschise, și broboane fine de sudoare îi acopereau pielea. Dar de ce nu spui nimic, dragul meu ?

— Mi-a pierit și mie răsuflarea. Am urcat tot timpul.

Erau într-o singurătate deplină — cea mai izbitoare dintre singurătăți, aceea înconjurată de o ne-

sfîrşită întindere pustie. Ar fi zărit de îndată pe oricine s-ar fi ivit la o distanţă de cel puţin o milă. Se găseau de fapt pe unul dintre locurile cele mai înalte din ţinut, şi aşa cum stăteau întinşi puteau zări peisajul îndepărtat din jurul Christminsterului. Dar în momentul acela Jude nu se gîndea la asta.

— Vai, ce lucru drăguţ văd eu sus pe copacul ăsta ! spuse Arabella. Un soi de omidă, de un galben şi un verde atît de frumos cum n-ai mai văzut !

— Unde ? făcu Jude, ridicîndu-se în capul oaselor.

— De acolo nu poţi vedea, trebuie să vii încoace, spuse ea.

Îşi apropie faţa de capul ei.

— Nu pot s-o văd, spuse.

— Cum aşa, uite-o pe ramura aceea care se desprinde de trunchi, lîngă frunza care se mişcă ! Nu vezi ? şi-l trase uşurel în jos, lîngă ea.

— Nu văd, repetă el, cu ceafa lipită de obrajii ei. Poate că dacă mă ridic o văd.

Drept care se ridică în picioare, chiar în raza privirii ei.

— Ce prost eşti ! făcu fata, îmbufnată, întorcîndu-şi faţa de la el.

— Dar nici nu ţin numaidecît s-o văd, draga mea. De ce-aş ţine ? răspunse el privind în jos, spre ea. Hai, ridică-te, Abby.

— De ce ?

— Ca să te sărut. De atîta vreme aştept...

Ea îşi răsuci faţa şi rămase aşa un timp, privin-

du-l pieziș și obraznic ; pe urmă, cu o ușoară mișcare a buzelor, sări în picioare și spuse repezit :

— Trebuie s-o șterg ! și porni în fugă spre casă Jude se luă după ea și-o ajunse.

— Numai o dată ! o rugă el.

— Nu vreau !

Era mirat.

— Dar ce s-a întîmplat ?

Fata își încreți buzele de ciudă, și Jude o urma ca un mieluțel, pînă cînd ea încetini pasul și începu să meargă alături de el, vorbind liniștită despre unele și altele, dar oprindu-l ori de cîte ori încerca să-i apuce mîna sau s-o prindă de mijloc. Și așa coborîră pînă la casa tatălui ei. Arabella intră înăuntru, luîndu-și rămas bun de la Jude cu un aer demn și jignit.

— Cine știe, poate c-am mers prea departe, își spuse el, retrăgîndu-se cu un oftat și pornind mai departe spre Marygreen.

Duminica dimineața, în casa Arabellei se bucătărea ca de obicei, și se făceau pregătiri pentru marele prînz duminical. Tatăl ei se bărbierea în fața unei oglinzi mici, agățată de crucea ferestrei, iar Arabella și maică-sa curățau alături fasole. O vecină care se întorcea de la slujba de dimineață din biserica cea mai apropiată, văzîndu-l pe stăpînul casei la fereastră, cu briciul în mînă, dădu din cap și intră.

Din prima clipă începu să glumească cu Arabella.

— Te-am văzut fugind cu unu... hi-hi ! Trag nădejde c-o să se lase cu ceva !

Arabella luă notă de prezența ei, fără să ridice ochii.

— Am auzit că are de gînd să se mute la Christminster, de îndată ce-o putea.

— Ai auzit asta de curînd, chiar de curînd? întrebă Arabella ca o tigroaică geloasă.

— Nu, nu chiar! Dar de mult se știe că ăsta-i gîndul lui. Acuma așteaptă doar prilejul. Sigur că trebuie și el să umble cu cineva. În ziua de azi, tinerii nu fac multe parale. Gustă de ici, gustă de colo... Pe vremea mea nu era așa.

După ce plecă palavragioaica, Arabella îi spuse deodată maică-si:

— Vreau ca în astă seară, după ceai, tata și dumneata să treceți pe la familia Edlin și să vedeți cum o mai duc. Adică nu — e slujbă diseară la Fensworth, poate vă duceți acolo.

— Vai de mine, dar ce se întîmplă în seara asta?

— Nimic. Atîta doar, că vreau să rămîn singură în casă. El e sfios; și nu-l pot face să vină la mine cînd sînteți voi aici. Dacă nu bag de seamă, îmi scapă printre degete, oricît aș ține la el!

— Dacă-i timp frumos, putem merge, de vreme ce asta ți-e dorința.

În după-amiaza aceea, Arabella se întîlni și se plimbă cu Jude, care de săptămîni de zile nu-și mai aruncase ochii peste vreo carte grecească, latinească sau de orice altă limbă. Hoinăriră urcînd măgurile, pînă cînd ajunseră pe poteca înverzită de pe creastă și înaintară pînă la malul circular de pămînt din

apropiere, ridicat de celți. Jude se gîndea la vremea în care fusese tăiat drumul acesta și la păstorii ce-l străbătuseră, pe cînd romanii încă nu cunoșteau țara. De pe șesurile de dedesubt se înălța, plutind pînă la ei, dangătul clopotelor. Curînd, sunetele se topiră într-o singură notă, care întîi se adînci și apoi se stinse.

— Acum ne întoarcem, spuse Arabella, care urmărise bătaia clopotelor.

Jude încuviință. Atîta vreme cît era în preajma ei, nu-i păsa unde se află. Cînd ajunseră în dreptul casei, el zăbovi.

— Nu vreau să intru. Dar de ce ești atît de grăbită în seara asta ? Nici nu s-a întunecat bine.

— Așteaptă puțin, spuse ea. Încercînd clanța, văzu că ușa e încuiată. A, s-au dus la biserică, adăugă. Căută sub preș, găsi cheia și descuie ușa. Acu vrei să intri un pic în casă ? întrebă în treacăt. O să fim singuri.

— Bineînțeles, spuse Jude, voios că lucrurile se schimbaseră pe neașteptate.

Intrară. Dorea să bea un ceai ? Nu, era prea tîrziu ; mai degrabă ar sta puțin de vorbă. Ea își scoase jacheta și pălăria și se așezară amîndoi — firește, destul de aproape unul de altul.

— Te rog să nu te atingi de mine, făcu ea domol. Sînt coajă de ou. Sau poate să pun oul la loc sigur.

Începu să-și descheie gulerul rochiei.

— Despre ce vorbești ? întrebă îndrăgostitul

— Despre un ou — un ou de Cochinchina. Clocesc un soi foarte rar. Port oul la mine peste tot unde mă duc, şi în mai puţin de trei săptămîni s-a terminat cu clocitul.

— Unde-l ţii ?

— Uite, chiar aici. Îşi vîrî mîna în sîn şi scoase oul, împachetat în lînă şi acoperit cu o bucată de băşică de porc, care să-l apere de accidente. După ce i-l arătă, îl puse la loc. Acum ai grijă să nu te apropii de mine. Nu vreau să-l sparg pe ăsta şi să încep cu altul.

— De ce faci lucruri aşa ciudate ?

— E un obicei vechi. Cred că stă în firea femeii să vrea să aducă pe lume fiinţe vii.

— În clipa asta, lucrul mă stînjeneşte foarte tare, spuse el rîzînd.

— Aşa-ţi trebuie ! Uite, asta-i tot ce capeţi de la mine.

Se răsuci în scaun şi, aplecîndu-se peste spetează, îi întinse cu o mişcare grijulie obrazul.

— Urît din partea ta !

— N-aveai decît să mă prinzi acu un minut, cînd scosesem oul ! Uite ! făcu ea sfidătoare. Acuma nu-l mai am !

Cu o mişcare iute, scoase pentru a doua oară oul din sîn ; dar înainte ca el s-o poată ajunge, îl şi pusese la loc cu un gest la fel de repezit, rîzînd întărîtată de strategia ei. Urmă o mică luptă, după care Jude îşi cufundă mîna şi şi-o retrase triumfă-

tor, ţinînd oul. Fata se îmbujoră ; şi dîndu-şi bruse seama de ceea ce făcuse, Jude se îmbujoră şi el.

Se uitau unul la altul gîfîind ; pînă cînd el se ridică şi spuse :

— Să te mai sărut o singură dată — acum se poate şi fără să-ţi păgubesc comoara — şi pe urmă plec !

Dar şi ea sări în picioare.

— Mai întîi trebuie să mă prinzi.

Îndrăgostitul o urmărea, în timp ce ea se retrăgea. În odaie era întuneric şi, în lumina ce pătrundea prin fereastra mică, Jude nu a putut descoperi multă vreme ce se întîmplase cu Arabella, pînă cînd rîsul fetei îl înştiinţă că urcase scările, şi într-acolo se grăbi pe urmele ei.

IX

Mai trecură două luni, răstimp în care îndrăgostiții se întîlniră mereu. Arabella părea nemulțumită ; își închipuia cîte și mai cîte, aștepta și se mira.

Într-o zi îi ieși în cale rătăcitorul Vilbert. Ca toți sătenii de prin partea locului, Arabella îl cunoștea bine pe șarlatan, așa încît începu să-i spună păsurile ei. Din posomorîtă, cum fusese, începu să se lumineze la față înainte de a se despărți de el. În seara aceea avea întîlnire cu Jude, care se arătă foarte abătut.

— Plec, îi spuse el. Socot că asta trebuie să fac. Cred că așa va fi mai bine pentru amîndoi. Tare-aș fi vrut ca unele lucruri să nu se fi întîmplat ! Știu că vina cea mai mare o port eu. Dar nu e niciodată prea tîrziu ca să dregi ceea ce ai stricat.

Arabella începu să plîngă.

— De unde știi că nu e prea tîrziu ? întrebă ea. Ușor de spus ! Eu încă nu ți-am mărturisit !

Îl privea cu ochii înotînd în lacrimi.

— Ce ? întrebă el pălind. Nu cumva... ?

— Ba da ! Şi ce-o să mă fac dacă mă părăseşti ?

— Vai, Arabella, cum poţi să spui una ca asta, draga mea ? Ştii bine că n-am să te părăsesc !

— Atunci...

— Ştii doar că nu cîştig aproape nimic, dar poate c-ar fi trebuit să mă gîndesc la asta înainte... Firește, dacă aşa stau lucrurile, trebuie să ne căsătorim ! Crezi că mă pot gîndi măcar la altceva ?

— Eu îmi spuneam... îmi spuneam, dragul meu, că de-abia acum ai să pleci, şi ai să mă laşi să înfrunt totul singură !

— Asta credeai tu ? Bineînţeles că în urmă cu şase luni sau chiar cu trei nici nu visam să mă însor. Îmi zdrobeşte toate planurile, vreau să zic planurile pe care mi le făurisem înainte de a te cunoaşte pe tine, draga mea. Dar, la urma urmelor, ce înseamnă planurile astea ? Visuri despre cărţi, diplome şi titluri universitare cu neputinţă de obţinut. Desigur, ne vom căsători, aşa trebuie !

În noaptea aceea, Jude o porni prin întuneric ; umbla în neştire, vorbind singur. Ştia bine, ştia foarte bine, în adîncul cugetului său că Arabella nu preţuia prea mult ca exemplar al speţei femeieşti. Totuşi, fiindcă ăsta era obiceiul la ţară, în rîndul tinerilor cinstiţi care în legăturile cu o femeie se lăsau tîrîţi atît de departe cum din nenorocire se lăsase el, era gata să-şi ţină făgăduiala şi să sufere urmările. Ca să-şi ofere o consolare, mai păstra încă o imagine falsă despre Arabella. În fond, ideea pe care şi-o făcea despre ea era lucrul cel mai însem-

nat, mai însemnat chiar decît însăşi Arabella, îşi spunea el uneori sentenţios.

Strigările pentru cununie fură făcute chiar în duminica următoare. Credincioşii parohiei fură cu toţii de părere că Fawley este un tînăr nepriceput şi neghiob. Cu asta se alesese din toată buchiseala lui: avea să-şi vîndă cărţile ca să cumpere crătiţi. Cei care ghiciseră cam în ce fel stau lucrurile, printre aceştia şi părinţii Arabellei, spuseră că nu se aşteptau la altă purtare din partea unui tînăr cinstit ca Jude, în chip de despăgubire pentru răul ce i-l făcuse neprihănitei lui iubite. Şi pastorul care-i cunună păru mulţumit de purtarea lui.

Şi aşa, stînd în faţa mai sus pomenitei feţe bisericeşti, cei doi jurară că întreaga lor viaţă pînă la moarte vor crede, vor simţi, vor dori întocmai ceea ce au crezut, au simţit, au dorit în ultimele săptămîni. Şi mai ciudat încă decît faptul în sine era că nimeni nu păru cîtuşi de puţin mirat de jurămîntul lor.

Fiindcă mătuşa lui Fawley era brutăriţă, îi făcu o turtă de nuntă, declarînd cu năduf că ăsta-i ultimul lucru pe care-l mai poate face pentru el, neghiob sărman şi nepricopsit; şi că ar fi fost mult mai bine dacă, în loc să trăiască pentru a-i face ei zile amare, băiatul ar fi intrat în groapă cu ani în urmă, o dată cu taică-său şi cu maică-sa. Din turta aceasta, Arabella tăie cîteva felii, le înveli în hîrtie albă de scris şi le trimise lui Anny şi Sarah, fetele care o ajutaseră la spălatul măruntaielor de porc.

Scrise pe fiecare pachețel: „În amintirea unui sfat bun".

Perspectivele tinerei perechi nu puteau desigur să pară foarte strălucite nici chiar unei firi dintre cele mai optimiste. El, ucenic cioplitor în piatră, în vîrstă de nouăsprezece ani, avea să lucreze pentru jumătate de leafă pînă la sfîrșitul uceniciei. Nevastă-sa nu era bună de nimic într-o casă de oraș, unde socotise el la început că ar trebui să locuiască. Nevoia chinuitoare de a-și spori cît de cît venitul îl îndemnă să închirieze o căsuță singuratică pe drumul dintre Casa Neagră și Marygreen, cu gîndul la cîștigul pe care l-ar fi putut aduce o grădină de zarzavat și pentru a-i îngădui Arabellei să crească un porc, folosind în felul ăsta vechea ei experiență. Nu asta era viața pentru care se străduise el; și apoi, tare lung era drumul zilnic pînă la Alfredston și înapoi! Arabella simțea totuși că aceste rînduieli, deși nesatisfăcătoare, erau vremelnice; dobîndise un bărbat, ăsta era lucrul principal — un bărbat care va avea putere să cîștige și să-i cumpere rochii și pălării. După ce-o să-l bage ea niței în sperieți, o să-și vadă de meseria lui și-o să azvîrle cît colo hîrțoagele alea pline de neghiobii, ca să se apuce de treburi mai practice.

Spre această căsuță o duse Jude pe Arabella în seara cununiei, părăsind vechea lui odaie din casa mătușii, în care se trudise atîta cu greaca și latineasca.

Cînd o văzu pentru prima oară dezbrăcîndu-se, îl cuprinse un fior. Arabella desprinse fără sfială, netezi şi atîrnă pe oglinda primită în dar de la el o cosiţă lungă, pe care o purta răsucită într-un coc enorm la ceafă.

— Cum, nu era a ta? întrebă Jude, cuprins de o silă neaşteptată.

— Te cred că nu! În ziua de azi şi-n lumea bună cozile nu sînt niciodată naturale.

— Prostii! Poate că aşa o fi la oraş. Dar la ţară lucrurile pare-se că stau altfel. Şi-apoi, cu siguranţă că ai şi tu destul păr.

— Da, destul pentru moda de la ţară. Dar la oraş bărbaţilor le place coc, şi pe vremea cînd lucram în cîrciuma din Aldbrickham...

— Ai fost chelneriţă la cîrciuma din Aldbrickham?

— Nu chiar. Scoteam vinul din butoi într-un han de acolo. O bucată de timp doar — atîta tot. Cîţiva clienţi mi-au tot dat ghes, şi-atunci mi-am cumpărat coada aşa, de haz. Cu cît ai mai mult păr, cu atît o duci mai bine la Aldbrickham, care e un oraş ceva mai răsărit decît Christminsterul tău. Orice doamnă din lumea bună poartă păr fals — aşa mi-a spus calfa frizerului.

Jude se gîndea scîrbit că, deşi toate astea erau în oarecare măsură adevărate, totuşi multe fete cuminţi, după cîte ştia el, ar fi plecat şi chiar plecau la oraş, unde rămîneau ani de zile, fără să renunţe la viaţa lor simplă şi fără să se împopoţoneze. Din păcate

însă, altora le stătea în sînge pornirea către ceea ce-i nefiresc, şi cum dădeau cu ochii de astfel de maimuţăreli, se şi apucau să le imite. Dar, la urma urmelor, poate că nu era un păcat chiar atît de mare pentru o femeie să-şi îmbogăţească părul, aşa încît se hotărî să nu se mai gîndească la asta.

De obicei, o femeie proaspăt căsătorită ştie să rămînă la fel de atrăgătoare timp de cîteva săptămîni, chiar cînd perspectivele gospodăreşti sînt ceţoase şi mijloacele de trai nesigure. Există în însăşi situaţia ei, ca şi în felul cum o acceptă, ceva aţîţător, care împrăştie mohoreala şi hărăzeşte chiar şi celei mai modeste dintre mirese o vremelnică independenţă faţă de cenuşia realitate. Această detaşare caracteriza ţinuta doamnei Jude Fawley în timp ce se plimba, într-o zi de tîrg, pe străzile din Alfredston, unde îi ieşi în cale Anny, vechea ei prietenă, pe care n-o mai văzuse de la nuntă.

Ca de obicei, înainte de a-şi vorbi începură să rîdă ; lumea li se părea caraghioasă, chiar dacă nu-şi mărturiseau acest lucru.

— Va să zică, socoteala a ieşit bine ! făcu fata către nevastă. Ştiam eu că aşa o să iasă cu unul de teapa lui. E un bărbat de ispravă şi-ar trebui să fii mîndră de el.

— Sînt, spuse liniştită doamna Fawley.

— Şi pe cînd te aştepţi la... ?

— Pst ! Nu mă aştept de loc.

— Cum aşa ?

— M-am înşelat.

— O, Arabella, Arabella ; tare mai eşti vicleană ! Te-ai înşelat ! Asta zic şi eu iscusinţă — e de-a dreptul genial. Niciodată nu m-aş fi gîndit la una ca asta, cu toată experienţa mea. Mă gîndeam doar că se pot potrivi în aşa fel lucrurile ca să ajungă într-adevăr aci. Dar să te prefaci !...

— Nu te pripi să vorbeşti de prefăcătorie. N-a fost prefăcătorie. Nu ştiam sigur.

— Ei, nu mai spune ! Dar cum de s-a prins ? Ţi-arată el ţie ! Oricum o fi fost, el tot o să spună că l-ai tras pe sfoară, şi încă de două ori, zău aşa !

— O să recunosc că l-am minţit o dată, dar nu şi a doua oară... Ei, dar nici n-o să-i pese ! O să fie bucuros că m-am înşelat cînd i-am spus ce i-am spus. O să se împace cu gîndul, fii pe pace, aşa-s bărbaţii. Ce altceva le rămîne de făcut ? E căsătorit, şi cu asta basta !

Totuşi, Arabella vedea cu oarecare nelinişte apropiindu-se clipa cînd, în chip firesc, avea să fie silită a-i mărturisi lui Jude că îngrijorarea ei fusese fără temei. Prilejul se ivi într-o seară, la ora culcării, cînd se aflau în odaia lor din căsuţa singuratică şi mărginaşă, pînă la care Jude, întorcîndu-se de la lucru, făcea zilnic drumul pe jos. Muncise din greu douăsprezece ore în şir şi se dusese la culcare înaintea nevesti-si. Cînd Arabella intră în odaie, el se afla între somn şi trezie şi de-abia dacă o văzu dezbrăcîndu-se în faţa oglinzii, aşa întins cum stătea.

Totuşi, un gest al ei îl trezi de-a binelea. Zărindu-i faţa în oglindă, îşi dădu seama că ea se distrează

producîndu-şi artificial, în fiecare obraz, faimoasele gropiţe, îndeletnicire ciudată, care ei îi reuşea de minune cînd îşi sugea doar o clipă fălcile. Pentru prima dată, lui Jude i se năzări că în ultima vreme gropiţele lipseau mult mai des din obrajii fetei decît în primele săptămîni ale cunoştinţei lor.

— Încetează, Arabella ! spuse el deodată. Nu-i nimic rău, dar nu-mi place să te văd făcînd aşa.

Ea se întoarse spre el şi rîse.

— Doamne, nici nu ştiam că eşti treaz. Ce mai ţărănoi ! Doar nu fac nimic.

— Unde-ai învăţat asta ?

— Nu-mi amintesc să fi învăţat undeva. Cînd lucram la cîrciumă, stăteau la locul lor fără nici o osteneală ; dar acum nu mai vor. Pe atunci aveam o faţă mai grăsulie.

— Nu-mi pasă de gropiţe. Nu cred că înfrumuseţează o femeie — mai ales o femeie măritată şi o persoană voinică, aşa cum eşti tu.

— Cei mai mulţi bărbaţi sînt de altă părere.

— Nu-mi pasă ce părere au cei mai mulţi bărbaţi, presupunînd că ar avea vreuna. Dar tu de unde ştii ?

— Aşa mi se spunea cînd serveam la cîrciumă.

— A, prin urmare experienţa cîştigată în cîrciumă te-a făcut să recunoşti în duminica aceea că berea e dreasă. Cînd m-am însurat cu tine credeam că nu părăsiseşi niciodată casa tatălui tău.

— N-aveai decît să fii mai deştept şi să-ţi dai seama că eram ceva mai şlefuită decît aş fi fost

dacă nu m-aş fi mişcat niciodată din locul unde m-am născut. Nu era mare lucru de făcut acasă şi, cum ardeam gazul de pomană, am plecat pentru trei luni.

— Dar curînd ai să ai multe de făcut, draga mea, nu-i aşa ?

— Ce vrei să spui ?

— Doar ştii şi tu. Atîtea mărunţişuri de pregătit...

— Păi...

— Cînd o să se întîmple ? N-ai putea să-mi spui exact, nu doar aşa, în general, cum mi-ai spus pînă acum ?

— Ce să-ţi spun ?

— Data.

— N-am nimic de spus. M-am înşelat.

— Cum ?

— A fost o greşeală.

Jude se ridică brusc în capul oaselor şi se uită fix la ea.

— Cum se poate una ca asta ?

— Femeile îşi închipuie uneori lucruri care nu sînt.

— Păi !... Aşa, nepregătit cum eram, fără un hîrb de mobilă, fără o lăscaie în buzunar, nu m-aş fi grăbit în halul ăsta, nu te-aş fi adus într-un bordei pe jumătate gol, înainte să fi pregătit totul... de n-ar fi fost vestea pe care mi-ai dat-o şi care m-a silit să te salvez, fie că-mi venea la-ndemînă s-o fac, fie că nu... Doamne-Dumnezeule !

— Nu te înfierbînta, dragul meu! Ce s-a făcut nu poate fi desfăcut.

— Nu mai am nimic de zis!

După acest răspuns simplu, Jude se întinse în pat; apoi se aşternu între ei tăcerea.

Cînd se trezi a doua zi de dimineaţă, Jude părea să privească lumea cu alţi ochi. În chestiunea discutată în ajun, era silit s-o creadă pe Arabella; în împrejurările date, nu ar fi putut proceda altfel, atîta vreme cît precumpăneau prejudecăţile obişnuite. Dar cum de ajunseseră acestea să precumpănească?

Avea senzaţia vagă şi nelămurită că ceva e strîmb într-un ritual social care te sileşte să zădărniceşti planuri bine chibzuite, întemeiate pe ani de cugetare şi de muncă, un sistem care te sileşte să pierzi singurul prilej hărăzit unui om de a se ridica deasupra animalelor inferioare şi de a contribui, prin cîtimea lui de muncă, la progresul generaţiei sale; şi asta numai din pricină că ai fost luat prin surprindere de un instinct nou şi trecător, fără nimic vicios în el, care ar putea fi numit cel mult slăbiciune. Îi venea să întrebe cu ce greşise el sau ce pierduse ea în împrejurarea dată; pentru ce meritase să fie prins într-o capcană care avea să-l schilodească pe el — şi poate şi pe ea — pentru tot restul vieţii? Era poate un noroc că motivul imediat al căsătoriei lui se dovedise doar un pretext. Dar căsătoria rămînea.

X

Sosi și timpul tăierii porcului, pe care Jude și nevasta lui îl îngrășaseră de cu toamnă în cocină. Hotărîră să-l taie dis-de-dimineață, de îndată ce se va crăpa de ziuă, pentru ca Jude să poată ajunge la Alfredston fără să piardă mai mult de un sfert de zi.

În tot timpul nopții domnise o tăcere stranie. Cu mult înainte de ivirea zorilor, Jude se uită pe fereastră și zări pămîntul acoperit de zăpadă — o zăpadă pare-se destul de groasă pentru anotimpul în care se aflau. Continua să ningă cu fulgi rari.

— Mă tem că măcelarul n-o să poată veni, îi spuse Jude Arabellei.

— Vine el. Trebuie să te scoli și să pui apa la fiert, dacă vrei ca Challow să-l opărească. Măcar că mie mi-ar plăcea mai bine să-l pîrlesc.

— Mă scol, spuse Jude. Țin la obiceiurile din ținutul meu.

Coborî scara, aprinse focul sub plită și începu să-l întețească aruncînd vreji de fasole ; se lipsea de lumînare, fiindcă flăcările răspîndeau o lumină

veselă în odaie. Dar veselia era întunecată cînd se gîndea la rostul focului aprins de el — fierbea apă pentru a opări părul de pe trupul unui animal care mai trăia încă și al cărui grohăit îl auzea tot timpul dinspre colțul grădinii. La șase și jumătate, ora hotărîtă cu măcelarul, apa clocotea, și nevasta lui Jude cobora scara.

— A venit Challow ? întrebă ea.

— Nu.

Așteptară. Afară se lumina de ziuă. Era lumina aceea mohorîtă din dimineţile cu zăpadă. Arabella ieși din casă, își aruncă privirile de-a lungul drumului și, după ce se întoarse, spuse :

— Nu vine. S-o fi îmbătat aseară. Asta nu-i o zăpadă care să-l oprească pe el, fii sigur !

— Atunci, să amînăm. A fiert de pomană apa, și atîta tot. Poate că jos în vale a căzut zăpadă mai multă.

— Nu se poate amîna. Nu mai avem ce da porcului de mîncare. Ieri dimineaţă a mîncat ultimul păsat de orz.

— Ieri dimineaţă ? Și de atunci ce a mîncat ?

— Nimic.

— Cum, l-ai lăsat flămînd ?

— Da. Așa facem întotdeauna cu o zi sau două înainte de tăiere, ca să n-avem bătaie de cap cu maţele. Ce neștiutor ești, să n-ai habar de atîta lucru !

— De aia guiţă așa. Săracul de el !

— Așa că tu trebuie să-l înjunghii — n-ai încotro. Sau îl înjunghiu eu — cred c-aș putea. Deși, așa mare, cum e, mai bine ar fi făcut Challow treaba asta. Oricum, și-a trimis de ieri coșul cu cuțite și cu toate uneltele, așa încît le putem folosi.

— E de la sine înțeles că nu tu ai să-l tai, spuse Jude. Fac eu treaba, dacă tot trebuie făcută.

Se duse la cocină, dădu la o parte cu lopata zăpada pe o întindere de vreo doi yarzi sau mai mult, puse un scăunel în fața cocinei și-și așeză cuțitele și frînghia la-ndemînă. De pe cel mai apropiat copac, un prihor urmărea pregătirile, dar, dezgustat de aspectul sinistru al scenei, își luă zborul, cu toate că era flămînd. Între timp, Arabella se alătură lui Jude, iar acesta, cu frînghia în mînă, intră în cocină și prinse în laț animalul speriat, care, după un guițat de mirare, se porni să guițe fără întrerupere, de furie. Arabella deschise ușa cocinei și împreună săltară victima pe scăunel, cu picioarele în sus. În timp ce Jude ținea porcul, Arabella îl lega, înnodîndu-i frînghia în jurul picioarelor ca să-l împiedice să se zbată. Guițatul animalului căpătase alte inflexiuni. Nu mai era un strigăt de furie, ci de deznădejde; prelung, slab și disperat.

— Pe legea mea, mai bine m-aș fi lipsit de porc decît să fiu silit a face una ca asta! spuse Jude. Un animal pe care l-am hrănit cu mîna mea...

— Ce neghiob slab de înger! Ia cuțitul, ăla cu vîrf ascuțit! Ai grijă să nu-l împungi prea adînc!

— Ba o să-l împung zdravăn, ca să se termine cît mai repede. Asta-i principalul.

— Să nu faci una ca asta ! strigă ea. Carnea trebuie să fie bine scursă de sînge, şi pentru asta porcul trebuie să moară încet. Pierdem un şiling la fiecare douăzeci de kilograme dacă rămîne carnea roşie şi însîngerată ! Atinge-i numai vîna, atîta tot. De cînd mă ştiu fac treaba asta, şi mă pricep. Orice măcelar bun lasă porcul să sîngereze din plin. Trebuie să treacă cel puţin opt sau zece minute pînă moare.

— N-o să treacă nici o jumătate de minut, dacă-mi stă mie-n putere s-o fac, indiferent cum o arăta carnea, spuse Jude cu hotărîre.

După ce răzui ţepii de pe grumazul porcului, cum văzuse că fac măcelarii, Jude spintecă grăsimea, apoi înfipse cuţitul cu toată puterea.

— Fir-ai al naibii ! strigă ea. Cine m-a pus să-ţi spun ? Ai înfipt prea adînc ! Şi doar te-am dăscălit tot timpul !

— Linişteşte-te, Arabella, şi ai un pic de milă de biata lighioană !

— Ţine sus găleata ca să curgă sîngele înăuntru şi taci din gură !

Aşa stîngaci cum fusese îndeplinită, tăierea fusese totuşi făcută cu milă. Sîngele ţîşnea şuvoi în loc să picure, cum ar fi dorit ea. Animalul care murea căpătase un al treilea şi ultim glas : ţipătul agoniei. Ochii lui sticloşi se aţintiră asupra Arabellei, dînd parcă grai învinuirii pe care o aduce o făptură cînd recu-

noaşte, în ultima clipă, trădarea celor ce păreau singurii ei prieteni.

— Fă-l să tacă ! spuse Arabella. Gălăgia asta o să adune oamenii şi nu vreau să se ştie că am făcut treaba singuri.

Luă cuţitul de jos, unde-l aruncase Jude, îl înfipse în rană şi spintecă traheea. Porcul amuţi pe dată ; acum, horcăitul părea să iasă din rană.

— Aşa mai merge, spuse ea.

— E o treabă cumplită ! spuse Jude.

— Porcii sînt făcuţi ca să fie tăiaţi.

Animalul se mai zbătu într-un ultim spasm şi, cu toate că era legat, izbi din picioare cu puterile care-i mai rămăseseră. Un cheag negru, mare cît lingura, ţîşni afară, după ce firicelul de sînge roşu încetase să se mai scurgă.

— Asta a fost ; acu, s-a zis cu el, spuse Arabella. Ce dihănii viclene ! Cît timp le merge, mai păstrează cîte-o picătură de sînge.

Ultima zvîcnitură fusese atît de neaşteptată, încît îl făcuse pe Jude să se clatine ; în clipa cînd îşi veni în fire, răsturnă cu piciorul găleata în care se scursese sîngele.

— Drace ! strigă ea, scoasă din fire. Acum din ce mai fac sîngereţi ? Ce risipă, şi numai din cauza ta !

Jude ridică găleata, în care nu mai rămăsese decît cam o treime din lichidul aburind ; cea mai mare parte se împrăştiase pe zăpadă, oferind o privelişte jalnică, dezgustătoare, oribilă pentru orice om care vedea în ea altceva decît un mijloc obişnuit de a obţine carne.

Buzele şi nările animalului păliră, apoi se făcură albe, iar muşchii picioarelor se destinseră.

— Slavă Domnului ! spuse Jude. A murit.

— Tare-aş vrea să ştiu ce amestec are Domnul într-o treabă murdară cum e tăiatul porcului ! spuse ea cu batjocură în glas. Şi oamenii săraci trebuie să trăiască.

— Ştiu, ştiu, făcu el. Nu te dojenesc.

Auziră deodată un glas în apropiere :

— Frumoasă treabă, tineri însuraţei ! Nici eu n-o scoteam mai bine la capăt ; al naibii să fiu dacă puteam !

Vocea răguşită venea dinspre poarta grădinii, şi cînd ridicară ochii de la scena măcelului, cei doi văzură silueta îndesată a domnului Challow, care stătea aplecat peste gard şi urmărea cu un ochi critic activitatea lor.

— Bine-ţi şade să stai acolo şi să caşti gura ! i se adresă Arabella. Din cauza întîrzierii dumitale, carnea a rămas plină de sînge şi pe jumătate stricată ! Nu face nici cît o ceapă degerată !

Challow îşi exprimă regretele.

— Trebuia să fi aşteptat şi voi puţin, spuse el, clătinînd din cap, şi să nu vă fi apucat de tăiere — mai ales în starea în care vă găsiţi acum, doamnă. E prea primejdios.

— Nu te sinchisi de asta, spuse Arabella rîzînd.

Rîse şi Jude, dar în veselia lui răzbătea un iz puternic de amărăciune.

Challow își răscumpără neparticiparea la tăierea porcului depunînd zel la răzuit și opărit. Jude se simțea nemulțumit de lipsa de omenie pe care o dovedise, deși își dădea seama că n-avea rost să gîndească astfel, pentru că tot acolo s-ar fi ajuns, chiar dacă lucrul ar fi fost făcut de altul în locul lui. Zăpada albă mînjită de sîngele unei viețuitoare ca și el i se părea — ca iubitor de dreptate, ba chiar ca bun creștin — ceva cu totul lipsit de noimă ; dar nu-și dădea seama cum ar putea fi îndreptate lucrurile. Fără îndoială că era, așa cum îl numise nevastă-sa, un neghiob slab de înger.

Acum nu-i mai plăcea drumul spre Alfredston. Parcă-l întîmpina cu batjocură. Priveliștile de pe marginea șoselei îi aminteau într-atît de vremea cînd îi făcuse curte nevestei lui, încît, ca să nu le mai vadă, citea, ori de cîte ori putea, și în drum spre slujbă, și la întoarcere. Totuși, uneori i se părea că dragostea lui pentru cărți nu-l făcea să iasă din banalitate, nici să dobîndească idei originale, fiindcă pe vremea aceea orice lucrător vădea asemenea gusturi.

Trecînd o dată pe lîngă locul din fața gîrlei, unde o cunoscuse pe Arabella, auzi glasuri, întocmai cum auzise și în ziua aceea, demult. Una dintre fetele care o însoțiseră atunci pe Arabella vorbea într-un șopron cu o prietenă chiar despre el, poate pentru că îl zăriseră de departe. Nu-și dădeau seama că pereții șopronului sînt atît de subțiri, încît, trecînd pe acolo, Jude putea să le audă convorbirea.

— Oricum o fi, eu i-am dat Arabellei ghes s-o facă! I-am zis: „Dacă nu pui nimic la bătaie, nu te-alegi cu nimic". De n-aş fi fost eu, ar fi fost ea azi cucoana lui, cum sînt eu.

— Eu am credinţa că nici nu păţise nimic cînd i-a spus lui că este...

La ce o îndemnase femeia asta pe Arabella pentru a-l sili pe el să facă din ea o „cucoană", adică nevasta lui? Gîndul era cumplit de neplăcut şi-i otrăvea în aşa hal cugetul, încît, în loc să intre înăuntru o dată sosit acasă, îşi aruncă uneltele peste gardul grădinii şi trecu mai departe, hotărît să se ducă s-o vadă pe mătuşă-sa şi să cineze la ea.

Se înapoie destul de tîrziu. Arabella tot mai topea slănina răposatului porc, fiindcă fusese toată ziua la plimbare şi amînase treaba. Temîndu-se ca nu cumva, din pricina celor auzite, să se simtă îmboldit a-i spune vreun cuvînt de care să se căiască pe urmă, Jude rămase tăcut. Dar Arabella era foarte vorbăreaţă şi, între altele, îl înştiinţă că are nevoie de bani. Zărind cartea care ieşea din buzunarul lui, adăugă că bine ar face să cîştige mai mult.

— De obicei, leafa pe care-o primeşte un ucenic nu-i calculată să-i ajungă şi pentru întreţinerea unei neveste, draga mea.

— Atunci, n-aveai decît să nu-ţi iei nevastă.

— Lasă, Arabella! N-are nici un rost să vorbeşti, cînd ştii cum s-au întîmplat lucrurile.

— Jur în faţa lui Dumnezeu că atunci cînd ţi-am spus ce ţi-am spus credeam că-i adevărat. Asta era

și părerea doctorului Vilbert. Norocul tău că n-a fost adevărat !

— Nu la asta m-am gîndit, răspunse el repezit. Mă gîndeam la cele întîmplate încă mai înainte. Știu că n-a fost vina ta ; dar femeile acelea — prietenele tale — nu te-au sfătuit bine. Dacă ele nu ți-ar fi dat sfaturi sau dacă tu nu le-ai fi primit, am fi fost scutiți astăzi de o legătură care, ca să vorbim deschis, ne amărăște cumplit pe amîndoi. Poate că e trist, dar e adevărat.

— Cine ți-a spus de prietenele mele ? Despre ce sfaturi vorbești ? Te rog să-mi spui.

— Eh... Las-o încurcată !

— Ba să-mi spui. Trebuie. E josnic din partea ta să nu-mi spui !

— Prea bine. Și-i dădu frumușel să înțeleagă ceea ce-i fusese dezvăluit. Dar nu vreau să mai stărui. Mai bine să nu mai vorbim despre asta.

Arabella renunță la poziția defensivă.

— Și ce-i cu asta ? spuse, rîzînd rece. Orice femeie are dreptul să procedeze așa. Riscul e al ei.

— Ba nu sînt de aceeași părere, Bella. Ar avea dreptul să procedeze astfel dacă n-ar urma o osîndă pe viață pentru bărbat sau, presupunînd că el e vinovatul, pentru femeie. Da, dacă slăbiciunea de o clipă ar sfîrși o dată cu clipa sau chiar cu anul. Dar cînd urmările ajung atît de departe, n-ar trebui să folosească mijloace care prind în capcană bărbatul, presupunînd că e om cinstit, sau, dacă nu este, o împing pe ea să cadă în cursă.

— Ce-ar fi trebuit să fac ?

— Să-mi fi dat răgaz... Dar de ce te zbaţi atît ca să topeşti grăsimea porcului în seara asta ? Te rog ia-o de-aici.

— Atunci, trebuie s-o topesc mîine dimineaţă. Şi nu ţine.

— Bine, topeşte-o.

XI

A doua zi de dimineaţă, adică duminică, Arabella se apucă din nou de treabă. Şi o dată cu reluarea muncii se reînsufleţi şi discuţia care o însoţise în ajun. Arabella era la fel de oţărîtă.

— Va să zică aşa umblă vorba prin Marygreen, că te-am prins în laţ ? Grozavă pradă mi-a mai trimis Domnul ! Înfierbîntîndu-se din ce în ce, zări pe masă, adică acolo unde n-ar fi trebuit să se afle, cîţiva dintre clasicii îndrăgiţi de Jude. Nu vreau să mă mai împiedic de hîrţoagele tale ! strigă ea scoasă din fire ; şi apucînd cărţile una cîte una, începu să le azvîrle pe jos.

— Lasă cărţile în pace ! spuse el. Puteai să le fi dat la o parte dacă-ţi plăcea, dar e dezgustător să le murdăreşti în halul ăsta !

Mîinile Arabellei rămăseseră mînjite cu grăsime fierbinte de la topitul slăninei, aşa încît degetele ei lăsau pe scoarţe urme unsuroase. Şi cum continua să azvîrle cărţile pe podea, Jude, scos din minţi, o

prinse de braţ ca s-o oprească. În mişcarea lui, îi desprinse părul, care i se desfăcu peste urechi.

— Dă-mi drumul ! strigă ea.

— Făgăduieşte-mi că nu te mai atingi de cărţile mele !

Ea şovăia.

— Dă-mi drumul ! repetă.

— Făgăduieşte !

După un răstimp, spuse :

— Făgăduiesc.

Jude îi dădu drumul şi Arabella se îndreptă spre uşă şi ieşi în drum, cu o expresie de hotărîre pe faţă. Începu apoi să se foiască în sus şi-n jos, ciufulindu-şi cu furie părul, ca să-l zbîrlească mai rău decît i-l zbîrlise el, şi-şi descheie cîţiva nasturi de la rochie. Era o dimineaţă frumoasă de duminică, uscată, limpede, geroasă ; palele de vînt aduceau dinspre nord, de la biserica din Alfredston, zvon de clopote. Oamenii treceau pe şoseca îmbrăcaţi în straie de sărbătoare ; erau mai ales perechi de îndrăgostiţi, aşa cum fuseseră şi Jude cu Arabella în urmă cu cîteva luni, pe vremea cînd se plimbau, glumind, pe acelaşi drum. Trecătorii întorceau capul spre privelişte a oferită de Arabella, cu capul gol, cu părul despletit fluturînd în vînt, pieptarul rochiei desfăcut, mînecile suflecate deasupra coatelor, ca pentru muncă, cu mîinile aburind de untură topită. Unul dintre trecători spuse cu o spaimă prefăcută :

— Doamne, îndură-te de noi !

— Uitați-vă ce face din mine ! strigă ea. Mă silește să muncesc duminicile, în loc să mă lase să mă duc și eu la biserică, îmi smulge părul din cap și rochia de pe mine !

Înnebunit, Jude ieși, vrînd s-o tragă cu forța înăuntru. Dar, deodată, mînia i se stinse. Străfulgerat de gîndul că între ei doi totul se sfîrșise și că nu mai avea importanță nici ce făcea ea, nici ce făcea el, rămase liniștit, privind-o. Își distruseseră viețile, gîndea el, din pricina greșelii esențiale ce stătea la temelia căsniciei lor : greșeala de a fi încheiat un contract pe viață în temeiul unor simțiri trecătoare, neînrudite cu acea potrivire de suflete care singură poate face tovărășia pe viață suportabilă.

— Ai de gînd să mă maltratezi fiindcă-ți stă în fire, așa cum a maltratat-o taică-tău pe maică-ta, și sora lui taică-tău pe bărbatu-său ? întrebă ea. Toți ăi din neamul tău au fost suciți ca bărbați și neveste !

Jude aținti asupra ei o privire grea, uimită. Dar Arabella nu mai adăugă nimic. Continuă doar să se foiască pînă cînd obosi. Jude plecă și, după ce rătăci un timp fără destinație precisă, porni spre Marygreen. Se opri la bătrîna lui mătușă, care devenea tot mai neajutorată pe zi ce trecea.

— Mătușă, e adevărat că taică-meu o maltrata pe maică-mea, și mătușă-mea pe bărbat-su ? întrebă el fără ocolișuri, așezîndu-se lîngă foc.

Ea își ridică ochii bătrîni pe sub volanele scufiei demodate, pe care o purta tot timpul.

— Cine ţi-a spus ? întrebă.

— Am auzit vorbindu-se, şi vreau să ştiu totul.

— Aş zice că e dreptul tău ; măcar că nevastă-ta — socotesc că ea ţi-o fi spus — a fost o neroadă că a deschis vorba ! La urma urmelor, nici nu e mare lucru de aflat. Taică-tău şi maică-ta nu s-au putut înţelege şi s-au despărţit. Ultima ceartă au avut-o sus pe deal, lîngă şopronul Casei Negre, o dată cînd s-au întors de la tîrgul din Alfredston, pe vremea cînd tu erai ţînc, şi acolo şi-au luat rămas bun unul de la altul pentru ultima dată. Maică-ta s-a omorît curînd după aceea — pe scurt : s-a înecat, şi taică-tău a plecat cu tine spre Wessexul de jos, şi pe aici n-a mai dat niciodată.

Jude îşi amintea de tăcerile lui taică-su ori de cîte ori venea vorba despre Wessexul de sus sau despre maică-sa şi cum pînă-n ceasul morţii se ferise să pomenească despre vreunul din aceste două subiecte.

— La fel s-a întîmplat şi cu sora lui taică-tău. Bărbat-su a jignit-o, şi după asta i-a fost aşa silă să trăiască mai departe cu el, c-a plecat la Londra cu fetiţa. Cei din neamul Fawley nu-s făcuţi pentru căsnicie. Parcă nu ni se potriveşte ! Avem noi ceva în sînge ce ne împiedică să îndeplinim cu sila lucrul pe care-l facem cu multă tragere de inimă cînd nu ne sileşte nimeni. Vezi, de asta ai fi făcut tu bine dacă mă ascultai şi nu te însurai.

— Unde spui că s-au despărţit tata şi mama, lîngă Casa Neagră ?

— Ceva mai încolo — unde se desparte drumul spre Fenworth, la stîlpul care arată pe unde s-o apuci. Pe vremuri se afla acolo o spînzurătoare, care are şi ea legătură cu povestea noastră. Dar s-o lăsăm baltă.

În penumbra înserării, Jude părăsi casa mătuşii, ca şi cum ar fi avut de gînd să se îndrepte spre casă. Dar de îndată ce ajunse la dune, o luă de-a curmezişul drumului, pînă cînd dădu de un iaz rotund. Gerul nu încetase, dar se mai muiase un pic, şi deasupra capului, stele mari răsăreau încet, pîlpîind. Jude puse întîi un picior, apoi pe celălalt pe gheaţa, care acoperea iazul ; pojghiţa trosnea sub greutatea lui, dar asta nu-l întoarse din drum. Înaintă spre mijlocul iazului, pe gheaţa care pîrîia. Cînd ajunse în centru, aruncă o privire în jur şi făcu o săritură. Se auzi un trosnet puternic, dar gheaţa nu cedă. Mai făcu o săritură, dar de data asta nu se auzi nici măcar un pîrîit. Se întoarse la mal şi păşi pe pămînt.

Ciudat, îşi spuse. De ce oare ţinea viaţa să-l păstreze ? Probabil că nu era o fiinţă destul de aleasă pentru a se putea sinucide. Moartea senină îl respingea, nu-l voia drept supus.

Ce lucru mai înjositor decît sinuciderea îi rămînea oare de făcut ? Ce alt gest putea fi mai puţin nobil, mai potrivit cu starea de degradare în care se găsea acum ? Ar fi putut să se îmbete. Desigur, asta era ; uitase. Beţia era evadarea obişnuită, tipică a celor nevrednici cînd îi cuprindea deznădejdea. Acum începea să înţeleagă de ce se îmbătau oamenii

prin hanuri. Coborî dealul pe povîrnişul nordic şi ajunse la o cîrciumă neştiută. După ce intră şi se aşeză, recunoscu după tabloul care-i reprezenta pe Samson şi Dalila localul unde poposise cu Arabella în prima seară de duminică a idilei lor. Ceru băutură şi bău vîrtos timp de un ceas şi mai bine.

Noaptea tîrziu, împleticindu-se spre casă, eliberat de amărăciune şi cu capul destul de limpede, începu să rîdă zgomotos şi să se întrebe cum îl va primi Arabella sub noua lui înfăţişare. Cînd intră, casa era cufundată în beznă şi, poticnit cum umbla, a durat mult pînă cînd a putut aprinde o lumină. Atunci descoperi că, deşi pretutindeni se mai vedeau urmele pregătirii porcului, petele de untură şi de şoric, totuşi carnea şi toate celelalte dispăruseră. Pe un plic vechi şi întors, prins cu un ac de paravanul din faţa căminului, citi un rînd scris de mîna nevestei lui:

„Am plecat la prietenii mei. Nu mă mai întorc."

Toată ziua următoare rămase în casă şi trimise ce mai rămăsese din porc la Alfredston. După aceea deretică prin încăperi, încuie uşa, puse cheia într-un loc ştiut de Arabella pentru cazul că s-ar întoarce şi plecă să-şi vadă de zidăria lui la Alfredston.

Seara, cînd se întoarse frînt de oboseală, descoperi că Arabella nu dăduse pe acasă. A doua zi, lucrurile se petrecură aidoma, şi în cea următoare tot aşa. Pe urmă primi o scrisoare de la nevastă-sa.

Recunoştea cu sinceritate că se plictisise de el. Era un boşorog ramolit şi fără vlagă şi viaţa pe care

o ducea el n-o ispitea. Şi nici nu era nădejde ca vreunul dintre ei să se schimbe vreodată. Mai departe îi scria că părinţii ei, după cum ştia şi dînsul, se gîndeau de cîtva timp să emigreze în Australia, fiindcă în ziua de astăzi creşterea porcilor devenea o treabă nebănoasă. Acum se hotărîseră de-a binelea să plece, şi ca se gîndea să-i însoţească, dacă Jude n-avea nimic împotrivă. O femeie de soiul ei are mai mult noroc pe acolo decît în ţara asta de proşti.

Jude răspunse că nu avea nici cea mai mică obiecţie în ce priveşte plecarea ei. Socotea că e o hotărîre înţeleaptă, de vreme ce ea dorea să plece, ba chiar una ce putea să le fie de folos amîndurora. Puse în plic, odată cu scrisoarea, banii obţinuţi din vînzarea resturilor de porc şi tot ce mai avea el în plus, adică nu prea mult.

Din ziua aceea nu mai auzi de ea decît prin alţii, deşi tatăl ei şi familia nu plecară numaidecît, ci aşteptară pînă ce vîndură toată marfa şi ce lucruri mai aveau. Cînd Jude află că la locuinţa familiei Donn avea să aibă loc o licitaţie, îşi strînse toată gospodăria într-o căruţă şi trimise lucrurile la casa mai sus pomenită, pentru ca Arabella să le poată vinde pe toate sau ce va găsi ea cu cale, o dată cu restul.

După aceea îşi închirie o cameră în Alfredston. Aci văzu el anunţată într-o vitrină vînzarea mobilei socrului său. Îşi însemnă data, care veni şi trecu fără ca Jude să se apropie de locul vînzării, fără să bage măcar de seamă că circulaţia pe drumul de

sud al Alfredstonului fusese considerabil sporită de licitaţie. Cîteva zile mai tîrziu, intră în dugheana murdară a unui negustor de vechituri de pe strada principală a oraşului şi, în mijlocul unui talmeş-balmeş de crătiţi, umeraşe de haine, făcăleţe, sfeşnice de alamă, oglinzi basculante şi alte lucruri aruncate de-a valma în fundul prăvăliei, evident proaspăt aduse de la o vînzare, zări o mică fotografie înrămată, ce se dovedi a fi portretul lui.

Era o fotografie executată şi înrămată în lemn de arţar de către un fotograf din partea locului, anume pentru a fi dăruită Arabellei — cum şi fusese de altfel — în ziua nunţii. Pe dosul ei se mai putea încă citi: „De la Jude pentru Arabella", şi data. Pesemne că ea o azvîrlise la un loc cu toate boarfele, în ziua licitaţiei.

— Ei, făcu negustorul de vechituri, văzîndu-l că se uită la fotografie şi la alte obiecte din grămadă şi nedîndu-şi seama că portretul era al lui, numai cu mărunţişuri m-am ales de pe urma vînzării din bordeiul ăla de pe drumul spre Marygreen. Dar rama poate să-ţi fie de folos, dacă scoţi fotografia. Ţi-o dau pe un şiling.

Scoaterea în vînzare a portretului dăruit de el, această dovadă mută dar de netăgăduit a faptului că în soţia sa murise orice urmă de afecţiune, a reprezentat lovitura finală de care Jude avea nevoie pentru ca în sufletul lui să piară pînă şi ultima rămăşiţă de sentiment. Plăti şilingul, luă fotografia şi o arse cu ramă cu tot, cînd ajunse acasă.

Peste vreo două sau trei zile, află că Arabella şi părinţii ei plecaseră. Îi trimisese vorbă că e gata s-o vadă pentru a-şi lua în mod oficial rămas bun, dar ea îi răspunsese c-ar fi mai bine să se lase păgubaş, de vreme ce tot era hotărîtă să plece. Şi poate că avea dreptate.

În seara ce urmă plecării lor, cînd îşi sfîrşi ziua de muncă şi după ce-şi luă cina, Jude ieşi din casă şi porni, în lumina stelelor, de-a lungul drumului atît de familiar, spre măgura unde încercase cele mai puternice emoţii din viaţa lui. Acum i se părea că locul îi aparţine din nou.

Nu-şi dădea seama ce se întîmplă cu el. Străbătînd vechea potecă i se păru că e tot copil, doar cu o zi mai vîrstnic decît atunci cînd se lăsase furat de vise pe culmea acestui deal, cînd se simţise înflăcărat pentru prima oară de dorul după Christminster şi după învăţătură. „Şi totuşi, sînt bărbat, îşi spuse. Am o soţie. Ba mai mult. Sînt încă şi mai matur, de vreme ce nu m-am înţeles cu ea, a încetat să-mi mai placă, ne-am certat şi ne-am despărţit."

În clipa aceea îşi aminti că nu se află departe de locul unde se produsese despărţirea dintre tatăl şi mama lui.

Ceva mai încolo era creasta de unde i se păruse că zăreşte Christminsterul sau ceea ce luase el drept Christminster. Alături, în marginea drumului, se afla, acum ca şi întotdeauna, o bornă. Jude se apropie şi află — mai mult pe pipăite decît citind — cîte mile îl despart de cetate. Îşi aminti că o dată, în

drum spre casă, scrijelase mîndru pe spatele bornei, cu dalta lui nouă şi ascuţită, o inscripţie care-i sintetiza năzuinţele. Asta se petrecuse în prima săptămînă a ucenicie lui, înainte ca o femeie care nu era făcută pentru el să-l fi abătut din drum. Se întrebă dacă inscripţia o mai fi rămas destul de citeaţă şi, trecînd de cealaltă parte a bornei, dădu la o parte urzicile. La flacăra unui chibrit, deslusi ceea ce cioplise, în entuziasmul lui, cu atîta vreme în urmă :

Într-acolo
J. F.

Regăsirea inscripţiei neatinse, apărată de un paravan din ierburi şi urzici, reaprinse în sufletul lui o scînteie din vechiul foc. Firește că trebuia să meargă înainte, să răzbească prin bine şi prin rău, să se ferească de tristeţi bolnăvicioase, chiar dacă hidoşenia lumii îi sărea în ochi. *Bene agere et laetari* — să înfăptuiască binele cu voioşie, cum auzise el că sunase filozofia unuia pe nume Spinoza — filozofie care ar fi putut să devină acum şi a lui.

Putea să se lupte cu steaua nenorocului său şi să-şi ducă la capăt gîndul de început.

Mai făcu cîţiva paşi pînă la un loc aşezat nu prea departe, de unde i se dezvălui orizontul dinspre nord-est. Acolo tremura un nimb palid, o ceaţă abia deslușită, ce putea fi recunoscută doar cu ochii credinţei. Dar pentru el era de-ajuns. Va pleca spre Christminster de îndată ce-şi va încheia ucenicia. Se întoarse acasă mai vesel şi-şi făcu rugăciunea.

Partea a doua

LA CHRISTMINSTER

În afară de sufletul lui n-are altă stea.

SWINBURNE

Notitiam primosque gradus vicinia fecit;
Tempore crevit amor. [1]

OVIDIU

[1] Vecinătatea a prilejuit cunoştinta şi cei dintîi paşi; cu vremea dragostea a crescut. (Cel de al doilea vers este citat din *Fasti*, 1, 195.)

1

Următoarea mişcare demnă de a fi amintită din viaţa lui Jude ni-l arată înaintînd cu pas măsurat într-un peisaj de amurg, printr-un frunziş cu trei ani mai bătrîn decît cel ce fusese martor la idila lui cu Arabella şi la ruptura trivialei lui căsnicii. Se îndrepta spre cetatea Christminster şi se afla la o depărtare de o milă sau două spre sud-est de destinaţie.

În sfîrşit, scăpase de Marygreen şi de Alfredston; îşi încheiase ucenicia, şi acum, cu uneltele-n spinare, părea gata să pornească spre ceva nou, acel ceva după care, cu întreruperea pricinuită de legătura şi experienţa conjugală cu Arabella, jinduia de vreo zece ani.

Jude ar putea fi zugrăzit acum ca un tînăr cu un chip mai curînd încordat, gînditor şi grav decît frumos. Era oacheş la faţă, cu ochi întunecaţi, în armonie cu culoarea pielii, şi purta o barbă neagră, tăiată îngrijit, mai mare decît obişnuiau să poarte tinerii de-o seamă cu el. Barba şi claia de păr negru şi

ondulat îi cam dădeau de furcă atunci cînd se pieptăna şi se curăţa de strujitura de piatră, care i se prindea de păr în timpul lucrului. Fiindcă învăţase meseria la ţară, se pricepea la toate : adică la cioplitul pietrei pentru clădiri monumentale, la restaurarea lucrărilor în stil gotic pentru biserici, precum şi la orice fel de sculptură. La Londra s-ar fi specializat probabil şi ar fi devenit „zidar de profiluri", „sculptor de motive florale" sau poate „sculptor de statui".

În după-amiaza aceasta, călătorise într-un docar de la Alfredston pînă în satul cel mai apropiat de cetate din direcţia respectivă, şi acum străbătea pe jos ultimele patru mile, mai mult de plăcere decît de nevoie, pentru că întotdeauna se închipuise sosind astfel în oraş.

Ultimul impuls de a porni spre Christminster izvorîse dintr-un motiv ciudat — ţinînd mai degrabă de latura emoţională decît de cea intelectuală — aşa cum li se întîmplă adesea tinerilor. Într-o zi, pe vremea cînd locuia cu chirie la Alfredston, se dusese s-o vadă pe bătrîna lui mătuşă ; printre sfeşnicele de alamă de pe cămin, zărise o fotografie înfăţişînd un chip drăgălaş şi copilăros de fetişcană, sub o pălărie mare cu nişte cute asemănătoare razelor unui nimb. Întrebase cine e fata. Mătuşă-sa îi răspunsese morocănoasă că e vara lui, Sue Bridehead, din aripa vrăjmaşă a familiei ; şi la următoarele lui întrebări, bătrîna răspunsese că fata trăieşte la Christ-

minster, dar că nu ştie nici unde anume şi nici ce face.

Mătuşa nu voise să-i dăruiască fotografia. Dar chipul fetei îl urmărea ; şi, pînă la urmă, a reprezentat şi el un ferment care a reactivat dorinţa mocnită de a o apuca pe urmele prietenului său, învăţătorul, spre Christminster.

Se opri acum la capătul unui urcuş întortocheat şi domol, de unde prinse prima privelişte apropiată a cetăţii. Cu zidurile ei de piatră cenuşie, cu acoperişurile ei afumate, cetatea se afla la o aruncătură de piatră de graniţele Wessexului ; aproape că pătrundea cu un vîrf de deget în ţinut, în punctul cel mai de nord al liniei răsucite de-a lungul căreia Tamisa leneşă alintă ogoarele acelui regat străvechi. Clădirile cetăţii i se arătau liniştite în lumina asfinţitului ; ici şi colo, cîte-o morişcă de vînt, pe cîte una din numeroasele turle ascuţite sau pe cîte-o cupolă, dădea scînteieri unui tablou în nuanţe potolite.

Cînd ajunse în vale, o porni de-a lungul drumului neted printre sălciile tunse care se desluşeau din ce în ce mai greu în amurg şi, curînd, îl întîmpinară cele mai mărginaşe lumini ale cetăţii — cîteva dintre acele lumini care trimiteau spre cer strălucirea şi nimbul prinse de privirile lui încordate, cu ani în urmă, în zilele de visare. Clipeau către el a îndoială, ca şi cum, deşi îl aşteptaseră în toţi anii aceştia dezamăgite de întîrzierea lui, acum aproape că nu-l mai doreau.

El era un fel de Dick Whittington [1], dar mintea lui rîvnea spre ţeluri mai alese decît simplul cîştig bănesc. Merse de-a lungul străzilor mărginaşe, cu pasul cumpănit al unui explorator. În suburbiile prin care trecea, nu deslușea nimic din cetatea adevărată. Şi cum avea în primul rînd nevoie de adăpost, cercetă cu grijă acele locuri ce păreau să-i ofere la un preţ mic locuinţa modestă pe care o căuta el. Întrebă în dreapta şi-n stînga şi închirie o cameră într-o suburbie supranumită Beersheba [2], deşi pe atunci el nu ştia acest lucru. Aci se opri, şi după ce bău un ceai o porni mai departe.

Era o noapte cu vînt, plină de şoapte, fără lună. Ca să nu se rătăcească, desfăşură sub un felinar o hartă pe care o adusese cu el. Vîntul o încreţea şi o făcea să fluture, dar Jude deslușî destul încît să hotărască pe unde trebuia să apuce pentru a ajunge în inima oraşului.

După ce coti de mai multe ori, ajunse la primul grup de clădiri vechi, medievale. Era un colegiu, după cum îşi dădu seama cînd trecu prin faţa porţii. Intră pe poartă, ocoli curtea, şi pătrunse pînă-n ungherele întunecoase, unde nu răzbea nici o lumină de felinar. Alături de colegiul acesta se afla un altul ; şi puţin mai încolo, încă unul ; de-abia acum se simţea învăluit de suflul şi atmosfera venerabilei cetăţi.

---

[1] *Richard Whittington* (m. 1423), negustor londonez, numit în trei rînduri primar al Londrei. Dispunînd de apreciabile mijloace băneşti, a îmbogăţit oraşul cu un mare număr de clădiri, printre care şi o bibliotecă municipală.

[2] Vechi oraş izraelit, capturat de trupele engleze în 1917.

Cînd trecea pe lîngă ceva ce i se părea în dezarmonie cu sufletul oraşului, privirea lui aluneca deasupra, ca şi cum n-ar fi văzut nimic.

Un clopot începu să bată, şi el ascultă pînă ce răsună cea de-a o sută una bătaie. Îşi spuse că pesemne numărase greşit ; nu puteau fi decît o sută de bătăi.

După ce porţile se închiseră şi nu mai putu pătrunde în curţile interioare, hoinări mai departe pe sub ziduri şi portaluri, plimbîndu-şi degetele pe contururile ornamentelor şi sculpturilor. Minutele treceau, trecătorii se răreau din ce în ce şi Jude tot mai aluneca printre umbre. Nu visase el oare la scenele astea vreme de zece ani şi, la urma urmelor, ce putea să însemne jertfirea unei singure nopţi de odihnă ? Sus, profilate pe cerul negru, se conturau, în pîlpîirea unui felinar, turnuleţe dantelate, metereze, creneluri. Jos, pe străduţele cufundate în beznă, parcă nicicînd călcate de picior de om, străduţe pînă şi a căror existenţă părea acum uitată, îl întîmpinau portaluri, geamlîcuri, porţi bogat înflorate cu motive medievale. Totul părea şi mai mort din pricina zidurilor măcinate de vreme. Părea cu neputinţă ca gîndirea modernă să-şi poată găsi adăpost în văgăuni atît de vechi şi năruite.

Cum nu cunoştea suflet de om prin locurile acestea, Jude avu impresia, în singurătatea lui, că e propria sa fantomă. Încerca senzaţia unui om care merge fără să se poată face văzut sau auzit. Trase gînditor aer în piept şi, închipuindu-se parcă sub

înfăţişarea propriei lui stafii, îşi dărui gîndurile celorlalte năluci care bîntuiau prin unghere.

În tot răstimpul cît se pregătise pentru acest eveniment, din clipa neîndoielnicei dispariţii în spaţiu a soţiei sale şi a lucrurilor din casă, citise şi studiase aproape tot ce putea citi şi studia un om în situaţia lui, în legătură cu personalităţile ce-şi petrecuseră tinereţea înăuntrul acestor ziduri străvechi, ziduri pe care spiritele lor le dominaseră apoi în anii maturităţii. Unele dintre aceste personalităţi se conturau în închipuirea lui nemăsurat de mari faţă de celelalte, datorită împrejurărilor în care citise despre ele. Răbufnirile de vînt pe la colţuri, printre stîlpii de boltă şi pilonii porţilor păreau să vestească trecerea acestor singuratici locuitori ; foşnetul fiecărei frunze de iederă în atingere cu alta părea şoapta sufletelor lor tînguitoare, umbrele nopţii păreau făpturile lor străvezii şi neliniştite în mişcare, ce-i ţineau lui tovărăşie în singurătate. I se părea că se ciocneşte de ei în beznă, fără să le simtă însă atingerea trupească.

Străzile erau acum pustii, dar din pricina acestor năluciri, Jude nu se putea întoarce acasă. Afară treceau poeţi, de demult şi din vremuri mai noi, începînd cu prietenul şi autorul elogiului lui Shakespeare [1] pînă la cel care păşise de curînd în lumea tăcerii, ba chiar pînă la muzicianul tribului, ce se mai află

[1] Aluzie la *Ben Johnson*, contemporanul lui Shakespeare, care i-a dedicat marelui bard versurile publicate ca introducere la prima ediţie *in-folio* (1623) a operelor shakespeareene, şi autor al articolului *De Shakespeare Nostrati.*

încă printre noi. Filozofi speculativi treceau, nu totdeauna cu fruntea încreţită şi părul nins ca în portretele înrămate, ci rumeni la faţă, subţirei şi sprinteni cum e omul în tinereţe ; feţe bisericeşti din vremuri mai noi înaintau plutind în stiharele lor şi, dintre ei, cei mai vii pentru Jude Fawley erau întemeietorii mişcării Tractarienilor [1] ; cei trei vestiţi, entuziastul, poetul şi teoreticianul. Ecoul învăţăturii lor îl ajunsese pînă şi pe el în modesta lui căsuţă. I se năzări că aceştia se îndepărtară cu o tresărire de dezgust la vederea unor alţi fii ai cetăţii ca, de pildă, omul de stat cu perucă bogată, desfrînatul, raţionalistul, scepticul ; sau istoricul cu faţa rasă, care trata creştinismul cu o politeţe atît de ironică ; sau la vederea altora, tot atît de necredincioşi din fire, care cunoşteau însă curţile interioare la fel de bine ca şi cei credincioşi şi-şi luau şi ei libertatea de a bîntui prin peristiluri.

Jude urmărea acum felurite tipuri de oameni de stat, bărbaţi cu mişcări mai energice şi expresii mai puţin visătoare ; îi vedea apoi pe cărturar, pe orator, pe bucher ; îl vedea pe cel a cărui înţelepciune creştea cu trecerea anilor şi pe cel a cărui minte se chircea cu timpul.

Cu ochii minţii îi vedea pe oamenii de ştiinţă şi pe filozofi adunîndu-se în grupări ciudate, imposibile ; bărbaţi cu feţe gînditoare, cu frunţi încor-

[1] Mişcarea Tractarienilor, iniţiată la Oxford în 1833, urmărea o revizuire a concepţiei privitoare la poziţia şi funcţiile bisericii, în sensul combaterii raţionalismului şi teologiei liberale care-şi făcuseră loc în biserica anglicană.

date şi ochii ca de lilieci din pricina neîntreruptei buchiseli ; persoane oficiale — ca de pildă guvernatori generali şi înalţi magistraţi, pe care Jude de altfel nici nu-i prea lua în seamă ; judecători la curtea supremă şi lorzi cancelari, chipuri tăcute cu buze subţiri, ale căror nume Jude de-abia le ştia. Aruncă o privire mai pătrunzătoare prelaţilor, ţinînd seama de năzuinţele lui de pe vremuri. Dintre aceşia i se arătă o ceată întreagă — unii, oameni de inimă, alţii, mai degrabă oameni cu cap ; cel ce făcea apologia Bisericii în limba latină şi cuviosul autor al *Imnului de seară* [1] ; şi, în preajma lor, marele predicator rătăcitor, autorul de imnuri, fanaticul, a cărui viaţă, ca şi aceea a lui Jude, fusese umbrită de greutăţi matrimoniale [2].

Jude se trezi vorbind cu glas tare, ca şi cum ar fi stat la sfat cu ei, asemenea unui actor, care se adresează spectatorilor aflaţi dincolo de luminile rampei ; pînă cînd se opri brusc, tresărind la gîndul scrîntelii lui. Poate că vorbele fără şir ale hoinarului fuseseră auzite înăuntrul zidurilor de vreun student sau de vreun gînditor care lucra la lumina lămpii ; şi poate că acela înălţase capul şi se întrebase al cui o fi glasul şi ce vestea el. De-abia acum îşi dădu Jude seama că, în ceea ce priveşte prezenţa fizică, era singurul stăpînitor al cetăţii străvechi, cu

[1] Aluzie la *Thomas Ken* (1637—1711), episcop de Oxford, autor a numeroase imnuri religioase.

[2] Referire la *Philip Doddridge* (1702—1751), cunoscut nonconformist, autor al unor imnuri şi versuri religioase, de o certă valoare literară.

excepția cîte unui trecător întîrziat ici-colo, și i se mai păru că se alesese cu un guturai.

Din umbră îl ajunse un glas ; glasul real al unui localnic :

— Stai cam de multă vreme pe marginea aia de piatră, tinere. Ce-ai de gînd ?

Era vocea unui polițist, care-l urmărise pe Jude fără știrea lui.

Jude se întoarse acasă și se culcă, după ce mai citi cîte ceva despre oamenii aceia și despre mesajul lor către omenire, dintr-o carte sau două pe care le adusese cu el și în care era vorba de fiii Universității. În timp ce se lăsa furat de somn, diferite adevăruri memorabile rostite de acești oameni, adevăruri pe care el tocmai le studiase, îi răsunau în urechi ca și cum i-ar fi fost murmurate chiar de ei ; pe unele izbutea să le desluşească, altele rămîneau neînțelese pentru el. Una dintre arătări (care după aceea avea să căineze Christminsterul ca fiind „locașul cauzelor pierdute", deși despre asta Jude n-avea să-și amintească) vorbi astfel către cetate :

„Frumoasă cetate ! atît de venerabilă, de încîntătoare și nezdruncinată de cruda viață intelectuală a veacului nostru, atît de senină !... Vraja ei de nepătruns mereu ne cheamă spre adevărata noastră țintă, spre ideal, spre desăvîrșire." [1]

[1] Citat din prefața la *Essays in criticism* de *Mattew Arnold* (1822—1888), cunoscut poet și critic literar englez, profesor de poetică la Oxford.

Un alt glas era cel al reformatorului Legii Grînelor [1], a cărui fantomă Jude tocmai o zărise în curtea cu clopotul cel mare. I se păru că într-adevăr sufletul acestui om ar fi fost în stare să ticluiască istoricele cuvinte ale unei minunate cuvîntări care ar suna astfel :

„Sir, s-ar putea să greşesc, dar sînt de părere că datoria faţă de o ţară ameninţată de foamete ne cere să facem din nou apel la remediul obişnuit folosit în toate împrejurările asemănătoare şi anume : omul să fie liber să-şi ia hrana ori de unde ar veni ea... Lipsiţi-mă mîine de funcţia mea, dar nu mă veţi putea lipsi de conştiinţa că am folosit puterea încredinţată mie nu în scopuri josnice şi interesate, nici cu dorinţa de a-mi satisface ambiţia sau de a realiza cîştiguri personale."

Pe urmă grăi autorul nemuritorului Capitol despre creştinism [2] :

„Cum am putea trece cu vederea nepăsarea lumii păgînilor şi filozofilor faţă de acele dovezi (minunile) date nouă de Atotputernic ?... Înţelepţii Greciei şi Romei s-au retras în faţa înspăimîntătorului spectacol, aparent inconştienţi de vreo schimbare în conducerea morală sau materială a lumii."

---

[1] Aluzie la Sir *Robert Peel* (1788—1850), om de stat englez ; a anulat taxele de import pe grîne, provocînd o dizidenţă în sînul parlamentului.

[2] Aluzie la *Edward Gibbon* (1737—1796), istoric şi critic literar englez, autor al celebrei lucrări *Istoria decăderii şi prăbuşirii imperiului roman.*

Urmă umbra poetului, ultimul dintre optimiști [1] :

„Cum e făurită lumea pentru fiecare dintre noi!

. . . . . .

Și fiecare din cei mulți ajută,
La îndreptarea seminției printr-un plan universal.“

Pe urmă vorbi unul dintre cei trei entuziaști, pe care el tocmai îi văzuse, autorul *Apologiei* [2] :

„Argumentul meu este... că certitudinea deplină în ceea ce privește adevărurile teologiei naturale a fost rezultatul unei suprapuneri de probabilități concurente și convergente... că probabilități ce nu ating siguranța logică pot totuși crea o certitudine mentală“.

Cel de-al doilea dintre ei [3] — lipsit de spirit polemic — murmura cuvinte mai domoale :

„De ce-am tînji, de ce ne-am teme a trăi singuri,
Cînd, în singurătate, din voința Cerului murim?“

Mai auzi de asemenea cîteva fraze rostite de fantoma cu fața rotundă, jovialul Spectator [4] :

„Cînd privesc mormintele celor mari, orice undă de invidie se stinge în mine ; cînd citesc epitafurile

---

[1] Aluzie la *Samuel Johnson* (1709—1784), moralist și poet englez, renumit pentru verva și robustețea sa morală.

[2-3] Referiri la Tractarienii, inițiatori ai mișcării de la Oxford, *John Henry Newman*, autorul lucrării *Apologia pro Vita Sua* și *John Keble*.

[4] Aluzie la poetul și publicistul englez *Joseph Addison* (1672—1719), educat la Oxford, și care împreună cu *Richard Steele* (1672—1729) a condus revista de critică *The Spectator*.

celor frumoşi, orice dorinţă neîmplinită mă părăseşte ; cînd mă întîlnesc pe o piatră de mormînt cu durerile părinţilor, inima mi se topeşte de milă ; cînd văd chiar mormintele părinţilor, îmi dau seama cîtă deşertăciune înseamnă a-i jeli pe cei pe care trebuie să-i urmăm atît de curînd."

Şi, în cele din urmă, vorbi un prelat cu glas blînd şi în timp ce curgeau versurile lui molcome, familiare, îndrăgite din fragedă copilărie, Jude adormi :

„Învaţă-mă cum să trăiesc ca să nu mă tem
de groapă, mai mult decît de pat.
Învaţă-mă să mor..." [1]

Nu se trezi pînă a doua zi dimineaţă. Trecutul fantomatic parcă pierise şi totul îi vorbea despre ziua de astăzi. Se deşteptă cu o tresărire, crezînd că dormise prea mult, şi după aceea spuse :

— Pe legea mea, am uitat cu totul de drăgălaşa mea vară care locuieşte aici !... am uitat şi de bătrînul meu dascăl.

Dar cuvintele lui despre învăţător se vădeau parcă mai puţin însufleţite decît cele despre verişoara lui.

---

[1] Citat din *Imnul de seară* compus de episcopul *Thomas Ken.*

II

Nevoia de a se gîndi la faptele realităţii şi, printre ele, la prozaica problemă a mîncării, risipi o vreme nălucirile lui Jude şi-l sili să îngăduie înaltelor lui năzuinţe a fi înăbuşite de trebuinţele momentului. Era silit să se scoale şi să caute de lucru şi anume muncă manuală, singura socotită de mulţi dintre adepţii ei a fi muncă adevărată.

Străbătînd străzile cu acest scop, descoperi că, în chip trădător, colegiile îşi schimbaseră înfăţişarea vrăjită de peste noapte : unele arătau pompoase ; altele semănau cu nişte cavouri de familie ; zidăria tuturor avea o notă barbară. Duhurile oamenilor mari se mistuiseră.

Nenumăratele pagini de arhitectură din jurul lui, Jude le cercetă, mai puţin cu ochiul criticului de artă decît cu cel al meseriaşului, tovarăş al meşterilor morţi de mult, ale căror braţe dăduseră într-adevăr viaţă acestor ziduri. Examina mulurile, le mîngîia ca omul care le cunoaşte obîrşia, şi spunea că execuţia a fost fie uşoară, fie anevoioasă, că luase

timp puţin sau mult, că pusese la grea încercare braţul, sau că fusese lesnicioasă pentru unealtă.

Ceea ce în timpul nopţii apăruse ideal şi desăvîrşit lua la lumina zilei înfăţişarea unei realităţi mai mult sau mai puţin schiloade. Clădirile acelea bătrîne căzuseră pradă cruzimii şi profanării, după cîte vedea el. Privelişlea unora îl mişcă asemenea unor făpturi vii, betege. Erau rănite, frînte, şi-şi lepădau învelişul în lupta pe viaţă şi pe moarte împotriva anilor, a vremii aspre şi a omului.

Starea de degradare a acestor documente de istorie îi reaminti că nu prea se grăbise a-şi începe dimineaţa cu îndeletniciri practice, aşa cum îşi pusese în gînd. Venise aci ca să muncească şi să trăiască din muncă, şi dimineaţa aproape că trecuse. Totuşi, într-un fel, prindea curaj la gîndul că într-un loc plin de pietre fărîmiţate trebuie să fie mult de lucru pentru un om de meseria lui, adică pentru un restaurator de monumente. Întrebă ce drum trebuie să apuce ca să ajungă la atelierul pietrarului al cărui nume îi fusese dat la Alfredston ; şi curînd auzi sunetul familiar al tocilei şi al daltei.

Atelierul era un mic centru de întinerire. Descoperi aci forme cu muchii ascuţite şi curbe line aidoma celor pe care le văzuse roase şi mîncate de timp pe ziduri. Acestea erau, exprimate în proză modernă, copiile ideilor pe care colegiile acoperite cu muşchi le prezentau cu nimb de veche poezie. Se prea poate ca unele dintre acele antichităţi să fi fost socotite proză pe vremea cînd fuseseră noi. Pentru a deveni

poetice n-avuseseră altceva de făcut decît să aştepte. Ce lucru uşor pentru cea mai neînsemnată clădire ; ce înspăimîntător de greu pentru cei mai mulţi oameni !

Îl căută pe maistru privind în jur la noile dantelării şi arcade, la pilaştrii de ferestre, la corpurile de coloană, la turnuleţele şi crenelurile pe jumătate terminate, care stăteau pe bancurile de lucru. Pe toate le caracterizau precizia, linia matematică, suprafeţele netede, exactitatea. În schimb, acolo, în zidurile vechi, găseai liniile frînte ale ideii originale ; găseai curbe zimţate, dispreţ faţă de precizie, aflai neregularitate, dezordine.

O clipă, Jude se simţi fulgerat de o lumină ; i se păru că atelierul pietrarului e un focar de muncă la fel de demnă ca şi aceea care în cele mai nobile dintre colegii era onorată cu numele de studiu ştiinţific. Dar gîndul se stinse sub puterea vechii lui obsesii. Era gata să primească orice slujbă i s-ar fi oferit pe baza recomandării date de fostul lui meşter ; dar avea s-o primească doar ca pe-o îndeletnicire vremelnică. Aceasta era forma pe care o luase la el viciul modern al neliniştii.

În afară de asta, înţelesese că, în cazul cel mai bun, aci nu se executau decît copii, cîrpeli şi imitaţii cerute, după cum îşi închipuia el, de nevoi trecătoare şi locale. Pe vremea aceea, Jude nu-şi dădea seama că medievalismul era la fel de mort ca o frunză de ferigă într-un strat de cărbune ; că în lumea din jurul lui se conturau alte formule, în interiorul cărora

arhitectura gotică şi ceea ce sugera ea nu-şi mai găseau locul. Ostilitatea logicii şi a concepţiilor contemporane faţă de atîtea lucruri sfinte pentru el nu i se dezvăluise încă.

Dar, fiindcă deocamdată nu găsi nimic de lucru aci, plecă din nou, cu gîndul tot la vara lui, a cărei prezenţă în preajmă Jude părea să o resimtă sub forma unor unde de interes, dacă nu chiar de emoţie. Cum ar fi dorit să aibă la el portretul acela drăgălaş ! În cele din urmă, îi scrise mătuşii lui, rugînd-o să i-l trimită. Ea i-l trimise, cerîndu-i să nu stîrnească însă zîzanie în familie ducîndu-se să vadă fata sau pe rudele ei.

Jude, care era ridicol de afectuos din fire, nu făgădui nimic, puse fotografia pe cămin, o sărută — nu ştia nici el de ce — şi se simţi mai acasă. Fata părea că-l priveşte din capul mesei cînd el îşi bea ceaiul. Jude se simţea înviorat — fotografia era singurul lucru care-l lega de viaţa şi de emoţiile cetăţii vii.

Mai era şi învăţătorul — pesemne acum un preacinstit pastor. Dar deocamdată îi era cu neputinţă să încerce a da de urma unui om în asemenea măsură respectabil. Se simţea atît de grosolan şi necioplit şi într-o situaţie bănească atît de nesigură, încît rămase mai departe în singurătate. Deşi în jurul lui roiau oamenii, Jude de fapt nu vedea pe nimeni. Şi, deoarece nu pătrunsese încă în viaţa activă a oraşului, oraşul în mare măsură nici nu exista pentru el. Doar sfinţii şi profeţii din dantelăria ferestrelor, por-

tretele din galerii, statuile, busturile, monştrii, capitelurile, doar aceştia păreau să respire acelaşi aer ca şi el. Ca toţi nou-veniţii într-un loc asupra căruia trecutul şi-a pus adînc pecetea, el deslușea în glasul acestui trecut un patos cu totul nebănuit de localnici şi chiar de necrezut pentru ei.

Zile în şir, revenea mereu în curţile interioare şi sub colonadele colegiilor, la ore ciudate, mirat de ecourile diabolice ale paşilor lui, răsunînd puternic, asemenea unor lovituri de ciocan. „Sentimentul" Christminsterului, cum fusese numit, îl măcina tot mai adînc, pînă cînd Jude ajunse să ştie mai multe despre existenţa materială, artistică şi istorică a acelor clădiri decît oricare dintre locatarii lor.

Şi de-abia acum, cînd ajunse într-adevăr în culmea entuziasmului, îşi dădu Jude seama cît de departe se află, în realitate, de obiectul acestui entuziasm. Doar un zid îl despărţea de acei fericiţi şi tineri contemporani ai săi cu care împărtăşea aceeaşi viaţă sufletească ; oameni care, din zori şi pînă-n noapte, n-aveau nimic altceva de făcut decît să citească, să sublinieze, să înveţe, să mistuie ce au citit. Doar un zid — dar ce zid !

În fiecare zi, în fiecare ceas, cînd se ducea să caute de lucru, îi vedea şi pe ei ducîndu-se şi întorcîndu-se, le atingea umerii, le auzea glasurile, le reţinea mişcările. Conversaţia unora dintre cei mai înclinaţi spre cugetare i se părea adesea — tocmai fiindcă atîta amar de vreme se pregătise neobosit pentru a veni aci — deosebit de înrudită cu gîndurile lui. Şi totuşi,

se simţea atît de departe de ei, de parc-ar fi trăit la antipod. Şi chiar aşa şi era. El era un tînăr muncitor în bluză albă, cu praf de piatră în cutele hainelor. Iar ei cînd treceau pe lîngă dînsul nici nu-l vedeau, nici nu-l auzeau, ci priveau ca printr-o sticlă transparentă dincolo, spre prietenii lor. Orice ar fi însemnat dînşii în ochii lui Jude, acesta nici nu exista măcar pentru ei ; şi totuşi, îşi închipuise că venind încoace se va apropia de viaţa lor.

Dar, la urma urmelor, i se deschidea viitorul în faţă ; de-ar avea norocul să dea peste o slujbă bună ; o să înfrunte el ceea ce e de neînlăturat. Aşa încît mulţumi Domnului că-i dăduse sănătate şi putere şi prinse curaj. Deocamdată se afla dincolo de porţi, cu totul exterior, chiar şi în afara colegiilor ; poate că într-o zi îi va fi dat să privească lumea prin ferestrele lor.

Într-un tîrziu, primi de la atelierul pietrarului vestea că îl aşteaptă ceva de lucru. Era primul semn de încurajare, şi Jude primi oferta fără să zăbovească.

Era tînăr şi voinic, altfel n-ar fi putut duce la capăt cu atîta zel munca la care se înhămase, adică să citească aproape toată noaptea după ce trudea întreaga zi. Mai întîi îşi cumpără cu patru şilingi şi şase penny o lampă cu abajur, ca să aibă lumină bună. Pe urmă îşi făcu rost de peniţe, hîrtie şi tot felul de cărţi de care avea nevoie şi pe care în altă parte n-avusese cum să le obţină. Pe urmă, spre mîhnirea gazdei, mută din loc toată mobila odăii lui

— una singură și pentru lucru, și pentru dormit — agăță o perdea de o sfoară prinsă în mijlocul încăperii, ca să facă două camere dintr-una, atîrnă un stor gros la fereastră, pentru ca nimeni să nu știe cum își ciuntește el orele de somn, își întinse cărțile și se așeză pe lucru.

Împovărat cum fusese cu însurătoarea, cu găsirea unei locuințe și cumpăratul mobilei, care dispăruse o dată cu nevastă-sa, nu se mai învrednicise, din vremea acelor triste evenimente, să pună vreun ban deoparte, așa încît pînă la prima leafă fu nevoit să trăiască foarte strîmtorat. După ce-și cumpără o carte sau două, nu-și mai putu îngădui nici să aprindă focul ; și în nopțile cînd sufla vîntul aspru și rece dinspre Cîmpuri stătea lîngă lampă, înfofolit în palton, cu pălăria în cap și mănuși de lînă.

Prin fereastra lui vedea clopotnița catedralei și cupola ogivală, sub care răsuna clopotul cel mare al orașului. Dacă ieșea pe scară zărea și turnul cel înalt, ferestrele campanilei, turnulețele colegiului de lîngă pod. Toate acestea le folosea drept întăritoare în clipele cînd viitorul îi apărea cețos.

Așa cum procedează de obicei entuziaștii, nu dădea atenție amănuntelor de metodă. Culegea la întîmplare noțiuni generale, dar nu zăbovea niciodată asupra lor. În clipa de față, își spunea el, singurul lucru necesar era să se pregătească strîngînd bani și cunoștințe și să pîndească orice posibilitate s-ar fi putut ivi pentru unul ca el de a deveni fiu al Universității. „Căci înțelepciunea te apără, și banii așijderea ; iar cunoș-

tinţele capătă desăvîrşire numai dacă înţelepciunea — atunci cînd o ai — le dă viaţă." Dorinţa lui îl absorbea într-atît, încît nu-i lăsa nici o părticică din cuget liber pentru a cîntări rezultatele practice.

Tot atunci primi o scrisoare plină de nelinişti şi îngrijorare de la bătrîna lui mătuşă, în legătură cu ceea ce o mîhnise şi înainte — anume teama că Jude nu va avea destulă tărie ca să se ţină departe de Sue Bridehead şi de neamurile ei. Tatăl lui Sue — credea mătuşa — se înapoiase la Londra, dar fata rămăsese la Christminster. Şi mai rău era că devenise un soi de pictoriţă sau desenatoare în ceea ce se numea o prăvălie de obiecte bisericeşti, adevărat cuib de idolatri, unde se lăsase fără îndoială cucerită de rituri caraghioase, dacă nu devenise de-a dreptul papistaşă. (Domnişoara Drusilla Fawley ţinea, de cînd se ştia pe lume, de biserica evanghelică.)

Cum Jude avea o orientare mai degrabă intelectuală decît teologică, aceste veşti despre părerile probabile ale lui Sue nu-l înrîuriră în nici un fel. În schimb, ştirea despre locurile în care ar fi putut s-o găsească pe vara lui era de-a dreptul interesantă. Cu o plăcere deosebită trecu în primele lui clipe libere prin faţa prăvăliilor care corespundeau descrierii mătuşii. Într-una dintre acestea, zări la un pupitru o fată tînără, a cărei asemănare cu portretul dădea de bănuit. Se încumetă să intre pentru o cumpărătură banală, şi după ce sfîrşi treaba rămase pe loc. Prăvălia părea ţinută doar de femei. Găseai înăuntru căţi anglicane, articole de papetărie, texte religioase şi

obiecte decorative, îngeraşi de ghips pe suporturi, sfinţi în rame gotice, cruci de abanos asemănătoare cu crucifixele catolice, cărţi de rugăciune aidoma cu cele papistăşeşti. Se uită cu sfială spre fata de la pupitru ; era atît de drăgălaşă, încît i se părea cu neputinţă să aibă vreo legătură de rudenie cu el. O auzi apoi vorbind cu una dintre femeile mai în vîrstă din spatele tejghelei, şi recunoscu anumite inflexiuni ale propriului său glas ; mai domol, mai dulce, dar totuşi glasul lui. Cu ce se îndeletnicea ? Privi pe furiş în jur. În faţa ei se afla o bucată de zinc, tăiată ca un sul de pergament, lungă de vreo trei sau patru picioare şi acoperită pe o parte cu vopsea de fond. Pe această suprafaţă desena, sau mai bine zis picta ea, cu slove înflorite, de carte bisericească, un singur cuvînt :

ALELUIA

„Ce treabă plăcută şi creştinească !“ se gîndi Jude.

Acum înţelegea destul de bine ce căuta fata aci. Fără îndoială, deprinsese meşteşugul de la taicăsău, care se îndeletnicea cu gravura bisericească în metal. Slovele pe care le migălea erau vădit destinate a fi puse pe un altar, întru ajutorul rugii credincioşilor.

Părăsi prăvălia. I-ar fi fost uşor să intre în vorbă cu ea chiar atunci, dar nu i se păru foarte cinstit faţă de mătuşa lui să-i nesocotească atît de repede rugămintea. Fusese aspră cu el, totuşi ea îl crescuse ; şi

faptul că nu-i stătea în puteri să-l controleze dădea o tărie impresionantă dorinței ei, care, ca argument logic, n-ar fi avut nici o putere asupra lui.

Așa încît Jude nu dădu nici un semn de recunoaștere. Deocamdată n-avea s-o mai viziteze pe Sue. După ce plecă, îi veniră în minte și alte motive, care vorbeau toate împotriva unei revederi. Fata părea îmbrăcată cu atîta gust în comparație cu el, care purta un surtuc grosolan de lucru și niște pantaloni prăfuiți, încît Jude se simți nepregătit pentru întîlnirea cu ea, așa cum se simțise și cînd fusese vorba de domnul Phillotson. Și apoi, se prea poate ca ea să fi moștenit antipatia familiei față de el și să-l disprețuiască — în măsura în care lucrul era îngăduit unei bune creștine — mai ales după ce el îi va fi povestit acel capitol dureros al istoriei lui, anume urmările înrobirii lui de către o ființă femeiască, pe care Sue cu siguranță n-ar fi putut s-o admire.

Și astfel se mărgini s-o observe și să se bucure la gîndul că se afla acolo. Conștiința prezenței ei vii îl însuflețea. Dar Sue rămase un personaj mai mult sau mai puțin ideal, și în jurul făpturii ei, Jude începu să țeasă, ziua-n amiaza mare, vise ciudate și fantastice.

Două sau trei săptămîni mai tîrziu, Jude transporta, împreună cu alți oameni, dintr-un camion pe trotuar, în fața Colegiului Crozier de pe Old Time Street, un bloc de piatră sculptată, pe care urma să-l înalțe pînă la o balustradă ce trebuia reparată. Pregătiți cum erau să-l urnească, maistrul le spuse:

— Cînd îl săltați, ziceți: Hei rup!

Şi săltară blocul.

Deodată, în timp ce Jude se opintea, o văzu pe verişoară-sa chiar alături de el ; se oprise o clipă, cu piciorul încordat, pînă cînd obiectul care-i închidea drumul avea să fie urnit. Îl privea drept în faţă, cu ochii ei, a căror transparenţă era de nedescris. Îmbinau, sau i se părea lui că îmbină, vioiciunea cu duioşia, şi ambele cu misterul. Această privire, care, ca şi expresia buzelor, prinsese viaţă în clipa cînd Sue adresase cîteva cuvinte unuia dintre tovarăşii lui de muncă, se opri apoi, fără ştire, asupra feţei lui. Dar Sue nu-şi dădu seama de existenţa lui, aşa cum nu-şi dădea seama de firele de praf pe care mişcările lui Jude le ridicau spre razele de soare.

Apropierea ei era atît de tulburătoare, încît Jude se înfioră şi întoarse capul din sfială, ca să nu fie recunoscut, deşi fata n-avea cum să-l recunoască, fiindcă nu-l văzuse niciodată şi poate că nici de numele lui nu auzise. Îşi dădea seama că, deşi Sue era în fond o fată de la ţară, anii de adolescenţă petrecuţi la Londra şi cei de mai tîrziu, trăiţi aci, înlăturaseră orice urmă de asprime din făptura ei.

După ce fata trecu mai departe, Jude îşi văzu de treabă, dar cu gîndul la ea. Fusese atît de prins de vraja fetei, încît nici nu-i putuse observa statura. Acum îşi amintea că nu e voinică, ci mai degrabă sprintenă şi subţire şi că aparţine tipului numit „elegant". Mai mult decît atît nu văzuse. Fata n-are nimic statuar ; e numai nervi şi mişcare. Deşi vioaie şi plină de viaţă, un pictor n-ar fi putut totuşi spune

că e cu adevărat frumoasă. Dar așa cum arăta, pe Jude îl uimise. Era foarte departe de tipul rustic, cu care fusese el deprins. Cum putea cineva din neamul lui necioplit, nepricopsit, aproape blestemat, să fi ajuns la această culme de drăgălășenie? Era influența Londrei, își spunea el.

Din clipa aceea, emoțiile adunate în inima lui, ca niște ecouri înăbușite ale singurătății și ale poeziei răspîndite de orașul în care trăia, începură să se cristalizeze în jurul acestei arătări de vis; și Jude înțelese că, oricît ar fi vrut el — pentru a se arăta ascultător — să meargă în direcția opusă, în curînd nu va mai fi în stare să se împotrivească dorinței de a se face cunoscut fetei.

Se prefăcu că se gîndește la ea ca la un om din familie, de vreme ce existau motive zdrobitoare pentru care n-avea voie și nu putea să se gîndească la ea în alt chip.

În primul rînd, el era însurat și-ar fi fost un păcat. În al doilea rînd, erau veri. Nu e bine ca doi veri să se îndrăgostească unul de altul, chiar cînd împrejurările par prielnice pasiunii lor. În al treilea rînd, chiar dacă ar fi fost liber, într-o familie ca a lui, în care căsătoria e de obicei legată de o tragică tristețe, alianța cu o rudă de sînge ar fi înmulțit împrejurările vrăjmașe, și tristețea tragică ar fi putut să se prefacă într-o cumplită tragedie.

Prin urmare, își spunea din nou, va trebui să se gîndească la Sue doar cu interesul pe care ți-l stîrnește cineva din familie; va trebui s-o prețuiască

dintr-un punct de vedere practic, ca pe-o ființă de care poți fi mîndru, cu care vorbești, pe care o saluți ; de care mai tîrziu ești poftit la ceai, dar față de care nu poți avea decît sentimente de rudă și de om ce-i dorește binele. Iar ca va fi pentru el o stea binefăcătoare, o putere înălțătoare, o soră întru cucernicie și o prietenă duioasă.

III

În ciuda opreliştilor de tot felul, instinctul îl îmboldea pe Jude să se apropie încet-încet de Sue, aşa încît, în duminica următoare se duse la slujba de dimineaţă din catedrala Colegiului Cardinal ca s-o mai vadă, fiindcă descoperise că fata venea des aci.

Dar Sue nu veni, şi el o aşteptă şi după amiază. Ştia că dacă vine cumva se va apropia de clădire, mergînd de-a lungul laturii de est a curţii mari şi înverzite, prin care se ajungea la biserică. Se opri într-un colţ în timp ce băteau clopotele. Cîteva minute înainte de începutul slujbei, fata apăru printre siluetele ce se apropiau pe sub zidurile colegiului. Zărind-o, Jude înaintă din partea opusă şi păşi în biserică în urma ei, mai fericit ca oricînd că nu se trădase încă. S-o vadă rămînînd nevăzut şi neştiut îi ajungea în clipa de faţă.

Mai zăbovi puţin în pridvor, aşa încît, în clipa cînd se aşeză, slujba era destul de înaintată. Era o după-amiază apăsătoare, posomorîtă, grea de tăcere, o după-amiază dintre acelea în care orice fel de re-

ligie apare oamenilor obişnuiţi şi practici drept o necesitate, şi nu doar un lux bun pentru clasele sentimentale şi trîndave. În lumina tulbure a bisericii şi în lucirea orbitoare a ferestrelor de pe zidul dinspre cor, Jude nu-i zări decît nedesluşit pe credincioşii din partea opusă, dar văzu că Sue se află printre ei. De-abia descoperise locul unde şedea ea, cînd corul ajunse la partea a doua a psalmului 119, pe care-l începuse : *In quo corriget.* Orga modula o melodie plină de patos gregorian, în timp ce cîntăreţii glăsuiau :

„Cum va putea cel tînăr să ducă o viaţă neprihănită ?"

Era tocmai întrebarea care-l frămînta pe Jude în clipa aceea. Ce păcătos şi nemernic fusese cînd se lăsase tîrît spre urmări atît de nenorocite de o patimă animalică pentru o femeie ; ajunsese să se gîndească la sinucidere ; ajunsese să se îmbete, ca un nesăbuit. Valurile stîrnite de pedalele orgii se rostogoleau în jurul corului. Şi nu e de mirare că, hrănit cum era cu viziuni fantastice, Jude nu putea crede că psalmul nu fusese anume pregătit de o providenţă grijulie pentru secunda cînd el avea să calce pentru prima oară în locaşul acela sfînt. Şi totuşi, era psalmul care se cînta de obicei în a douăzeci şi patra seară din lună.

Fata, pentru care începea să simtă o neobişnuită duioşie, era acum potopită de armoniile ce-i legănau şi lui auzul ; şi acest gînd era o încîntare pentru Jude. Ea venea pesemne des pe aici şi, cufundată

cum era, trup şi suflet, în cele bisericeşti, prin îndeletnicire şi obişnuinţă, fără doar şi poate că se asemăna în multe privinţe cu el. Pentru un tînăr uşor impresionabil şi singuratic ca el, conştiinţa de a fi găsit în cele din urmă un ţărm la care să-şi ancoreze gîndurile, un ţărm care făgăduia realizarea năzuinţelor lui atît sociale, cît şi spirituale, era ca o rouă a lui Hermon. Aşa încît Jude se simţi în tot timpul slujbei scăldat într-o atmosferă de extaz.

Şi cu toate că ar fi respins o asemenea bănuială, i s-ar fi putut spune că pentru el vîntul bătea deopotrivă dinspre Cipru şi dinspre Galileea. [1]

Aşteptă pînă cînd Sue se ridică şi trecu de cor, şi atunci plecă şi el. Fata nu-i aruncase nici o privire, şi cînd Jude ajunse la uşă, ea apucase să străbată jumătate din aleea largă de afară. Ştiindu-se îmbrăcat în straiele de duminică, se simţi îndemnat s-o urmărească şi să se dezvăluie. Dar încă nu era pregătit; şi, vai, avea oare dreptul s-o facă, acum, că simţea deşteptindu-se în el un asemenea simţămînt?

Fiindcă, deşi starea lui în timpul slujbei părea să izvorască din credinţă — ba chiar ajunsese să se convingă singur că aşa şi este — pînă la urmă nu putea să rămînă orb faţă de natura acestui magnetism. Sue îi era atît de străină, încît rudenia lor părea o născocire. Pe de altă parte, îşi spunea: „Nu se poate! Eu, om însurat, n-am voie s-o cunosc!"

[1] Aluzie simbolică la dragostea senzuală (Ciprul simbolizînd cultul carnal al zeiţei Afrodita) şi la cea spirituală, religioasă.

Totuşi, Sue *era* ruda lui, şi faptul că el avea o nevastă — măcar că nu se mai arăta în emisfera aceasta — putea, într-un fel, să-i vină în ajutor. Împrejurarea ar fi putut înlătura din mintea lui Sue orice bănuială că pe el l-ar împinge dorinţa iubirii şi ar fi putut nimici, în ceea ce-o privea, orice stîngăcie şi teamă în legătura dintre ei. Jude îşi dădu însă seama, cu o strîngere de inimă, cît de puţin îl încîntă lipsa de stîngăcie şi de teamă pe care ar prilejui-o un asemenea gînd.

Cu puţin timp înainte de ziua slujbei religioase din catedrală, drăgălaşa Sue Bridehead, fata sprintenă cu ochi scînteietori, avu o după-amiază liberă. Părăsi aşezămîntul ecleziastic, unde nu numai lucra, dar şi locuia, şi porni la plimbare, afară din oraş, cu o carte în mînă. Era una dintre acele zile senine care se ivesc uneori în Wessex într-un şir de zile reci şi umede, ca dintr-o toană a zeului vremii. Hoinări cale de-o milă sau două, pînă cînd ajunse într-un loc mult mai ridicat decît cetatea, pe care o lăsase în urmă. Drumul trecea printre ogoare verzi, şi cînd ajunse la o barieră, Sue se opri, sfîrşi pagina pe care o citea, apoi privi în urmă spre cupolele, turnurile şi turnuleţele vechi şi noi.

Dincolo de barieră, pe potecă, privirile îi fură atrase de un străin cu faţa smeadă şi părul negru. Şedea pe iarbă şi avea alături o scîndură mare şi pătrată. Pe scîndură erau fixate — înghesuite una într-alta — o mulţime de statuete de ghips, dintre care

unele vopsite cu bronz ; omul le potrivea, înainte de a porni la drum. Cele mai multe erau copii micşorate ale unor statui antice de marmură şi înfăţişau divinităţi foarte deosebite de acelea cu ale căror chipuri era fata obişnuită, printre ele o Veneră şablonizată şi o Diană, iar dintre zeităţile bărbăteşti — Apollo, Bacchus şi Marte. Deşi statuetele se aflau la mulţi yarzi depărtare de locul unde stătea Sue, soarele care bătea dinspre sud-vest le desprindea cu atîta strălucire de fondul verdeţii, încît contururile se puteau desluşi cu limpezime, şi, cum erau aşezate între ea şi clopotniţele bisericilor, chipurile acestea deşteptară în mintea ei, prin opoziţie, un lanţ de idei contrastante şi ciudat de străine. Omul se ridică şi, văzînd-o, îşi scoase cuviincios şapca şi strigă :

— Fii-gurine !

Avea o pronunţie care se potrivea cu chipul lui. Cît ai clipi din ochi, sălta pe genunchi, cu o mişcare îndemînatică, scîndura cea mare, cu personaje divine şi umane, apoi o înălţă în creştetul capului, o aduse în faţa ei şi o sprijini de barieră. Mai întîi o îmbie cu mărfuri mai mărunte — busturi de regi şi regine — pe urmă cu un menestrel şi, în sfîrşit, cu un Cupidon înaripat. Ea clătină din cap.

— Cît costă astea două ? întrebă, atingînd cu degetul pe Venus şi pe Apollo — cele mai mari figurine de pe tavă.

Omul îi răspunse că i le vinde pe zece şilingi.

— Atîta nu pot să dau, spuse Sue.

Oferi o sumă mult mai mică, şi, spre mirarea ei, vînzătorul desprinse figurinele de pe suportul lor de sîrmă şi i le întinse peste barieră. Sue le cuprinse în mîini ca pe nişte comori.

După ce le plăti, şi omul plecă, fata începu să se frămînte, întrebîndu-se ce va face cu ele. Acum, că erau ale ei, îi păreau nespus de mari şi de despuiate. Nervoasă cum era din fire, începu să tremure la gîndul isprăvii pe care-o făcuse. În timp ce răsucea statuetele în mîini, praful de ghips alb i se scutură pe mănuşi şi pe jachetă. Mai merse cîţiva paşi cu figurinele descoperite în braţe, şi, deodată, o idee îi trecu prin minte. Smulse nişte frunze mari de brusture, de pătrunjel şi alte cîteva buruieni care creşteau în marginea drumului şi-şi înfăşură obiectele în ele, cît se pricepu de bine, aşa încît povara ei părea un braţ enorm de plante verzi adunate de un neobosit iubitor al naturii.

— Ei, orice e mai bun decît veşnicele podoabe bisericeşti ! spuse ea.

Dar tot mai tremura, şi aproape că ar fi dorit să nu fi cumpărat figurinele.

Furişîndu-şi din cînd în cînd privirile printre frunze, ca să vadă dacă Venus nu se alesese cumva cu un braţ rupt, intră cu păgîna ei încărcătură în cea mai creştină cetate din ţară, luînd-o pe o străduţă întunecoasă, paralelă cu strada principală, şi ajunse, venind de după un colţ, la intrarea aşezămîntului în

care lucra. Își duse obiectele cumpărate de-a dreptul în odaie și încercă numaidecît să le încuie într-o cutie care-i aparținea numai ei ; dar, fiindcă obiectele erau din cale-afară de greoaie, le împachetă în coli mari de hîrtie cafenie și le așeză pe dușumea, într-un colț al încăperii.

Stăpîna casei, domnișoara Fontover, era o persoană trecută, cu ochelari și îmbrăcată aproape ca o stareță ; se prăpădea după slujbe, așa cum îi ședea bine unei femei de meseria ei, și era una dintre enoriașele catedralei Sf. Silas din suburbia mai înainte amintită, Beersheba, catedrală la care începuse să se ducă și Jude. Era fiica unui pastor strîmtorat, și cînd, cu cîțiva ani mai înainte, acesta se prăpădise, învinsese vitejește sărăcia, preluînd o prăvălioară cu obiecte bisericești, pe care o pusese pe picioare și o adusese la situația prosperă de acum. Purta drept unică podoabă o cruce și mătănii în jurul gîtului și cunoștea pe de rost anul bisericesc.

Tocmai acum veni s-o cheme pe Sue la ceai, și, cum ea nu-i răspunse la prima chemare, intră în odaie, chiar în clipa cînd lega grăbită fiecare pachet cu cîte-o bucată de sfoară.

— Ai tîrguit ceva, domnișoară Bridehead ? întrebă domnișoara Fontover, privind în jur la reproducerile de sfinți în rame gotice, la sulurile cu texte bisericești și la alte articole, care, după ce se învechiseră prea mult ca să mai poată fi vîndute, fuseseră folosite la împodobirea acestei cămăruțe întu-

necoase. Ce ai cumpărat? Ce pachet voluminos! Rupse hîrtia cafenie, făcu o gaură mare cît o prescură și încercă să se uite prin ea. Ce-i asta, statui? Două figurine? De unde le-ai luat?

— Păi, le-am cumpărat de la un negustor ambulant, care vinde ghipsuri.

— Doi sfinți?

— Da.

— Care?

— Sfîntul Petru și sfînta — sfînta Maria Magdalena.

— Bine, acum hai jos la ceai, și după aceea du-te și termină textul acela pentru orgă, dacă mai ai destulă lumină.

Aceste mici opreliști, care o împiedicau să se bucure de ceea ce fusese doar o toană trecătoare, stîrniră în Sue dorința fierbinte de a despacheta obiectele ca să le privească; și la ora culcării, sigură că nimeni n-o mai stinghereşte, despachetă în tihnă zeităţile. Aşeză figurinele pe scrin, între două lumînări, se retrase pînă la pat, se trînti deasupra și începu să citească o carte scoasă din lădița ei și de care domnișoara Fontover habar n-avea. Era un volum de Gibbon, din care Sue citi capitolul despre domnia lui Iulian Apostatul. Din cînd în cînd ridica ochii spre statuete, care păreau stranii și nelalocul lor, fiindcă între ele atîrna o gravură cu Drumul Calvarului. Și, de parcă scena aceasta i-ar fi sugerat ceva, Sue sări într-un tîrziu din pat și, scoţînd o altă carte din lă-

diță — un volum de versuri — îl deschise de-a dreptul la poezia binecunoscută :

„Ai cucerit, palide galilean :
Încărunțit-a lumea de suflarea ta !“ [1]

pe care o citi pînă la capăt. Îndată după aceea, suflă în lumînări, se dezbrăcă și, în cele din urmă, stinse și lumina de la căpătîiul ei.

Era la vîrsta somnului sănătos și totuși, în noaptea aceea, se trezi mereu. De cîte ori deschidea ochii, lumina filtrată din stradă îngăduia să deslușească figurinele de ghips de pe scrin, în contrast ciudat cu lucrurile din jur : texte sfinte, martiri, o Răstignire în ramă gotică, din care nu se contura acum decît un crucifix catolic, fiindcă silueta de pe cruce era înecată în umbră.

Într-un rînd, cînd se deșteptă, clopotele bisericii băturâ o oră mică. Același sunet lovi și urechea altei ființe, care stătea aplecată peste cărți, în același oraș, nu foarte departe de acolo. Era sîmbătă seara și, cum pentru a doua zi, Jude nu pusese deșteptătorul să-l scoale la ceasul obișnuit din zori, rămăsese treaz, ca de obicei, două sau trei ore mai tîrziu decît putea să-și îngăduie în orice altă zi din săptămînă. Tocmai atunci citea cu sîrg din Griesbach. Și chiar în clipa cînd Sue privea, clătinînd din cap, la figurinele ei, polițistul sau cetățenii întîrziați, care ar fi trecut pe

[1] Citat din *Iulian Apostatul* (331—363), împărat roman creștinat, care de îndată ce s-a urcat pe tron a proclamat reîntoarcerea la păgînism.

sub fereastra lui Jude, ar fi putut auzi, dacă s-ar fi oprit din mers, silabe ciudate, bolborosite cu patimă — cuvinte pline de vrajă pentru el, dar neînţelese pentru ei ca de pildă :

„All hemin heis Theos ho Pater, ex hon ta panta, kai hemeis eis anton“ [1].

Silabele erau rostite cu glas din ce în ce mai tare, mai plin de adoraţie ; apoi se auzi zgomotul unei cărţi care se închide.

— *Kai heis kurios Jesous Christos, di hon ta panta kai hemeis di anton !* [2]

[1-2] Citate din *Noul Testament* (gr.).

IV

Era un om iscusit în meseria lui, un om dintr-o bucată, aşa cum ştiu să fie meseriaşii în oraşele de provincie. La Londra, omul care ciopleşte rotunjimile frunzelor refuză să modeleze şi partea care face trecerea spre frunziş, ca şi cum s-ar simţi umilit să făurească şi cea de-a doua jumătate a întregului. Cînd Jude n-avea prea multe muluri gotice sau prea multe podoabe de ferestre pe bancul lui de lucru, se ducea să graveze inscripţii pe monumente sau pe lespezi de mormînt, şi găsea plăcere în această schimbare de îndeletnicire.

Cînd o văzu din nou, Jude, cocoţat pe o scară, se ocupa tocmai cu o astfel de treabă, într-una din biserici. Trebuia să urmeze o scurtă slujbă de dimineaţă, şi cînd intră pastorul, Jude coborî de pe scară şi se alătură celor vreo şase bameni care alcătuiau turma de credincioşi. Aşteptă să se sfîrşească rugăciunile, pentru a se reapuca de ciocănit. De-abia pe la jumătatea slujbei observă Jude că una dintre fe-

mei era Sue, care fusese nevoită s-o însoţească pe vîrstnica domnişoară Fontover.

Jude urmărea cu privirile mişcarea umerilor ei frumoşi, felul ciudat de nepăsător şi degajat în care se ridica şi se aşeza, îngenuncherile ei de mîntuială, şi-şi spuse că o astfel de anglicană i-ar fi fost de mare ajutor în împrejurări mai fericite. De îndată ce credincioşii începură să plece, se apucă de treabă, nu atît din rîvna de a lucra mai departe, cît fiindcă nu cuteza, în locul acela sfînt, să dea ochi cu femeia a cărei vrajă începuse să-l stăpînească peste măsură. Cele trei raţiuni covîrşitoare pentru care nu trebuia să încerce a se apropia de Sue Bridehead îl obsedau mai stăruitor ca oricînd, acum, că atracţia lui către ea se dovedise, fără putinţă de tăgadă, a fi de ordin sexual. Dar tot atît de evident i se părea şi faptul că un bărbat nu poate trăi numai din muncă ; sau, în orice caz, că bărbatul ce purta numele de Jude simţea nevoia să şi iubească. Poate că alţi bărbaţi nu s-ar fi putut stăpîni şi s-ar fi înfruptat grăbiţi din plăcerea unei prietenii lesnicioase, pe care ea n-avea de ce s-o refuze, iar restul l-ar fi lăsat în seama întîmplării. Jude nu era dintre aceştia, cel puţin nu acum, la început.

Dar, pe măsură ce zilele şi mai ales serile singuratice înaintau tîrîndu-se, Jude descoperi, spre deznădejdea lui, că, în loc să se gîndească mai puţin, se gîndea tot mai mult la ea şi că păcătuind, făcînd ceea ce era neîngăduit, nepotrivit şi neaşteptat, încerca o fericire de care se înspăimînta. Împresurat tot timpul

de vraja ei, mergînd tot timpul pe urmele ei, se gîndea într-una la dînsa și era silit să-și recunoască sieși că, în această bătălie, conștiința lui n-avea sorți de izbîndă.

Adevărul e că, pentru el, Sue mai era încă o închipuire ideală. Cunoscînd-o, poate că s-ar fi lecuit de această patimă neașteptată și neîngăduită. Dar un glas îi șoptea că, deși dorea s-o cunoască, nu dorea totuși să se vindece.

Nu era nici urmă de îndoială că, din punctul lui de vedere de drept-credincios, situația devenea imorală. S-o iubești pe Sue, tu, bărbat autorizat de legile țării s-o iubești numai pe Arabella și pe nimeni altcineva, pînă la capătul zilelor, era un început care nu prevestea nimic bun pentru un om care o pornise pe drumul ales de Jude. Era atît de încredințat de acest lucru, încît într-o zi, în timp ce lucra, cum i se întîmpla adesea, singur într-o biserică dintr-un sat vecin, simți că e de datoria lui să se roage ca să-și înfrîngă slăbiciunea. Da, oricît ar fi năzuit să rămînă fără prihană dinspre partea asta, nu izbutea. Își dădu seama că e cu neputință să ceri a nu fi dus în ispită, cînd inima ta dorește să fie ispitită de șaptezeci de ori șapte. Își găsea scuze. „La urma urmelor, își spunea, nu-i vorba acum la mine de o erotolepsie, cum a fost prima oară. Doar îmi dau seama cît de excepțional de inteligentă este ; așa încît e vorba pe de o parte de nevoia de simpatie intelectuală, pe de alta de un dor după duioșie, firesc în singurătatea mea." Și așa continua s-o adore, temîndu-se să-și re-

cunoască păcatul. Căci oricare ar fi fost virtutea, talentele, preacucernicia lui Sue, fără îndoială că nu aceste însuşiri constituiau motivul pentru care el o iubea.

Cam în vremea asta, într-o după-amiază, o fată tînără intră cu paşi şovăitori în curtea pietrarului şi, ridicîndu-şi fusta ca să n-o tîrască prin pulberea albă, trecu spre birou.

— Drăguţă fată ! spuse unul dintre lucrători, cel cunoscut sub numele de Unchiul Joe.

— Cine-i ? întrebă altul.

— Nu ştiu. Am mai văzut-o pe aici. A, da, e fata meşterului ăluia priceput, Bridehead, care a lucrat toată fierăria din biserica Sf. Silas acum zece ani, şi pe urmă a plecat la Londra. Nu ştiu cum s-o fi descurcînd acum — îmi închipui că nu prea grozav, de vreme ce fata s-a întors aici.

Între timp, fata bătuse la uşa biroului şi întrebase dacă domnul Jude Fawley lucrează în curtea atelierului. Tocmai în după-amiaza aceea se întîmplase ca Jude să fie dus după treburi, informaţie pe care fata o primi cu o privire dezamăgită, pregătindu-se numaidecît să plece. Cînd Jude se înapoie, îi povestură totul şi-i descriseră fata, ceea ce-l făcu să exclame :

— Păi asta-i vară-mea Sue !

Îşi aruncă privirile de-a lungul străzii, dar fata nu se mai vedea. Acum nici prin gînd nu-i mai trecea să fugă cu bunăştire de ea, ci se hotărî s-o caute chiar în seara aceea. Cînd ajunse acasă găsi un bilet de la ea — primul bilet — unul dintre acele documente

care, deşi simple şi banale în sine, îţi apar mai tîrziu, cînd priveşti îndărăt, grele de urmări răscolitoare. Inconştienţa faţă de drama ce se pregăteşte, inconştienţă vădită în astfel de nevinovate epistole de început,scrise de femei bărbaţilor sau viceversa, le face, după ce drama s-a consumat şi tu le reciteşti în lumina ei strălucitoare ori sinistră, să apară cu atît mai tulburătoare, mai solemne şi, în unele cazuri, mai cumplite.

Biletul lui Sue era cum nu se poate mai neticluit şi mai firesc. Se adresa dragului ei văr Jude ; spunea că tocmai aflase, cu totul şi cu totul din întîmplare, că el locuieşte la Christminster şi-l dojenea că n-o înştiinţase de acest lucru. Ar fi putut să petreacă ceasuri atît de plăcute împreună, spunea, fiindcă şi ea trăia singură, fără să aibă vreun prieten apropiat. Dar acum se prea putea să fie silită să plece, aşa încît norocul unei prietenii între ei doi avea să fie poate pierdut pentru totdeauna.

Pe Jude îl trecură sudori reci la vestea plecării ei. Era o întîmplare la care nu se gîndise niciodată. Se simţi cu atît mai îmboldit să-i scrie fetei numaidecît. Voia s-o întîlnească încă în seara aceea, îi spunea, la un ceas după ce va fi primit scrisoarea, şi anume pe stradă, la crucea care amintea de locul martiriului.

După ce-i trimise biletul cu un băiat, regretă că, în grabă, îi propusese o întîlnire pe stradă, cînd ar fi putut să-i spună că va veni la ea. La ţară, aşa aveau loc întîlnirile, şi el alte experienţe n-avusese. Tot aşa o întîlnise, din nenorocire, şi pe Arabella, şi

poate că lucrul n-avea să-i pară cuviincios unei fete drăgălaşe ca Sue. Dar, fiindcă acum nu mai era nimic de făcut, cu cîteva minute înainte de ora stabilită, Jude se îndreptă spre locul hotărît, sub licărul lămpilor de curînd aprinse.

Strada largă era tăcută şi aproape pustie, deşi nu se înnoptase. Zări pe celălalt trotuar o siluetă care se dovedi a fi a ei, şi amîndoi se îndreptară în acelaşi moment spre cruce. Înainte ca vreunul dintre ei să ajungă acolo, Sue îi strigă :

— N-am de gînd să te întîlnesc prima oară în viaţă chiar în locul ăsta ! Vino mai încolo.

Glasul, deşi hotărît şi cristalin, tremurase. Înaintară paralel şi, aşteptînd bunul ei plac, Jude o urmări pînă cînd o văzu că dă semne de oprire. Se opri şi el. Era locul unde, în timpul zilei, poposeau căruţaşii, dar acum nu se vedea nici unul.

— Îmi pare rău că ţi-am cerut să ne întîlnim aici, în loc să vin eu la dumneata, începu Jude cu sfială de îndrăgostit. Dar mă gîndeam că dacă mergem economisim timp.

— Asta nu mă supără, spuse ea cu ton degajat şi prietenos. Nici n-am unde să primesc pe cineva. Eu voiam să spun că locul pe care l-ai ales e atît de groaznic — poate că groaznic nu e cuvîntul potrivit, vreau să spun posomorît şi plin de amintiri neprielnice... Dar nu-i caraghios să încep cu asta, cînd nici măcar nu te cunosc ?

Îl măsura curioasă din cap pînă-n picioare, deşi Jude nu prea se uita la ea.

— S-ar părea că mă cunoşti mai bine decît te cunosc eu, adăugă ea.

— Da, te-am văzut cînd şi cînd.

— Ştiai cine sînt şi nu mi-ai vorbit? Şi acuma plec!

— Da. Ăsta-i ghinion. Aproape că n-am alt prieten. De fapt, am un prieten foarte vechi pe aici prin apropiere, dar nu prea am chef să-l caut chiar acum. Mă întreb dacă ştii ceva despre el — domnul Phillotson. Cred că trebuie să fie pastor pe undeva prin ţinut.

— Nu, nu cunosc decît un singur domn Pillotson. Locuieşte afară din oraş, nu prea departe, la Lumsdon. E învăţător de ţară.

— A! Mă-ntreb dac-o fi acelaşi. Dar nu e cu putinţă! Tot învăţător să fi rămas? Nu-i cunoşti numele de botez — nu e Richard?

— Ba da, i-am trimis cărţi, măcar că nu l-am văzut niciodată.

— Prin urmare, n-a izbutit!

Chipul lui Jude se umbri. Căci cum ar fi putut să izbutească el acolo unde marele Phillotson dăduse greş? Ştirea i-ar fi prilejuit o zi de disperare dacă n-ar fi aflat-o în prezenţa scumpei lui Sue, dar chiar şi în clipa aceasta prevedea cum după plecarea fetei vestea despre eşecul lui Phillotson la Marea Universitate îl va copleşi.

— Dacă tot ne plimbăm, ce-ar fi dacă ne-am duce pînă la el? spuse Jude pe neaşteptate. Nu e tîrziu.

Ea încuviinţă şi porniră. Urcară un deal şi străbătură o întindere frumos împădurită. Curînd, turnul crenelat şi clopotniţa pătrată a bisericii se înălţară spre cer, şi îndată după aceea se văzu şcoala. Întrebară pe un om de pe stradă dacă domnul Phillotson poate fi găsit acasă şi primiră răspunsul că el e totdeauna acasă. Ciocănitul lor îl aduse în uşa şcolii, cu o lumînare în mînă şi o expresie întrebătoare pe faţă, care, din vremea cînd Jude îl văzuse pentru ultima oară, se scofîlcise şi se brăzdase de griji.

Faptul că, după atîţia ani, întîlnirea cu domnul Phillotson se petrecea atît de simplu nimici dintr-o dată nimbul ce înconjurase mereu, din clipa despărţirii, chipul învăţătorului în imaginaţia lui Jude. În acelaşi timp, se deştepta în cugetul lui o simpatie pentru Phillotson, ca faţă de un om, fără putinţă de îndoială, strivit şi dezamăgit. Jude îşi spuse numele şi adăugă că venise să-l vadă ca pe-un vechi prieten care se purtase frumos cu el în zilele de demult.

— Nu-mi amintesc cîtuşi de puţin de dumneata, spuse învăţătorul, dus pe gînduri. Zici că erai unul dintre elevii mei ? Da, fără îndoială ; numai că, la vîrsta mea, ei se numără cu miile, şi apoi, s-au schimbat atît de mult, cum e şi firesc, încît afară de cei recenţi de tot mi-aduc aminte de foarte puţini.

— Asta era la Marygreen, spuse Jude, care dorea mai bine să nu fi venit.

— Da. Am stat acolo scurt timp. Şi ea e tot o fostă elevă ?

— Nu, ea e vara mea... V-am scris atunci pentru niște cărți de gramatică, dacă vă amintiți, și mi le-ați trimis.

— A — da ! Mi-amintesc vag despre asta.

— A fost foarte frumos din partea dumneavoastră. Și tot dumneavoastră ați fost omul care mi-a dat primul imbold s-o apuc pe drumul ăsta. În dimineața cînd ați părăsit Marygreenul și bagajele erau gata încărcate, mi-ați urat să rămîn cu bine și mi-ați spus că aveți de gînd să urmați universitatea și să vă hirotonisiți — că o diplomă este o pecete neapărat trebuincioasă pentru oricine vrea să înfăptuiască ceva ca teolog sau profesor.

— Mi-amintesc că îmi spuneam toate astea în cugetul meu ; dar e ciudat că nu mi-am urmat nici eu singur sfatul. Am renunțat la gîndul ăsta, cu ani în urmă.

— Eu nu v-am uitat niciodată sfatul. El m-a adus prin părțile astea, el m-a făcut să vin pînă aici în astă seară, ca să vă văd.

— Intră, spuse Phillotson. Să intre și vara dumitale.

Intrară în salonașul casei de lîngă școală. O lampă cu abajur de hîrtie arunca lumină pe vreo două-trei cărți. Phillotson ridică abajurul, ca să se poată vedea mai bine unii pe alții, și razele lămpii căzură pe fața mică și mobilă, pe ochii vioi și întunecați, pe părul lui Sue ; pe trăsăturile grave ale vărului ei ; pe fața și făptura maturizată a învățătorului, și-l arătară ca pe-un bărbat de patruzeci și cinci de ani,

rezervat şi gînditor, cu buze subţiri şi o gură destul de fină, cu umerii uşor aduşi, îmbrăcat într-o redingotă neagră, care, de purtată ce era, se lustruise puţin pe omoplaţi, în mijlocul spatelui şi la coate.

Încetul cu încetul, vechea prietenie se reînfiripă, pe măsură ce învăţătorul vorbea de experienţele sale, iar cei doi veri de ale lor. Le spuse că încă se mai gîndeşte uneori să intre în rîndurile clerului şi că, deşi nu mai poate s-o facă în felul cum dorise pe vremuri, s-ar putea să reuşească în calitate de predicator nehirotonisit. Mai spuse că are o slujbă tihnită, deşi îi lipseşte un pedagog.

Nu rămaseră la cină, fiindcă Sue trebuia să fie acasă înainte de a se face prea tîrziu şi mai aveau de străbătut tot drumul pînă la Christminster. Deşi nu discutaseră decît subiecte generale, Jude era uimit să descopere ce femeie neobişnuită este verişoara lui. Era o făptură atît de sensibilă, încît tot ce făcea părea să izvorască din simţire. Un gînd tulburător o făcea uneori s-o pornească înainte atît de iute, încît cu greu putea Jude ţine pasul cu ea ; şi în unele privinţe sensibilitatea ei era atît de ascuţită, încît ar fi putut fi luată drept deşertăciune. Cu o strîngere de inimă, Jude îşi dădu seama că în timp ce Sue n-avea faţă de el decît cele mai sincere sentimente de prietenie, el o iubea mai mult decît înainte, acum, că o cunoştea ; şi tristeţea acelui drum spre casă nu ţinea de noaptea care cobora asupra lor, ci de gîndul la plecarea ei.

— De ce trebuie să pleci din Christminster ? întrebă el cu jale în glas. Cum e cu putință să nu te legi de un oraș în a cărui istorie oameni ca Newman, Pusey, Ward, Keble au avut o înrîurire atît de covîrșitoare ?

— Da — așa e. Totuși, cît a fost de mare înrîurirea lor asupra istoriei lumii ?... Ce motiv caraghios pentru a dori să rămîi într-un oraș ! Nu m-aș fi gîndit niciodată la una ca asta ! Rîse. Fapt e că trebuie să plec, spuse ea mai departe. Domnișoara Fontover, de la firma unde sînt eu angajată, s-a supărat pe mine, și eu pe ea ; și cel mai bun lucru este să plec.

— Cum s-a întîmplat ?

— Mi-a spart niște statuete.

— Da ? Cu bună-știre ?

— Da. Le-a găsit la mine în odaie și, cu toate că erau proprietatea mea, le-a aruncat pe podea și le-a călcat în picioare, fiindcă nu se potriveau cu gustul ei. A pisat cu călcîiul brațele și capul uneia dintre figurine pînă le-a făcut fărîme — groaznic !

— Îmi închipui că erau prea catolico-apostolice pentru ea. Desigur că le-a numit icoane papistășești și ți-a vorbit despre invocarea sfinților.

— Nu. N-a făcut asta. A privit chestiunea cu totul altfel.

— Da ? Atunci, sînt uimit !

— Da. Din cu totul alte pricini nu i-au plăcut sfinții mei ocrotitori. Așa încît m-a silit să-i răspund ; și sfîrșitul a fost că m-am hotărît să nu mai rămîn

acolo, ci să-mi găsesc o slujbă care să-mi lase mai multă libertate.

— De ce nu încerci să fii din nou dăscăliţă ? Am auzit că într-o vreme cu asta te îndeletniceai.

— Nu m-am mai gîndit de atunci să mă apuc iarăşi de şcoală ; fiindcă mă specializasem ca desenatoare.

— Te rog dă-mi voie să-i cer domnului Phillotson să te încerce în şcoala lui. Dacă munca îţi place, te duci la o şcoală pedagogică şi devii o învăţătoare bine pregătită şi cu diplomă. Ai să cîştigi de două ori mai mult decît orice desenator sau specialist în arta bisericească şi ai să ai de două ori mai multă libertate.

— Bine, cere-i. Acum trebuie să mă ducă acasă. Rămîi cu bine, dragă Jude ! Sînt atît de bucuroasă că pînă la urmă tot ne-am întîlnit ! Nu e nevoie să ne certăm şi noi, numai şi numai pentru că şi părinţii noştri s-au certat, nu-i aşa ?

Jude nu voia s-o lase să vadă cît de tare îi încuviinţa spusele. Porni pe drumul lui, spre strada lăturalnică pe care locuia.

S-o păstreze pe Sue Bridehead în apropierea lui devenise acum pentru el o dorinţă care acţiona fără teamă de urmări, aşa încît în seara următoare porni din nou spre Lumsdon, neavînd încredere în darul de convingere al unui simplu bileţel. Învăţătorul nu era pregătit pentru o asemenea propunere.

— Ceea ce-mi trebuie mie e mai degrabă un tînăr care să vină din altă parte şi să aibă o experienţă

de predare de cel puţin un an. Fireşte că vara dumitale se va descurca ; dar n-are experienţă. Zici că are ? Are într-adevăr de gînd să îmbrăţişeze meseria de dascăl ?

Jude îi răspunse că Sue asta avea de gînd, după cîte ştia el. Argumentele lui bine ticluite în favoarea însuşirilor ei înnăscute, care o făceau aptă să-l ajute pe domnul Phillotson, însuşiri despre care Jude nu ştia absolut nimic, îl convinseră într-atît pe dascăl, încît acesta declară că o va angaja. Îl preveni însă prietenește pe Jude că, dacă verişoara lui nu are într-adevăr de gînd s-o apuce pe calea învăţămîntului şi nu priveşte acest pas ca o primă etapă a uceniciei, a doua fiind studenţia la o şcoală normală, îşi va irosi timpul de pomană, fiindcă salariul era simbolic.

A doua zi după această vizită, Phillotson primi o scrisoare de la Jude. Acesta îl înştiinţă că se sfătuise din nou cu vara lui, care se înflăcăra din ce în ce mai tare la ideea de a deveni învăţătoare şi era gata să se prezinte. Nici o clipă nu-i trecu prin minte dascălului singuratic că pasiunea cu care sprijinea Jude aceste demersuri izvora din cu totul alt sentiment faţă de Sue decît instinctul de ajutorare obişnuit la oamenii din aceeaşi familie.

V

Învățătorul era acasă, în locuința lui simplă, din incinta școlii. Ambele clădiri erau noi. Se uita peste drum la casa veche, în care locuia Sue. Ajunseseră foarte repede la o înțelegere. Deoarece o pedagogă care trebuia să fie transferată la școala domnului Phillotson nu se prezentase, Sue fusese acceptată ca suplinitoare. Astfel de rînduieli provizorii nu puteau rămîne în picioare decît pînă la următoarea vizită anuală a inspectorului majestății-sale, de a cărui aprobare era nevoie pentru a le definitiva. Dar fiindcă mai predase timp de vreo doi ani la Londra, domnișoara Bridehead, care, e drept, părăsise în ultima vreme această meserie, nu era chiar o începătoare, și Phillotson se gîndea că nu va întîmpina nici o greutate ca s-o păstreze în serviciul lui, lucru pe care îl dorea de pe acum, cu toate că fata nu lucra cu el decît de trei sau patru săptămîni. Găsea că e într-adevăr atît de înzestrată pe cît spusese Jude ; și care meșter nu e dornic să păstreze un ucenic cînd acesta-l scutește de jumătate din muncă ?

Trecuse cu puţin de opt şi jumătate dimineaţa, şi acum aştepta s-o vadă traversînd drumul spre şcoală, ca apoi s-o urmeze. La nouă fără douăzeci, Sue trecu strada, purtînd o pălărie uşoară, neglijent trîntită pe cap. Phillotson o privea ca pe-o curiozitate. Părea să răspîndească în dimineaţa aceasta un farmec nou, care n-avea nici o legătură cu talentele ei de dăscăliţă. Porni şi el spre şcoală. Sue îşi struni toată ziua şcolarii, în celălalt capăt al încăperii, sub ochii lui. Era într-adevăr o învăţătoare minunată.

Făcea parte din îndatoririle lui să-i dea lecţii particulare serile, şi nu ştiu care articol din Codul manierelor cerea ca o femeie respectabilă şi vîrstnică să fie de faţă la aceste lecţii în cazul cînd dascălul şi eleva erau de sexe diferite. Richard Phillotson se gîndea cît de lipsite de noimă sînt aceste regulamente în cazul de faţă, ţinînd seama că el era destul de bătrîn pentru a-i fi fetei tată ; dar se supuse fără să crîcnească, dîndu-i lecţii în aceeaşi odaie în care doamna Hawes, o văduvă, proprietăreasa lui Sue, stătea şi cosea. De fapt, ar fi fost greu să nesocoteşti regulamentul, ţinînd seama că în toată casa nu exista alt salonaş. Uneori în timp ce făcea calcule — învăţau aritmetică — Sue îşi ridica fără să vrea privirile spre el cu un zîmbet vag şi întrebător, ca şi cum ar fi socotit că el, fiindu-i profesor, surprindea toate gîndurile — bune sau rele — care-i treceau ei prin minte. În realitate, Phillotson nici nu se gîndea la aritmetică, ci la ea, şi încă într-un fel nou, care lui, ca dascăl, i

se părea oarecum ciudat. Şi se poate ca fata să fi ştiut în ce fel se gîndeşte învăţătorul la ea.

Cîteva săptămîni în şir, munca lor se desfăşură cu o monotonie care lui i se părea plină de încîntare. Pe urmă, într-o bună zi, copiii trebuiră duşi la Christminster, ca să vadă o expoziţie ambulantă, ce cuprindea o machetă a Ierusalimului, expoziţie la care, în scopuri educative, elevii erau admişi contra sumei de un penny de cap. Porniseră pe şosea doi cîte doi. Sue mergea în dreptul clasei ei, sprijinind cu degetul mare ridicat în sus mînerul umbreluţei ei simple de bumbac. În urmă păşea Phillotson, dus pe gînduri, cum era mereu de cînd apăruse Sue, cu haina lui lungă fluturînd, şi mînuindu-şi elegant bastonul de plimbare. Era o după-amiază însorită şi prăfuită ; cînd intrară în sala de expoziţie, în afară de ei nu mai erau decît puţini vizitatori.

Macheta străvechii cetăţi se afla în mijlocul încăperii, şi proprietarul se plimba în jurul ei cu un băţ în mînă şi cu alese sentimente filantropice înscrise pe faţa lui, arătînd copiilor diferite cartiere şi locuri din oraşul sfînt, ale căror nume le erau cunoscute din *Biblie :* Muntele Moria, Valea Jehosafatului, Cetatea Sionului, zidurile şi porţile. Dincolo de una dintre porţi se vedea o înălţime mare ca un gorgan, şi pe înălţime se afla o cruce mică şi albă. Acesta, spunea el, e locul Răstignirii.

— Eu cred, îi spuse Sue dascălului, alături de care stătea mai spre fundul sălii, că macheta asta, oricît ar fi de bine meşterită, este o creaţie imaginară. Cum

poate să știe cineva că Ierusalimul arăta așa în vremea lui Christos ? Sînt sigură că omul ăsta n-are de unde știi.

— E făcută după cele mai bune hărți de reconstituire, întocmite pe baza vizitării cetății așa cum arată ea astăzi.

— Eu zic că ne ajunge cît știm despre Ierusalim, spuse ea. Doar nu sîntem urmașii evreilor. La urma urmelor, nici orașul, nici poporul n-au fost de prim rang — așa cum au fost Atena, Roma, Alexandria și alte cetăți vechi.

— Dar, fetițo, gîndește-te ce înseamnă Ierusalimul pentru noi !

Ea tăcu, fiindcă se stăpînea ușor ; apoi, în spatele unui grup de copii strînși ciorchine în jurul machetei, zări un tînăr într-o haină de flanelă albă, atît de aplecat peste Valea Jehosafatului, pe care o cerceta, încît fața îi era aproape acoperită de Muntele Măslinilor.

— Ia te uită la vărul dumitale, Jude, vorbi mai departe dascălul. El nu e de părere că ne ajunge cît știm despre Ierusalim !

— A — nu l-am văzut ! strigă fata cu glasul ei vioi și cristalin. Jude, ce serios studiezi tu macheta !

Jude tresări din visare cînd o auzi.

— O, Sue ! făcu el, îmbujorîndu-se de bucurie și sfială. Ăștia sînt elevii tăi, desigur ! Am văzut eu că școlile sînt admise după amiaza și m-am gîndit că s-ar putea să vii și tu ; dar m-am lăsat atît de absorbit, încît nici nu mai știam unde mă aflu. Cum te

poartă înapoi, în trecut, nu-i așa ? Aș fi în stare să privesc ceasuri întregi, dar, din nefericire, am răgaz doar cîteva minute ; lucrez prin apropiere și mi-am întrerupt munca.

— Vara dumitale e atît de deșteaptă, încît critică fără îndurare macheta, spuse Phillotson ironic, dar fără răutate. E foarte sceptică în ce privește autenticitatea ei.

— Nu, domnule Phillotson, nu sînt chiar așa ! Nu pot suferi să fiu ceea ce ce numește o fată deșteaptă — prea sînt multe fete deștepte acum, răspunse Sue mîhnită. Am vrut numai să spun — nici nu mai știu ce am vrut să spun ; știu doar atît : că era ceva ce nu înțelegi dumneata !

— *Eu* știu ce vrei să spui, sări Jude cu înflăcărare (deși nu știa). Și cred că ai deplină dreptate.

— Ești un băiat de treabă, Jude. Știu că *tu* crezi în mine !

Îi luă mîna cu o mișcare nestăpînită și, după o privire plină de imputare aruncată învățătorului, se întoarse spre Jude, cu un tremur în glas, care i se păru și ei fără rost față de o ironie atît de blîndă. Habar n-avea cum tînjeau după ea inimile celor doi bărbați, în această fugitivă dezvăluire de simțăminte, și nici ce greutăți le pregătea ea amîndurora în viitor.

Macheta avea un caracter prea didactic pentru a nu obosi foarte repede copiii, așa încît după-amiaza nici nu se sfîrșise, și ei erau pe drumul de întoarcere spre Lumsdon, iar Jude înapoi la munca lui. Urmărea cîrdul de copii în rochițe și șorțulețe curate, cobo-

rînd în şir, alături de Phillotson şi de Sue, strada care ducea afară din oraş, şi-l cuprinse un sentiment de tristeţe şi nemulţumire la gîndul că nu e loc pentru el în planul de viaţă al celor doi. Phillotson îl poftise să-i viziteze vineri seara, cînd el nu-i dădea lecţii lui Sue, şi Jude făgăduise din toată inima că va folosi prilejul.

Elevii şi dascălii se îndreptau aşadar spre casă ; şi mare fu mirarea lui Phillotson a doua zi, cînd, aruncîndu-şi ochii pe tabla din clasa lui Sue, văzu dibaci desenată în cretă o perspectivă a Ierusalimului, cu fiecare clădire la locul ei.

— Mi s-a părut că nu te interesează macheta şi că aproape nici nu te-ai uitat la ea, spuse el.

— Aproape că nu m-am uitat, răspunse ea, dar atîta tot mi-am amintit.

— E mai mult decît îmi amintesc eu însumi.

Inspectorul şcolar al majestăţii-sale făcea, în vremea asta, „vizita-surpriză" prin ţinut, ca să pună la încercare, pe neaşteptate, priceperea învăţătorilor ; şi, două zile mai tîrziu, în toiul orelor de dimineaţă, clanţa uşii săltă uşor, şi în clasă păşi domnia-sa, gogoriţa dascălilor nedefinitivaţi.

Domnul Phillotson nu era prea mirat ; ca şi doamna din poveste, fusese păcălit de prea multe ori ca să mai fie luat pe neprevăzute. Dar clasa lui Sue era în celălalt capăt al odăii şi ea stătea cu spatele spre intrare, aşa încît inspectorul se apropie şi se aşeză înapoia ei, urmărind-o cum predă, timp de vreo jumătate de minut, înainte ca ea să-şi fi dat seama

de prezența lui. Se întoarse și înțelese că a sosit ceasul temut. Efectul fu atît de puternic, încît, sfioasă cum era, scoase un țipăt de spaimă. Cu un ciudat instinct de protecție, care-i depășea stăpînirea de sine, Phillotson fu alături de ea la timp, pentru a o împiedica să cadă. Sue își veni repede în fire și rîse ; dar după plecarea inspectorului urmă reacția. Se făcu atît de albă la față, încît Phillotson o duse în odaia lui și-i dădu o picătură de rachiu ca s-o facă să-și revină. Sue își dădu seama că dascălul o ține de mînă.

— Ar fi trebuit să-mi spui, îl dojeni ea gîfîind înciudată, că ne amenință o vizită-surpriză a inspectorului. Ce-o să mă fac ? Va scrie directorilor că nu-s bună de nimic și mă nenorocește pentru totdeauna !

— N-o să facă una ca asta, fetița mea. Ești cea mai bună învățătoare pe care am avut-o eu.

O privea cu atîta blîndețe, încît Sue se simți mișcată și-i păru rău că-l mustrase. După ce-și reveni, se duse acasă.

Între timp, Jude aștepta cu nerăbdare ziua de vineri. Și miercuri, și joi se simțise atît de copleșit de dorința s-o vadă, încît după asfințit o porni pe drumul spre sat și străbătu o bună bucată, iar după ce se înapoie în cămăruța lui și se apucă de citit îi fu cu neputință să-și adune mințile și să se concentreze asupra paginii. Vineri, de îndată ce se ferchezui puțin, așa cum își închipuia el că i-ar plăcea lui Sue să-l vadă, și după ce-și făcu în grabă un ceai, o porni, deși era o seară foarte umedă. Deasupra capului, copacii adînceau întunericul ceasului de seară și scuturau cu

tristeţe picături de apă peste el, lăsînd prevestirile să-l năpădească — prevestiri fără noimă, căci, deşi Jude ştia că o iubeşte, mai ştia că el nu poate fi altceva pentru ea decît ceea ce este acum.

Cînd coti pentru a intra în sat, privelişte a care-i izbi mai întîi privirile fu cea a două persoane sub o singură umbrelă, ieşind pe poarta prezbiteriului. Era prea departe ca să le desluşească chipurile, dar ştiu din prima clipă că sînt Sue şi Phillotson. El ţinea umbrela deasupra capului ei, şi amîndoi se întorceau — în chip vădit — de la o vizită făcută pastorului — pesemne într-o chestiune legată de munca lor la şcoală. Şi cum umblau de-a lungul uliţei ude şi pustii, Jude îl văzu pe Phillotson cuprinzînd mijlocul fetei cu braţul, pe care ea îl respinse cu o mişcare domoală ; dar învăţătorul o cuprinse din nou, şi ea îi lăsă braţul, privind în jur cu un aer bănuitor. Nu întoarse însă capul cu totul, aşa încît nu-l văzu pe Jude, care se prăbuşise în tufiş ca un om lovit de dambla. Rămase pitit acolo, pînă cînd cei doi ajunseră în dreptul căsuţei lui Sue, iar ea intră înăuntru, pe cînd Phillotson trecu mai departe, spre şcoala de alături.

— Dar e prea bătrîn pentru ea, prea bătrîn ! striga Jude, atins de boala groaznică a iubirii zădărnicite, fără speranţă.

Nu se putea amesteca. Nu aparţinea el oare Arabellei ? Fiindcă nu se simţea în stare să meargă mai departe, făcu cale întoarsă spre Christminster. Fie-

care pas părea să-i spună că pentru nimic în lume nu trebuia să stea în calea învățătorului și a lui Sue. Poate că Phillotson era cu douăzeci de ani mai bătrîn decît ea, dar multe căsătorii fericite aveau la bază aceeași diferență de vîrstă. Împunsătura de ironie pe care o simțea în durerea lui se datora gîndului că intimitatea dintre vara lui și dascăl este în întregime opera lui.

VI

Fiindcă bătrîna şi acrita lui mătuşă zăcea bolnavă la Marygreen, Jude se duse în duminica următoare s-o vadă. Vizita aceasta era rezultatul unei lupte din care ieşise biruitor, împotriva pornirii de a apuca drumul spre satul Lumsdon pentru a obţine o întrevedere dureroasă cu vara lui, întrevedere în care cuvîntul ce-i umplea inima nu putea fi rostit, iar privelişte ce-l chinuia nu putea fi dezvăluită.

Acum, mătuşă-sa nu mai era în stare să se ridice din pat, aşa încît cea mai mare parte din scurta zi a lui Jude fu prinsă de felurite rînduieli, făcute pentru a uşura traiul bătrînei. Mica brutărie fusese vîndută unui vecin, şi profitul realizat de pe urma acestei afaceri, pus peste economiile ei, îngăduia femeii să trăiască tihnit, avînd cele trebuincioase, ba chiar să-i şi prisosească, mai ales că o văduvă din sat se mutase la ea şi o ajuta la nevoie. De-abia cînd se apropie ceasul plecării izbuti Jude să înfiripe o convorbire liniştită cu bătrîna şi, pe nesimţite, îndreptă firul conversaţiei spre vara lui.

— Aici s-a născut Sue ?

— Da, în odaia asta. Pe atunci locuiau aici. Dar ce-ţi veni să mă-ntrebi ?

— Aşa, voiam doar să ştiu.

— Te-ai văzut cu ea ! se stropşi bătrîna. Şi cu ce ţi-am spus ?

— Păi, mi-ai spus să nu mă văd cu ea.

— Aţi pălăvrăgit ?

— Da.

— Lasă-te păgubaş. A învăţat-o taică-său să urască familia mamei ei ; şi n-o să se uite cu ochi buni la un lucrător ca tine, acum, că s-a făcut domnişoară de oraş. Niciodată nu mi-a fost drag de ea. O obraznică mică — aşa era mereu — şi plină de draci. De multe ori am plesnit-o ca s-o lecuiesc de obrăznicie. Păi n-am văzut-o eu într-o zi ducîndu-se la iaz desculţă, fără ciorapi şi cu fusta sumeasă mai sus de genunchi ? Nici n-am apucat s-o fac nerușinată, că ea mi-a şi spus : „Pleacă de-aici, mătuşică ! Asta nu-i priveliște pentru ochi de femeie cuviincioasă."

— Era copil pe-atunci.

— Avea doisprezece ani bătuţi pe muchie.

— Da, sigur. Dar acum, că a crescut, a căpătat o fire cumpătată, sensibilă, drăgăstoasă şi simţitoare ca...

— Jude ! strigă mătuşa, săltîndu-se în capul oaselor. Nu te prosti !

— Nu, sigur că nu mă prostesc.

— Nici căznindu-se un om n-ar fi putut să-şi facă un rău mai mare decît ţi-ai făcut tu cînd te-ai însurat cu femeia aia, Arabella. Dar acum dusă e în celălalt

capăt al lumii şi poate că n-o să te mai necăjească niciodată. Dar o să-ţi fie şi mai rău dacă, aşa cununat şi legat cum eşti, ai s-o îndrăgeşti pe Sue. Dacă vară-ta se poartă omeneşte cu tine, preţuieşte omenia ei la cît face. Dar să-i oferi altceva decît bune sentimente de rudă ar fi nebunie curată din partea ta. Dacă are deprinderi de oraş şi-i uşuratică, te nenoroceşte.

— N-o vorbi de rău, mătuşă ! Te rog, n-o vorbi de rău !

Se simţi uşurat cînd intră în odaie prietena şi îngrijitoarea mătuşii lui. Pesemne că femeia trăsese cu urechea la discuţia lor, căci începu să vorbească despre trecut şi-i făcu loc lui Sue Bridehead în amintirile ei. O descrise ca pe o fetiţă ciudată, pe vremea cînd învăţa la şcoala satului, dincolo de tăpşanul verde, înainte de plecarea tatălui ei la Londra ; povesti cum, atunci cînd pastorul organiza lecturi şi recitări, apărea ea pe scenă, cea mai mică dintre toţi, „cu rochiţă şi ghete albe şi cingătoare roză", cum recita *Excelsior* [1], „A răsunat serbarea-n noapte" [2] şi *Corbul* [3] ; cum în timp ce recita, îşi încrunta sprîncenele ei mici, privea cu ochi mari şi tragici în jur şi grăia în gol, ca şi cum s-ar fi aflat într-adevăr o făptură vie prin preajmă :

„Stafie ursuză, Corb bătrîn, ce-ai trecut de ţărmul
Nopţii în zbor,

[1] Poem de *Henry Wadsworth Longfellow* (1807—1882).
[2] Vers din *Childe Harold* de *Byron* (1788—1824).
[3] Celebrul poem al lui *Edgar Allan Poe* (1809—1849).

Spune-mi numele de prinţ cu care ţărmurile Nopţii
te strigă în cor!"

— Atîta viaţă dădea fata asta păsării aleia scîrboase şi mîncătoare de mortăciuni, încuviinţă bolnava cu silă, aşa cum stătea acolo cu cingătoarea ei roză şi celelalte, că aproape vedeai dihania în faţa ochilor. Şi tu, Jude, cînd erai mic, ţi se năzărea că vezi lucruri prin aer.

Vecina mai povesti şi despre talentele lui Sue în alte privinţe.

— Nu era ca chiar un băieţoi, ştii, dar făcea lucruri pe care, de obicei, le fac doar băieţii. Am văzut-o, pe gheţuşul de pe iaz, aruncîndu-se şi cîrmind cu pletele în vînt, înr-un şir de douăzeci de copii care se mişcau parcă pe cer, ca nişte umbre mici pictate pe sticlă. Se întorcea pe urmă înapoi pe pîrtie fără să se oprească. Toţi erau băieţi în afară de ea; şi ei îi strigau ura, şi ea le spunea: „Nu vă luaţi nasul la purtare, băieţi!" şi dădea buzna în casă. Ei încercau s-o îmbie să iasă iar afară, dar ea nici nu mai voia s-audă.

Aceste amintiri despre Sue nu făceau decît să sporească nefericirea lui Jude la gîndul că nici măcar nu poate nădăjdui s-o cucerească. În ziua aceea, părăsi căsuţa mătuşii lui cu inima grea. Tare ar fi vrut să arunce o privire în şcoală, ca să vadă încăperea în care făptura micii Sue culesese atîta glorie! Dar îşi stăpîni dorinţa şi porni mai departe.

Era duminică seară, şi cîţiva săteni care-l cunoşteau de pe vremea cînd locuise aici tăifăsuiau în grup, îmbrăcaţi în haine de sărbătoare. Jude tresări cînd unul dintre ei îl salută.

— Vra să zică, tot ai ajuns unde ai vrut !

Jude dădu semne că nu înţelege.

— Păi, în oraşul cărturarilor. Cetatea Luminii, cum ne spuneai cînd erai mic ! E chiar aşa cum te-ai aşteptat să fie ?

— Da ; ba chiar mai mult ! strigă Jude.

— Am fost şi eu pe acolo şi am stat un ceas, dar n-am văzut mare lucru ; clădiri vechi şi scorojite, pe jumătate biserici, pe jumătate aziluri, şi nici prea multă viaţă nu-i prin oraş.

— Te înşeli, John ; e mai multă viaţă decît poate descoperi un om care umblă pe străzi. E inima gîndirii şi a religiei — e grînarul intelectual şi spiritual al ţării acesteia. Liniştea aceea şi lipsa de agitaţie este tăcerea mişcării infinite — e somnul suveicii, ca să folosesc comparaţia unui binecunoscut scriitor.

— Păi, o fi sau n-o fi aşa ? Cum ziceam, eu n-am văzut mai nimic într-un ceas sau două, cît am zăbovit pe acolo ; aşa că am intrat şi eu undeva ca să iau o cană cu bere, o jimblă de un penny şi nişte brînză şi am aşteptat să vină timpul să pornesc spre casă. Îmi închipui c-ăi fi apucat să intri într-un colegiu.

— Ba nu ! spuse Jude. Aş zice că-s mai departe ca oricînd de asta.

— Cum aşa ?

Jude se lovi cu palma peste buzunar.

— Așa ne-am gîndit și noi ! Alea nu-s locuri pentru de-alde tine, numai pentru ăi cu mulți bani.

— Aici greșești, spuse Jude cu amărăciune. Sînt și pentru de-alde ăștia !

Totuși, aceste ultime cuvinte fură de ajuns pentru a smulge gîndurile lui Jude din lumea nălucirilor în care sălășluise el în ultima vreme. În această lume, o făptură abstractă — mai mult sau mai puțin el însuși — își cufundase mintea în niște arte și științe idealizate, pentru a-și asigura intrarea și jilțul în paradisul cărturarilor. Se simți îndemnat să-și privească planurile într-o lumină rece de miazănoapte. Simțise în ultimul timp că greaca, mai ales greaca tragicilor, nu-l mai mulțumește. Era uneori atît de obosit după munca zilei, încît nu mai era în stare să-și țină treaz spiritul critic trebuincios într-o cercetare temeinică. Simțea nevoia unui dascăl — a unui prieten — în preajma lui, capabil să-i lămurească într-o clipă lucruri care lui îi luau uneori o lună de istovitoare căutări prin hîrțoage îmbîcsite și lipsite de orizont.

Fără doar și poate, trebuia să privească lucrurile mai de aproape decît le privise în ultima vreme. La urma urmelor, cu ce folos putea să se aleagă cheltuindu-și timpul liber pe o muncă neprecizată numită „studiu particular", fără să țină seama de aplicările practice ?

„Ar fi trebuit să mă gîndesc la asta mai demult, își spunea, în timp ce se îndrepta spre casă. Mai bine ar fi fost dacă n-o apucam de loc pe drumul ăsta decît să merg așa, fără să văd limpede încotro mă în-

drept şi la ce ţintesc... N-are nici un rost să dau tîrcoale zidurilor colegiilor, ca şi cum aş aştepta să se întindă un braţ care să mă salte înăuntru! Trebuie să capăt informaţii precise."

Drept care, în săptămîna următoare alergă după informaţii. La început, într-o după-amiază, i se păru că descoperă un prilej favorabil cînd văzu pe un domn mai în vîrstă, ce-i fusese indicat ca directorul unui anumit colegiu, plimbîndu-se pe aleea unui teren îngrădit, ca un parc, nu departe de locul unde din întîmplare se afla şi el. Domnul se apropie, şi Jude se uită neliniştit la chipul lui. Părea blajin, chibzuit şi reţinut. După ce se mai gîndi o dată, Jude simţi că nu se poate apropia de el să-i vorbească; dar întîmplarea îl influenţă destul pentru a-l face să gîndească ce lucru cuminte ar fi dacă şi-ar mărturisi greutăţile în cîte-o scrisoare adresată celor mai buni şi mai înţelepţi dintre aceşti profesori bătrîni şi ar obţine astfel sfatul lor.

De aceea, în săptămîna următoare sau în primele două săptămîni, îşi găsi de lucru în acele colţuri ale oraşului unde putea să zărească pe unii dintre cei mai simandicoşi decani, tutori, sau alte persoane din conducerea colegiilor; şi dintre cei întîlniţi alese în cele din urmă cinci, ale căror chipuri îi spuneau că sînt oameni cu judecată şi orizont larg. Acestor cinci oameni le adresă cîte scrisori, înfăţişîndu-şi pe scurt greutăţile şi cerîndu-le lor părerea cu privire la punctul mort în care se împotmolise.

După ce expedie scrisorile prin poştă, Jude începu să le găsească cusururi în mintea lui: îi părea rău că

le trimisese. „Mi-am purtat ca un nepoftit, bădăran și băgăreț, cum sînt atîția în ziua de astăzi, își spunea. De ce nu mi-a dat prin gînd altceva mai bun decît să mă adresez în felul ăsta unor oameni cu desăvîrșire străini ? În ochii lor pot apărea ca un impostor, un tîrîie-brîu, un om fără caracter, dat fiind că n-au cum să afle contrariul... Poate că asta și sînt !"

Totuși, își dădu seama că se agață de speranța într-un răspuns ca de ultimul mijloc de izbăvire. Aștepta zi de zi, spunîndu-și că așteptarea n-are nici un rost, și totuși așteptînd. În timpul acestei așteptări, fu pe nepregătite zguduit de o știre despre Phillotson. Dascălul părăsea școala de lîngă Christminster pentru una mai mare, așezată mai departe, spre sud, în Wessexul de Mijloc. Ce însemna asta ; și ce urmări va avea pentru vară-sa : dacă, așa cum părea cu putință, era vorba de un demers practic, urmărind o sporire de venit în vederea asigurării traiului pentru doi oameni în loc de unul ? Toate acestea erau întrebări la care el nici nu-și îngăduia să răspundă. Pe de altă parte, sentimentele ce se înfiripaseră între învățător și fata de care Jude era atît de pătimaș îndrăgostit făceau să-i devină nesuferit gîndul de a-i cere sfatul lui Phillotson asupra propriilor lui planuri.

Cum între timp înaltele fețe academice cărora le scrisese Jude nu catadicsiseră să răspundă, tînărul rămase, ca și pînă atunci, lipsit de orice sprijin în afară de el însuși și în plus cu jalea unei speranțe zădărnicite. Interesîndu-se pe căi ocolite, înțelese curînd limpede ceea ce bănuise de mult cu o strîngere de inimă, anume

că singura cale onorabilă era să se pregătească pentru vreo bursă sau vreun concurs deschis. Dar pentru asta era nevoie de îndrumarea unui profesor particular și de multă pricepere înnăscută. Era aproape cu neputință ca un om care citea după cum îl tăia capul, oricît de întinse și temeinice i-ar fi fost lecturile, fie ele chiar prelungite pe un răstimp de zece ani, să poată ține piept celor care-și petrecuseră viața sub îndrumarea unor profesori calificați și lucraseră sistematic în vederea hirotonisirii.

Cealaltă cale, aceea a cumpărării unui loc, ca să zicem așa, părea singura deschisă pentru oameni de teapa lui. În cazul acesta, opreliștile erau numai de ordin bănesc. Pe baza informațiilor pe care le deținea, începu să cîntărească greutatea piedicilor materiale și, spre durerea lui, se încredință că, oricît i-ar fi surîs norocul, cu mijloacele lui de a economisi bani, înainte de cincisprezece ani nu putea ajunge să înainteze actele la direcția colegiului și să se prezinte la examenul de intrare. Planul era fără speranță.

Își dădea seama ce vrajă ciudată și vicleană exercitase asupra lui apropierea orașului. Să ajungă pînă aici și să trăiască în oraș, să se plimbe pe lîngă bisericile și școlile lui, să se lase pătruns de *genius loci* păruse tinereții lui visătoare, pe vremea cînd farmecele orașului se nășteau din nimbul zărit la orizont, scopul ideal de netăgăduit. „Să mă văd cu ajuns acolo, își spusese cu înfumurarea neroadă a lui Robinson în fața bărcii sale prea mari, și restul e doar o chestiune de timp și putere..." Ar fi fost mult mai bine pentru el

dacă niciodată razele şi sunetele înşelătoare ale cetăţii nu i-ar fi atins ochii şi urechile, dacă s-ar fi statornicit în vreun oraş comercial activ, cu singurul scop de a agonisi bani prin puterea minţii lui şi dacă acolo fiind şi-ar fi privit proiectele în adevărata lor perspectivă. În sfîrşit, era limpede pentru el acum că, supus unei cercetări raţionale, planul lui plesnise asemenea unui balon de săpun cu reflexe de curcubeu. Privea în urmă şi se vedea aşa cum fusese de-a lungul şirului de ani scurşi. Gîndul lui se înrudea cu cel al lui Heine :

Deasupra ochilor năzuitor aprinşi ai tinereţii
Văd scufa cea pestriţă de nebun !

Din fericire, nu-i fusese dat să strecoare dezamăgirea şi în viaţa dragei lui Sue, făcînd-o părtaşă la prăbuşirea lui. De acum înainte, ea va fi pe cît se poate cruţată de amănuntele dureroase legate de descoperirea propriei lui mărginiri. La urma urmelor, ea nu cunoscuse decît o parte neînsemnată din lupta fără nădejde în care se avîntase el, neechipat, sărac, lipsit de prevedere cum era.

Avea să-şi amintească mereu de după-amiaza în care se trezise din visul lui. Neştiind de ce să se apuce, se urcase în cămăruţa octogonală a turnuleţului cu pereţi de sticlă, aşezat peste un teatru de o ciudată construcţie din oraşul acesta straniu şi unic în felul lui. Prin ferestrele turnului se înfăţişa panorama întregului oraş cu clădirile lui. Privirile lui Jude alunecară pe rînd cu melancolie, cu jale, dar şi cu înverşu-

nare, peste toate privelиştile. Clădirile acelea, cu tot ce ţinea de ele, cu privilegiile lor, nu erau pentru el. De la acoperişul proeminent al bibliotecii mari, în care el abia dacă avusese timp să intre, privirile lui lunecară spre clopotniţele atît de felurite, spre colegiile cu acoperişurile lor în creastă, spre străzile, capelele, grădinile, curţile interioare, ce alcătuiau ansamblul acelei panorame fără pereche. Îşi dădu seama că destinul lui nu poate fi legat de toate acestea, ci trebuie să se desfăşoare printre muncitorii manuali din mahalalele mizere ale oraşului, din cartiere ca acela în care trăia şi el, cartiere nerecunoscute ca făcînd parte din oraş de către vizitatorii şi de către apologeţii cetăţii, dar fără de ai căror locuitori, neobosiţii ei cititori n-ar fi putut citi, şi aleşii ei gînditori n-ar fi putut trăi

Privi, peste oraş, spre ogoarele de dincolo de marginile lui, spre copacii aşezaţi ca o perdea între el şi făptura a cărei apropiere îi fusese sprijin, a cărei pierdere devenise un chin înnebunitor. De n-ar fi fost lovitura aceasta, încă s-ar fi împăcat cu soarta lui. Cu Sue alături, ar fi renunţat, cu un zîmbet, la orice ambiţie. Fără ea însă, nu se putea feri de urmările dezastruoase ale îndelungatei încordări în care trăise. Fără îndoială că şi Phillotson trecuse printr-o dezamăgire intelectuală asemănătoare cu aceea care-l copleşea pe el acum. Dar între timp dascălul fusese binecuvîntat cu mîngîierea adusă de gingaşa Sue, pe cînd el n-avea pe nimeni care să-l mîngîie.

Coborî în stradă şi o porni fără vlagă, pînă cînd nimeri la un han, unde intră. Aci dădu în grabă pe gît cîteva pahare cu bere. Cînd ieşi iar în stradă, se lăsase noaptea. În lumina pîlpîitoare a felinarelor, se tîrî pînă acasă, la cină, şi nu mult după ce se aşeză la masă, gazda îi aduse o scrisoare care tocmai sosise. O aşeză pe masă, pătruns parcă de presimţirea însemnătăţii ei, şi cînd îşi aruncă privirile pe plic, Jude văzu emblema în relief a unuia dintre colegiile către ai căror directori se adresase.

— *Una* — în sfîrşit ! strigă Jude.

Înştiinţarea era scurtă şi suna altfel decît sperase el, măcar că venea de la director în persoană. Iată ce cuprindea :

„COLEGIUL BIBLIOLL

Domnule, am citit cu interes scrisoarea dumneavoastră; şi, judecînd după felul cum vă descrieţi activitatea de lucrător, îmi îngădui să cred că veţi avea mai mulţi sorţi de izbîndă în viaţă rămînînd în sfera dumneavoastră şi legîndu-vă de meseria pe care o practicaţi decît apucînd pe un alt drum. Prin urmare, asta e ceea ce vă sfătuiesc eu să faceţi. Al dumneavoastră

T. Tetuphenay
Către domnul J. Fawley, pietrar."

Acest sfat înspăimîntător de înţelept îl scoase pe Jude din minţi. Ştia că ăsta e adevărul. Totuşi, lovitura părea nemiloasă după zece ani de muncă, şi răsunetul ei, chiar în clipa aceasta, îl făcu să se ridice

buimac de la masă, şi în loc să se apuce ca de obicei de citit coborî scările şi ieşi în stradă. Zăbovi la un bar, unde mai dădu pe gît vreo două sau trei pahare; apoi, fără să-şi dea seama ce face, porni agale pînă ce ajunse în mijlocul oraşului într-un loc numit Răscrucea Celor Patru Drumuri. Privea aiurit ca un somnambul spre grupurile de oameni, pînă cînd, dezmeticindu-se, începu să vorbească poliţistului din locul acela.

Slujbaşul căscă, se întinse, se înălţă cu un centimetru şi jumătate în vîrfurile picioarelor, zîmbi şi, uitîndu-se la Jude, îi spuse mucalit:

— Te-ai pilit, tinere!

— Încă nu; de abia am început, răspunse el cu un rînjet cinic.

Oricît de mult ar fi băut, creierii şi-i simţea uscaţi. Nu prinse decît frînturi din ce-i mai spuse poliţistul, fiindcă începuse să se gîndească la toţi oamenii zbuciumaţi ca el care vor fi stat cîndva la răscrucea aceea şi la care nu se mai gîndea nimeni acum. Locul ăsta avea o istorie mai bogată decît cel mai vechi colegiu din oraş. Se îngrămădeau aci straturi-straturi de umbre ale unor oameni ce se întîlniseră acolo pentru a trăi tragedie, comedie, farsă, conflicte de viaţă dintre cele mai puternice. La Răscrucea Celor Patru Drumuri se întîlniseră oameni care vorbiseră despre Napoleon, despre pierderea Americii, despre execuţia regelui Carol, despre arderea pe rug a martirilor, despre cruciade, despre cucerirea normandă, poate chiar şi despre sosirea lui Caesar. Aci se întîlniseră bărbaţi şi femei

ca să se iubească, să se urască, să se împerecheze, să se despartă ; aşteptaseră, suferiseră unul din pricina celuilalt ; se blestemaseră din pricina geloziei ; se binecuvîntaseră în clipa iertării.

Începu să-şi dea seama că viaţa oraşului reprezenta o carte despre om cu mult mai palpitantă, mai variată şi mai concentrată decît viaţa într-un colegiu. Aceşti bărbaţi, aceste femei care se luptaseră odinioară alcătuiau, de fapt, realitatea Christminsterului, deşi nu ştiau mare lucru nici despre Christ, nici despre Minster [1]. Asta era ironia situaţiei. Populaţia schimbătoare, alcătuită din studenţi şi profesori care, în felul lor, ştiau despre ambele, nu era nicidecum caracteristică pentru locul numit Christminster.

Se uită la ceas şi, urmărindu-şi ideea, merse mai departe, pînă cînd ajunse la o sală unde avea loc un spectacol distractiv. Jude intră şi găsi încăperea plină de băieţi de prăvălie cu fetele lor, de soldaţi, ucenici, puştani de unsprezece ani care fumau şi femei uşoare din categoria mai respectabilă a amatoarelor. Nimerise adevărata viaţă a Christminsterului. Orchestra cînta, oamenii se foiau, se înghionteau, şi la fiecare cîteva minute se suia cîte unul pe scenă ca să cînte un cîntec comic.

Spiritul lui Sue plutea parcă în jurul lui, împiedicîndu-l să facă haz şi să bea cu fetele glumeţe, care-l îmbiau, dornice de puţină plăcere. La ceasurile zece plecă, şi o luă spre casă pe un drum ocolit, ca să

[1] *Minster* — capela unei mînăstiri sau a unei catedrale.

treacă prin faţa porţilor colegiului al cărui director tocmai îi trimisese scrisorica.

Porţile erau închise. Mînat de un impuls, Jude scoase din buzunar bucata de cretă pe care, ca meseriaş ce era, o purta de obicei la el, şi scrise pe zid:

„Dar şi eu am pricepere ca voi, nu sînt mai prejos decît voi, şi cine nu cunoaşte aceste lucruri?" — Iov, XII, 3.

VII

Izbucnirea aceasta de dispreț îl ușură, și a doua zi dimineață rîse de trufia lui deșartă. Dar nu era un rîs sănătos. Reciti scrisoarea directorului, și înțelepciunea cuprinsă în rîndurile ei, care la început îl scosese din fire, acum îl îngheță și-l strivi. Se socotea un adevărat smintit.

Neavînd încotro să-și îndrepte nici mintea, nici inima, nu putea să se apuce de lucru. Ori de cîte ori se resemna cu soarta lui ca student, liniștea îi era tulburată de situația deznădăjduită dintre el și Sue. Gîndul că singurul suflet înrudit pe care-l întîlnise vreodată era pierdut pentru el din pricina căsătoriei lui îl urmărea cu o stăruință crudă, pînă cînd, nemaiputînd să-l rabde, se arunca din nou, ca să uite, în vîrtejul adevăratei vieți a Christminsterului. O descoperi, de data asta, într-o tavernă întunecată și joasă, în fundul unei curți, tavernă bine cunoscută de anumite somități ale orașului și care în vremuri mai bune l-ar fi atras pe Jude pur și simplu prin ciudățenia ei. Aci își pierdea mai toată ziua, încredințat că de la un om

stricat pînă-n măduva oaselor ca el, nu-i nădejde să mai aştepţi ceva.

Spre seară, cînd obişnuiţii locului apăreau unul cîte unul, Jude tot mai şedea la masa lui din colţ, măcar că-şi cheltuise toţi banii şi nu mîncase toată ziua nimic în afară de un biscuit. Urmărea cum se adună clienţii cîrciumii, cu liniştea şi filozofia omului care, bînd mult şi încet, avusese răgaz să lege prietenie cu cîţiva: Tinker Taylor, fost meşter în fierărie bisericească, om decăzut, care pare-se că fusese cucernic în tinereţe, dar acum lua numele Domnului în deşert ; de asemenea un agent de licitaţie cu nasul roşu ; doi zidari meşteri în construcţii gotice, ca şi el, zişi Unchiul Jim şi Unchiul Joe. Mai veneau cîţiva funcţionari şi ajutorul unui croitor de odăjdii ; două doamne poreclite „Cuib de fericire" şi „Pistruiata", care adoptau caractere morale de nuanţe diferite, după societatea în care se aflau ; nişte călăreţi de circ, cunoscuţi în cercurile jucătorilor de curse ; un actor ambulant de teatru şi doi tineri zănatici, care se dovediră a fi studenţi fără robă ; se strecuraseră în cîrciumă pe furiş, ca să întîlnească un cetăţean într-o chestiune privitoare la nişte acţiuni de bursă, şi acum aşteptau, cu ochii la ceas, bînd şi fumînd din pipele lor scurte, împreună cu amatorii de curse mai sus pomeniţi.

Conversaţia îi prinse pe toţi. Criticară societatea din Christminster. Profesorii, magistraţii şi alte persoane de vază fură sincer compătimite pentru cusururile lor ; în spirit larg şi dezinteresat, se schimbau păreri despre felul cum ar fi trebuit să se poarte oamenii şi să-şi

îndeplinească treburile pentru a fi respectaţi aşa cum se cuvine.

Cu înfumurarea, obrăznicia şi siguranţa omului care rezistă la băutură, Jude Fawley intervenea cu nişte observaţii zvîrlite cam de sus ; şi, fiindcă timp de atîţia ani ţinta lui fusese cea ştiută, tot ceea ce spuneau ceilalţi devia în gura lui, ca prin impulsul unui mecanism dement, spre subiectul ştiinţei şi învăţăturii. Vorbea despre întinderea cunoştinţelor lui cu o stăruinţă de care i-ar fi fost milă în ceasurile de trezie.

— Nu-mi pasă nici cît negru sub unghie de nici un decan, director, profesor sau nepricopsit de licenţiat din Universitate ! Ceea ce ştiu e că i-aş face praf pe propriul lor teren dacă mi s-ar da prilejul. I-e-aş arăta eu cîteva lucruri de care ei încă n-au habar !

— I-auzi, i-auzi ! făcură din colţul lor cei doi studenţi, care vorbeau în şoaptă despre acţiunile lor.

— Am auzit că ţi-au fost totdeauna dragi cărţile, spuse Tinker Taylor, şi nu pun la îndoială ce spui. Cu mine n-a fost aşa. Mie mi s-a părut totdeauna că fără cărţi înveţi mai multe decît din cărţi ; ăsta mi-a fost îndreptarul în viaţă ; şi de n-ar fi fost aşa, n-aş fi ajuns ce sînt acum.

— Urmăreşti să intri în Biserică, pare-mi-se ? spuse Unchiul Joe. Dacă eşti aşa tobă de carte că-ţi dă mîna să ţinteşti aşa sus, de ce nu ne dai o pildă de savantlîc ? Ştii să spui *Crezul* pe latineşte, omule ? Aşa l-au pus o dată la-ncercare pe unul din ţinutul meu.

— Cred şi eu că-l ştiu ! spuse Jude vorbind de sus.

— Aiurea ! Ia te uită fumuri ! ţipă una dintre doamne.

— Ţine-ţi gura, Cuib de fericire ! i-o reteză unul dintre studenţi. Tăcere ! Dădu pe gît băutura din păhăruţ izbi cu el în masă şi anunţă : Domnul din colţ va repeta articolele *Crezului*, în limba latină, spre lămurirea adunării.

— Nu vreau ! făcu Jude.

— Ba da. Dă-ne o probă ! stărui croitorul de stihare.

— Nu ştii ! făcu Unchiul Joe.

— Ba da, ştie ! replică Tinker Taylor.

— Vă jur că ştiu ! spuse Jude. Ei, hai, faceţi-mi cinste cu un whisky rece, şi-i dau drumul.

— Asta zic şi eu propunere cinstită ! spuse studentul aruncînd pe tejghea banii pentru whisky.

Fata de la bar potrivi amestecul cu aerul unei persoane silite să trăiască printre animale de un soi inferior, apoi paharul fu înmînat lui Jude. După ce-l goli, Jude se ridică şi începu fără şovăială şi pe un ton retoric :

„*Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, Factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium.*"

— Bun ! Minunată latină ! strigă unul dintre studenţi, care, oricum, habar n-avea de nici un cuvînt.

Asupra celorlalţi oameni din cîrciumă se lăsase tăcerea. Încremeni şi fata iar glasul lui Jude răsuna atît de puternic, încît pătrunse pînă-n salonaşul din fund, unde moţăia cîrciumarul, şi-l aduse şi pe acesta afară,

ca să vadă ce se întîmplă. Jude nu se oprise din declamaţie, şi acum continua :

„Crucifixus etiam pro nobis : sub Pontio Pilato passus et sepultus est. Et resurrexit tertie die, secundum Scripturas.“

— Ăsta-i cel din Niceea, rînji al doilea dintre studenţi. Noi l-am vrut pe cel apostolic !

— Nu mi-aţi spus ! Şi orice neghiob, în afară de voi, ştie că cel din Niceea este adevăratul *Crez* istoric!

— Lăsaţi-l să zică mai departe, lăsaţi-l ! strigă agentul de licitaţie.

Dar curînd, lui Jude parcă i se împăienjeni mintea, aşa încît nu mai putu continua. Îşi duse mîna la frunte, şi pe faţă i se citea o expresie de suferinţă.

— Mai daţi-i un pahar — îşi revine el, şi o să ajungă pînă la capăt, spuse Tinker Taylor.

Cineva aruncă pe masă trei penny, şi paharul fu înmînat lui Jude, care întinse mîna după el fără să se uite. După ce înghiţi băutura, continuă numaidecît, cu un glas înviorat, pe care-l ridica pe măsură ce se apropia de sfîrşit, aşa cum face un preot care vorbeşte turmei :

„Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur. Qui locutus est per prophetas.

Et unam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum. Et expecto Resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi saeculi. Amen !“

— Foarte bine ! făcură cîţiva, bucurîndu-se de ultimul cuvînt, primul recunoscut de ei.

De abia atunci, după ce se uită în jur, alungă Jude ceaţa care-i năclăise creierul.

— Adunătură de neghiobi ! strigă el. Care dintre voi ştie dacă am recitat sau nu *Crezul* ? Puteam să vă spun *Fata prinzătorului de şobolani* într-o olandeză stîlcită, că tot atît ar fi înţeles capetele voastre tîmpe ! Ca să vezi pînă unde m-am coborît — în ce gaşcă am ajuns !

Cîrciumarul, care se mai alesese o dată cu un avertisment pe autorizaţia de funcţionare pentru că adăpostise persoane dubioase, ieşi de după tejghea, temîndu-se de o încăierare ; dar, într-o străfulgerare de raţiune, Jude întorsese dezgustat spatele şi părăsise scena ; în urma lui, uşa se trînti cu un pocnet surd.

Porni grăbit pe uliţă şi coti spre strada dreaptă şi largă, pe care merse pînă cînd întîlni şoseaua şi lăsă în urmă orice ecou al adunării de adineauri. Mergea mereu înainte, mînat de un dor copilăresc după singura fiinţă din lume pe care i se părea cu putinţă s-o caute — un dor nebun, a cărui nechibzuinţă n-o întrezărea acum. După un ceas, cam între zece şi unsprezece, intră în satul Lumsdon. Cînd ajunse la căsuţa lui Sue, zări o lumină aprinsă într-o odaie de jos, care, după socoteala lui, trebuia să fie a ei — şi chiar aşa şi era.

Jude păşi pe lîngă zid şi ciocăni cu degetul în geam, strigînd cu glas nerăbdător :

— Sue, Sue !

Fata trebuie să-i fi recunoscut vocea, căci lumina pieri, şi, după o secundă sau două, zăvorul fu tras, uşa se deschise, iar Sue se arătă cu o lumînare în mînă.

— Jude ? Da, tu eşti ! Dragul meu, dragă vere, ce s-a întîmplat ?

— Da, eu sînt — nu m-am putut opri să vin, Sue ! spuse el, prăbuşindu-se în prag. Sînt atît de ticălos, Sue, mi-e inima aproape frîntă şi n-am mai putut răbda viaţa pe care o duceam ! M-am apucat de băutură, de hulit, sau aproape, am vorbit de cele sfinte în locuri de dezmăţ — am repetat în chip de sfidare deşartă cuvinte care n-ar trebui rostite decît cu frica lui Dumnezeu ! Fă ce vrei cu mine, Sue — omoară-mă — nici nu-mi pasă ! Numai să nu mă urăşti şi să nu mă disprețuieşti, cum fac toţi ceilalţi !

— Eşti bolnav, bietul de tine ! Nu, n-o să te disprețuiesc ; sigur că nu ! Hai să te odihneşti şi dă-mi răgaz să văd ce pot face pentru tine. Hai, sprijină-te de mine şi nu te mai necăji.

Ţinînd cu o mînă lumînarea şi rezemîndu-l cu cealaltă, îl duse înăuntru şi-l aşează pe singurul fotoliu din locuinţa aceea sărăcăcios mobilată. Îi întinse picioarele pe un scaun şi-i scoase ghetele. Jude, a cărui minte se limpezea, nu putea rosti decît : „Draga, draga mea Sue !“ cu un glas înecat de durere şi căinţă.

Fata îl întrebă dacă vrea să mănînce ceva, dar el clătină din cap. După aceea, îmbiindu-l să se culce şi făgăduindu-i să coboare dis-de-dimineaţă ca să-i pregătească o gustare, îi ură noapte bună şi urcă scările.

Aproape numaidecît, Jude se cufundă într-un somn greu, din care nu se trezi decît în zori. La început nu-şi dădu seama unde se află, dar, treptat, împrejurările i se limpeziră, şi el le privi în toată grozăvia cu care puteau să apară unei minţi sănătoase. Sue ştia lucruri cumplite despre el — cele mai cumplite. Cum mai putea da ochii cu ea acum ? Îndată va coborî ca să se îngrijească de gustarea lui, cum făgăduise, şi el va trebui s-o întîmpine înecat în ruşinea lui. Nu putu îndura gîndul, şi, după ce-şi încălţă încet ghetele şi-şi luă pălăria din cuiul în care o atîrnase ea, se strecură afară din casă.

Ideea lui fixă era să se retragă într-un loc neştiut, unde să se ascundă şi, poate, să se roage ; singurul loc care-i trecu prin minte fu Marygreen. Se opri la locuinţa lui din Christminster, unde-l aştepta o scrisoare de concediere de la patronul lui ; şi, după ce-şi strînse lucrurile, întoarse spatele cetăţii care fusese un ghimpe atît de ascuţit în inima lui şi o porni spre sud, către Wessex. N-avea nici un ban în buzunar, fiindcă micile lui economii, depuse la o bancă din Christminster, rămăseseră din fericire neatinse. Prin urmare, ca să ajungă la Marygreen nu-i rămînea decît s-o pornească pe jos ; şi, fiindcă distanţa era de aproape douăzeci de mile, avea timp din belşug să desăvîrşească pe drum procesul de trezire care începuse în el.

Era seară cînd ajunse la Alfredston. Aici îşi lăsă surtucul amanet şi, după ce merse cale de o milă sau două pe un drum de ţară, dormi în noaptea aceea sub o claie de fîn. În zori se trezi, îşi scutură hainele de

grăunțe și de paie și porni iarăși, urcînd pieptiș drumeagul alb și lung spre culmea dealului, pînă la dunele care-i răsăriseră de mult în față. Trecu pe lîngă borna din vîrf, aceea pe care, cu ani în urmă, își scrijelise speranțele.

Ajunse în bătrînul cătun la ora cînd oamenii își luau gustarea de dimineață. Ostenit și murdar de noroi, dar stăpîn pe sine și cu mintea limpede ca pe vremuri, se așeză lîngă fîntînă, gîndindu-se că arată ca un Christos jalnic. Văzînd alături un jgheab cu apă, se spălă pe față și apoi se îndreptă spre căsuța mătușii lui, pe care o găsi luîndu-și gustarea în pat, ajutată de îngrijitoarea ei.

— Ce-i, ai rămas fără lucru? îl întrebă bătrîna, privindu-l cu ochii duși în fundul capului, pe sub pleoapele grele ca niște capace.

O femeie care o viață întreagă nu făcuse decît să se lupte cu nevoile materiale nu-și putea închipui o altă cauză a acestei apariții de om doborît.

— Da, răspunse Jude greoi. Cred că trebuie să mă odihnesc un pic.

Înviorat după gustare, urcă în odăița lui de pe vremuri și se întinse pe pat cu cămașa pe el, așa cum fac meseriașii. Ațipi scurt timp, și cînd se deșteptă i se păru că se află în iad. Era într-adevăr iadul — iadul înfrîngerii conștiente pe tărîmul ambiției și al iubirii. Se gîndea la hăul în care se prăbușise aici încă înainte de a părăsi ținutul; era prăpastia cea mai adîncă pe care și-o putuse închipui pe atunci; dar era mai puțin adîncă decît cea de acum. Pe atunci se

sfărîmaseră doar meterezele exterioare ale speranței lui, acum căzuse și linia a doua.

De-ar fi fost femeie, ar fi țipat de atîta încordare nervoasă. Dar, acest mijloc de ușurare nefiindu-i îngăduit bărbatului, scrîșni din dinți de durere. I se săpau brazde în jurul gurii, ca lui Laocoon, i se adînceau cute între sprîncene.

Un vînt tînguitor sufla printre copaci și răsuna în horn, asemenea notelor joase ale unei orgi. Fiecare frunză din iedera care se cățăra pe zidul cimitirului de alături — lipsit acum de biserică și căzut în paragină — își atingea cu un foșnet trist vecina, iar morișca de vînt de pe noua biserică în stil gotic victorian, așezată pe un loc nou, începuse să uruie. Dar parcă nu numai vîntul de afară stîrnea acele murmure adînci, ci și un glas. Jude ghici îndată de unde vine glasul : pastorul se ruga, împreună cu mătușa, în odaia de alături. Și-aminti că o auzise vorbind despre el. Curînd, glasurile amuțiră, și niște pași părură să străbată palierul. Jude se ridică în picioare și strigă :

— Ei !

Pașii se îndreptară spre ușa lui, care era deschisă, și un bărbat privi înăuntru. Era un cleric tînăr.

— Cred că sînteți domnul Highridge, spuse Jude. Mătușă-mea mi-a pomenit de mai multe ori de dumneavoastră. Iată-mă, proaspăt întors acasă ; sînt unul dintre cei care o apucă pe calea pierzaniei ; măcar că pe vremuri aveam cele mai frumoase intenții din lume. Acum sînt înnebunit de atîta jale, ca să nu mai spun că m-am apucat și de băutură, și de altele.

Încetul cu încetul, Jude dezvălui pastorului planurile și încercările lui din ultimul timp, stăruind dintr-o pornire inconștientă mai puțin asupra ambițiilor și visurilor sale intelectuale și mai mult asupra laturii teologice, deși pînă acum aceasta însemnase doar o parte din planul lui general de avansare.

— Acum știu că am fost un neghiob și că mă paște nebunia, adăugă Jude în chip de încheiere. Și nu-mi pare rău nici cît negru sub unghie de năruirea speranțelor mele universitare. N-aș mai luat-o de la capăt nici de-aș ști că izbutesc. Nu mă mai interesează de fel succesul în societate. Dar simt că mi-ar plăcea să m-apuc de ceva bun ; și amarnic mă căiesc că n-am intrat în Biserică și că am pierdut prilejul de a deveni slujitorul ei hirotonisit !

Pastorul, care venise de curînd în ținut, îl ascultă cu adînc interes și spuse la sfîrșit :

— Dacă simți într-adevăr chemare pentru Biserică — și după convorbirea noastră n-aș zice că nu simți, fiindcă ai vorbit ca un om cu minte și cu educație — află că în Biserică poți intra chiar nehirotonisit. Atît doar, că trebuie să te hotărăști să nu te mai atingi de băuturi tari.

— Mi-ar fi ușor să fac asta dac-aș avea vreo speranță de care să mă agăț !

Partea a treia

LA MELCHESTER

„*Căci ascultă, mine, altă față ca tu nu se mai afla!*“

SAPPHO

I

Era o idee nouă : o viaţă ecleziastică, dăruită în folosul celorlalţi, fără legătură cu viaţa intelectuală şi cu ambiţia. Un om putea predica şi face bine semenilor săi fără să se distingă în şcolile din Christminster, fără să aibă alte cunoştinţe decît cele obişnuite. Vechea lui nălucire, care-l împinsese pînă la visul culminant al episcopatului, nu izvorîse dintr-o înflăcărare etică sau religioasă, ci fusese o ambiţie lumească, sub masca stiharului. Îl cuprinse teama că tot proiectul lui degenerase cu timpul într-o ambiţie socială, neîntemeiată pe imbolduri nobile, măcar că nu de la asta pornise ; o ambiţie care era produsul artificial al civilizaţiei. În clipa de faţă, mii de tineri se aflau pe acelaşi făgaş al căutării de sine. Pînă şi cel din soiul senzual, care mînca, bea şi-şi trăia nepăsător împreună cu nevasta viaţa de deşertăciune, era o făptură mai aleasă decît el.

Dar să pătrunzi în Biserică lipsit fiind de învăţătură, adică incapabil, după toate semnele, să atingi toată viaţa o treaptă mai înaltă decît aceea de umil vicar, ce-şi iroseşte zilele într-un sat neştiut de nimeni sau

într-un cartier mizer de oraș — în asta s-ar putea să fie o fărîmă de dăruire sau de măreție ; asta ar putea porni din adevărata credință, ar putea însemna drumul purgatoriului, demn să fie urmat de un om ce se căiește.

Lumina favorabilă în care-i apărea acest nou gînd, în contrast cu trecutele lui intenții, îl însenina pe Jude, nefericit și singur cum era ; s-ar putea chiar spune că, în următoarele zile, cariera lui intelectuală — carieră ce acoperise cea mai mare parte a ultimilor doisprezece ani — primi *le coup de grâce* [1]. Totuși, într-un răstimp lung și parcă încremenit, nu făcu nimic pentru a da viață noii sale dorințe, ci se îndeletnici cu treburi mărunte prin satele din vecinătate, ridicînd în picioare pietre de mormînt, săpîndu-le inscripțiile și resemnîndu-se să fie privit ca un om decăzut din punct de vedere social, ca o marfă refuzată, de către cei vreo șase fermieri sau săteni care catadicseau să dea din cap cînd îl vedeau.

Interesul omenesc al noului său plan — fiindcă pînă și ființele cele mai spiritualizate și gata de jertfă au neapărată nevoie de un interes omenesc — se născu o dată cu venirea unei scrisori, ce purta un timbru nou pe plic, de la Sue. Firește, Sue scria cu îngrijorare și spunea foarte puține despre ale ei ; atît doar, că trecuse un soi de examen ca să obțină o bursă regală și că avea de gînd să intre într-o școală normală din Melchester, ca să se dosăvîrșească în vederea profesiei pe care o alesese, în bună parte și din îndemnul lui.

[1] Lovitura de grație (fr.).

Acolo exista şi un colegiu teologic. Melchester era un loc tihnit şi liniştitor, cu atmosferă aproape în întregime ecleziastică ; un colţ în care studiile lumeşti şi distincţia intelectuală n-aveau ce căuta ; în care dragostea de aproape, care lui nu-i lipsea, va fi poate la preţ mai înalt decît o strălucire de care era lipsit.

Şi cum o vreme el va fi nevoit să muncească mai departe în meseria lui, citind între timp teologie, ceea ce nu prea făcuse la Christminster, din pricina zilnicelor buchiseli din clasici, ce cale mai bună exista pentru el decît să găsească de lucru în numitul oraş, urmărind totodată îndeplinirea planului său de lectură ? Că acest interes faţă de noua reşedinţă, interes cum nu se poate mai omenesc, era în întregime opera lui Sue, tocmai acum, cînd Sue era mai puţin nimerită decît oricînd pentru a-l crea, era un fapt pătruns de o contradicţie morală faţă de care Jude nu era orb. Dar punea acest lucru pe seama slăbiciunii omeneşti, nădăjduind că va învăţa s-o iubească pe Sue doar ca pe-o prietenă şi-o rudă.

Socotea că-i va fi îngăduit să-şi împartă în aşa fel anii ce veneau, încît să-şi înceapă cariera de pastor la vîrsta de treizeci de ani — vîrstă care-l atrăgea mult, fiind aceea la care divinul său model începuse să predice în Galileea. Planul acesta avea să-i lase timp din belşug ca să studieze pe-ndelete şi să agonisească ceva bani de pe urma meşteşugului său, bani ce aveau să-i folosească, în etapa următoare, ca să urmeze regulat cursurile la Colegiul Teologic.

Crăciunul venise şi trecuse, şi Sue era elevă a Şcolii Normale din Melchester. Era cel mai neprielnic răstimp al anului ca să începi o muncă nouă, aşa încît Jude îi scrise, spunîndu-i că are de gînd să-şi amîne sosirea cam cu o lună, pînă cînd zilele vor deveni mai lungi. Ea încuviinţă atît de uşor, încît lui îi şi păru rău de propunerea făcută. Era vădit că fetei nu-i prea păsa de dînsul, deşi niciodată nu-l mustrase pentru purtarea lui ciudată din noaptea cînd venise la ea, nici pentru tăcuta lui dispariţie. Şi nici nu-i pomenise vreo vorbă despre legăturile ei cu domnul Phillotson.

Totuşi, într-o bună zi, pe neaşteptate, îi sosi lui Jude o scrisoare de-a dreptul pasionată de la Sue. Îi spunea că se simte singură şi nefericită. Ura locul în care se afla ; era mai rău decît să faci desene bisericeşti ; mai rău ca oriunde. N-avea nici un prieten ; oare el nu putea veni mai curînd ? Deşi, după ce va veni, ea nu-l va putea vedea decît rar, fiindcă regulile aşezămîntului în care se afla erau severe pînă la cel din urmă amănunt. Domnul Phillotson fusese cel care o sfătuise să vină aici şi tare bine ar fi fost dacă nu l-ar fi ascultat !

Era vădit că cererea în căsătorie a lui Phillotson nu avea mulţi sorţi de izbîndă. Jude se bucură nesăbuit. Îşi strînse lucrurile şi porni spre Melchester, simţindu-şi inima uşoară cum nu şi-o simţise de luni de zile.

Fiindcă începea un capitol nou al vieţii sale, căută

— așa cum se și cuvenea — un hotel de temperanță [1] și descoperi un mic stabiliment de acest fel pe drumul de la gară. După ce îmbucă ceva, o porni peste podul orașului, în lumina mohorîtă de iarnă, și coti spre Piața Catedralei. Era o zi cu ceață și, ajungînd sub zidurile celei mai grațioase construcții din Anglia, Jude se opri și privi în sus. Cuprinse cu ochii clădirea înaltă, pînă la marginea acoperișului ; sus de tot, clopotnița se subția, îndepărtîndu-se, pînă ce vîrful i se pierdea în pîcla groasă. Felinarele începeau să se aprindă, și, întorcîndu-se spre aripa de apus, Jude ocoli clădirea. Blocurile numeroase de piatră care zăceau peste tot erau un semn bun : însemna că se începuseră lucrări însemnate de restaurare sau reparație a catedralei. Superstițios cum era, socotea faptul că poate găsi de lucru din belșug în meșteșugul lui, în așteptarea unei chemări spre îndeletniciri mai înalte, drept o dovadă de prevedere din partea unei providențe cîrmuitoare.

Îl năpădi un val de căldură cînd se gîndi cît de aproape se află de fata aceea zglobie, cu ochi strălucitori, cu fruntea largă și părul negru și des ; fata a cărei privire, uneori de o dulce îndrăzneală, te înflăcăra ca aceea a femeilor pe care le văzuse el în reproducerile după pînze din școala spaniolă. Se afla aici — chiar în piața aceasta — în una dintre casele care priveau spre fațada de apus a catedralei.

---

[1] Hotel în care, fie din pricină că patronul nu are autorizație, fie pentru că face parte dintr-o ligă antialcoolică, nu se vînd băuturi spirtoase.

Porni într-acolo pe aleea largă, acoperită cu pietriș. Casa era o clădire veche din secolul al XV-lea, pe vremuri un palat, astăzi școală normală. Avea ferestre cu arcade și colonete, și în față o curte, despărțită de stradă printr-un zid. Jude deschise poarta și se îndreptă spre ușă ; după ce întrebă de vara lui, i se îngădui cu precauție să intre într-o sală de așteptare. După cîteva minute veni și ea.

Deși nu se afla aci decît de scurtă vreme, se schimbase de cînd o văzuse el ultima dată. Vioiciunea îi pierise. Impulsivitatea mișcărilor i se domolise. Nu deslușeai la ea nici urmă de ascunzișuri și rafinamente convenționale, și totuși nu mai era femeia care-l chemase prin scrisoare. Scrisoarea aceea izbucnise dintr-o pornire care mai apoi, la rece, fusese regretată, poate și la gîndul decăderii lui Jude. Jude era de a dreptul covîrșit de emoție.

— Nu mă socotești o lepădătură și un stricat, fiindcă am venit la tine în starea aceea și am șters-o în chip atît de rușinos, Sue ?

— Nu, am încercat să nu te socotesc astfel ! Mi-ai spus destule ca să mă faci să înțeleg de unde pornea totul. Nădăjduiesc să n-am niciodată îndoieli cu privire la cinstea ta, sărmanul meu Jude ! Și mă bucur c-ai venit.

Purta o rochie de culoarea murei, cu guler mic de dantelă. Era croită foarte simplu și-i cădea grațios pe silueta zveltă. Părul, pe care înainte îl purta după moda timpului, îi era acum împletit strîns, așa încît Sue avea înfățișarea unei femei modelate și ajustate

în spiritul unei severe discipline. Din adîncuri răzbea totuși un ecou de strălucire, pînă la care disciplina nu ajunsese încă.

Se apropiase cu drăgălășenie de el ; dar Jude simțea că nu așteaptă sărutul pe care el ardea de nerăbdare să i-l dea din alte îndemnuri decît cele ale sentimentelor familiale. Nu putu să deslușească nici cel mai mic semn cum că Sue l-ar privi ca pe-un iubit sau că l-ar putea privi vreodată astfel — acum, că știa lucruri atît de cumplite despre el — chiar dacă el ar fi avut vreun drept să pretindă dragoste. De aceea, se simți sprijinit în hotărîrea tot mai puternică de a-i istorisi încurcăturile lui casnice, hotărîre pe care o amînase mereu, din teama de a nu fi lipsit de prietenia ei.

Sue ieși în oraș cu el. Se plimbară și tăifăsuiră, însă nu atinseră alte subiecte decît cele legate de clipa prezentă. Jude spuse că i-ar plăcea să-i cumpere un dar oarecare, și atunci ea mărturisi, ușor rușinată, că e îngrozitor de flămîndă. Trăiau calicește la colegiu, și darul pe care și-l dorea cel mai mult era un dejun, un ceai și o cină, toate la un loc. Drept care, Jude o duse la un han și comandă tot ce se putea găsi acolo, adică nu prea mult. Totuși, locul le oferi prilejul unui încîntător *tête-à-tête*, fiindcă în încăpere nu se mai afla nimeni în afară de ei și deci puteau să vorbească slobod.

Ea îi povesti, cu toată amărăciunea unei fete tinere, pentru care constrîngerea e un lucru nou, cum era școala în zilele acelea, cît de aspru era traiul, ce felurite erau caracterele colegelor ei, adunate din toate

colțurile diocezei, cum trebuia să se trezească dis-de-dimineață și să lucreze la lumina lămpii cu gaz. El asculta tot ce-i istorisea ; dar nu asta voia el în chip deosebit să afle, ci despre legătura dintre ea și Phillotson. Și tocmai despre acest lucru nu-i vorbi Sue. După ce sfîrșiră cu mîncarea, Jude își lăsă cu o mișcare nestăpînită mîinile peste ale ei ; ea ridică ochii, zîmbi și-i luă nestingherită mîinile în mînuța ei moale, despărțindu-i degetele și cercetîndu-i-le fără emoție, ca și cum ar fi avut în față degetele unei mănuși pe care avea de gînd s-o cumpere.

— Ai mîini cam aspre, Jude, nu-i așa ? spuse ea.

— Da. La fel ar fi și ale tale dac-ar ține toată ziua ciocanul și dalta.

— Să știi că nu-mi displace. Cred că nu e lipsit de noblețe să vezi mîinile înăsprite de muncă ale unui bărbat... Ei, dar să știi că, de fapt, sînt destul de bucuroasă c-am venit la școala asta. Ai să vezi ce independentă voi fi după doi ani de studii ! o să trec cu notă destul de mare, sper, și domnul Phillotson o să folosească toată trecerea de care se bucură, ca să-mi găsească o școală bună.

În sfîrșit, atinsese chestiunea.

— Am avut o bănuială, o temere, începu Jude ; că el ține cam mult la tine și că poate vrea să te ia în căsătorie.

— Vai, ce băiat prostuț !

— Bănuiesc că ți-a vorbit despre asta.

— Chiar dacă mi-ar fi vorbit, ce importanță ar avea ? Un om bătrîn ca el !...

— Lasă, Sue ; nu-i chiar atît de bătrîn. Știu eu ce l-am văzut făcînd.

— Nu sărutîndu-mă, de asta sînt sigură !

— Nu. Dar prinzîndu-te de mijloc cu brațul.

— A, da, mi-amintesc. Dar nu puteam să știu că asta are de gînd.

— Încerci să scapi, Sue, și nu prea e frumos !

Buzele ei atît de sensibile începură să tremure, și ochii să-i clipească des, la gîndul mărturisirilor spre care o îndemnau asemenea imputări.

— Știu c-ai să te superi dacă-ți spun ceva, și de aceea nu vreau să-ți spun !

— Prea bine, draga mea, încuviință el blajin. N-am nici un drept să te întreb și nici nu doresc să aflu.

— Ba am să-ți spun ! hotărî ea cu acea îndărătnicie capricioasă care-i stătea în fire. Uite ce-am făcut : i-am făgăduit c-am să mă mărit cu el de acum în doi ani, după ce termin școala normală și obțin certificatul. Planul lui este să preluăm o școală mare și mixtă, într-un oraș mare, el băieții, cu fetele — așa cum fac adesea învățătorii căsătoriți — și să cîștigăm bine împreună.

— Sigur, Sue ! Bineînțeles c-ai procedat foarte bine, nici că se putea mai bine !

Se uită la ea, și privirile li se întîlniră. Dojana din ochii lui îi dezmintea cuvintele. Își smulse apoi mîna dintr-a ei și, înstrăinat, își întoarse fața de la chipul ei, înspre fereastră. Sue îl privea pasivă, fără vlagă.

— Știam c-ai să te superi ! spuse apoi, fără urmă de emoție. Prea bine — bănuiesc că am greșit ! N-ar fi

trebuit să te las să vii la mine ! Ar fi mai bine să nu ne mai întîlnim ; să ne scriem doar, cînd și cînd, și numai în chestiuni practice !

Era singurul lucru pe care Jude nu se simțea în stare să-l îndure, așa cum știa probabil și ea, și asta-l făcu să se dezmeticească numaidecît.

— Ba nu, o să ne vedem, spuse el repezit. Faptul că ești logodită nu reprezintă nici o schimbare pentru mine. Sînt deplin îndreptățit să te văd cînd vreau ; și o să te văd.

— Atunci, să nu mai vorbim despre asta. Ne strică seara pe care o petrecem împreună. Ce importanță poate să aibă ce ai de gînd să faci de acum în doi ani ?

Sue era o enigmă pentru el, și Jude lăsă chestiunea să cadă.

— Vrei să intrăm în catedrală și să ne așezăm acolo ? întrebă el după ce sfîrșiră masa.

— În catedrală ? Da. Deși aș prefera să stăm în gară, răspunse ea, păstrînd încă o urmă de supărare în glas. Acolo e acum inima orașului. Catedrala și-a făcut veacul.

— Ce modernă ești !

— Ai fi și tu la fel dac-ai fi trăit atît de mult în evul mediu, cum am trăit eu în ultimii ani ! Catedrala era un loc minunat acum vreo patru sau cinci secole ; dar acum ține de trecut. Nici eu nu sînt modernă. De fapt, dac-ai ști ce mult mai veche decît medievalismul sînt eu !...

Jude părea mîhnit.

— Bine — nu mai vorbesc despre asta ! strigă ea. Numai că nici nu ştii cît sînt de păcătoasă, din punctul tău de vedere. Dac-ai şti, nu te-ai mai gîndi atîta la mine şi nici nu te-ai sinchisi dacă sînt sau nu logodită. Avem tocmai bine timp să ocolim piaţa catedralei, şi după aceea trebuie să mă înapoiez ; altfel, rămîn toată noaptea încuiată pe din afară.

O conduse pînă la poarta şcolii, unde se despărţiră. Jude era încredinţat că vizita lui din noaptea aceea nenorocită grăbise hotărîrea ei de a se căsători, şi gîndul acesta numai fericit nu-l făcea. Prin urmare, imputarea ei îmbrăcase această formă, nu pe aceea a cuvintelor. Totuşi, a doua zi, Jude se duse să caute de lucru, ceea ce aici era mai greu de obţinut decît la Christminster, căci în orăşelul acesta amorţit se lucra mai puţin în piatră, iar mînă de lucru se găsea oricînd. Totuşi, încetul cu încetul îşi croi drum. Mai întîi i se dădu să cioplească în cimitirul de pe deal ; şi în cele din urmă ajunse să lucreze la ceea ce-şi dorea el cel mai mult : la reparaţiile Catedralei, care erau foarte ample, fiindcă toată sculptura în piatră din interior fusese demontată, pentru a fi în mare măsură înlocuită cu alta nouă.

Aveau să treacă ani pînă la desăvîrşirea lucrării, şi Jude era destul de încrezător în dibăcia ciocanului şi daltei lui pentru a simţi că timpul cît va rămîne aci atîrnă numai de el.

Locuinţa pe care o închirie, chiar lîngă intrarea în piaţa catedralei, ar fi făcut cinste şi unui vicar. Chiria îi înghiţea o parte din salariu mai mare decît obişnuia

să plătească pentru casă orice fel de lucrător manual. Încăperea — dormitor şi cameră de locuit în acelaşi timp — era împodobită cu fotografii înrămate ale reşedinţelor parohiale în care trăise pe vremuri gazda lui, ca slujnică de încredere, iar pe căminul salonului de jos se afla un ceasornic, a cărui inscripţie spunea că obiectul fusese dăruit aceleiaşi femei respectabile de către colegi, servitori ca şi dînsa, cu prilejul căsătoriei ei. Jude spori inventarul odăii, adăugînd fotografii ale sculpturilor ecleziastice şi ale monumentelor executate de mîna lui ; şi fu categorisit drept un bun chiriaş al apartamentului liber.

Găsi cărţi teologice din belşug în librăriile oraşului, şi cu ajutorul lor îşi reîncepu studiile într-un spirit deosebit faţă de vechea lui orientare. În chip de destindere, după lectura Părinţilor Bisericii sau a unor lucrări de bază ca cele ale lui Paley [1] şi Butler [2], îi citea pe Newman, Pusey şi multe alte lumini moderne. Închirie un harmonium, îl aşeză în locuinţa lui şi începu să cînte cîntece religioase, cu o mînă sau cu amîndouă.

---

[1] *William Paley* (1743—1805), moralist englez, autor al unei lucrări de *Filozofie morală şi politică* ; este unul dintre exponenţii utilitarismului în teologie.

[2] *Samuel Butler* (1835—1902), scriitor şi filozof englez, autor al unor lucrări de critică socială, şi al celebrului roman utopic *Erewhon*.

II

— Mîine e zi mare pentru noi, ştii. Unde ne ducem?

— Sînt liberă de la trei pînă la nouă. Oriunde reuşim să mergem şi să ne întoarcem la timp. Dar nu ruine, Jude, nu mă dau în vînt după ele.

— Bine, atunci, la castelul Wardour. Şi de acolo ne putem duce la Fonthill dacă avem chef — totul în aceeaşi după-amiază.

— Wardour e o ruină gotică — şi eu nu pot să sufăr goticul !

— Ba nu. Tocmai pe dos. E o clădire clasică, după cîte ştiu. Corintică, şi are o mulţime de tablouri.

— A, aşa da. Îmi place cum sună corintic. Mergem.

Cîteva săptămîni după cele povestite mai înainte, avu loc între ei această convorbire, şi a doua zi dimineaţă se pregătiră de plecare. Fiecare amănunt al acestei excursii îi apărea lui Jude ca faţeta unui cristal ce răspîndeşte scîntei. Nici nu se mai încumeta să se gîndească la viaţa dezlînată pe care o ducea. Purtarea lui Sue era în întregime o enigmă încîntătoare pentru el ; mai mult nu putea spune.

Veni și ceasul plin de vrajă cînd trebui să bată la ușa colegiului ca s-o ia pe Sue ; apoi apariția ei într-o ținută de o simplitate monahală mai degrabă silită decît dorită ; drumul pînă la gară, strigătul hamalilor : „Dați voie !“ șuieratul trenurilor — totul alcătuia baza unei minuni ce se cristaliza. Nimeni nu căsca ochii după Sue, fiindcă era îmbrăcată așa de șters ; și gîndul că numai el singur cunoaște farmecele ascunse de hainele acelea era mîngîietor pentru Jude. Zece livre cheltuite într-un magazin de țesături — lucru străin de adevărata ei viață și de firea ei — și tot Melchesterul ar fi holbat ochii după ea. Însoțitorul trenului îi luă drept îndrăgostiți și-i așeză singuri într-un compartiment.

— Un gînd bun irosit de pomană ! spuse ea.

Jude nu răspunse. Socoti observația ei de o cruzime fără rost și în parte neadevărată.

Ajunseră în parcul castelului, apoi cutreierară galeriile de tablouri. Jude se oprea cu mai multă plăcere în fața pînzelor cu subiect religios aparținînd lui Del Sarto, Guido Reni, Spagnoletto, Sassoferrato, Carlo Dolci și alții. Sue se oprea răbdătoare alături, aruncînd priviri piezișe și critice spre fața lui, care devenea cucernică și visătoare înaintea Madonelor, Sfintelor Familii și Sfinților. După ce-l măsura astfel, ea trecea mai departe și-l aștepta în fața cîte unei pînze de Lely sau Reynolds. Era vădit că vărul ei o preocupa adînc, așa cum te interesează soarta unui om care orbecăiește căutînd drumul de ieșire dintr-un labirint din care tu ai scăpat.

După ce străbătură galeriile, le mai rămase mult timp liber. Jude propuse ca îndată ce vor fi îmbucat ceva să treacă dealul către nord şi să prindă, într-o gară aşezată la vreo şapte mile depărtare, trenul care ducea pe o altă linie spre Melchester. Sue, bucuroasă de orice aventură care-i sporea în acea zi sentimentul de libertate, încuviinţă numaidecît ; aşa încît porniră, lăsînd în urmă gara cea mai apropiată.

În faţa lor, cît cuprindeai cu ochii, se întindea un peisaj deschis. Vorbeau şi mergeau în pas săltăreţ. Dintr-un aluniş, Jude tăie un băţ lung pentru Sue, pe care-l făcu înalt cît ea şi-l cocîrjă la vîrf, ceea ce-i dădea fetei o înfăţişare de păstoriţă. Cam pe la mijlocul drumului, trecură peste o şosea, care se întindea în linie dreaptă spre est şi spre vest — era vechiul drum care venea de la Londra şi ducea pînă-n capătul cel mai îndepărtat al Cornwallului. Se opriră, îşi aruncară o clipă privirile în susul şi în josul drumului, măturat de vîntul care ridica vîrteje de paie şi fire de fîn, şi se întristară de pustiul ce cuprinsese această cale, pe vremuri atît de însufleţită.

Trecură peste şosea şi merseră mai departe. Dar în timp ce parcurgeau următoarea jumătate de milă, Sue dădu semne de oboseală, ceea ce-l amărî pe Jude. Străbătuseră un drum lung, şi dacă n-ajungeau la timp în gară, lucrurile se încurcau rău. O vreme nu se zări nici o colibă pe tot întinsul dunelor sau al cîmpurilor de sfeclă ; dar curînd ajunseră la o stînă, şi numaidecît, după aceea îl găsiră pe cioban, care meşterea un gard. Îi informă că singura aşezare din apropiere era casa

lui şi a maică-si şi le arătă drept înainte spre o scobitură de teren, din care se ridica o şuviţă albăstrie de fum, sfătuindu-i să se ducă într-acolo şi să se odihnească.

Aşa şi făcură, şi fură poftiţi în casă de o femeie bătrînă şi stirbă ; îi vorbiră cu politeţea unor călători care ştiu că sînt la cheremul gazdei pentru singurul lor mijloc de odihnă şi singurul lor adăpost.

— Ce căsuţă frumuşică ! spuse Jude.

— Ei, nu prea e ea frumuşică. Trebuie să-i fac acoperiş nou şi habar n-am de unde să fac rost de stuf, fiindcă paiele-s aşa scumpe, c-o să fie curînd mai ieftin să-ţi acoperi casa cu farfurii de porţelan decît cu stuf.

Şedeau şi se odihneau, cînd pică şi ciobanul.

— Nu vă faceţi griji, le spuse cu o mişcare liniştitoare a mîinii. Rămîneţi aici cît vă place. Vă gîndiţi cumva să vă-ntoarceţi în astă noapte la Melchester cu trenul ? Pentru nimic în lume nu izbutiţi dacă nu cunoaşteţi locurile. N-ar fi mare lucru să fac o parte din drum cu voi, dar şi aşa s-ar putea să pierdeţi trenul.

Tresăriră amîndoi.

— Puteţi să rămîneţi aici peste noapte, nu-i aşa, mamă ? Vă primim cu dragă inimă. Îs cam tari paturile, dar dacă porniţi la drum, s-ar putea să vă fie şi mai rău. Se întoarse spre Jude şi-l întrebă în taină : Sînteţi cununaţi ?

— Ţţ — nu ! făcu Jude.

— Eu nu mă gîndeam la nimic rău ! Atunci, ea se poate culca în odaia mamei, şi dumneata cu mine pe cuptorul de afară, după ce au trecut ele să se culce. Vă trezesc eu la timp ca să prindeţi trenul înapoi. Pe ăsta tot l-aţi pierdut.

După ce se gîndiră, hotărîră să se împace cu propunerea omului. Rămaseră pe loc şi împărţiră cu ciobanul şi cu mama acestuia cina, alcătuită din slănină fiartă şi zarzavaturi.

— Zău că-mi place, spuse Sue în timp ce gazdele strîngeau masa. Sîntem în afara oricărei legi, cu excepţia gravitaţiei şi a germinaţiei.

— Ţi se pare doar că-ţi place ; dar de fapt nu-ţi place : tu eşti un produs al civilizaţiei, răspunse Jude, în timp ce amintirea logodnei ei îi redeşteptă puţin durerea.

— Firesţe că sînt, Jude. Îmi place să citesc şi multe altele, dar tînjesc după viaţa pe care am dus-o în copilărie şi după libertatea de atunci.

— Atît de bine ţi-aminteşti de vremea aceea ? Mie mi se pare că nu există nimic în tine care să nu fie convenţional.

— Chiar aşa să fie ? Nu ştii ce zace-n mine.

— Ce ?

— Răzvrătita.

— Eşti o domnişoară de oraş ; asta eşti.

Ea îl privi cu aspră dezaprobare şi întoarse capul.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, ciobanul îi trezi, aşa cum făgăduise. Era o zi strălucitoare şi luminoasă, şi străbătură cele patru mile pînă la gară cu mare plăcere.

De abia la Melchester, pe drumul spre Piața Catedralei, cînd turlele ascuțite ale bătrînei clădiri în care avea să fie din nou închisă se înălțară în fața ochilor ei, Sue păru cam speriată.

— Cred c-o pățesc ! murmură ea.

Sunară la intrarea principală și așteptară.

— Vai, îți adusesem ceva și era aproape să uit, spuse ea, scotocind grăbită prin buzunar. O mică fotografie recentă de-a mea. Ți-ar plăcea s-o ai ?

— Dacă *mi-ar plăcea* !...

O luă bucuros, și tocmai atunci apăru și portarul. În clipa cînd deschise poarta, privirea lui nu părea să prevestească nimic bun. Fata intră și, privind înapoi spre Jude, flutură din mînă.

III

Cele şaptezeci de fete, între nouăsprezece şi douăzeci şi unu de ani — deşi cîteva erau mai vîrstnice — care umpleau pe atunci acel soi de mînăstire ce se numea Şcoala Normală din Melchester, alcătuiau o comunitate amestecată, cuprinzînd fiice de mecanici, de pastori, felceri, prăvăliaşi, fermieri, lăptari, soldaţi, marinari şi săteni. În seara mai înainte descrisă, şedeau în sala mare de curs a aşezămîntului şi, de la una la alta, îşi treceau vorba că Sue Bridehead nu se înapoiase pînă la ora închiderii.

— A ieşit cu tinerelul ei, spuse o studentă din anul al doilea, care ştia multe despre tineri. Şi domnişoara Traceley o văzut-o la gară împreună cu el. O păţeşte ea cînd se întoarce !

— Zicea că-i văru-său, interveni o fetişcană dintre cele noi.

— E un pretext cam prea des întrebuinţat în şcoala asta ca să mai folosească la mîntuirea sufletelor noastre, spuse sec fruntaşa anului.

Fapt este că doar cu douăsprezece luni în urmă, în mod regretabil, fusese sedusă una dintre eleve, care folosise același pretext pentru a se putea întîlni cu iubitul ei. Afacerea iscase scandal, și, drept urmare, atitudinea față de veri devenise, de atunci, foarte aspră.

La ceasurile nouă se făcu apelul, și numele lui Sue fu rostit de trei ori cu glas răsunător de către domnișoara Traceley, care nu primi nici un răspuns.

La orele nouă și un sfert, cele șaptezeci de eleve se ridicară în picioare pentru a cînta *Imnul de seară* și apoi îngenunchează pentru rugăciune. După rugăciune, urmă cina. În gîndul fiecărei fete stăruia întrebarea : „Unde este Sue Bridehead ?“ Unele dintre studente, care-l zăriseră pe Jude pe fereastră, ar fi fost gata să rişte pedeapsa pentru plăcerea de a fi sărutate de un flăcău atît de plăcut la înfățișare. Aproape nici una nu credea în calitatea lui de văr al lui Sue.

O jumătate de oră mai tîrziu, erau toate în culcușuri, cu fețele lor fragede și feminine îndreptate spre pîlpîirile lămpii de gaz, a cărei flacără, la intervale, lumina dormitoarele lungi ; pe fața fiecăreia stătea scris „slăbiciune“, ca o pecete a pedepsei date sexului în care fuseseră plămădite și care nu poate deveni tare nici prin strădaniile unor inimi năzuitoare, nici prin talent, atîta vreme cît nemiloasele legi ale naturii rămîn ceea ce sînt. Alcătuiau o privelişte drăgălașă, sugestivă, patetică, de al cărei patos și frumusețe ele însele nu-și dădeau seama și pe care nu aveau să le descopere pînă cînd, în mijlocul furtunilor și încordărilor din anii

de mai tîrziu, ani marcați de nedreptate, singurătate, nașteri și despărțiri, gîndul avea să li se întoarcă spre această experiență, lăsată să treacă în zbor cu prea multă nesocotință.

Una dintre profesoare intră ca să stingă luminile, dar mai înainte aruncă o ultimă privire spre culcușul lui Sue, rămas gol, și spre măsuța de toaletă de la picioarele patului ei, măsuță, ca și toate celelalte, împodobită cu o mulțime de fleacuri dintre cele îndrăgite de fetele tinere, printre care săreau în ochi niște fotografii înrămate. Pe măsuța lui Sue nu erau prea multe fotografii : doar două chipuri de bărbați, înrămate în catifea cu filigran și așezate unul lîngă celălalt, alături de oglindă.

— Cine sînt bărbații ăștia — v-a spus vreodată ? întrebă profesoara. Nu sînt îngăduite pe mesele acestea decît portretele rudelor, știți doar.

— Unul — cel între două vîrste, spuse o studentă din patul de alături — este învățătorul în a cărui subordine a lucrat ; domnul Phillotson.

— Și celălalt — studentul ăsta cu beretă și robă — cine este ?

— Este sau a fost un prieten de-al ei. Nu ne-a spus niciodată numele lui.

— Cel care a venit s-o ia era unul dintre ăștia doi ?

— Nu.

— Sînteți sigure că nu era studentul ?

— Absolut sigure. Era un tînăr cu barbă neagră.

Luminile fură grabnic stinse, și înainte de a adormi,

fetele îşi îngăduiră tot felul de presupuneri în legătură cu Sue, întrebîndu-se în ce fel o fi petrecut ea la Londra şi la Christminster înainte de a intra în şcoală; ba chiar unele dintre cele mai neastîmpărate coborîră din pat şi se uitară afară, prin ferestrele cu arcade, spre masiva aripă vestică a catedralei şi spre clopotniţa ce se înălţa în spatele ei.

A doua zi dimineaţă, cînd se treziră, îşi aruncată privirile spre colţişorul lui Sue şi-l găsiră tot neocupat. După lecţiile de dimineaţă, făcute la lumina lămpii cu gaz, în ţinută de casă, tocmai cînd se îmbrăcau pentru micul dejun, auziră clopoţelul de la intrare sunînd puternic. Supraveghetoarea dormitorului ieşi şi se înapoie numaidecît, pentru a anunţa că directoarea dăduse dispoziţii ca nimeni să nu vorbească fără permisiune cu Bridehead.

Prin urmare, cînd Sue intră în dormitor — ca să-şi potrivească în grabă ţinuta — obosită şi cu sîngele în obraz, şi se îndreptă tăcută spre colţul ei, nici una dintre fete nu se apropie ca să-i ureze bun venit sau să-i pună vreo întrebare. Cînd coborîră, constatară că ea nu vine în urma lor spre sufragerie ca să-şi ia gustarea de dimineaţă şi de abia acum aflară că Sue fusese aspru mustrată şi pedepsită să stea toată săptămîna închisă într-o încăpere izolată, în care avea să-şi ia mesele şi să-şi citească lecţiile.

La aflarea acestei ştiri, cele şaptezeci de fete murmurară, căci, după părerea lor, pedeapsa era prea aspră. Întocmiră o jalbă, pe care îşi depuseră cu toatele semnătura, cerînd directoarei ca Sue să fie iertată de

pedeapsă. Cererea lor nu fu luată în seamă. Spre seară, cînd profesoara de geografie începu să-şi dicteze tema, fetele din clasă rămaseră cu braţele încrucişate.

— Va să zică n-aveţi de gînd să lucraţi ? întrebă în cele din urmă profesoara. Să ştiţi, s-a stabilit ca tînărul în tovărăşia căruia şi-a petrecut Bridehead seara nu era vărul ei, pentru simplul motiv că ea nici nu are o asemenea rudă. Am scris la Christminster, ca să ne încredinţăm.

— Noi sîntem gata s-o credem pe cuvînt, spuse fruntaşa clasei.

— Tînărul a fost concediat din slujbă la Christminster, pentru beţie şi cuvinte de hulă rostite în public, şi s-a mutat în oraşul nostru numai ca să fie în preajma ei.

Totuşi, fetele rămaseră ţepene şi nemişcate, iar profesoara părăsi clasa ca să-şi întrebe superiorii ce e de făcut.

Curînd după ce se lăsă întunericul, elevele care rămăseseră pe loc auziră strigăte din clasa alăturată, unde lucrau fetele din anul întîi. Una dintre acestea se repezi înăuntru, ca să spună că Sue Bridehead sărise pe fereastra odăii în care fusese închisă, fugise peste peluză şi dispăruse în noapte. Cum izbutise să iasă din grădină, nimeni nu putea spune, ţinînd seama că în fund grădina era mărginită de rîu şi că poarta laterală era încuiată.

Se duseră să cerceteze odaia goală şi văzură că geamul din dreptul arcadei de mijloc era deschis. In-

spectară din nou peluza cu o lanternă, răscolind fiecare boschet şi tufiş, dar fata nu era ascunsă nicăieri. Pe urmă îl luară la întrebări pe portarul de la intrarea principală, şi omul, după ce se gîndi puţin, spuse că-şi amintea a fi auzit un fel de clipocit în apa din fundul grădinii, dar că nu-i dăduse atenţie, socotind că vor fi fost nişte raţe ce coborau rîul.

— O fi trecut rîul cu piciorul ! spuse o profesoară.

— Sau s-o fi înecat, adăugă portarul

Directoarea se înfioră — nu atît la gîndul morţii posibile a lui Sue, cît al jumătăţii de coloană care ar fi relatat amănunţit evenimentul în ziare, fapt care, adăugat scandalului din anul trecut, ar fi adus colegiului pentru multe luni de zile o faimă nedorită.

Făcură rost de mai multe lanterne şi începură să cerceteze rîul ; şi în cele din urmă descoperiră pe malul care mărginea ogoarele nişte urme mici de ghete imprimate în mîl, urme ce nu mai lăsau nici o îndoială asupra faptului că preasimţitoarea copilă trecuse rîul într-un loc unde apa îi venea pînă aproape de umeri ; rîul acesta era cel mai mare din ţinut şi pomenit cu respect în toate cărţile de geografie. Şi cum Sue nu necinstise şcoala înecîndu-se, directoarea începu s-o ironizeze şi să se arate bucuroasă de plecarea ei.

În aceeaşi seară, Jude se afla în locuinţa lui de lîngă poarta ce dădea în Piaţa Catedralei. La ceasul acesta de după asfinţit, intra adesea în piaţa tăcută şi se oprea în faţa clădirii în care era închisă Sue, urmărind pe storuri umbrele mobile ale fetelor şi dorindu-şi să nu aibă altceva de făcut decît să stea toată

ziua citind și învățînd, îndeletniciri pe care multe dintre ușuraticele locatare ale acelei case le disprețuiau. Dar în seara aceasta, după ce-și bău ceaiul și se mai învioră, se cufundă în lectura celui de-al douăzecișinouălea volum din colecția Părinții Bisericii, întocmită de Pusey, colecție cumpărată de la un anticar pe un preț care lui i se părea uluitor de ieftin față de valoarea neprețuită a lucrării. I se păru că aude un ciocănit ușor în fereastră ; apoi îl auzi din nou. Cu siguranță că arunca cineva cu pietriș. Se sculă și sălta ușor oblonul.

— Jude ! auzi de jos.

— Sue !

— Da — eu sînt ! Pot urca fără să fiu văzută ?

— Da, sigur.

— Atunci, nu cobori. Închide fereastra.

Jude așteptă. Știa că Sue o să intre destul de ușor, ușa din față putînd fi deschisă simplu cu ajutorul unui mîner pe care oricine putea să-l răsucească, așa cum e obiceiul în cele mai multe orășele vechi de provincie. Îi bătea inima la gîndul că, la ananghie, Sue se refugiase la el, așa cum și el căutase refugiu la ea cînd se aflase în impas. Cum se înțeleseau unul pe altul ! Desfăcu zăvorul ușii și auzi pe scara întunecată un foșnet tainic, apoi, după o clipă, fata îi apăru în lumina lămpii. Porni spre Sue ca să-i apuce mîna și descoperi că e udă ca o zeitate marină și că hainele se lipesc de ea ca faldurile drapate pe trupurile de pe friza Partenonului.

— Mi-e atît de frig ! spuse Sue clănțănind din dinți. Pot să stau lîngă focul din odaia ta, Jude ?

Se îndreptă spre grătarul mic, în spatele căruia pîlpîia un foc și mai mic, dar, cum la fiecare mișcare apa șiroia de pe ea, intenția ei de a se usca păru absurdă.

— Ce-ai făcut, iubito ? întrebă el, îngrijorat că drăgăstosul epitet îi scăpase fără să-și dea seama.

— Am trecut cel mai mare rîu din comitat, asta am făcut ! M-au încuiat, fiindcă am ieșit cu tine ; lucrul mi s-a părut atît de nedrept, încît n-am putut să rabd, și atunci am sărit pe fereastră și am fugit trecînd apa !

Începuse explicația cu intonațiile ușor detașate ale glasului ei obișnuit, dar înainte să fi încheiat, buzele ei subțiri și trandafirii începură să tremure. Părea că-și stăpînește cu greu plînsul.

— Dragă Sue ! spuse el. Trebuie să scoți tot ce ai pe tine ! Stai puțin — trebuie să împrumuți niște haine de la gazda mea. O s-o întreb.

— Nu, nu. Nu cumva să afle, pentru numele lui Dumnezeu ! Sîntem atît de aproape de școală, încît or să vină după mine !

— Atunci, trebuie să-ți îmbraci hainele mele. N-ai nimic împotrivă ?

— Nu.

— Costumul meu de duminică, știi. E cam strîmt aici la mine.

Într-adevăr, totul era înghesuit și la-ndemînă în singura încăpere a lui Jude, fiindcă nu era loc să fie altfel. Deschise un sertar, scoase dinăuntru costumul

lui închis de sărbătoare și, scuturînd puțin hainele, întrebă :

— De cît timp ai nevoie ?

— De zece minute.

Jude părăsi odaia și ieși în stradă, unde începu să umble în sus și-n jos. După ce un orologiu bătu șapte și jumătate, se întoarse. Văzu pe singurul fotoliu din odaie o făptură subțire și firavă, travestită în costumul lui de duminică, o făptură atît de patetică în lipsa ei de apărare, încît lui Jude îi crescu inima cînd prinse înțelesul celor ce vedea. Pe două scaune, în fața focului, se aflau întinse hainele ei ude. Cînd el se așeză alături, Sue roși, dar numai o clipă.

— Îmi închipui, Jude, că ți se pare ciudat să mă vezi în halul ăsta și cu lucrurile mele atîrnate acolo. Dar n-are rost să te sperii ! Sînt doar straie de femeie — postav și pînză lipsite de sex... Aș fi dorit să nu-mi fie așa rău și atît de greață. Vrei să-mi usuci hainele ? Te rog, Jude. Și îndată după aceea, am să-mi caut o locuință. Încă nu e tîrziu.

— Nu, n-ai să-ți cauți, dacă te simți bolnavă. Trebuie să rămîi aici. Draga mea Sue, ce să-ți aduc ?

— Nu știu ! Nu mă pot împiedica să nu tremur. Aș vrea să mă încălzesc. Jude o acoperi și cu paltonul lui, și după aceea se repezi pînă la cel mai apropiat birt, de unde se întoarse cu o sticlă mică în mînă.

— Ți-am adus un șip cu cel mai bun rachiu, spuse. Și-acum îl bei, dragă, pînă la fund.

— Nu pot să beau din sticlă, mă crezi ?

Jude luă paharul de pe măsuța de toaletă și amestecă alcoolul cu puțină apă. După ce se înecă puțin, Sue îl dădu pe gît și se lăsă pe spate în fotoliu.

Începu apoi să-i povestească în amănunțime tot ce i se întîmplase de cînd se despărțiseră ; dar, în toiul povestirii, glasul i se stinse, capul îi căzu în piept, și vorbirea i se întrerupse.

Căzuse într-un somn adînc. Jude, îngrozit la gîndul că fata se alesese cu o răceală care putea s-o lase bolnavă pe viață, se bucură cînd îi auzi răsuflarea regulată. Apropiindu-se încetișor, observă că o îmbujorare caldă îi năpădise obrajii, pînă atunci vinețiu, și că mîna care atîrna nu mai era rece. Rămase cu spatele la foc și cu ochii ațintiți asupra aceleia în care vedea aproape o zeitate.

XV

Visarea îi fu întreruptă de scîrţîitul unor paşi care urcau scara.

Trase hainele lui Sue de pe scaunul pe care stăteau atîrnate la uscat, le aruncă sub pat şi se cufundă cu nasul în carte. Cineva ciocăni în uşă şi o deschise numaidecît. Era proprietăreasa.

— Vai, nu ştiam dacă sînteţi acasă sau nu, domnule Fawley. Voiam să ştiu dacă doriţi să luaţi cina. Văd că aveţi un tînăr...

— Da, doamnă. Dar cred că nu cobor în astă seară. Aveţi bunătatea să-mi aduceţi cina sus pe o tavă şi aş mai vrea şi o cană cu ceai.

Jude obişnuia să coboare în bucătărie şi să ia masa de seară împreună cu familia, ca să nu mai dea gazdei de lucru. Totuşi, de data aceasta proprietăreasa aduse cina sus, iar el i-o luă din uşă.

După ce femeia coborî, Jude aşeză ceainicul pe marginea grătarului de la cămin şi scoase de sub pat hainele lui Sue. Erau departe de a fi uscate. Rochia groasă de lînă era încă îmbibată de apă. Aşa

încît le agăţă pe toate la loc, aţiţă focul şi rămase pe gînduri, în timp ce aburii din haine se ridicau pe coş.

Pe neaşteptate, fata spuse:

— Jude!

— Da. Totul e în ordine. Cum te simţi acum?

— Mai bine. Bine de tot. Mi se pare c-am aţipit, nu-i aşa? Cît e ceasul? Sigur că nu e tîrziu.

— E trecut de zece.

— Adevărat? Ce-am să mă fac? spuse ea tresărind.

— Rămîi pe loc.

— Da; asta şi am de gînd. Dar nu-mi dau seama ce-or să spună pe socoteala mea! Şi tu ce vrei să faci?

— O să stau aici lîngă foc toată noaptea şi am să citesc. Mîine e duminică şi nu trebuie să mă duc nicăieri. Poate dacă rămîi să te odihneşti aici, scapi de o boală grea. Nu te speria. Eu mă simt perfect. Uite ce ţi-am adus. Ceva de mîncare.

După ce se ridică în capul oaselor, fata scînci:

— Mă simt încă destul de slăbită. Credeam că sînt bine; dar parcă nu s-ar cuveni să mă aflu aici, nu-i aşa?

Cina o mai întări niţel, şi după ce bău şi puţin ceai şi se întinse la loc, se mai învioră şi se înveseli.

Pesemne că ceaiul era proaspăt sau că apa fusese lăsată să-i tragă toată tăria, fiindcă după ce-l bău, Sue păru nefiresc de trează, în timp ce Jude, care nici nu gustase din ceai, începu să-şi simtă pleoapele

îngreunate, pînă în clipa în care sporovăiala ei îi atrase atenţia.

— Ai spus că sînt o creaţie a civilizaţiei sau ceva de felul ăsta, nu-i aşa ? începu ea după un răstimp de tăcere. Ciudat !

— De ce ?

— Pentru că e strigător la cer de greşit. Sînt, dimpotrivă, un soi de negare a civilizaţiei.

— Ai o gîndire filozofică. „O negare" — asta-i adînc.

— Crezi ? Ţi se pare că-s foarte învăţată ? întrebă ea cu o undă de batjocură în glas.

— Nu — nu învăţată. Numai că nu vorbeşti ca o fată... cum să spun ? ca o fată care n-a avut parte de cultură.

— Am avut parte. Nu ştiu latină şi greacă, deşi cunosc gramatica acestor limbi. Dar îi cunosc pe cei mai mulţi dintre clasicii greci şi latini din traduceri şi mai cunosc şi alte cărţi. I-am citit pe Lemprière, pe Catullus, Martial, Juvenal, Lucian, pe Beaumont şi Fletcher, pe Boccaccio, Scarron, De Brantôme, Sterne, Defoe, Smollett, Fielding, Shakespeare ; am citit *Biblia* şi altele, şi am descoperit că orice interes pentru ceea ce e obscen în cărţile astea piere o dată cu împrăştierea misterului.

— Ai citit mai mult decît mine, spuse el oftînd. Dar cum ai ajuns să le citeşti pe cele mai deocheate ?

— Păi, făcu ea gînditoare, din întîmplare. Întreaga viaţă mi-a fost modelată de ceea ce oamenii numesc o ciudăţenie a mea. Nu mă tem de bărbaţi — ca

atare — şi nici de cărţile lor. Am stat laolaltă cu ei — mai ales cu unul sau doi — aproape ca şi cum ar fi fost femei. Vreau să spun că n-am simţit în preajma lor ceea ce li se bagă în cap celor mai multe femei să simtă — anume că trebuie să se păzească de atacurile împotriva virtuţii lor ; fiindcă nici un bărbat obişnuit — în afară doar de vreun sălbatic desfrînat — nu va ataca o femeie dacă ea nu-i dă ghes. Pînă cînd femeia nu-i spune cu ochii : „Hai", el se teme, şi dacă nu i-o spui din gură sau priviri, nu vine niciodată. Ceea ce voiam însă eu să spun este că, la şaptesprezece ani, am avut o strînsă prietenie cu un student de la Christminster ; de la el am învăţat multe, fiindcă mi-a împrumutat cărţi pe care altfel nu le-aş fi căpătat niciodată.

— Şi s-a rupt prietenia voastră ?

— Din păcate, da. A murit, sărmanul, doi sau trei ani după ce şi-a luat diploma şi a plecat din Christminster.

— Îmi închipui că-l vedeai des.

— Da. O porneam împreună — ca să ne plimbăm, să citim şi alte lucruri de felul ăsta — aproape ca doi bărbaţi. Mi-a cerut să locuiesc la el şi i-am răspuns prin scrisoare că primesc. Dar cînd am ajuns la el, la Londra, mi-am dat seama că se gîndea la altceva decît crezusem eu. Voia, de fapt, să-i fiu ibovnică, numai că eu nu-l iubeam, şi cînd i-am spus că plec dacă el nu e de acord cu planul *meu*, l-a încuviinţat. Timp de cincisprezece luni am locuit împreună în aceeaşi cameră ; el a început să publice

editoriale la unul din marile ziare londoneze, pînă cînd s-a îmbolnăvit şi a trebuit să plece în străinătate. Spunea că-i frîng inima fiindcă-i rezist atîta vreme, deşi stau atît de aproape de el; nu credea că o femeie e în stare de aşa ceva. Îmi spunea că dacă repet jocul ăsta prea des o să mă prind şi eu o dată. Cînd s-a întors, n-a mai avut timp decît să moară. După moartea lui, am avut remuşcări groaznice la gîndul cruzimii mele — deşi sper că a murit de tuberculoză, şi nu numai din pricina mea. M-am dus la Sandbourne, la înmormîntarea lui, şi am fost singurul om care l-a jelit. Mi-a lăsat şi ceva bani — pentru că i-am frînt inima, bănuiesc. Aşa sînt bărbaţii — mult mai buni decît femeile!

— Doamne-Dumnezeule! Şi după aceea ce-ai făcut?

— Vezi — acum eşti supărat pe mine! spuse ea cu o notă tragică de contralto, neaşteptată în glasul ei cristalin. Dacă aş fi ştiut, nu ţi-aş fi povestit!

— Nu, nu sînt supărat. Spune-mi totul.

— Păi am investit banii bietului băiat într-o afacere şubredă şi i-am pierdut. Am trăit cîtăva vreme singură la Londra, şi pe urmă m-am înapoiat la Christminster, fiindcă taică-meu — care se afla şi el la Londra şi-şi deschisese lîngă Long Acre un atelier de lucrări artistice în metal — nu mai voia să mă primească; şi mi-am făcut rost de slujba aceea, în prăvălia cu obiecte bisericeşti, unde m-ai găsit tu... Nu-ţi spuneam eu că habar n-ai ce stricată sînt!

Jude măsura cu privirea făptura din fotoliu, ca şi cum ar fi vrut să citească mai adînc în fiinţa pe care o adăpostise. Îi tremura glasul cînd spuse :

— Oricum ai fi trăit, Sue, cred că eşti pe cît de neconvenţională pe atît de curată !

— Nu mai sînt chiar atît de curată, vezi bine, acum e-am :

„Smuls mantaua
De pe manechinul cu privirea oarbă drapat
de închipuirea ta“,

spuse ea, cu un rîs sfidător, sub care i se ghicea glasul înecat în lacrimi. Dar n-am cedat nici unui bărbat, dacă la asta te gîndeşti ! Am rămas cum am fost.

— Cred tot ce-mi spui. Numai că alte femei n-ar fi rămas cum au fost.

— Poate că nu. Femei mai de soi n-ar fi rămas. De aceea se şi spune despre mine că trebuie să fiu rece, asexuată. Dar eu nu admit ! Unii dintre cei mai pătimaşi poeţi erotici au fost, în viaţa de fiecare zi, oamenii cei mai stăpîniţi.

— I-ai spus domnului Phillotson despre prietenul tău, grămăticul ?

— Da — de mult. N-am ascuns lucrul ăsta faţă de nimeni.

— Şi el ce a răspuns ?

— N-a avut nici un cuvînt de dojană — mi-a spus doar că orice aş fi făcut, însemn totul pentru el, şi multe altele de felul ăsta.

Jude se simțea tare abătut ; i se părea că Sue se depărtează tot mai mult de el, cu purtările ei stranii și cu nepăsarea ciudată față de chestiunile sexuale.

— *Adevărat* că nu ești supărat pe mine, dragă Jude ? întrebă ea deodată, cu o voce atît de duioasă, încît nici nu părea să vină de la femeia care-și depănase cu atîta ușurătate povestea. Ești ultimul om pe care aș vrea să-l jignesc.

— Nu știu dacă sînt supărat sau nu. Știu doar că țin foarte mult la tine.

— Eu țin la tine la fel de mult ca la toți oamenii pe care i-am întîlnit în viață.

— Deci nu ții la mine *mai mult*. Vezi, asta n-ar fi trebuit să-ți spun. Nici tu să nu-mi răspunzi !

Și iarăși se lăsă o tăcere lungă. Lui i se părea că Sue e crudă cu el, deși n-ar fi putut spune în ce fel. Neajutorarea îi dădea fetei o putere pe care el n-o avea.

— Sînt groaznic de neștiutor în ale vieții, măcar că am muncit atît de greu, spuse el ca să schimbe vorba. Acum m-am cufundat în teologie, știi. Ce crezi c-aș fi făcut chiar în clipa asta dacă n-ai fi fost tu aici ? Mi-aș fi făcut rugăciunea de seară. Îmi închipui că nu ți-ar plăcea.

— Nu, sigur că nu, răspunse ea. Mai bine lasă, dacă nu te supără. Mi-aș apărea mie însămi atît de... atît de fățarnică !

— Mi-am închipuit că n-o să te rogi alături de mine, de aceea nici nu ți-am propus. Dar nu trebuie

să uiți că sper s-ajung odată și-odată un cleric de nădejde.

— Ziceai că vrei să te hirotonisești parcă ?

— Da.

— Prin urmare, nu ți-ai mutat gîndul de la asta ? Îmi ziceam că poate pînă acum te-ai răzgîndit.

— Bineînțeles că nu. La început speram din toată inima că simți așa cum simt și eu în privința aceasta, mai ales că la Christminster erai înconjurată de anglicanism. Și apoi, domnul Phillotson...

— N-am nici un fel de respect pentru Christminster... poate doar, într-o anumită măsură, pentru latura lui intelectuală, spuse Sue Bridehead cu gravitate. De religie m-a lecuit prietenul despre care ți-am vorbit. Era omul cel mai necredincios pe care l-am cunoscut vreodată, dar și cel mai moral. Cît despre intelectualitatea din Christminster, să știi că seamănă cu un vin nou într-o sticlă veche. Medievalismul Christminsterului trebuie să dispară, să fie lepădat fiindcă altfel va trebui să piară și Christminsterul. Firește, uneori nu-ți poți stăpîni o atracție nemărturisită pentru vechile credințe tradiționale, așa cum au fost ele păstrate, cu o sinceritate mișcătoare și simplă, de către o categorie de gînditori de acolo ; dar, în momentele mele cele mai triste și cele mai lucide, am simțit totdeauna

„Fantomele gloriei sfinților,
moarte mădulare de zei spînzurați !“ [1]

[1] Citat din *Hymn to Proserpine (Imn către Proserpina)* de poetul englez *Algernon Charles Swinburne* (1837—1909).

— Sue, dacă vorbeşti aşa, nu eşti prietena mea!

— Atunci nu mai vorbesc, dragă Jude!

Nota de emoţie gîtuită îi revenise în glas şi Sue întoarse capul.

— Eu încă mai cred că în Christminster dăinuie gloria; deşi am duşmănit oraşul pentru că nu mi-a fost dat să ajung pînă la el.

Vorbea cu glas blajin şi rezista ispitei de a o zgîndări şi a o face să plîngă.

— E un loc al ignoranţei. Excepţie fac doar tîrgoveţii, meşteşugarii, beţivii şi cerşetorii, spuse ea, încă înciudată că Jude e de altă părere. *Aştia*, firesc, văd viaţa aşa cum este, ceea ce din rîndul universitarilor, fac prea puţini. Propria ta persoană o dovedeşte. Tu te numeri chiar printre oamenii cărora le-a fost dedicat Christminsterul atunci cînd au fost întemeiate colegiile; eşti un om cu pasiune pentru învăţătură, dar îţi lipsesc banii, prilejurile, prietenii. Şi-ai fost dat afară în brînci de către fiii milionarilor.

— Mă lipsesc de ceea ce-mi poate hărăzi Christminsterul. Năzuiesc spre ceva mai înalt.

— Şi eu spre ceva mai larg, mai adevărat, stărui ea. În zilele noastre, intelectualitatea din Christminster trage într-o parte, şi religia în cealaltă, şi aşa rămîn amîndouă faţă-n faţă ca doi berbeci care se iau în coarne.

— Ce-ar zice domnul Phillotson...

— E un loc plin de oameni care se închină la idoli şi văd năluci.

Jude băgă de seamă că, ori de cîte ori aducea vorba despre dascăl, ea îndrepta conversaţia spre generalităţi legate de samavolniciile Universităţii. Pe el îl împingea o curiozitate nemărginită, ciudată, bolnăvicioasă să afle ceva despre viaţa ei de protejată şi logodnică a lui Phillotson ; ea însă refuza să-i potolească această curiozitate.

— Ei, cam aşa sînt şi eu, spuse el. Mă tem de viaţă şi umblu tot timpul după năluci.

— Dar eşti bun şi-mi eşti drag ! murmură ea.

Inima lui Jude zvîcni, dar el nu răspunse nimic.

— Şi-acum ai ajuns în etapa tractariană, nu-i aşa ? adăugă Sue, pe ton de zeflemea, şiretlic de obicei folosit de ea pentru a-şi ascunde sentimentele adevărate. Ia să văd — eu cînd am trecut pe aici ? În anul o mie opt sute şi...

— Vorbeşti în batjocură, ceea ce e destul de dureros pentru mine, Sue. Spune-mi, ai vrea să faci ce-ţi cer eu ? La ora asta, citesc de obicei un capitol, şi după aceea îmi fac rugăciunea, după cum ţi-am mai spus. Fii bună şi cufundă-te în oricare dintre cărţile astea, care-ţi place ţie ; stai cu spatele la mine şi lasă-mă să-mi văd de obiceiurile mele. Eşti sigură că nu vrei să-mi ţii tovărăşie ?

— Am să te privesc.

— Nu. Nu mă chinui, Sue.

— Bine, Jude. Voi face întocmai cum îmi ceri şi n-o să te mai supăr, răspunse ea, cu tonul unui copil care făgăduieşte să fie totdeauna cuminte.

După care se întoarse cu spatele la el, precum se cuvenea. Găsi o *Biblie* mică, alta decît cea folosită de Jude, şi, cît timp el stătu retras, o luă în mînă şi începu s-o răsfoiască.

— Jude, întrebă ea cu vioiciune după ce el sfîrşi şi se întoarse lîngă ea, îmi dai voie să întocmesc pentru tine un *nou Nou Testament,* asemănător cu cel pe care mi l-am alcătuit mie la Christminster ?

— Da, sigur. Cum era întocmit ?

— L-am transformat pe cel vechi, desfăcînd toate *Epistolele* şi *Evangheliile* în broşuri separate şi reaşezîndu-le în ordine cronologică, aşa cum au fost scrise. Am pus mai întîi *Tesalonienii,* după care au urmat *Epistolele,* iar *Evangheliile* le-am pus mult mai încolo. După aceea am dat cartea la legat. Prietenul meu, învăţăcelul, domnul... dar să-i lăsăm numele, sărmanul băiat — zicea că e o idee minunată. Atîta ştiu : că, citind-o după aceea, *Scriptura* mi s-a părut de două ori mai interesantă ca înainte şi de două ori mai uşor de înţeles.

— Hm ! făcu Jude cu sentimentul că asistă la o pîngărire.

— Şi ce aberaţie e şi asta din punct de vedere literar ! spuse ea aruncîndu-şi ochii pe o pagină a *Cîntării* lui Solomon. Vorbesc despre rezumatul din capul fiecărui capitol, care explică adevăratul înţeles al rapsodiei. Nu fi îngrijorat : nimeni nu pretinde inspiraţie introducerilor de capitol. De fapt, mulţi eclezi-

ăşti le şi tratează cu dispreţ. E caraghios din cale-afară să ţi-i închipui pe cei douăzeci şi patru de părinţi sau episcopi, sau oricîţi vor fi fost ei, cu feţele lor lungi, scriind drăciile astea.

Jude părea îndurerat.

— Eşti de-a dreptul voltairiană ! murmură el.

— Adevărat ? Atunci, nu mai spun altceva decît că oamenii n-au nici un drept să falsifice *Biblia !* Îi *urăsc* pe şarlatanii care au fost în stare să încerce a cîrpi cu abstracţii ecleziastice o iubire omenească atît de firească şi plină de extaz ca aceea cuprinsă în cîntul ăsta măreţ şi pătimaş ! După mustrarea lui, vorbele ei deveniseră înaripate şi aproape înverşunate, iar ochii i se umeziseră. Tare aş dori să am un prieten aici care să mă sprijine ; dar nimeni nu e niciodată de partea mea !

— Dar, draga mea Sue, iubita mea Sue, eu nu sînt împotriva ta ! spuse el şi-i luă mîna, mirat că o vede amestecînd sentimente personale într-o argumentaţie teoretică.

— Ba da, eşti, ba da, eşti ! strigă ea, întorcîndu-şi faţa, pentru ca el să nu-i vadă ochii plini de lacrimi. Eşti de partea celor de la Şcoala Normală — cel puţin aşa pari ! Eu stărui asupra faptului că a explica versuri ca acestea : „Încotro s-a dus iubitul tău, / O, tu, cea mai frumoasă dintre femei ?“ cu o notă care sună: „Biserica îşi mărturiseşte credinţa“ este cum nu se poate mai caraghios !

— Bine, fie şi aşa ! Tu faci din toate o chestiune personală ! Tocmai acum mă simt şi eu din cale-afară

de înclinat să interpretez cuvintele în chip profan. Ştii doar că pentru mine *tu* eşti cea mai frumoasă dintre femei, asta trebuie să înţelegi.

— Dar nu acum trebuie să mi-o spui ! răspunse Sue, dînd glasului ei cea mai dulce notă de severitate de care era în stare.

După aceea, privirile li se întîlniră şi-şi strînseră mîinile ca doi vechi tovarăşi de băutură într-o tavernă. Jude îşi dădu seama cît de lipsită de noimă e o ceartă cu privire la nişte simple ipoteze, iar ea înţelese ce prostie era să plîngă pentru cuvinte scrise într-o carte veche cum e *Biblia*.

— Nu vreau să-ţi clatin convingerile, zău că nu ! continuă Sue cu glas alinător, fiindcă acum Jude părea mai tulburat decît ea. Dar am dorit şi mai rîvnesc încă să înalţ cîndva un om spre ţeluri nobile ; şi cînd te-am văzut şi mi-am dat seama că vrei să-mi fii prieten, m-am gîndit — să-ţi mărturisesc ? — că omul acela s-ar putea să fii tu. Dar tu iei drept bune şi adevărate atîtea tradiţii, încît nici nu ştiu ce să mai spun.

— Bine, draga mea, dar îmi închipui că unele dintre ele trebuie să le iei ca adevărate. Viaţa nu e destul de lungă ca să poţi cerceta orice lucru sub formă de problemă euclidiană, înainte de a crede în el. Eu dau crezare creştinismului.

— Da, s-ar fi putut să nimereşti ceva mai rău.

— Sigur că s-ar fi putut. Poate că mi s-a şi întîmplat ! (Se gîndea la Arabella.)

— Nu te întreb la ce te gîndești, fiindcă de acum înainte vom fi *foarte* delicați, nu-i așa, și n-o să ne mai supărăm unul pe celălalt niciodată, niciodată ?

Îl privea cu încredere, și parcă glasul ei încerca să se cuibărească la pieptul lui.

— O să țin totdeauna la tine ! spuse Jude.

— Și eu la tine. Fiindcă ești o inimă singuratică și plină de milostenie față de păcătoasa și cicălitoarea ta Sue !

Jude privea în altă parte, pentru că duioșia lipsită de erotism a lui Sue îl răvășea prea tare. Oare asta îi frînsese inima sărmanului publicist ? Și oare el avea să-i urmeze ?... Dar Sue era atît de încîntătoare ! De-ar putea numai să uite că e femeie, așa cum, pare-se, cu atîta ușurință uitase Sue că el e bărbat, ce prietenă bună ar găsi în ea ; căci deosebirile de păreri asupra unor chestiuni ipotetice nu făceau decît să-i apropie unul de altul în problemele zilnice de experiență omenească. Era mai aproape de el decît orice femeie întîlnită vreodată, și lui Jude îi venea greu să creadă că timpul, credința sau absența l-ar putea vreodată îndepărta de ea.

Apoi, mîhnirea pe care i-o stîrnise necredința ei îl cuprinse iarăși. Stătură unul lîngă altul, pînă cînd ea adormi din nou, iar el începu să se clatine de somn în scaunul lui. De cîte ori se trezea, Jude întorcea hainele ei ude și atîța focul. Pe la șase se deșteptă de-a binelea și, la lumina unei lumînări, constată că lucru-

rile fetei se uscaseră. Cum fotoliul ei era mult mai comod decît scaunul lui, Sue, înfăşurată în paltonul lui Jude, dormi caldă ca un cozonac proaspăt şi cu înfăţişare de băieţandru, ca un Ganimede[1]. Jude îi aşeză hainele alături şi, atingînd-o pe umeri, coborî în curte, unde se spălă la lumina stelelor.

[1] Personaj mitologic. Legenda spune că Ganimede era un frumos tînăr frigian răpit de Zeus prin mijlocirea unui vultur.

V

Cînd se întoarse o găsi îmbrăcată în hainele ei.

— Crezi că pot ieși de aici fără să fiu văzută de nimeni ? întrebă ea. Orașul încă nu s-a trezit.

— Dar n-ai luat gustarea de dimineață.

— Nici n-am nevoie ! Tare mă tem că n-ar fi trebuit să fug de la școală ! Lucrurile par atît de deosebite cînd le privești în lumina rece a dimineții, nu-i așa ? Nu știu ce-o să zică domnul Phillotson ! Numai ca să-i fac lui pe plac am intrat în școala asta. E singurul om din lume care-mi inspiră respect sau teamă. Nădăjduiesc c-o să mă ierte ; dar mă aștept la o mustrare cumplită.

— Am să mă duc eu la el să-i explic, începu Jude.

— Ba nu, să nu faci asta ! Nici nu-mi pasă de el. N-are decît să gîndească ce-o vrea ! Eu am să fac ce-o să cred de cuviință !

— Dar adineauri spuneai că...

— Ei, și ce dac-am spus, tot o să fac ce-mi place, în ciuda lui ! M-am și gîndit ce-o să fac — mă duc la sora uneia dintre colegele mele de la Școala Normală,

care m-a invitat la ea. Conduce o școală de lîngă Shaston, la vreo optsprezece mile depărtare de aici. Rămîn acolo pînă cînd trece furtuna asta, și după aceea mă întorc iarăși la Școala Normală.

În ultima clipă, Jude o îndupleca să-l lase să-i pregătească o cafea pe un aparat portativ, pe care îl păstra în odaia lui, folosindu-l cînd pleca la lucru înainte de deșteptarea celor din casă.

— Și acum numai să îmbucăm ceva, spuse el, și-o pornim amîndoi. Ai să iei un mic dejun în lege, cînd ajungi acolo.

Ieșiră din casă fără zgomot, și Jude o însoți pînă la gară. În clipa cînd porniră de-a lungul străzii, la o fereastră de sus a casei sale răsări un cap, care se retrase numaidecît. Sue încă mai regreta înverșunarea și răzvrătirea ei. La despărțire, îi spuse lui Jude că-l va înștiința de îndată ce va fi reprimită la Școala Normală. Stăteau amîndoi destul de pleoștiți pe peronul gării ; se vedea că el mai are ceva pe suflet.

— Vreau să-ți spun ceva — adică două lucruri, începu Jude grăbit în clipa cînd apăru trenul. Una caldă și una rece !

— Jude, spuse ea, pe unul dintre ele îl știu. Nu e voie !

— Ce anume ?

— Nu e voie să mă iubești. Trebuie să ții la mine — atîta tot !

Chipul lui era frămîntat de sentimente atît de dureroase și de încîlcite, încît, din simpatie, se tulbură și fata în clipa cînd își luă rămas bun prin fereastra va-

gonului. Pe urmă, trenul se urni şi, fluturîndu-şi mîna gingaşă, Sue pieri din faţa ochilor lui Jude.

În duminica plecării ei, Melchesterul îi păru lui Jude un loc atît de sinistru, iar piaţa atît de respingătoare, încît nu se duse la nici una din slujbele ce avură loc în catedrală. În dimineaţa următoare veni un răvaş, pe care, cu promptitudinea ei obişnuită, Sue îl scrisese de îndată ce sosise la casa prietenei ei. Îi spunea că a ajuns cu bine şi că e confortabil găzduită, apoi adăugă :

„Îţi scriu mai ales, dragă Jude, în legătură cu cele ce ţi-am spus la despărţire. Ai fost atît de bun şi de cumsecade cu mine, încît de-abia după ce nu te-am mai văzut am simţit ce femeie crudă şi nerecunoscătoare fusesem spunîndu-ţi ce ţi-am spus ; şi de atunci mă mustră conştiinţa. Dacă vrei să mă iubeşti, Jude, mă poţi iubi : nu am nimic împotrivă ; *şi niciodată n-o să-ţi mai spun că n-ai voie !*

Şi acum nu mai vreau să pomenesc despre asta. Ai s-o ierţi cu siguranţă pe nesăbuita ta prietenă pentru cruzimea ei ? Şi n-ai s-o faci să se simtă nefericită răspunzîndu-i nu ? A ta pentru totdeauna,

Sue"

Ar fi de prisos să reproducem răspunsul lui Jude. Se gîndea la tot ce-ar fi putut face dac-ar fi fost liber şi-şi spunea că în cazul acesta nici n-ar fi fost nevoie ca Sue să petreacă un răstimp atît de lung la o prie-

tenă. Se simţea aproape sigur de biruinţa lui în cazul unui conflict între el şi Phillotson, pentru cucerirea lui Sue.

Şi totuşi, pe Jude îl păştea primejdia de a acorda bileţelului scris de Sue pe necugetate o greutate mai mare decît fusese menit să poarte.

După ce mai trecură cîteva zile, Jude îşi dădu seama că spera în sosirea unei noi scrisori. Dar altă ştire nu mai primi ; şi, mînat de dorinţa lui arzătoare, trimise el un bilet, în care-i dădea lui Sue să înţeleagă c-ar vrea s-o viziteze într-o duminică, ţinînd seama că drumul pînă la ea nu măsoară nici optsprezece mile.

Aşteptă răspunsul chiar a doua dimineaţă după trimiterea scrisorii, dar nu primi nimic. Trecu şi a treia dimineaţă fără ca poştaşul să se oprească la casa lui. Înfrigurat şi neliniştit de soarta lui Sue, trimise într-o sîmbătă trei rînduri, prin care o vestea că va sosi în ziua următoare, sigur fiind că s-a întîmplat ceva.

Primul gînd care-i trecu în chip firesc prin minte era că fata se îmbolnăvise în urma băii în rîu ; dar curînd îşi dădu seama că, de s-ar fi întîmplat aşa, ar fi primit o înştiinţare. Presupunerile lui aflară dezlegare de-abia cînd sosi la şcoala din satul de lîngă Shaston, într-o dimineaţă strălucitoare de duminică, între orele unsprezece şi douăsprezece, şi găsi parohia pustie, fiindcă cei mai mulţi săteni se adunaseră în biserică, de unde glasurile lor se auzeau, cînd şi cînd, răsunînd la unison.

O fetiţă îi deschise uşa.

— Domnișoara Bridehead e sus, spuse ea. Vreți să urcați pînă la ea ?

— E bolnavă ? întrebă Jude cu sufletul la gură.

— Numai puțin, nu prea tare.

Jude intră și urcă scările. Cînd ajunse sus, îl îndrumă un glas. Era glasul lui Sue, care-l striga pe nume. Trecu pragul și o găsi lungită pe un pat mic, într-o încăpere de doisprezece metri pătrați.

— Sue ! strigă Jude așezîndu-se lîngă ea și luîndu-i mîna. Ce s-a întîmplat ? N-ai putut să scrii ?

— Nu, n-a fost asta ! răspunse ea. Am răcit zdravăn — dar de scris aș fi putut să scriu. Numai că n-am vrut !

— De ce nu ? Ca să mă sperii în halul ăsta ?

— E drept, de asta m-am temut. Dar eram hotărîtă să nu-ți mai scriu. Nu vor să mă mai primească la școală — de aceea n-am putut să-ți scriu. Nu faptul în sine contează, ci motivul.

— Care motiv ?

— Nu numai că nu mă vor, dar mi-au dat și un sfat la despărțire.

— Ce sfat ?

Nu-i răspunse numaidecît.

— Mi-am jurat că n-o să-ți spun niciodată — e atît de vulgar și de întristător !

— E vorba de noi ?

— Da.

— Atunci, spune-mi !

— Cineva le-a trimis niște informații neîntemeiate despre noi și m-au sfătuit ca tu și cu mine să ne căsă-

torim cît mai curînd, pentru salvarea reputaţiei mele !... Uite că ţi-am spus, şi bine-ar fi fost să nu-ţi fi spus !

— Biata Sue !

— Dar eu nu te-am privit cu gîndul ăsta ! Poate că de atunci mi s-a năzărit să te privesc uneori în felul în care cred ei, dar niciodată înainte de cele întîmplate. Am recunoscut, *bineînţeles*, că sîntem veri doar cu numele, de vreme ce ne-am întîlnit ca doi necunoscuţi. Dar să mă mărit cu tine, dragă Jude!.. Firește că dacă m-aș fi gîndit să te iau de bărbat n-aș fi venit pe la tine atît de des ! Şi nici nu mi-a trăsnit prin cap că tu te gîndeşti să te însori cu mine, pînă în seara aceea ; de-abia atunci mi-a trecut prin minte că mă iubeşti un pic. Poate că n-ar fi trebuit să ajung prietena ta atît de intimă. Totul e din vina mea. Toate se întîmplă totdeauna din vina mea !

Vorbea cam silit şi nefiresc. Se priveau, şi fiecare era îndurerat din pricina celuilalt.

— Am fost atît de oarbă la început ! urmă ea. Nici nu mi-am dat seama ce simţi tu. Ai fost foarte rău — da, ai fost, fiindcă m-ai privit ca pe-o iubită, fără să sufli un cuvînt, şi m-ai lăsat să descopăr totul singură ! Acum se ştie cum te-ai purtat cu mine ; şi, firește, oamenii cred c-am căzut în păcat ! N-o să mai am niciodată încredere în tine !

— Da, Sue, făcu el simplu ; eu sînt vinovat — chiar mai vinovat decît îţi închipui tu. Mi-am dat seama că tu nu bănuieşti nimic despre simţămintele mele pînă la ultima, sau ultimele două întîlniri. Re-

cunosc că întîlnirea noastră în chip de străini ne-a împiedicat să simţim rudenia dintre noi şi că ăsta a fost un fel de subterfugiu de care eu m-am folosit. Dar nu crezi oare că merit totuşi o brumă de respect, fiindcă mi-am ascuns sentimentele păcătoase, foarte păcătoase, de vreme ce tot nu le puteam împiedica ?

Ea ridică spre el o privire plină de îndoială şi apoi întoarse ochii, ca şi cum s-ar fi temut că l-ar putea ierta.

După toate legile firii şi ale sexului, un sărut era singurul răspuns potrivit cu atmosfera acelei clipe ; s-ar fi putut prea bine ca, sub înrîurirea lui, atitudinea nu prea convinsă a lui Sue faţă de el să fi căpătat altă temperatură. Unii bărbaţi ar fi alungat orice scrupul şi s-ar fi încumetat, uitînd atît de mărturisirea fetei în privinţa sentimentelor ei neutre, cît şi de cele două iscălituri păstrate în paraclisul din biserica parohiei de care ţinea Arabella. Jude însă nu se încumetă. Adevărul e că simţea apropiindu-se clipa cînd avea să-şi depene crunta lui poveste. Îi stătea pe buze ; şi totuşi, în acest ceas al deznădejdii n-o putea dezvălui. Prefera să stăruie asupra opreliştilor cunoscute care le stăteau în cale.

— Firește, ştiu că nu, că nu ţii la mine în chip deosebit, se jeli el. Nici nu trebuie, ai dreptate. Tu eşti a domnului Phillotson. Îmi închipui c-a venit să te vadă.

— Da, răspunse ea scurt, schimbîndu-se puţin la faţă. Deşi nu l-am poftit. Te bucuri, desigur, c-a venit ! Dar nici nu mi-ar păsa dacă n-ar mai veni !

Faptul că Sue se simţea jignită de lealitatea cu care-şi accepta iubitul ei rivalul era de neînţeles pentru Jude, cu atît mai mult cu cît ea îi nesocotea iubirea. Trecu de aceea la alt subiect.

— Se îndreaptă toate, dragă Sue, spuse el. Autorităţile Şcolii Normale nu reprezintă lumea întreagă. Ai să izbuteşti, fără îndoială, să studiezi în altă şcoală.

— O să mă sfătuiesc cu domnul Phillotson, spuse ea cu hotărîre în glas.

Curînd, primitoarea gazdă a lui Sue se înapoie de la biserică, şi cu asta convorbirea intimă dintre ei se încheie. Jude plecă în aceeaşi după-amiază, nefericit şi fără speranţă. O asemenea întrevedere ar fi trebuit să-i ajungă pentru tot restul vieţii. Era lecţia de resemnare pe care el, ca preot de ţară, trebuia, se cuvenea s-o înveţe.

Totuşi, a doua zi dimineaţă, cînd se deşteptă, se simţi cam supărat pe Sue ; hotărî că e o fată nechibzuită, dacă nu chiar cu toane. Apoi, aproape numaidecît, în chip de ilustrare a acelei nevoi de ispăşire pe care el o deslușise la Sue, sosi un bilet de la ea, scris probabil îndată după plecarea lui :

„Iartă-mi purtarea atît de aprigă de ieri ! Am fost nesuferită cu tine. Ştiu asta şi mă simt deplin nenorocită cînd mă gîndesc cît de uricioasă am fost. Ce drăguţ din partea ta că nu te-ai supărat ! Jude, te rog socoteşte-mă mai departe prietena şi tovarăşa ta, cu toate cusururile mele. Voi încerca să nu mai fiu aşa altădată.

Vin sîmbătă la Melchester, să-mi iau lucrurile de la Sc. N. & Co. Aş putea să mă plimb cu tine o jumătate de oră, dacă ţi-ar face plăcere.

A ta cu căinţă,

Sue"

Jude o iertă pe loc şi-i ceru prin scris să-l caute, de îndată ce soseşte, la atelierele catedralei.

VI

În timpul acesta, un bărbat între două vîrste ţesea un vis de o mare frumuseţe în jurul fetei ce aşternuse rîndurile de mai sus. Era Richard Phillotson, care tocmai se mutase de la şcoala mixtă din Lumsdon, de lîngă Christminster, pentru a prelua conducerea unei şcoli mari de băieţi în oraşul lui de baştină — Shaston, aşezat pe un deal, la depărtare de şaizeci de mile spre sud-vest, în linie dreaptă.

O simplă privire aruncată asupra acestui aşezămînt şi a acareturilor lui era aproape de ajuns ca să-ţi dezvăluie că planurile şi visurile de care se lăsase atîta vreme legănat dascălul fuseseră părăsite pentru un vis nou, fără vreo legătură cu biserica sau cu literatura. Nepractic din fire, omul era acum pornit să agonisească şi să pună bani deoparte în vederea unui scop practic — acela de a întreţine o nevastă, care, dacă planul avea să-i surîdă, putea conduce una dintre şcolile de fete învecinate cu şcoala lui. Cu acest gînd o sfătuise el pe Sue să se

califice, ţinînd seama că nepregătită ea nu voia să se mărite cu el.

Cam în vremea cînd Jude se muta din Marygreen la Melchester, unde era prins de aventurile cu Sue, învăţătorul se statornicea la şcoala cea nouă din Shaston. După ce mobila fu aşezată la locul ei, cărţile puse în rafturi şi cuiele bătute, începu să petreacă nopţile lungi de iarnă în salonaş, încercînd să reia cîte ceva din vechile lui studii. O ramură a acestor studii cuprindea antichităţile romano-britanice, cercetare fără folos bănesc pentru un învăţător în şcoli de stat, dar care totuşi îl interesase pe Phillotson după părăsirea planului său universitar, asemenea unei mine încă neîndeajuns explorate ; cu atît mai mult cu cît această cercetare era oarecum la îndemîna celor care, asemenea lui, trăiseră mereu prin locuri izolate, unde astfel de rămăşiţe se aflau din belşug şi duceau la nişte concluzii în izbitoare opoziţie cu părerile acceptate despre civilizaţia acelor vremuri.

În clipa de faţă, reluarea cercetărilor părea, la prima vedere, o idee fixă a lui Phillotson, de asemenea şi motivul pentru care omul o pornea singur prin cîmpiile presărate cu apeducte, diguri şi gorgane sau se închidea în casă cu cîteva urne, olane şi mozaicuri adunate de el, în loc să-şi viziteze vecinii, care se arătaseră destul de bucuroşi de prietenia lui. Şi totuşi, nu acesta era motivul adevărat sau singurul motiv. Aşa, de pildă, într-o anumită seară, foarte tîrziu, aproape de miezul nopţii, cînd flacăra lămpii

reflectată în fereastra ce dădea spre orașul așezat către apus, pe culmea dealului, peste mile nesfîrșite de vale, părea să anunțe, aproape prin viu grai, un loc în care un om s-a scufundat în studiu, el de fapt nu studia.

Interiorul încăperii — cărțile, mobila — haina largă a dascălului, poziția lui în fața mesei, pînă și pîlpîirea focului, toate povesteau aceeași istorie plină de demnitate despre o cercetare netulburată, istorie cum nu se poate mai ușor de crezut despre un om care nu avusese parte de alte înlesniri decît cele cîștigate prin propria lui muncă. Și totuși, această poveste, destul de adevărată pînă nu demult, nu mai era adevărată acum. Ceea ce buchisea el nu era o carte de istorie. Erau niște însemnări de istorie, scrise de o mînă sigură de femeie, după dictarea lui, în urmă cu cîteva luni, și ceea ce-l uimea era transcrierea fidelă, făcută parcă de un diac, a vorbirii lui, cuvînt cu cuvînt.

Scoase apoi dintr-un sertar o legătură de scrisori — puține, foarte puține, cîte numără de obicei o corespondență în zilele noastre — legate cu grijă. Fiecare scrisoare se afla în plicul în care sosise, și scrisul vădea aceleași trăsături feminine ca și însemnările de istorie. Le despături una cîte una și le citi gînditor. La prima vedere, în aceste mărunte documente nu părea să se afle nimic care să-ți dea de gîndit. Erau scrisori sincere, deschise, semnate Sue B.; scrisori dintre cele care se trimit de obicei în perioada de scurtă despărțire, cu gîndul că vor

fi distruse grabnic ; toate vorbeau despre cărți pe cale de a fi citite și despre alte experiențe de școală normală, fără îndoială uitate de către autoarea răvașului o dată cu trecerea zilei în care-l scrisese. Într-una dintre aceste scrisori — un bilet sosit foarte de curînd — fata îl vestea că primise epistola lui atît de înțeleaptă și că socotea o dovadă de cinste și mărinimie hotărîrea lui de a nu veni s-o vadă mai des decît dorea dînsa (cu atît mai mult cu cît școala era un loc atît de nepotrivit pentru vizite, iar ea ținea nespus ca logodna lor să nu fie dată în vileag, ceea ce s-ar întîmpla negreșit dacă el ar veni s-o vadă prea des). Asupra acestei fraze zăboveau privirile dascălului. Ce fel de mulțumire îți poate aduce recunoștința unei femei pentru faptul că bărbatul care o iubește nu vine s-o vadă prea des ? Problema îl absorbea, îl tulbura.

Deschise alt sertar ; găsi înăuntru un plic, din care scoase o fotografie a lui Sue de pe vremea cînd era fetiță, cu mult înainte s-o fi cunoscut el. Stătea sub o boltă de zăbrele, cu un coșuleț în mînă. Mai avea o fotografie de-a lui Sue, ca fată tînără, un portret atrăgător și caracteristic, datorită ochilor întunecați și părului negru, portret care dezvăluia melancolia ce se ascundea sub voioșia aparentă a fetei. Era aceeași fotografie pe care Sue o dăruise lui Jude și ar fi dăruit-o oricărui alt bărbat. Phillotson o duse pînă aproape de buze, apoi o retrase, cu inima îndoită la gîndul frazelor în doi peri scrise de Sue ; în cele din urmă, sărută totuși cartonul mort, cu patima

unui tînăr de optsprezece ani, dar cu un devotament mai adînc.

Învățătorul avea o față bolnăvicioasă și bătrînicioasă, părînd și mai demodată din pricina felului cum era bărbierit. Natura hărăzise oarecare noblețe acestei fețe ce sugera o dorință nestrămutată de a face bine. Omul vorbea cam tărăgănat, dar vorba lui suna destul de sincer pentru ca șovăiala din glas să nu apară ca un cusur. Părul lui cărunt era ondulat și se desfăcea în șuvițe dintr-un punct al creștetului. Avea fruntea brăzdată de patru linii și purta ochelari doar seara, cînd citea. Desigur că numai renunțarea la care-l siliseră țelurile lui academice, și nu vreun dezgust față de femei îl împiedicase pînă acum să se unească prin căsătorie cu o făptură de sex opus.

Gesturi tăcute ca cele din astă-seară se repetau mult și mereu, ori de cîte ori scăpa de ochii băieților, ale căror căutături agere și pătrunzătoare, dascălul — devenit sfios din pricina neliniștii pricinuite de Sue — aproape că nu le putea îndura. În orele cenușii ale dimineții îl cuprindea spaima de reîntîlnirea cu privirile acelea de sfredel, teama că ele vor citi visul din sufletul lui.

Încuviințase, demn, dorința lui Sue de a nu primi prea des vizita lui la Școala Normală ; dar pînă la urmă, simțindu-și răbdarea pusă la grea încercare, o porni într-o după-amiază de sîmbătă, cu gîndul de a-i face o vizită neașteptată. Vestea că plecase din școală — că fusese aproape izgonită — îl lovi bru-

tal şi pe nepregătite, chiar în uşă, în timp ce aştepta din clipă în clipă să răsară chipul fetei. Plecă, aproape fără să vadă drumul dinaintea lui.

Într-adevăr, Sue nu scrisese nici un rînd pretendentului ei despre întîmplarea petrecută cu paisprezece zile în urmă. După un scurt răstimp de gîndire, dascălul îşi spuse că tăcerea fetei nu dovedeşte nimic şi că o poate pune la fel de bine pe seama unei gingăşii fireşti, ca şi pe-a unei ticăloşii fără margini.

Aflase la şcoală unde locuieşte Sue şi, cum în legătură cu soarta ei nu mai avea deocamdată nici o nelinişte, îl apucă o mînie cumplită împotriva comitetului şcolii. Aşa năucit cum era, Phillotson intră în catedrala de alături, care se afla într-o stare de jalnică dezordine, din pricina reparaţiilor. Se aşeză pe un bloc de gresie, fără să-i pese de urma prăfuită lăsată pe pantaloni ; şi cum ochii lui urmăreau neatenţi mişcările lucrătorilor, îşi dădu îndată seama că acuzatul, Jude, iubitul lui Sue, se afla printre ei.

Jude nu mai vorbise cu eroul lui de la întîlnirea ce avusese loc lîngă macheta Ierusalimului. Fiindcă fusese, fără voie, martorul încercării lui Phillotson de a-i face curte lui Sue pe uliţă, în cugetul tînărului se născuse o teamă ciudată de a se gîndi la el, de a-l întîlni, de a avea orice fel de legătură cu el, iar de cînd aflase că Phillotson izbutise să smulgă fetei cel puţin o făgăduială, Jude recunoscuse cinstit că nu mai doreşte să-şi vadă dascălul, nici să

audă de dînsul, nici să afle ceva despre demersurile sale sau măcar să-şi amintească de minunatele însuşiri ale caracterului său. Chiar în ziua sosirii dascălului, Jude o aştepta pe Sue, care-i făgăduise că va veni, şi prin urmare, cînd îl zări pe învăţător în naosul bisericii, ba chiar îl văzu venind spre el ca să-i vorbească, se simţi destul de încurcat, lucru care-i scăpă lui Phillotson, din pricina propriei lui stînjeneli.

Jude se apropie de el, şi amîndoi se depărtară de ceilalţi lucrători, îndreptîndu-se spre locul unde şezuse Phillotson. Jude îi oferi dascălului o bucată de pînză de sac în chip de pernă şi-i spuse că e primejdios să te aşezi pe piatra goală.

— Da, da, făcu Phillotson distrat, reaşezîndu-se şi aţintindu-şi ochii în podea, ca şi cum s-ar fi ostenit să-şi amintească unde se află. Nu te ţin mult. Am auzit c-ai văzut-o de curînd pe mica mea prietenă Sue. Mi-a trecut prin minte c-aş putea vorbi cu dumneata în chestiunea asta. Vreau doar să te întreb despre ea...

— Cred că ştiu ce vreţi să mă întrebaţi ! se pripi Jude. Despre evadarea ei de la Şcoala Normală şi venirea ei la mine ?

— Da.

— Bine, atunci.. O clipă, Jude simţi dorinţa nelegiuită şi diabolică de a-şi nimici cu orice preţ rivalul. În virtutea acelei trădări pe care iubirea pentru o aceeaşi femeie o face posibilă chiar la oamenii, altminteri, cu conduita cea mai onorabilă,

Jude ar fi putut scăpa de Phillotson înfrîngîndu-l și doborîndu-l prin simpla afirmație că scandalul era întemeiat și că Sue se compromisese în chip ireparabil cu el. Dar, timp de-o clipă, gesturile nu ascultară de instinctele lui animalice ; și cuvintele pe care le rosti fură : Mă bucur că ați avut bunăvoința de a veni să vorbiți deschis cu mine despre asta. Știți ce spun ei ? C-ar trebui s-o iau de nevastă.

— Cum ?

— Iar eu aș dori din tot sufletul s-o pot face !

Phillotson tremura, și trăsăturile feței lui — de obicei palide — căpătară asprimea încremenită a liniilor de pe chipul unui cadavru.

— Habar n-aveam că despre asta era vorba ! Ferească Sfîntul !

— Nu, nu ! făcu Jude înspăimîntat. Mi se părea că m-ați înțeles. Voiam să spun că, dac-aș fi în situația de a mă căsători cu ea sau cu oricine și de a mă statornici la casa mea în loc să trăiesc prin camere mobilate, cînd ici, cînd colo, aș face-o bucuros !

Ceea ce voise el de fapt să spună era pur și simplu că o iubește.

— Dar acum, pentru că am atins subiectul ăsta neplăcut, ce s-a întîmplat în realitate ? întrebă Phillotson, cu înverșunarea unui om care simte că o lovitură puternică primită acum e mai de dorit decît calvarul unei lungi și încordate nesiguranțe mai tîrziu. Se ivesc cazuri — și acesta este unul dintre ele, continuă Phillotson — cînd trebuie să pui chiar și

întrebări meschine pentru a împrăştia presupunerile neîntemeiate şi a nimici scandalul.

Jude lămuri totul fără zăbavă; istorisi tot şirul de întîmplări, printre ele noaptea petrecută în casa ciobanului, sosirea lui Sue cu hainele ude la locuinţa lui, răceala cu care se-alesese de pe urma trecerii rîului, noaptea lor de veghe şi discuţia, apoi plecarea ei a doua zi dimineaţă.

— Şi acum, spuse Phillotson în chip de încheiere, iau drept bun ultimul dumitale cuvînt — şi ştiu că pot să te cred — anume: că bănuiala care a dus la eliminarea ei este cu desăvîrşire neîntemeiată.

— Este, spuse Jude solemn. Cu totul. Aşa să-mi ajute Dumnezeu!

Învăţătorul se ridică. Fiecare dintre ei simţea că întrevederea nu poate să devieze tihnit spre o convorbire prietenească asupra unor experienţe recente. După ce Jude făcu împreună cu el ocolul vechii catedrale, arătîndu-i cîteva aspecte ale muncii de restaurare, Phillotson îşi luă rămas bun de la tînăr şi plecă.

Întrevederea cu Phillotson avusese loc cam pe la orele unsprezece dimineaţa; Sue nu se arătase. Cînd, la ceasurile unu, Jude se duse la masă, îşi văzu iubita mergînd în faţa lui, pe strada ce urca dinspre Poarta de Nord; umbla însă de parcă nici prin gînd nu i-ar fi trecut să-l caute pe el. O ajunse grăbit din urmă şi-i aminti că o rugase să-l caute la catedrală, ceea ce ea făgăduise că va face.

— M-am dus să-mi iau lucrurile de la colegiu, spuse Sue — afirmație pe care el era ținut s-o accepte drept un răspuns, deși nu era.

Văzînd-o hotărîtă să ocolească orice discuție, socoti cu cale să-i dea vestea pe care atîta vreme o păstrase pentru el.

— Nu l-ai văzut pe domnul Phillotson astăzi? se încumetă să întrebe.

— Nu l-am văzut. Dar nu permit să fiu supusă unui interogatoriu în ceea ce-l privește; și dacă mai întrebi ceva, nu-ți mai răspund!

— E foarte straniu că...

Se opri, măsurînd-o cu privirea.

— Ce anume?

— Că adesea cînd ești prezentă, în carne și oase, ești mai puțin drăguță decît în scrisori!

— Adevărat, așa ți se pare? întrebă ea zîmbind, plină de o brusc stîrnită curiozitate. Da, e ciudat; dar și eu simt la fel în ceea ce te privește, Jude. Cînd ești plecat mă socotesc atît de crudă...

Fiindcă Sue îi cunoștea sentimentele, Jude își dădu seama că amîndoi calcă pe un teren primejdios. „Acum, sau niciodată, gîndi el, trebuie să-i vorbesc ca un om cinstit." Dar nu vorbi, și ea continuă:

— Asta m-a și făcut să-ți scriu și să-ți spun că n-am nimic împotrivă să mă iubești, dacă ții atît de mult!

Bucuria pe care ar fi putut s-o deștepte în Jude înțelesul sau ceea ce părea a fi înțelesul cuvintelor ei

fu zădărnicită de hotărîrea luată, așa încît rămase teapăn pînă în clipa cînd începu :

— Nu ți-am spus niciodată...

— Ba da, mi-ai spus, murmură ea.

— Nu ți-am spus niciodată povestea mea — în întregime.

— Dar o ghicesc. Aproape că o știu.

Jude ridică ochii. Era oare cu putință ca ea să știe despre ceremonia la care fuseseră părtași în dimineața aceea el și Arabella, despre legătura care după cîteva luni încetase de a fi o căsătorie în chip mai categoric decît dac-ar fi întrerupt-o moartea ? Vedea bine că Sue nu știa.

— N-aș putea să-ți povestesc pe stradă, spuse el mai departe, cu glas mohorît. Și e mai bine să nu vii acasă la mine. Hai să intrăm aici.

Se aflau lîngă clădirea halelor ; era singurul loc pe care-l puteau găsi ; intrară, fiindcă piața se sfîrșise, iar tarabele și tejghelele erau goale. Jude și-ar fi dorit un colț mai potrivit pentru povestea lui, dar, așa cum se întîmplă de obicei, în loc să găsească o pajiște romantică sau o absidă solemnă de biserică, își depănă istoria în timp ce se plimbau amîndoi pe o podea acoperită cu frunze putrezite de varză și în mijlocul gunoiului alcătuit din zarzavaturi stricate și resturi nevîndute. Începu și sfîrși scurta lui istorie, care n-avea alt rost decît să comunice știrea că, în urmă cu cîțiva ani, se căsătorise cu o femeie și că nevasta lui mai trăia. Sue nici n-apucase să se schimbe la față, cînd din gura ei izbucniră cuvintele :

— De ce nu mi-ai spus înainte ?

— Nu puteam. Mi se părea o cruzime să-ţi spun.

— O cruzime pentru tine, Jude. Aşa încît ţi s-a părut mai uşor să fii crud cu mine !

— Nu, scumpa mea ! strigă Jude cu patimă.

Încercă să-i apuce mîna, dar ea şi-o retrase. Părea că vechile lor legături de încredere se rupseseră pe neaşteptate, şi nici un sentiment de simpatie nu mai compensa antagonismul dintre sexe. Sue nu mai era tovarăşa, prietena, iubita lui fără s-o ştie ; ochii ei îl priveau în mijlocul unei tăceri care-i înstrăina.

— Mi-a fost ruşine de acea întîmplare din viaţa mea care a dus la căsătorie, urmă el. Acum nu pot să-ţi explic întocmai cum s-a petrecut. Aş fi putut, dac-ai fi luat lucrurile altfel !

— Dar cum pot să le iau altfel ? izbucni ea. Doar ţi-am spus sau ţi-am scris că... că poţi să mă iubeşti, sau ceva de felul ăsta ! Şi numai din milă am făcut-o — tot timpul. Doamne, ce ticăloşie peste tot ! spuse ea izbind din picior cu un tremur nervos.

— Mă înţelegi greşit, Sue ! Niciodată nu m-am gîndit că ţii cu adevărat la mine, pînă foarte de curînd ; aşa încît mi se părea că lucrul n-are nici o importanţă. Ţii într-adevăr la mine, Sue ? Înţelegi ce vreau să spun ? Nu-mi place nici de frică acest „din milă" !

Era o întrebare la care, date fiind împrejurările, Sue refuză să răspundă.

— Îmi închipui că ea — nevasta ta — este o femeie foarte drăguță, așa ticăloasă cum e, întrebă Sue cu glas repezit.

— Asta da. Pot spune că e destul de drăguță.

— Mai drăguță decît mine, fără îndoială !

— Nu semănați cîtuși de puțin. Și n-am mai văzut-o de ani de zile... Dar cu siguranță că se va reîntoarce, oameni de soiul ăsta se întorc totdeauna !

— Ce ciudat să trăiești așa, despărțit de ea ! spuse Sue ; tremurul buzelor și glasul sugrumat îi dezmințeau ironia. Tu, un om atît de evlavios. Cum o să mai pună o vorbă bună pentru tine semizeii din Panteonul tău, vreau să zic ființele alea legendare pe care tu le numești sfinți ? Să fi făcut eu de pildă una ca asta, era altceva și n-avea nici o importanță, fiindcă eu cel puțin nu privesc căsătoria ca pe-o taină. Află că teoriile îți sînt mai puțin înaintate decît practica !

— Sue, ești tare tăioasă cînd vrei — un adevărat Voltaire ! Dar poți să mă mustruluiești cum îți place !

Cînd îl văzu cît este de nefericit, mînia i se muie și, clipind din ochi ca să-și alunge lacrimile de compătimire, spuse cu glasul de convingătoare imputare al unei femei lovite în inimă :

— Da. trebuia să-mi fi spus înainte de a-mi da a înțelege că vrei să-ți îngădui să mă iubești. Înainte de clipa aceea din gară n-aveam pentru tine nici un sentiment în afară de...

De data aceasta, Sue dădu greș, la fel ca și el, în încercarea de a-și birui emoția. Cîștigă o victorie mai mult decît îndoielnică.

— Nu plînge, draga mea ! o rugă el.

— Nu... plîng... fiindcă aș fi avut de gînd... să te iubesc, ci din pricina lipsei tale... de încredere !

Cum de afară din piață nu puteau fi văzuți, Jude întinse brațul pentru a-i cuprinde mijlocul. În clipa aceea, nu căuta decît o cale s-o liniștească.

— Nu, nu ! se apără ea, dîndu-se cu brutalitate înapoi și ștergîndu-și ochii. Sigur că nu ! Ar fi o fățărnicie să pretinzi că o faci ca un văr ; și în alt fel n-ai dreptul s-o faci.

După ce mai înaintară cîțiva pași, Sue păru că-și mai venise în fire. Jude era frămîntat, dar inima l-ar fi durut mai puțin dacă Sue i-ar fi apărut sub orice altă lumină decît îi apărea acum : cu vederi largi și mărinimoasă de îndată ce-și lua răgaz să gîndească, deși prima ei pornire era să dea frîu liber acelor mărunte toane femeiești de care avea nevoie pentru a se simți femeie.

— Nu te cert pentru lucrurile de care nu ești vinovat, spuse ea zîmbind. Cum aș putea fi atît de neroadă ? ! M-am supărat doar un pic pentru că nu mi-ai spus dinainte. Dar, la urma urmelor, n-are nici o importanță. Am fi fost oricum siliți să stăm departe unul de altul, vezi bine, chiar dacă lucrul ăsta nu s-ar fi întîmplat în viața ta.

— Nu, n-am fi fost siliți, Sue ! Asta-i singura piedică !

— Uiți că mai trebuia să te iubesc și eu și să doresc a-ți fi soție, chiar de n-ar fi fost nici o altă piedică, spuse Sue cu o gravitate blîndă, care nu-i

dezvăluia însă gîndul. Dar sîntem veri şi nu e bine ca doi veri să se căsătorească între ei. Şi apoi, sînt făgăduită altuia. Şi ca s-o ducem mai departe aşa cum am dus-o pînă acum — hai să-i zicem prieteneşte —, nu ne-ar fi îngăduit cei din jur. Părerile lor despre relaţiile dintre bărbat şi femeie sînt mărginite, aşa cum a dovedit eliminarea mea din şcoală. Filozofia lor nu recunoaşte decît relaţii bazate pe dorinţe animalice. Aria largă a legăturilor puternice, în care dorinţa joacă un rol cel puţin secundar, le este necunoscută ; este tărîmul... al cui ? — al Venerei Urania [1].

Vorbirea ei plină de savantlîc arăta că e din nou stăpînă pe sine ; şi încă înainte de a se despărţi de el, îşi recăpătă privirea vie, replica promptă, purtările vesele şi atitudinea chibzuită de înţelegere critică faţă de semenii de vîrsta şi de sexul ei.

Acum Jude putu să vorbească mai slobod.

— Au fost mai multe motive, care m-au împiedicat să mă pripesc, vorbindu-ţi. Unul este cel pe care ţi l-am spus : celălalt, faptul că dintotdeauna am fost pătruns de ideea că nu trebuie să mă însor — că fac parte dintr-o familie ciudată şi neobişnuită, un soi rău pentru căsătorie.

— Aha, cine ţi-a vîrît asta în cap ?

— Bătrîna mea mătuşă. Zicea că totdeauna cu noi cei din neamul Fawley lucrurile se termină prost.

---

[1] Mit antic al unei Venere celeste şi pure care nu poate fi obiectul dorinţelor carnale.

— Ciudat ! Şi mie taică-meu obişnuia să-mi spună la fel !

Se opriră stăpîniţi de acelaşi gînd, destul de trist chiar şi ca simplă presupunere, anume : că de-ar fi fost cu putinţă o unire între ei, aceasta ar fi dus la o cumplită sporire a nepotrivirilor, la o dublare a amărăciunilor.

— Bine, dar toate astea nu înseamnă nimic ! spuse ea cu o nepăsare nervoasă. În ultimii ani, cei din familia noastră au fost nenorocoşi în alegerea tovarăşilor de viaţă — asta-i tot !

Pe urmă se căzniră să se încredinţeze pe ei înşişi că tot ce se petrecuse n-avea să aibă nici o urmare, iar ei puteau rămîne veri şi prieteni şi înflăcăraţi parteneri de corespondenţă, ba chiar să aibă parte de ceasuri fericite şi plăcute cînd se vor întîlni, chiar de-ar fi ca lucrul ăsta să se întîmple mai rar decît înainte. Se despărţiră ca doi buni prieteni, şi totuşi, ultima privire pe care-o cufundă Jude în ochii ei fu o privire întrebătoare, fiindcă simţea că nici acum nu ştie ce se petrece în mintea lui Sue.

VII

Veştile care sosiră de la Sue în prima şi a doua zi după aceea se abătură asupra lui Jude ca un vînt pustiitor.

Încă înainte de a citi scrisoarea, din clipa cînd zări semnătura alcătuită din numele ei întreg, semnătură niciodată folosită de Sue în corespondenţa cu Jude, nici chiar în primul bilețel, el bănui că în cuprinsul scrisorii se spun lucruri grave.

„Dragul meu Jude, vreau să-ţi spun ceva care poate nu te va surprinde, deşi cu siguranţă te va izbi faptul că lucrurile s-au accelerat (cum zic societăţile de căi ferate despre trenuri). Domnul Phillotson şi cu mine ne vom căsători foarte curînd — adică pînă în trei sau patru săptămîni. Hotărîsem, după cum ştii, să aşteptăm ca eu să-mi încheie studiile de specializare şi să-mi capăt diploma ca să-l pot ajuta la nevoie în munca de învăţător. Dar el declară cu mărinimie că n-are nici un rost să aşteptăm, acum, că nu mai urmez şcoala normală. E foarte frumos din

partea lui ; mai ales că situaţia neplăcută în care mă aflu a fost provocată din vina mea şi este o urmare a eliminării mele din şcoală.

Doreşte-mi bucurie. Nu uita : aştept asta de la tine, şi nu trebuie să mă refuzi !

Cu afecţiune de la verişoara ta,
Susanna Florence Mary Bridehead"

Vestea îl făcu pe Jude să se clatine ; nu izbuti să înghită micul dejun ; în schimb bău mult ceai, pentru că îi era gura uscată. Îndată după aceea se duse la lucru, şi rîse cu rîsul amar al omului cumplit încercat. I se părea că totul ţine de ironie. Şi totuşi, ce putea face biata fată ? se întreba, simţindu-se mai nenorocit decît dac-ar fi vărsat lacrimi.

„Vai, Susanna Florence Mary ! îşi spunea, în timp ce lucra. Tu nu ştii ce înseamnă căsătoria."

Era oare cu putinţă ca ştirea despre căsătoria lui s-o fi îmboldit să facă acest pas, întocmai cum vizita pe care i-o făcuse el cîndva, în stare de beţie, o îmboldise să se logodească ? Adevărul e că păreau să existe multe alte motive, de ordin practic şi social, care să îndreptăţească hotărîrea ei : dar Sue nu era o fiinţă foarte practică şi socotită ; şi Jude era silit să presupună că, înciudată de felul cum îi ascunsese el taina lui în faţă, Sue se lăsase convinsă de argumentele probabile ale lui Phillotson, şi anume că cea mai bună cale de a dovedi cît de neîntemeiate sînt bănuielile autorităţilor şcolare ar fi căsătoria

imediată cu el, în chip de împlinire a unei logodne obișnuite. Biata Sue!

Se hotărî să joace rolul spartanului; să ia lucrurile cît mai ușor și s-o încurajeze pe ea; numai că timp de-o zi sau două nu fu în stare să scrie urările de rigoare. Între timp, sosi un alt bilet de la drăgălașa și nerăbdătoarea Sue:

•

„Jude, vrei să-mi fii nun? N-am pe nimeni care ar putea s-o facă în chip mai nimerit decît tine, fiindcă tu ești singura rudă căsătorită din preajma mea, chiar și în cazul în care taică-meu ar binevoi să fie de acord, ceea ce însă nu se va întîmpla. Sper că n-o să privești sarcina asta ca pe-o pacoste. M-am uitat prin cartea de rugăciuni la slujba de căsătorie și mi se pare foarte umilitor că e nevoie de un om care să mă dea soțului meu. După cum scrie acolo despre taina căsătoriei, mirele mă alege pe mine de bunăvoie și nesilit de nimeni, dar eu nu-l aleg pe el. Cineva trebuie să mă dea lui, ca pe-o măgăriță sau o capră sau orice alt animal domestic. Binecuvîntate fie înaltele tale păreri despre femei, o, tu, om al bisericii! Dar era să uit: nu-mi mai este hărăzită mie cinstea de a te cicăli.

Pe veci a ta,
Susanna Florence Mary Bridehead"

Jude își acordă gîndurile în tonalitatea eroică și răspunse:

„Draga mea Sue! Firește că-ți doresc bucurie! Și bineînțeles că vreau să-ți fiu nun. Ceea ce-ți propun eu, fiindcă tu n-ai casă, e să nu pornești la cununie de la casa colegei tale de școală, ci de la casa mea. Așa s-ar cuveni, cred, de vreme ce eu sînt, după cum spui tu, ruda ta cea mai apropiată pe meleagurile astea.

Nu înțeleg de ce-ți iscălești scrisoarea atît de neobișnuit și de simandicos. Cred că tot mai ții un pic la mine!

Al tău pe veci, cu drag,
Jude"

Ceea ce-l rodea chiar mai mult decît iscălitura era o mică înțepătură, despre care nu suflă nici un cuvînt în răspunsul lui — și anume expresia „rudă căsătorită". În ce situație idioată se afla ca bărbat îndrăgostit! Dacă Sue ar fi scris asta în ironie, greu i-ar fi fost s-o ierte! dacă însă o scrisese cu durere, era altceva! Oricum, propunerea în legătură cu casa trebuie să-i fi surîs lui Phillotson, fiindcă învățătorul îi trimise cîteva rînduri de călduroase mulțumiri, prin care accepta înlesnirea. Sue îi mulțumi de asemenea. De îndată, Jude se mută într-o locuință mai bună, atît pentru a scăpa de iscodelile bănuitoarei lui gazde, care fusese una dintre cauzele neplăcutei experiențe trăite de Sue, cît și de dragul unei noi odăi.

Curînd, Sue îi scrise pentru a-i anunța ziua căsătoriei; și Jude hotărî, după ce se interesă cum e obiceiul, ca ea să se mute la el în sîmbăta următoare,

ceea ce-i îngăduia miresei o ședere de zece zile în oraș înainte de ceremonie, răstimp suficient pentru a reprezenta cele cincisprezece zile oficial obligatorii.

Sue sosi cu trenul de ora zece, în ziua mai înainte hotărîtă. Așa cum stăruise ea, Jude nu se duse s-o întîmpine la gară, pentru a nu pierde o zi de lucru și banii corespunzători (dacă acesta era motivul adevărat). Dar Jude ajunsese s-o cunoască atît de bine, încît își spunea că gîndul la cît de răniți se arătaseră amîndoi în momentele de criză sufletească s-ar fi putut să cîntărească în hotărîrea ei. Cînd se întoarse acasă la dejun, ea luase în stăpînire locuința.

Trăia în aceeași casă cu el, dar la alt etaj, și se vedeau puțin. Cîte-o cină, cînd și cînd, era singura masă pe care o luau împreună, și atunci Sue se purta ca un copil speriat. Ce simțea ea, Jude nu putea să știe ; conversația între ei se desfășura mecanic, deși ea nu era palidă la față și nici bolnavă nu părea. Phillotson venea des, dar de cele mai multe ori în lipsa lui Jude. În dimineața cununiei, Jude obținu o zi liberă, așa încît Sue și vărul ei luară împreună micul dejun pentru prima și ultima dată în perioada aceea ciudată. Se găseau în odaia lui, un salonaș anume închiriat de Jude pentru timpul petrecut de Sue la el. Înțelegînd, cum înțeleg de obicei femeile, cît de greu îi vine lui să facă atmosferă plăcută, Sue se foia încoace și-ncolo.

— Ce-i cu tine, Jude ? întrebă pe neașteptate.

El stătea cu coatele pe masă şi bărbia sprijinită în palme şi privea într-un viitor ce părea schiţat pe faţa de masă.

— Păi... nimic !

— Eşti ca un „tată“ astăzi, ştii doar. Aşa se vorbeşte despre un nun.

Jude ar fi putut spune : „Lui Phillotson îi dă vîrsta dreptul să fie numit astfel !“ Dar nu vru s-o supere cu un răspuns atît de ieftin.

Sue vorbea fără încetare, ca şi cum s-ar fi temut să-l lase pe Jude în voia gîndurilor lui, şi încă înainte de a se fi sfîrşit gustarea amîndoi regretau că avuseseră atîta încredere în noul lor fel de a vedea lucrurile şi că nu luaseră micul dejun separat. Ceea ce-l apăsa pe Jude era gîndul că, după ce el însuşi făcuse un pas greşit, o ajuta şi o îndemna pe femeia iubită de el să facă unul asemănător, în loc s-o oprească prin rugăminţi şi să-i arate primejdia. Îi stătea pe limbă să spună : „Te-ai hotărît cu adevărat ?“

După micul dejun, ieşiră împreună pentru nişte tîrguieli, amîndoi mînaţi de gîndul că e ultimul prilej care le îngăduie o tovărăşie neceremonioasă. Printr-o ironie a soartei şi datorită ciudatei porniri care-i stătea în fire lui Sue, anume de a se juca cu focul în momente de răscruce, ea îl luă de braţ în timp ce umblau pe strada noroioasă — ceea ce nu mai făcuse niciodată pînă atunci. De îndată ce trecură de colţ, se treziră alături de o biserică cenuşie în stil gotic tîrziu, cu acoperiş nu prea înclinat : biserica Sf. Thomas.

— Asta-i biserica, spuse Jude.

— Unde o să mă cunun eu ?

— Da.

— Adevărat ! exclamă ea cu curiozitate în glas. Grozav mi-ar plăcea să intru şi să văd cum arată locul unde voi îngenunchea atît de curînd ca mireasă.

Din nou Jude îşi spuse : „Habar n-are ce înseamnă căsătoria !"

Se supuse fără împotrivire dorinţei ei şi pătrunseră în biserică prin poarta de apus. Singurul suflet dinăuntrul întunecoasei clădiri era îngrijitoarea care făcea curăţenie. Sue tot îl mai ţinea pe Jude de braţ, ca şi cum ar fi fost îndrăgostită de el. Fusese într-adevăr, în toată dimineaţa aceea, de o drăgălăşenie crudă. Gîndurile lui la pedeapsa care o aştepta pe Sue erau domolite de durere

„...Nu pot să descopăr o năpastă
Dintre cele ce doboară pe bărbaţi
Iar pe voi, femei, nu vă pot apăra."

Se plimbau, firesc, de-a lungul bisericii spre balustrada altarului, de care se proptiră tăcuţi ; apoi se întoarseră şi străbătură biserica înapoi — ea tot cu mîna agăţată de braţul lui — întocmai ca o pereche proaspăt cununată. Întîmplarea asta plină de tîlc, pusă în întregime la cale de ea, aproape că-l zdrobi pe Jude.

— Îmi place să fac lucruri dintr-astea, declară Sue cu glasul gingaş al unei epicuriene amatoare de emoţii, şi nu te puteai îndoi că spune adevărul.

— Știu că-ți place ! răspunse Jude.

— Sînt interesante, poate pentru că n-au mai fost făcute niciodată înainte. Peste vreo două ore, voi străbate întocmai ca acum biserica împreună cu soțul meu, nu-i așa ?

— Fără îndoială că așa va fi !

— Tot așa a fost și cînd te-ai însurat tu ?

— Doamne, Sue — nu fi atît de lipsită de îndurare !... Adică, lasă, dragă, n-am vrut să spun nimic rău !

— Vai — te-ai supărat ! făcu ea cu părere de rău, clipind ca să-și limpezească ochii prea umezi. Și doar am făgăduit că n-o să te mai supăr niciodată !... Îmi dau seama că n-ar fi trebuit să-ți cer să mă aduci aici. Sigur, n-ar fi trebuit ! Acum înțeleg. Curiozitatea mea în goana ei după senzații noi mă împinge totdeauna în asemenea încurcături. Iartă-mă !... Ai să mă ierți, nu-i așa, Jude ?

Rugămintea ei era atît de pătrunsă de regret, încît ochii lui Jude se umeziră mai tare ca ai ei, în timp ce mîna lui o strîngea pe a ei în chip de încuviințare.

— Acum plecăm iute și n-o să mai fac niciodată ! continuă ea cu umilință.

Ieșiră din biserică, fiindcă Sue dorea să se ducă la gară să-l întîmpine pe Phillotson. Dar primul om pe care-l întîlniră cînd ieșiră în strada principală fu chiar învățătorul, al cărui tren sosise mai devreme decît era așteptat. Nu era nimic supărător în felul cum umbla Sue sprijinită de brațul lui Jude ; dar ea își retrase mîna ; lui Jude i se păru că Phillotson arată surprins.

— Am făcut ceva atît de nostim ! începu Sue, zîmbind cu nevinovăție. Am fost la biserică pentru un fel de repetiție. Nu-i așa, Jude ?

— Cum așa ? întrebă Phillotson, curios.

Jude deplîngea în sinea lui ceea ce i se părea o sinceritate fără rost ; dar Sue mersese prea departe, și acum totul trebuia lămurit, ceea ce și făcu, povestind cum păşiseră amîndoi pînă la altar.

Văzîndu-l pe Phillotson atît de nedumerit, Jude spuse cu cît mai multă veselie în glas :

— Vreau să-i mai cumpăr un mic dar. Vreți să veniți amîndoi cu mine pînă la prăvălie ?

— Nu, spuse Sue. Mă duc acasă cu el.

Apoi, cerîndu-i iubitului ei să nu zăbovească prea mult, se îndepărtă împreună cu dascălul.

Curînd, Jude îi ajunse din urmă la locuința lui, și îndată după aceea se pregătiră pentru ceremonie. Părul lui Phillotson fusese periat cu o energie dureroasă, gulerul cămășii lui arăta mai scrobit decît arătase vreodată în ultimii douăzeci de ani. Dar, dincolo de aceste amănunte, dascălul avea un aer demn și gînditor, așa cum îi ședea bine unui bărbat căruia puteai fără grijă să-i prezici că va deveni un soț bun și atent. Că o adora pe Sue, sărea în ochi ; și nu era greu să-ți dai seama că ea nu se simțea vrednică de adorația lui.

Deși drumul era scurt, Jude închiriase o cabrioletă de la Leul Roșu, așa încît, în clipa cînd ieșiră din casă, un pîlc de vreo șase-șapte inși — femei și copii — se strînsese lîngă ușă. Dascălul și Sue nu erau cunoscuți, dar Jude ajunsese să fie recunoscut drept cetățean al

cartierului, aşa încît mirii fură luaţi drept nişte rude venite de departe şi nimeni nu bănuia că Sue fusese pînă nu demult elevă la Şcoala Normală.

În trăsură, Jude scoase din buzunar micul lui adaus la darurile de nuntă, adică vreo doi sau trei yarzi de tul alb, cu care acoperi în chip de văl pălăria şi întreaga făptură a lui Sue.

— Arată foarte caraghios peste pălărie, spuse ea. O să-l scot.

— Nu, lasă-l aşa, spuse Phillotson.

Şi ea se supuse.

După ce intrară în biserică şi se văzură la locurile lor, Jude îşi dădu seama că, pentru el, amintirea vizitei de curînd făcută acolo domolea durerea ceremoniei de faţă ; cam pe la mijlocul slujbei, ajunse să dorească din toată inima să nu fi luat asupră-şi sarcina de nun. Cum de avusese Sue îndrăzneala să-i ceară un asemenea lucru — să dovedească atîta cruzime faţă de ea, poate în aceeaşi măsură ca şi faţă de el ? În privinţa asta, femeile se deosebeau de bărbaţi. Oare pentru că, în loc de a fi mai simţitoare, cum li se duce vestea, sînt de fapt mai nepăsătoare şi mai puţin romantice ? Sau poate că sînt mai eroice ? Sau poate că Sue era pur şi simplu atît de complicată, încît îşi făcea cu bună-ştiinţă rău, numai din plăcerea ciudată şi sinistră de a se supune pe ea însăşi unei lungi suferinţe şi de a se lăsa cuprinsă de o milă duioasă faţă de Jude, după ce-l silise şi pe el să încerce aceeaşi suferinţă ? Jude vedea încordarea nervoasă de pe faţa ei, şi cînd sosi clipa dureroasei în-

cercări pentru el de a duce mireasa la altar, Sue de abia se mai putu stăpîni. Lui i se părea că ea suferă mai degrabă pentru că știa ce simte vărul ei, pe care n-ar fi trebuit, pentru nimic în lume, să-l aducă acolo, decît din milă față de ea însăși. Poate că, în nemărginita ei nestatornicie, avea să-i mai pricinuiască încă multe, multe suferințe, pentru ca apoi să sufere și ea mereu, mereu, alături de cel îndurerat.

Phillotson părea că nu vede nimic, că e înconjurat de o pîclă care-l împiedică să deslușească simțămintele celorlalți. De îndată ce-și semnară numele și ieșiră din biserică, încordarea se sfîrși, și Jude se simți ușurat.

Masa pe care o oferi la locuința lui se desfășură simplu, și la orele două mirii plecară. În clipa cînd traversă trotuarul îndreptîndu-se spre cabrioletă, Sue se uită înapoi ; în ochi i se vedea o licărire de spaimă. Era oare cu putință ca nesăbuința neobișnuită cu care se aruncase Sue în necunoscut să se fi datorat doar dorinței de a-și arăta independența față de el și de a-l pedepsi pentru cele tăinuite ei ? Poate că Sue era atît de cutezătoare cu bărbații numai pentru că nesocotea, copilărește, acea latură a firii bărbătești care seacă inimile și viețile femeilor.

În clipa cînd puse piciorul pe scara trăsurii, Sue se întoarse, spunînd că a uitat ceva. Jude și gazda lui se arătară gata să-i aducă obiectul uitat.

— Nu, spuse ea, fugind spre casă. E batista. Știu unde am lăsat-o.

Jude intră în casă în urma ei. Sue găsise batista şi se întorcea cu ea în mînă. Îşi aţinti ochii plini de lacrimi în ochii lui Jude, şi, pe neaşteptate, buzele i se întredeschiseră ca şi cum ar fi fost gata să-i mărturisească ceva. Dar Sue nu se opri din drum ; şi oricare ar fi fost mărturisirea pe care avusese de gînd să i-o facă, aceasta rămase nerostită.

VIII

Jude se întreba dacă Sue îşi uitase într-adevăr batista în casă, sau dacă nu simţise poate, în nefericirea ei, dorinţa de a-i vorbi despre o iubire căreia în ultima clipă nu izbutise să-i dea grai.

După plecarea lor, nu se mai simţi în stare să rămînă în locuinţa lui pustie şi, temîndu-se să nu fie ispitit a-şi îneca necazul în alcool, urcă scările, îşi schimbă costumul închis cu unul de pînză albă, ghetele subţiri cu nişte ghete groase şi se duse la munca lui obişnuită de după amiază.

În catedrală i se năzări că aude un glas în spatele lui, şi gîndul că Sue se va reîntoarce puse stăpînire pe el. În închipuirea lui era cu neputinţă ca ea să se ducă în casa lui Phillotson. Simţămîntul acesta creştea, răvăşindu-l. În clipa în care clopotul bătu ultima dintre orele lui de muncă, îşi aruncă uneltele şi porni în goană spre casă.

— M-a căutat cineva ? întrebă.

Nimeni nu-l căutase.

Fiindcă avea dreptul să folosească salonul de jos pînă la orele douăsprezece, rămase acolo toată seara ; şi nici chiar după ce bătu de unsprezece, şi familia se duse la culcare, nu putu să alunge sentimentul că ea se va întoarce şi va dormi în odăiţa alăturată de a lui, în care dormise de atîtea ori în zilele din urmă. Doar niciodată nu puteai prevedea gesturile ei ! De ce n-ar veni ? Ar fi încuviinţat bucuros să renunţe la Sue ca iubită sau soţie, şi s-o aibă în preajmă ca vecină şi prietenă, chiar şi de la distanţă. Cina rămăsese pe masă, şi după ce se duse la uşa de intrare şi o deschise încetişor, Jude se înapoie în casă şi rămase treaz ca flăcăii ce veghează în ajunul solstiţiului de vară, aşteptînd să se ivească năluca iubitei. Dar iubita nu veni.

Cînd încetă să se mai lase legănat de această speranţă nebună, urcă în odaia lui şi, privind afară pe fereastră, şi-o închipui călătorind pe-nserat spre Londra, fiindcă într-acolo plecase să petreacă vacanţa împreună cu Phillotson ; auzi uruitul trăsurii înaintînd prin noaptea umedă pînă la hotel, sub acelaşi cer cu nori brăzdaţi spre care privea el acum, nori prin care luna îşi arăta mai degrabă aşezarea decît forma, iar una sau două dintre stelele mai mari apăreau doar în chip de palide nebuloase. Era un nou început pentru istoria lui Sue. Îşi repezi gîndurile în viitor şi o văzu înconjurată de copii care semănau mai mult sau mai puţin cu ea. Dar mîngîierea de a-i privi ca pe nişte prelungiri ale identităţii ei îi fu tăgăduită, ca tuturor visătorilor de felul lui, de către încăpăţînata

natură care cere urmaşilor să aibă doi părinţi. Orice reînnoire voită a unei vieţi este degradată prin faptul că nu poate fi decît o jumătate dintr-un aliaj. „Dacă atunci cînd iubita mea pierdută se va fi stins sau înstrăinat, aş putea să mă duc să-i văd copilul — copilul care să fie numai al ei — lucrul acesta mi-ar aduce mîngîiere !“ îşi spunea Jude. Şi iarăşi deslușea cu neplăcere, aşa cum deslușise tot mai des în ultima vreme, ironia naturii faţă de emoţiile nobile ale omului, nepăsarea ei faţă de năzuinţele lui înflăcărate.

Forţa strivitoare a dragostei lui pentru Sue îi apăru mai limpede a doua zi şi în zilele următoare. Nu mai suporta lumina felinarelor din Melchester ; strălucirea soarelui i se părea o zugrăveală palidă, ştearsă, pe un cer albastru ca zincul. Primi apoi vestea că bătrîna lui mătuşă e grav bolnavă la Marygreen, veste care-i sosi aproape în acelaşi timp cu o scrisoare de la fostul lui patron din Christminster ; acesta îi oferea o muncă permanentă şi calificată, în caz că dorea să se întoarcă. Cele două scrisori aproape că-i aduceau o uşurare. Porni spre mătuşa sa, Drusilla, hotărît să plece de acolo spre Christminster, ca să vadă cît de scrioasă era propunerea constructorului.

Jude o găsi pe mătuşă-sa mai bolnavă decît se aşteptase judecînd după înştiinţarea văduvei Edlin. Se prea putea să mai zacă aşa săptămîni sau luni în şir, deşi nu era probabil. O înştiinţă despre starea mătuşii lui şi pe Sue, întrebînd-o dacă ar ţine s-o mai

vadă pe bătrîna ei rudă în viaţă. El era gata să-şi întîmpine verişoara, în seara următoare, adică luni, la Alfredston Road, în drumul de întoarcere de la Christminster, în caz că ea ar putea să vină cu trenul de Londra care se încrucişează în gara aceea cu trenul spre Londra. Porni de aceea în dimineaţa următoare spre Christminster, cu gîndul de a se întoarce la Alfredston destul de devreme pentru a nu lipsi de la întîlnirea propusă lui Sue.

Cetatea învăţăturii i se păru străină şi nu-i mai deşteptă nici o asociaţie. Totuşi, cînd soarele prefăcu în lumini şi umbre puternice. arcadele faţadelor şi proiectă siluetele crenelurilor dantelate pe iarba proaspătă a curţilor interioare, Jude îşi spuse că locul acela nu i se păruse niciodată mai frumos. Ajunse în strada unde o zărise prima oară pe Sue. Scaunul pe care şezuse ea cînd, aplecată deasupra sulurilor bisericeşti, cu o pensulă de păr de porc în mînă, oprise cu înfăţişarea ei tinerească privirile lui iscoditoare se afla în acelaşi loc, de data asta gol. Era ca şi cum ea ar fi murit şi nu s-ar fi găsit încă o fiinţă potrivită pentru a-i prelua îndeletnicirile artistice. Cetatea fantomă îi aparţinea acum ei, în timp ce nălucile cărturarilor şi ale feţelor bisericeşti care-l tulburaseră pe vremuri nu mai erau în stare să-şi facă simţită prezenţa pe meleagurile acelea.

Totuşi, Jude se afla pe aceste meleaguri; şi, aşa cum îşi propusese, se duse la fosta lui locuinţă din Beersheba, lîngă biserica Sfîntului Silas. Bătrîna gazdă, care-i deschise uşa, păru bucuroasă să-l vadă

din nou şi, după ce-i aduse ceva de mîncare, îl înştiinţă că fostul lui patron, constructorul, trecuse pe acolo ca să întrebe de adresa lui.

Jude se duse apoi la atelierul pietrarului unde lucrase. Dar şoproanele vechi şi bancurile de lucru îi făceau silă ; i se părea cu neputinţă să se întoarcă şi să se statornicească în oraşul viselor lui spulberate. Tînjea după ceasul cînd trenul de Alfredston în care s-ar fi putut s-o întîlnească pe Sue avea să-l ducă spre casă.

Pe urmă, în răstimpul unei jumătăţi de ceas înecată în cumplita deznădejde stîrnită de aceste privelişti, îl cuprinse din nou simţămîntul acela care-l dusese în repetate rînduri la destrămare — anume că fiinţa lui nu merită osteneala vreunei griji nici din partea lui, nici din a altora ; şi tocmai în această jumătate de ceas îl întîlni la Răscrucea Celor Patru Drumuri pe Tinker Taylor, falitul specialist în fierărie bisericească, şi care-l îmbie să intre într-o cîrciumă să bea împreună. Merseră de-a lungul străzii pînă cînd se opriră în faţa uneia dintre cele mai însufleţite centre ale Christminsterului, hanul în care, pe vremuri, Jude răspunsese la provocarea de a recita *Crezul* pe latineşte. Acum, hanul devenise o tavernă populară, cu o intrare largă şi primitoare. De aci puteai pătrunde într-un bar, care, de cînd se mutase Jude din oraş, fusese în întregime renovat şi decorat în stil modern.

Tinker Taylor îşi bău paharul şi o şterse, spunînd că acum locul e prea elegant şi el nu se mai simte

în largul lui aici, în afară de cazul că ar fi mai beat decît îi îngăduie banii pe care-i are în buzunar. Jude își sorbi băutura mai pe-ndelete și rămase tăcut și buimac în încăperea aproape goală în clipa aceea. Nu se mai păstrase nimic acolo din tot ce fusese pe vremuri ; barul era în întregime renovat, mobila de mahon luase locul vechiului mobilier pictat, iar de-a lungul pereților se aflau canapele tapisate. Încăperea era împărțită în firide, așa cum era moda acum, firide despărțite prin oglinzi în rame de mahon, pentru ca băutorii dintr-un compartiment să nu ajungă de rușinea celor din compartimentul alăturat. De cealaltă parte a tejghelei, două chelnerițe se aplecau deasupra pompelor de bere cu mînere albe și a șirului de mici robinete argintii, care se scurgeau într-un jgheab de cositor.

Simțindu-se obosit și neavînd cum să-și omoare timpul pînă la plecarea trenului, Jude se lăsă pe una din canapele. În spatele fetelor de la bar se înălțau oglinzi cu chenar de lemn lucrat și rafturi de sticlă, pe care se înșirau băuturi scumpe în culori de topaz, safir, rubin și ametist, băuturi cărora Jude nu le cunoștea nici numele. Intrarea cîtorva clienți în compartimentul alăturat produse însuflețire. Începu să se audă sunetul banilor vîrîți în automat, care zăngănea ori de cîte ori primea o monedă.

Chelnerița care servea în acest compartiment nu intra în raza vizuală a lui Jude, deși, cînd și cînd, ochii lui prindeau imaginea spatelui ei în oglindă. O urmări în treacăt, cînd fata își întoarse fața spre

oglindă ca să-şi potrivească părul. Atunci descoperi cu uluire că faţa era a Arabellei.

Dac-ar fi intrat în compartimentul lui, l-ar fi văzut şi ea. Dar nu intră, fiindcă aci servea fata din celălalt capăt. Abby purta o rochie neagră, cu manşete albe şi guler mare alb ; faţa ei, mai împlinită ca pe vremuri, părea mai viu colorată, în contrast cu un buchet de narcise prins pe sînul stîng. În compartimentul unde servea ea se afla un rezervor galvanizat, plin cu apă, aşezat peste o lampă de spirt, a cărei flacără albăstruie se prefăcea, sus, în aburi. Toate acestea, el le vedea doar în oglinda din spatele ei, oglindă care mai răsfrîngea şi chipurile clienţilor Arabellei, printre ei un tînăr frumos şi chefliu — poate un student. Acesta tocmai povestea Arabellei o istorie hazlie.

— Vai, domnule Cockman ! Cum poţi să-mi spui o asemenea poveste mie, care sînt o nevinovată ? ! strigă ea înveselită. Domnule Cockman, dar ia spune-mi : cu ce-ţi frizezi mustaţa aşa frumos ?

Fiindcă tînărul era spîn, rîseră cu toţii pe socoteala lui.

— Lasă ! făcu el ; vreau un Curaçao ; şi un foc, te rog.

Ea îi turnă băutura dintr-o sticlă din cele frumoase, şi aprinse un chibrit şi îl apropie de ţigara tînărului cu un gest măreţ de oficiantă, în timp ce el pufăia.

— Ei, ai mai primit veşti de la bărbatul dumitale în ultimul timp, dragă ? întrebă el.

— Nici un rînd, spuse ea.

— Unde locuieşte ?

— Eu l-am lăsat în Australia; bănuiesc că tot acolo o fi rămas.

Jude făcu ochi mari.

— Ce te-a făcut să te desparţi de el?

— Nu pune întrebări, ca să nu ţi se răspundă minciuni.

— Ei, atunci, dă-mi restul pe care mi-l ţii de un sfert de oră; şi eu o să mă topesc în chip romantic pe o stradă a acestui oraş pitoresc.

Îi dădu restul deasupra tejghelei, iar el îl primi prinzînd şi reţinînd în mîna lui degetele ei. Urmă o mică luptă şi nişte chicoteli, după care tînărul îşi luă rămas bun şi plecă.

Jude urmărise totul cu o privire de filozof uluit. Nemaipomenit ce depărtată de viaţa lui părea să fie Arabella acum. Mintea lui nu mai putea cuprinde nici măcar legătura nominală dintre ei. Aşa stînd lucrurile, în starea lui sufletească de acum, faptul că Arabella era într-adevăr soţia lui îl lăsa cu totul rece.

Compartimentul în care servea ea se goli de clienţi, astfel încît, după ce stătu puţin pe gînduri, Jude intră înăuntru şi se apropie de tejghea. Arabella nu-l recunoscu din prima clipă. Apoi privirile li se întîlniră. Ea tresări; în ochi îi jucară sclipiri de obrăznicie şi de haz. După aceea îi vorbi:

— Pe legea mea! Te credeam îngropat de mult!

— Nu mai spune!

— N-am mai auzit nimic despre tine, altfel nici nu ştiu dacă mai veneam aici. Dar nu are impor-

tanţă ! Cu ce să te servesc în după-amiaza asta ? Un whisky cu sifon ? Îţi fac cinste cu orice-ţi poate oferi localul ăsta, de dragul vechii noastre cunoştinţe !

— Mulţumesc, Arabella ! spuse Jude fără să zîmbească. Dar nu mai vreau nimic peste ce am băut.

Adevărul e că neaşteptata ei apariţie în locul acela îl lecuise dintr-o dată de pofta trecătoare pentru băuturi tari, şi încă atît de temeinic, încît Jude se simţea împins din nou înapoi spre copilăria lui hrănită cu lapte.

— E păcat, fiindcă nu te-ar costa nimic.

— De cîtă vreme eşti aici ?

— De vreo şase săptămîni. M-am întors din Sidney acum trei luni. Ştii doar că meseria asta mi-a plăcut totdeauna.

— Mă mir c-ai venit aici !

— Păi, ţi-am spus doar că te credeam dus pe drumul mîntuirii, şi, aflîndu-mă la Londra, am citit un anunţ despre serviciul ăsta. Aici n-avea cine să mă cunoască, presupunînd că asta m-ar fi deranjat, fiindcă n-am mai dat pe la Christminster din copilărie.

— De ce te-ai întors din Australia ?

— Ei, am avut motivele mele... Va să zică n-ai ajuns încă mare profesor ?

— Nu.

— Nici măcar pastor.

— Nici.

— Nici chiar un reverend din ăi de le zice disensionişti ?

— Sînt așa cum am fost.

— Adevărat — așa și arăți.

Își lăsă degetele să zăbovească leneșe pe mînerul pompei de bere, în timp ce-l măsura cu ochi cercetători. Lui nu-i scăpă faptul că degetele Arabellei erau mai fine și mai albe decît pe vremea cînd trăia cu el și că pe mîna care ținea robinetul purta un inel împodobit cu niște pietre ce păreau a fi safire adevărate — după cum și erau — pietre mult admirate de tinerii obișnuiți ai barului.

— Așadar, treci drept femeie cu bărbat în viață ? urmă el.

— Da. M-am gîndit că n-ar avea rost să mă numesc văduvă, așa cum mi-ar fi plăcut mie să fiu.

— Bine zici ! Eu sînt puțin cunoscut pe aici.

— Nu la asta mă gîndeam — fiindcă, așa cum ți-am mai spus, nu mă așteptam să te văd. Din alte motive.

— Ce motive ?

— N-am chef să ți le înșir acum, răspunse ea în doi peri. Cîștig foarte bine și n-aș crede să am nevoie de tovărășia ta.

În clipa aceea, un tîrgoveț fără bărbie și cu o mustață ca o sprînceană de cucoană intră și ceru de băut un amestec ciudat, așa încît Arabella fu silită să se ocupe de el.

— Aici nu putem vorbi, spuse ea, dîndu-se puțin înapoi. Nu poți să aștepți pînă la ceasurile nouă ? Nu fi neghiob, spune da. Pot să plec din serviciu

cu două ore mai devreme ca de obicei dacă cer învoire — deocamdată nu locuiesc aici.

El se gîndi şi spuse ursuz :

— Mă întorc. Cred c-am face bine s-ajungem la o înţelegere.

— Dă-o naibii de înţelegere ! Eu nici nu mă gîndesc la asta !

— Dar eu trebuie să aflu cîteva lucruri ; şi, după cum ai spus, aici nu putem vorbi. Foarte bine ; te caut eu.

Puse pe masă paharul fără să-l golească, ieşi şi începu să bată strada în sus şi-n jos. Nimbul de romantică puritate al tristei lui iubiri pentru Sue primea o lovitură puternică. Cu toate că nu trebuia să crezi tot ce spune Arabella, Jude se gîndea că o fărîmă de adevăr trebuie să fi fost în afirmaţia ei cum că nu dorise să-l tulbure şi că-l crezuse mort. Oricum ar fi fost, acum nu rămînea decît un singur lucru de făcut, şi anume să joace cu cărţile pe masă, fiindcă legea era lege şi fiindcă femeia de care el nu se simţea mai apropiat decît răsăritul de apus era în ochii bisericii de-o fiinţă cu el.

Silit fiind să se întîlnească cu Arabella aci, îi era cu neputinţă s-o mai întîlnească pe Sue aşa cum făgăduise. De cîte ori se gîndea la asta îl fulgera o durere ; dar nu se putea împotrivi împrejurărilor. Poate că Arabella îi fusese trimisă anume în chip de pedeapsă pentru dragostea lui neîngăduită. Îşi irosi de aceea seara într-o aşteptare fără rost, rătăcind prin oraş, ferindu-se să se apropie de mînăstiri

și colegii, fiindcă nu putea îndura privelișteа lor. Se înapoie la cîrciumă în timp ce răsunau cele o sută și una de bătăi ale marelui clopot de la Colegiul Cardinal, coincidență pe care el o privi ca pe-o ironie fără noimă. Acum birtul strălucea de lumini, și atmosfera era mult mai însuflețită și mai veselă. Fețele chelneriților de la bar erau mai colorate, fiecare avea bujori în obraji ; gesturile lor erau încă mai vioaie decît înainte — mai nestînjenite, mai aținate, mai deșucheate, fiindcă acum fetele își dădeau în vileag, fără sfială, sentimentele și dorințele, rîzînd galeș sau nerușinat.

În ceasul care se scursese, barul se umpluse cu oameni de tot soiul, și de afară Jude auzise zarva glasurilor ; acum, în sfîrșit, clienții se împuținaseră. Făcu Arabellei un semn cu capul, dîndu-i a înțelege că-l poate găsi afară, la ieșire.

— Dar mai întîi trebuie să guști ceva împreună cu mine, îi spuse ea cu neobișnuită veselie. Doar un aperitiv ; eu așa iau totdeauna. Pe urmă poți să ieși în stradă și să mă aștepți un minut, fiindcă e mai bine să nu fim văzuți plecînd împreună.

Umplu două pahărele cu rachiu ; și, cu toate că i se vedea pe față că e destul de amețită, fie pentru că băuse, sau mai curînd din pricina atmosferei pe care o respirase atîtea ore în șir, goli repede pahărușul ei. Îl goli și Jude pe al lui și ieși afară.

După cîteva minute apăru și Arabella îmbrăcată într-o jachetă groasă și avînd pe cap o pălărie cu pană neagră.

— Locuiesc alături, îi spuse, luîndu-l de braţ, şi pot intra la orice oră cu ajutorul unui speraclu. La ce înţelegere vrei să ajungem ?

— O, nimic deosebit, răspunse el, îngreţoşat şi obosit pînă-n străfunduri, în timp ce gîndul îi fugea spre Alfredston şi spre trenul pe care nu-l mai putea prinde ; se gîndea la dezamăgirea pe care o va simţi probabil Sue negăsindu-l la sosire, şi la plăcerea pierdută a tovărăşiei ei în timpul urcuşului lung şi singuratic, sub lumina stelelor, pe dealurile dinspre Marygreen.

— De fapt ar fi trebuit să mă întorc. Mă tem că mătuşă-mea e pe patul de moarte.

— Te-nsoţesc eu mîine dimineaţă. Cred că pot obţine o zi liberă.

Ideea că Arabella, care n-avea pentru rudele lui sau pentru el decît sentimente de tigroaică, s-ar putea apropia de patul de moarte al mătuşii lui şi ar putea-o întîlni pe Sue i se păru deosebit de stranie. Totuşi, spuse :

— Desigur, dacă vrei, poţi veni.

— Bine, mai vedem noi... Dar acum, că încă n-am ajuns la nici o înţelegere, nu face să rămînem împreună aici — unde tu eşti cunoscut şi pe mine începe să mă cunoască lumea, chiar de n-ar exista nici o bănuială că am ceva de-a face cu tine. Dacă tot mergem spre gară, ce-ai zice să luăm trenul de nouă patruzeci spre Aldbrickham ? Ajungem acolo în ceva mai mult de o jumătate de oră, şi dacă stăm numai o noapte nimeni n-o să ne ştie şi sîntem liberi

să facem ce ne place pînă cînd ne hotărîm dacă dăm ceva în vileag sau nu.

— Cum vrei tu...

— Atunci, aşteaptă pînă-mi strîng cîteva lucruri. Asta-i locuinţa mea. Uneori, cînd întîrzii, dorm la localul unde lucrez, aşa încît nimeni n-o să aibă nimic de spus dacă lipsesc o noapte de acasă.

Se întoarse repede, porniră împreună spre calea ferată, şi după o călătorie de o jumătate de oră ajunseră la Aldbrickham. Intrară într-un han de mîna a treia de lîngă gară şi mai prinseră o cină întîrziată.

IX

Dimineaţa, între nouă şi nouă jumătate, călătoreau înapoi spre Christminster, singuri într-un compartiment dintr-un vagon de clasa a treia. Pentru a prinde trenul, Arabella, la fel ca şi Jude, se mulţumise să-şi facă o toaletă fugară, aşa că arăta cam neîngrijită, iar faţa ei era departe de a avea însufleţirea care o luminase în seara din ajun, la han. Cînd ieşiră din gară, ea constată că-i mai rămăsese o jumătate de ceas pînă la ora cînd trebuia să se prezinte la bar. Umblară tăcuţi, depărtîndu-se puţin de oraş, pe drumul spre Alfredston. Jude privea departe, de-a lungul şoselei.

— Vai... tare-s slab de înger ! murmură el într-un tîrziu.

— Ce ? întrebă Arabella.

— Ăsta-i chiar drumul pe care am venit la Christminster, cu ani în urmă, plin de planuri mari !

— Ei, oricare o fi fost drumul, cred că s-a sfîrşit cu timpul meu liber, fiindcă la orele unsprezece trebuie să fiu la bar. Şi, cum ţi-am spus, n-o să te mai

întreb în ce zi pot să te însoţesc ca s-o văd pe mătuşă-ta. Aşa că poate am face mai bine să ne despărţim aici. E mai sănătos să nu fiu văzută cu tine pe Strada Mare, dacă tot n-am ajuns la nici un fel de înţelegere.

— Foarte bine. Dar ziceai azi-dimineaţă, cînd ne-am sculat, că doreşti să-mi mai spui ceva înainte să plec.

— Chiar doream — două lucruri — şi mai ales unul. Dar tu n-ai să-mi făgăduieşti că păstrezi taina. Dacă făgăduieşti, îţi spun pe loc. De altfel, doresc să şi ştii... fiindcă eu îs femeie cinstită. Tocmai începusem să-ţi povestesc azi-noapte despre domnul acela care conducea hotelul din Sidney. Arabella vorbea mai repede decît îi stătea în obicei. Ai să ţii ce-ţi spun eu numai pentru tine ?

— Da, da, făgăduiesc ! o asigură Jude nerăbdător. Firește că nu doresc să dau în vileag secretele tale.

— Ori de cîte ori îl întîlneam la plimbare, îmi spunea cît e de vrăjit de chipul meu şi-mi tot dădea ghes să-l iau de bărbat. Mie nici prin gînd nu-mi trecea c-o să mă mai întorc în Anglia ; şi cum mă aflam hăt-departe-n Australia, ba chiar şi fără cămin, după ce-l părăsisem pe tata, în cele din urmă am zis şi eu da, şi treaba s-a făcut.

— Cum adică — te-ai măritat cu el ?

— Da.

— Oficial, după lege, cu cununie ?

— Da. Şi-am trăit cu el pînă nu mult înainte de plecare. A fost o prostie, ştiu, dar am făcut-o ! Vezi,

acum ţi-am spus totul. Nu te repezi la mine ! Zice că are de gînd să se întoarcă în Anglia, bietul de el, Dar dacă vine, nu dă el aşa uşor de mine.

Jude încremenise şi era palid la faţă.

— De ce naiba nu mi-ai spus aseară ? întrebă.

— Păi, aşa... Va să zică nu vrei să te împaci cu mine ?

— Prin urmare, cînd vorbeai domnilor de la bar de „bărbatul tău" la el te gîndeai, desigur, nu la mine !

— Bineînţeles... Hai, nu te mai zbîrli pentru atîta lucru !

— Nu mai am nimic de spus ! răspunse Jude. Nu am nici un cuvînt de spus despre nelegiuirea pe care ai mărturisit-o.

— Nelegiuire... Fleacuri ! Pe acolo lumea nu gîndeşte chiar aşa ! O mulţime de oameni au făcut-o... Ei, dac-o iei aşa, am să mă întorc la el ! Ţinea foarte mult la mine şi trăiam destul de omeneşte şi eram la fel de respectabili ca orice pereche căsătorită din Colonii ! De unde să fi ştiut eu pe unde hălăduieşti tu ?

— N-am de gînd să te învinuiesc. Ar fi multe de spus ; dar poate că nu mi-ar sta mie bine. Acum ce doreşti să fac ?

— Nimic. Mai voiam eu să-ţi spun ceva ; dar pare-mi-se că deocamdată ajunge cît ne-am văzut ! Mă gîndesc eu la ce mi-ai spus tu despre situaţia ta şi-ţi mai dau de ştire !

Se despărţiră. Jude o urmări pînă ce dispăru în direcţia hanului, apoi intră în gara alăturată. Aflînd că-i

mai rămîneau trei sferturi de ceas pînă la primul tren înapoi spre Alfredston, o porni cu pas mecanic spre oraş pînă la Răscruce. Acolo se opri, aşa cum se oprise de atîtea ori pînă atunci, cu privirile îndreptate spre Strada Mare, cu colegiile ei aşezate unul lîngă altul, cu pitorescul ei ce n-avea pereche decît poate în perspectiva oferită pe Continent de străzi ca aceea a palatelor din Genova. Contururile clădirilor apăreau, în aerul dimineţii, nete ca într-un desen arhitectonic. Dar Jude nici nu vedea, nici nu judeca acele privelişti ; pentru el erau înceţoşate de conştiinţa de nedescris a nopţii ce trecuse şi a apropierii lui de Arabella, de sentimentul înjosirii la gîndul că reînnoise legătura cu ea, de amintirea chipului ei adormit în zorii zilei. Toate aceste imagini se răsfrîngeau pe faţa nemişcată a lui Jude într-o privire de osîndit. Dacă, cel puţin, i-ar fi fost silă de Arabella, încă s-ar fi simţit mai puţin nefericit ; dar măcar că o dispreţuia, îi era şi milă de ea.

Se întoarse şi o porni înapoi. În timp ce se tîra spre gară, tresări auzindu-şi numele rostit. Tresări mai puţin la auzul numelui, cît al glasului. Spre uimirea lui, îi apăru înainte, asemenea unei arătări, chiar Sue, ca într-un vis, cu ochii plini de prevestiri şi nelinişti, cu gura ei mică zvîcnind nervos şi cu privirea încordată de atîtea întrebări pline de imputare..

— Jude... sînt atît de bucuroasă... că te întîlnesc ! spuse ea cu un glas pripit şi nesigur, care aducea a hohot de plîns.

Apoi roşi cînd înţelese gîndul lui : anume, că nu se mai întîlniseră de la căsătoria ei. Ca să-şi ascundă emoţia, nu se uitau unul la altul ; îşi prinseră însă mîinile fără să mai rostească vreun cuvînt şi merseră împreună un timp, pînă cînd ea îl privi îngrijorată cu coada ochiului.

— Am sosit în staţia Alfredston aseară, aşa cum mi-ai cerut, şi n-am găsit pe nimeni care să mă întîmpine ! Aşa încît am ajuns singură la Marygreen, unde mi s-a spus că mătuşa se simte ceva mai bine. Am vegheat împreună cu ea şi, fiindcă nu te-ai arătat toată noaptea, m-am speriat — m-am gîndit că, poate, aflîndu-te din nou în bătrîna cetate, te-ai simţit răscolit la gîndul că eu m-am măritat şi nu mai sînt pe-acolo, ca de obicei ; că nemaiavînd cu cine să schimbi o vorbă, ai încercat să-ţi îneci amarul în băutură, cum ai făcut pe vremuri din descurajare că nu poţi ajunge student ! Mi-a fost teamă c-ai uitat de promisiunea făcută mie că n-ai să mai repeţi niciodată una ca asta. Am crezut că de aceea n-ai venit să mă întîmpini !

— Şi ai venit să mă cauţi şi să mă salvezi, ca un înger bun !

— Mă gîndeam c-o să sosesc cu trenul de dimineaţă şi-o să-ncerc să te găsesc în caz că, în caz...

— M-am gîndit neîntrerupt la făgăduiala pe care ţi-am făcut-o, draga mea ! Niciodată n-o să-mi mai calc cuvîntul, cum mi s-a întîmplat, sînt sigur de asta. Poate că ceea ce am făcut eu nu e cu nimic mai bun, dar de băut n-am băut. Pînă şi gîndul mă scîrbeşte.

— Mă bucur că nu din pricina asta ai rămas aici. Dar, spuse ea cu o foarte uşoară îmbufnare în glas, totuşi n-ai venit aseară să mă întîmpini, cum promiseseşi !

— N-am venit — îmi pare rău că trebuie s-o recunosc. Am avut o întîlnire la orele nouă, deci prea tîrziu ca să mai pot prinde trenul care trebuia să se încrucişeze cu al tău, sau chiar ca să ajung acasă.

Văzîndu-şi iubita aşa cum apărea ea acum gîndului său înduioşat, adică sub înfăţişarea celui mai drag şi mai dezinteresat prieten cunoscut vreodată, ca pe-o făptură ce trăia mai ales în lumea închipuirilor şi atît de eterică încît desluşeai în trupul ei fremătarea spiritului, Jude se simţea pînă în adîncul inimii ruşinat de ceasurile prea pămînteşti petrecute în tovărăşia Arabellei. Ar fi fost grosolan şi imoral să rănească prin povestirea acestor fapte de curînd petrecute în viaţa lui cugetul unei fiinţe care lui i se părea atît de imaterială, încît o socotea uneori nepotrivită ca soţie pămînteasă pentru orice bărbat obişnuit. Şi totuşi, era soţia lui Phillotson. Cum ajunsese să fie, cum trăia ca atare, aceste lucruri depăşeau astăzi, cînd o privea pe Sue, puterea lui de înţelegere.

— Te întorci cu mine ? întrebă el. Avem tren peste puţin. Mă întreb cum i-o mai fi acum mătuşii mele... Şi prin urmare, Sue, ai făcut atîta drum numai de dragul meu ! Cît de devreme trebuie să fi pornit sărăcuţa de tine...

— Da. Tot stînd trează şi veghind singură, am înnebunit de îngrijorare din cauza ta, şi de cum s-a lumi-

nat, în loc să mă duc la culcare, am pornit-o. Şi acum n-ai să-mi mai pricinuieşti asemenea temeri lipsite de temei în legătură cu moralitatea purtărilor tale ?

Jude nu se simţea chiar atît de sigur că temerile ei în legătură cu moralitatea lui erau lipsite de temei. Îi lăsă mîna slobodă cînd urcară în tren — parcă în acelaşi vagon din care coborîse de curînd cu alta. Se aşezară pe locuri alăturate, Sue stînd între el şi fereastră. Jude privea linia gingaşă a profilului ei şi rotunjimile mici ale sînilor, ca nişte mere ascunse în pieptarul rochiei, atît de deosebiţi de bogăţiile revărsate ale Arabellei. Deşi se ştia privită, Sue nu se întoarse spre el, ci rămase cu ochii aţintiţi înainte, ca şi cum s-ar fi temut că din întîlnirea privirilor lor s-ar fi iscat o discuţie tulburătoare.

— Sue, acum eşti căsătorită, ca şi mine ; şi totuşi am fost atît de grăbiţi, încît despre asta n-am vorbit de loc.

— Nici nu e nevoie, îi reteză ea vorba.

— Da, sigur, poate că nu. Dar doresc...

— Jude, nu vorbi despre *mine*, tare aş dori, îl rugă ea. M-ar mîhni dac-ai face-o. Mă ierţi că-ţi spun asta !... Unde-ai fost aseară ?

Pusese întrebarea cu deplină nevinovăţie, numai ca să schimbe vorba. El înţelese şi spuse doar atît : „La un han", deşi ar fi fost o uşurare pentru el să-i vorbească despre întîlnirea cu femeia nedorită. Dar vestea dată de Arabella cu privire la căsătoria ei în Australia îl zăpăcise şi, afară de asta, se temea ca nu cumva

ceea ce ar putea spune el să-i dăuneze nepriceputei lui neveste.

Conversaţia se înfiripă greu, pînă cînd ajunseră la Alfredston. Faptul că Sue nu mai era ceea ce fusese, ci purta eticheta „Phillotson", îl paraliza pe Jude ori de cîte ori voia să regăsească individualitatea ei. Şi totuşi, părea neschimbată — nici el n-ar fi putut spune de ce. Mai aveau înainte cinci mile de drum de ţară, la fel de uşor de străbătut pe jos ca şi într-un vehicul, fiindcă cea mai mare parte a drumului era în urcuş. Jude nu făcuse niciodată drumul acesta în tovărăşia lui Sue, deşi îl parcursese cu altă femeie. I se părea că-l însoţeşte acum o lumină strălucitoare, care alunga, vremelnic, amintirile întunecoase ale acelor timpuri de demult.

Sue vorbea ; dar Jude băgă de seamă că tot se mai fereşte să aducă vorba despre ea însăşi. În cele din urmă, o întrebă dacă soţul ei e sănătos.

— Da, sigur, răspunse ea. E nevoit să stea toată ziua la şcoală, altminteri m-ar fi însoţit. E atît de bun şi cumsecade cu mine, încît, pentru a nu mă şti singură, s-a arătat gata să-şi părăsească şcoala, o dată în viaţă, călcîndu-şi principiile — fiindcă e cu totul împotriva vacanţelor fără rost — numai că nu l-am lăsat eu. Am simţit că fac mai bine dacă vin singură. Ştiam că mătuşa Drusilla e foarte sucită ; fiindcă soţul meu e aproape un străin pentru ea, venirea lui i-ar fi enervat pe amîndoi. Şi, cum bătrîna e aproape fără cunoştinţă, bine am făcut că nu i-am cerut lui una ca asta.

Jude păstrase un aer posac în timpul acestui elogiu al lui Phillotson.

— Domnul Phillotson e în toate privinţele îndatoritor cu tine, aşa cum se şi cuvine, spuse în cele din urmă.

— Firește.

— Ar trebui să fii o nevastă fericită.

— Firește că sînt.

— Aproape c-aş fi putut să zic mireasă. N-au trecut prea multe săptămîni de cînd ţi-am fost nun, şi...

— Da, ştiu ! Ştiu !

I se citea pe faţă ceva ca o dezminţire a penultimei ei replici, rostită cu asigurare în glas şi atît de măsurat şi fără viaţă, de parc-ar fi fost scoasă dintr-o pagină de conversaţie model din *Îndrumătorul bunei soţii*. Jude, care cunoştea fiecare vibraţie a vocii lui Sue şi prindea fiecare semn ce-i vorbea despre starea ei sufletească, era încredinţat că e nefericită, deşi nu se măritase nici de-o lună. Totuşi, faptul că fugise astfel de acasă, pentru a asista la ultimele clipe din viaţa unei rude îndepărtate, pe care cît trăise aproape că n-o cunoscuse, nu dovedea nimic, căci Sue făcea gesturi din acestea în chip firesc.

— Ei bine, primeşte din partea mea cele mai bune urări, acum, ca întotdeauna, doamnă Phillotson.

Ea îi răspunse cu o privire plină de mustrare.

— Nu, nu eşti doamna Phillotson, murmură Jude. Eşti tot Sue Bridehead cea dragă şi liberă, numai că habar n-ai ! Căsnicia încă nu te-a strivit şi nu te-a

mistuit în pîntecele ei uriaş, ca pe-o fărîmă fără individualitate.

Ea îşi luă un aer jignit, pînă cînd răspunse :

— Nici pe tine calitatea de bărbat însurat, după cîte văd !

— Ba da, pe mine da ! spuse el, clătinînd trist din cap.

Cînd ajunseră la căsuţa singuratică, umbrită de brazi, aşezată între Casa Neagră şi Marygreen, căsuţa în care Jude şi Arabella trăiseră împreună şi se înfruntaseră, el întoarse capul într-acolo. Acum era locuită de o familie mizeră. Nu se putu opri să nu-i spună lui Sue :

— Asta-i casa în care am stat, nevastă-mea şi cu mine, tot timpul cît am trăit împreună. În casa asta am adus-o după nuntă.

Sue se uită la casă.

— Prin urmare, asta a fost pentru tine ceea ce este casa de lîngă şcoala din Shaston pentru mine.

— Da ; dar eu n-am fost prea fericit aici, aşa cum eşti tu în casa ta.

În loc de răspuns, Sue strînse buzele în tăcere ; mai merseră un timp, pînă cînd ea îşi aruncă ochii spre el, să vadă cum îi primise răspunsul.

— Desigur, se prea poate să-mi fac o imagine exagerată despre fericirea ta ; nu se ştie niciodată, urmă el cu glas blajin.

— Să nu-ţi închipui una ca asta, Jude, nici măcar o clipă, chiar dac-ai spus-o în chip de înţepătură ! Nici

un bărbat n-ar fi putut să fie mai bun cu mine. Şi apoi, îmi dă deplină libertate — ceea ce bărbaţii mai vîrstnici nu fac în general... Dacă-ţi închipui că nu sînt fericită fiindcă-i prea bătrîn pentru mine, te înşeli.

— N-am nimic să-i reproşez în ceea ce te priveşte, draga mea.

— Şi nici n-ai să mai spui lucruri care să mă mîhnească, nu-i aşa ?

— N-am să mai spun.

Într-adevăr, nu mai spuse nimic, dar ştia acum că, dintr-un motiv sau altul, Sue simţea cît greşise cînd îl luase pe Phillotson de bărbat.

Se cufundară în depresiunea dincolo de care se înălţa satul— era ogorul unde, cu mulţi ani în urmă, Jude încasase o chelfăneală din partea fermierului. Urcînd spre sat şi apropiindu-se de casă, o descoperi în prag pe doamna Edlin, care în clipa cînd îi zări ridică dezaprobator mîinile spre cer.

— S-a dat jos, credeţi-mă ! strigă văduva. A ieşit din pat şi cu nimic n-am putut să-i abat gîndul. Ce-o să iasă din asta, nu ştiu !

Cînd intrară, o găsiră într-adevăr pe bătrînă lîngă cămin. Era înfăşurată în pături şi întoarse către ei o faţă asemănătoare cu aceea a lui Lazăr din pînza lui Sebastiano. Pesemne că uluirea li se citea pe faţă, pentru că bătrîna spuse cu glas stins :

— Ah, v-am luat piuitul, aşa-i ? N-am mai vrut să zac în pat, de dragul nimănui ! Ţi se încrîncenează

carnea să tot primești porunci ce să faci și cum să dregi, de la cineva care nu știe nici pe jumătate cît știi tu !... Las', c-ai să te căiești tu de căsătoria asta, și el la fel ! adăugă bătrîna întorcîndu-se spre Sue. Toți din neamul nostru se căiesc, și aproape toți ceilalți așijderea. Trebuia să faci cum am făcut eu, prostuțo. Și încă să-l alegi dintre toți bărbații pe Phillotson, dascălul !... Cine te-a-mpins să-l iei ?

— Cine le împinge pe cele mai multe femei să se mărite, mătușă ?

— A ! Vrei să zici că-l iubeai ?

— Nu vreau să zic nimic deosebit.

— Îl iubești ?

— Nu mă întreba, mătușă !

— Mi-amintesc foarte bine de omul ăsta. Era un bărbat cuviincios și de ispravă ; dar Doamne, iartă-mă ! Nu vreau să te jignesc, numai că sînt pe lumea asta bărbați pe care nici o femeie mai acătării nu-i rabdă. Aș fi zis că ăsta face parte dintre ei. *Acu* nu mai zic, fiindcă tu pesemne c-ai știut mai bine ca mine — dar așa *aș fi zis !*

Sue sări de pe scaun și ieși din casă. Jude o urmă și o găsi plîngînd în șopron.

— Nu plînge, draga mea, spuse Jude nefericit. Nu-ți vrea răul, dar știi doar cît de țîfnoasă și sucită e acum.

— Nu, nu din cauza asta ! spuse Sue, ștergîndu-și ochii. Felul ei stropșit nu mă supără de fel.

— Atunci, ce te supără ?

— Că ceea ce spune e adevărat!

— Doamne, dar cum se poate, nu ţii la el? întrebă Jude.

— Nu asta am vrut să înţeleg! se repezi Sue să răspundă. Dar că poate... poate n-ar fi trebuit să mă mărit!

Jude se întreba dacă într-adevăr chiar asta voise ea să-i spună din prima clipă. Se înapoiară, discuţia se domoli, şi mătuşa părea c-o îndrăgise pe Sue, fiindcă-i declară că nu multe femei de curînd măritate ar fi întins asemenea drum ca să vadă o babornită bolnavă ca ea. După amiază, Sue se pregăti de plecare, iar Jude tocmi un vecin care s-o ducă pînă la Alfredston.

— Te însoţesc pînă la gară dacă vrei, propuse el.

Sue nu-l lăsă. Omul sosi cu docarul, şi Jude o ajută să se urce, poate cu o grijă exagerată, pe care ea părea să i-o interzică din priviri.

— Îmi închipui că am voie să vin într-o zi să te văd, după ce mă întorc la Melchester? întrebă el pe jumătate supărat.

Ea se aplecă şi-i spuse cu glas dulce:

— Nu, dragul meu, încă nu trebuie să vii. Nu cred că eşti într-o dispoziţie potrivită.

— Prea bine, făcu Jude. Mergi sănătoasă!

— Rămîi cu bine!

Sue flutură mîna şi plecă.

— Are dreptate! N-am să mă duc! murmură el.

Petrecu seara şi zilele următoare înăbuşind în fel şi chip dorinţa de a o vedea, flămînzindu-se aproape, în încercarea de a stinge prin post iubirea lui pătimaşă pentru ea. Citea predici despre autoflagelare şi căută în *Istoria bisericii* pasaje în care era vorba despre schivnicii din cel de-al doilea veac. Înainte de a se înapoia de la Marygreen la Melchester, primi o scrisoare de la Arabella. Cînd văzu scrisoarea, simţi că se osîndeşte pe sine însuşi mai amarnic pentru scurta lui revenire la Arabella decît pentru dragostea faţă de Sue.

Băgă de seamă că scrisoarea poartă un timbru, ştampilat la Londra, şi nu la Christminster. Arabella îl înştiinţa că, puţine zile după dimineaţa în care se despărţiseră la Christminster, primise pe neaşteptate o scrisoare drăgăstoasă de la soţul ei din Australia, un fost administrator de hotel la Sidney. Venise în Anglia anume ca s-o găsească pe ea ; şi obţinuse autorizaţia de a deschide o cîrciumă în Lambeth. Dorea ca ea să vină să-l ajute în conducerea acestei afaceri, care promitea să fie bănoasă, pentru că birtul era aşezat într-un cartier minunat, foarte populat şi plin de băutori de gin. De pe acum realiza 200 de livre pe lună, care puteau fi cu uşurinţă dublate.

Cum omul spunea că încă o mai iubeşte foarte mult şi o ruga din tot sufletul să-l înştiinţeze unde se află şi cum se despărţiseră doar din pricina unei mici hîrîieli, iar angajamentul ei la Christminster era provizoriu, se dusese după bărbatu-său, aşa cum o îmbiase el să facă. Nu putea să nu simtă că e mai

degrabă a lui decît a lui Jude, ținînd seama că se căsătoriseră în lege și că trăise cu el mai multă vreme decît cu primul bărbat. Spunîndu-i adio lui Jude, fără urmă de dușmănie, nădăjduia că el n-o să căsuneze nici un rău unei biete femei și că nici n-o s-o denunțe ca să-i distrugă fericirea, acum, că avea și ea norocul să-și refacă viața și să ducă un trai mai bun.

X

Jude se înapoie la Melchester, care-i oferea ispita — sabie cu două tăişuri — de a fi aşezat la numai vreo douăsprezece mile şi jumătate de locul unde se statornicise acum Sue. La început, această apropiere i se păru a fi motivul neîndoielnic pentru care era hotărît să nu pornească spre sud ; doar Christminsterul răspîndea pentru el o tristeţe pe care Jude nu o putea îndura, în timp ce apropierea dintre Shaston şi Melchester îi făgăduia gloria de a înfrînge Necuratul într-o luptă piept la piept, glorie căutată cu tot dinadinsul de preoţii şi fecioarele din vremurile de început ale bisericii, de toţi cei care, dispreţuind fuga ruşinoasă, trăiau cu ispita alături, fără să păcătuiască. Jude nu se opri cu gîndul asupra vorbei scurte şi cuprinzătoare a istoricului, după care, în astfel de împrejurări, „natura înăbuşită îşi cere uneori drepturile".

Reîncepu cu disperată înfrigurare să înveţe în vederea preoţitului. Recunoştea că, judecată din punctul de vedere al perseverenţei cu care-şi urmărea

țelul și al credinței pentru cauză, purtarea lui în ultimul timp fusese mai mult decît îndoielnică. Patima pentru Sue îi răvășea sufletul ; și totuși, instinctiv, faptul că vreme de douăsprezece ore se lăsase prins în mrejele legitime al Arabellei îi apărea mai ticălos — deși ea nu-i vorbise despre soțul ei din Sidney decît după aceea. Înfrînsese, după cum socotea cu bună-credință, orice pornire spre patima beției, căreia de altfel nu i se dedase niciodată cu plăcere, ci doar ca să scape de insuportabile chinuri morale. Totuși, descoperea cu deznădejde în suflet că, luat așa cum era, prea îl bîntuiau multe pasiuni pentru a deveni un bun cleric ; tot ce mai putea el să nădăjduiască era ca într-o viață de neîntreruptă luptă între trup și spirit primul să nu iasă totdeauna biruitor. Una dintre plăcerile lui, în orele cînd nu se îndeletnicea cu lecturi religioase, era aceea de a-și cultiva modestul lui talent pentru muzica bisericească și exercițiile vocale pe temă dată, pînă cînd, simțindu-se în stare să cînte destul de curat după partitură, intră în cor. Într-un sat așezat la o milă sau două depărtare de Melchester se afla o biserică restaurată, în care Jude pătrunsese mai întîi pentru a pune la locul lor noile coloane și capiteluri. Făcuse astfel cunoștință cu organistul, și pînă la urmă ajunsese să cînte în cor, ca bas.

Spre această parohie pornea în fiecare duminică și uneori și în timpul săptămînii. Într-o seară, prin preajma Paștelui, corul se adună la repetiție, urmînd să descifreze și să pregătească pentru săptămîna ce

venea un imn nou, despre care Jude aflase că ar fi fost scris de un compozitor din Wessex. Imnul se dovedi a fi o compoziţie de o neobişnuită forţă emoţională. În timpul ce corul îl cînta şi-l repeta, acordurile lui îl învăluiau pe Jude, tulburîndu-l nespus.

După ce se sfîrşi repetiţia, se duse la organist ca să afle amănunte. Textul era în manuscris, iar numele compozitorului se afla în capul paginii, împreună cu titlul imnului : *La picioarele crucii.*

— Da, spuse organistul. E un om de prin părţile noastre. E muzician de meserie la Kennetbridge — pe drumul dintre satul nostru şi Christminster. Vicarul îl ştie. A fost crescut şi educat după datinile Christminsterului, ceea ce explică frumuseţea acestei bucăţi. Cred că lucrează în biserica mare de acolo, unde conduce un cor bisericesc. Uneori vine şi pe la Melchester, ba o dată a şi încercat să obţină locul de organist al catedralei, care era vacant pe atunci. Acum, de Paşte, imnul ăsta se cîntă peste tot.

În timp ce mergea spre casă, îngînînd melodia, Jude începu să se gîndească la cel ce-o scrisese şi la motivele care-l îndemnaseră s-o compună. Ce om de suflet trebuie să fie ! Descumpănit şi zbuciumat cum se simţea acum din pricina lui Sue şi a Arabellei, cu conştiinţa răvăşită de situaţia lui încurcată, ce mult i-ar fi plăcut să-l cunoască pe omul acela !

„Dintre toţi oamenii, doar el mi-ar putea înţelege păsul", îşi spuse nestăpînitul Jude. Dacă pe lumea asta exista vreun om potrivit pentru a-i fi lui du-

hovnic, acela trebuia să fie compozitorul, fiindcă şi el trebuie să fi suferit, să se fi zbătut, să fi năzuit.

Pe scurt, măcar că n-avea nici timp, nici bani de irosit pentru drum, Fawley se hotărî, ca un copil ce era, să se ducă la Kennetbridge chiar în duminica următoare. Drept care porni dis-de-dimineaţă, fiindcă în tîrgul acela nu putea ajunge decît schimbînd trenuri pe nişte linii foarte întortocheate. Cam pe la prînz, sosi acolo şi, trecînd podul spre burgul ciudat şi vechi, întrebă de casa compozitorului.

I se spuse că e o clădire roşie de cărămidă, aşezată ceva mai încolo. De asemenea că nici cinci minute nu sînt de cînd persoana căutată tocmai trecuse pe stradă.

— Pe ce drum ? întrebă Jude nerăbdător.

— Drept spre casă, venind de la biserică.

Jude porni în grabă şi curînd avu plăcerea să zărească, la nu prea mare depărtare înaintea lui, un bărbat în haine negre şi cu o pălărie neagră de fetru pe cap. Grăbi pasul, ca să-l poată ajunge. „Un suflet flămînd în urmărirea unui suflet îndestulat ! îşi spunea. Trebuie să vorbesc cu omul ăsta !"

Totuşi, n-a fost în stare să-l ajungă din urmă pe muzician înainte ca acesta să intre în casa lui, şi de-abia atunci răsări în mintea lui Jude întrebarea dacă ora era potrivită pentru vizite. Fie că era, fie că nu, Jude se hotărî să intre numaidecît, de vreme ce ajunsese pînă aici, fiindcă drumul de înapoiere era

prea lung ca să-şi poată îngădui să aştepte pînă tîrziu, după amiază. Omul ăsta cu suflet o să înţeleagă lipsa lui de ceremonie. Poate că el va fi sfătuitorul desăvîrşit pentru Jude în această împrejurare, cînd o patimă pămîntească şi neîngăduită i se strecurase hoţeşte în inimă, prin poarta lăsată deschisă ca să intre credinţa.

Jude sună şi fu poftit să intre. După o clipă apăru şi compozitorul, şi, cum Jude era cuviincios îmbrăcat, prezentabil, şi avea înfăţişare de om cinstit, fu primit cu bunăvoinţă. Îşi dădea totuşi seama că explicarea motivului pentru care venise va produce oarecare stînjeneală.

— Cînt în corul unei biserici de lîngă Melchester, spuse el. În săptămîna asta am repetat imnul *La picioarele crucii,* care, după cîte am înţeles, este compoziţia dumneavoastră.

— Da, eu l-am compus, acum vreun an.

— Îmi place. Cred că e o frumuseţe !

— Da, desigur, au spus-o şi alţii. Ar ieşi bani de aici de-aş putea numai să-l văd tipărit. Mai am şi alte compoziţii, care ar merge împreună cu ăsta şi pe care aş dori să le pot publica. Află că pînă acum nu m-am ales nici măcar cu o hîrtie de cinci livre de pe urma lor. Editorii ăştia vor să obţină dreptul de a publica opera unui compozitor neştiut cum sînt eu pe un preţ mai mic decît aş plăti eu unui om ca să-mi facă o copie frumoasă după manuscris. Imnul

de care vorbeşti dumneata l-am împrumutat cîtorva prieteni de pe-aci şi din Melchester, şi aşa a ajuns să mai fie cîntat. Dar mare sprijin în muzică nu găseşti. Mă las păgubaş. Astăzi, dacă vrei să faci bani trebuie să te apuci de negoţ. Eu unul mă gîndesc la negustoria de vinuri. Iată şi catalogul — încă n-a fost pus în circulaţie — dar poţi să iei unul.

Îi întinse lui Jude un catalog-reclamă de cîteva pagini, în format de broşură, împodobit cu chenar roşu. Înăuntru erau înşirate diferite sorturi de bordeaux, şampanie, porto, sherry şi alte vinuri, cu care îşi propunea compozitorul să înceapă noua lui aventură. Jude fu mai mult decît uluit cînd descoperi din ce aluat este plămădit omul de suflet ; simţea oricum că nu acestuia i se poate spovedi.

Mai zăboviră puţin, dar acum erau stînjeniţi, fiindcă, din clipa în care muzicianul îşi dădu seama că are în faţa lui un om sărac, purtarea i se schimbă. Nu mai semăna cu ceea ce fusese cît timp înfăţişarea şi vorba lui Jude îl amăgiseră asupra situaţiei şi gîndurilor tînărului. Jude mai bîigui ceva despre sentimentele care născuseră în el dorinţa de a-l felicita pe autorul unei compoziţii atît de înălţătoare, apoi, încurcat, îşi luă rămas bun.

Călători spre casă în trenul acela amorţit de duminică şi zăbovi prin săli de aşteptare neîncălzite în ziua răcoroasă de primăvară, amărît tot timpul la gîndul naivităţii care-l împinsese spre o asemenea

expediție. În casa lui din Melchester îl aștepta o scrisoare sosită în dimineața aceea, cîteva minute după ce plecase el de acasă. Era un bilețel plin de părere de rău din partea lui Sue, care-i spunea cu încîntătoare umilință că-și dă seama cît de urîcioasă fusese oprindu-l să vină s-o vadă, că se disprețuiește pentru purtarea ei atît de convențională și că-l poftește să vină negreșit chiar în duminica aceea, cu trenul de unsprezece patruzeci și cinci, pentru a lua prînzul cu ei la unu și jumătate.

Jude aproape că-și smulse părul din cap la gîndul că scrisoarea îi căzuse în mîini prea tîrziu ca el să se mai poată supune poruncii cuprinse în ea. Dar în ultima vreme se canonise atîta, încît, pînă la sfîrșit, himerica lui expediție la Kennetbridge i se păru a fi fost într-adevăr anume pusă la cale de providență, ce urmărea să-l ferească de ispite. Totuși un sentiment de ciudă față de credință, sentiment care-l încercase de mai multe ori în ultimul timp, îl făcu să ia în rîs ideea că Dumnezeu trimite oamenii după cai verzi pe pereți. Îi era dor s-o vadă pe Sue ; era supărat că scăpase prilejul. Îi scrise de aceea numaidecît, povestindu-i ce i se întîmplase, spunîndu-i că nu mai are răbdare să aștepte pînă duminica următoare și că va veni în orice zi din săptămînă pe care o va hotărî ea.

Fiindcă scrisoarea lui era mult prea înflăcărată, Sue, după cum îi stătea în obicei, amînă răspunsul

pînă-n joia dinaintea Vinerii mari. Îi scrise atunci că poate veni chiar în după-amiaza aceea, dacă dorește, și că aceasta este prima zi în care-l poate primi, fiindcă de cîtva timp îl ajută pe soțul ei la școală. Drept care Jude obținu o zi liberă de la atelierul catedralei, în schimbul unei neînsemnate rețineri din salariu, și plecă.

SUMAR

Prefață V
Tabel cronologic XIX
Partea întîia. La Marygreen 3
Partea a doua. La Christminster 119
Partea a treia. La Melchester 207

Redactor : NICOLAE TEICĂ
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Apărut 1969. Tiraj 85.175 ex. broşate. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 12,51. Coli tipar 11. A. nr. 12.818/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 82—31=59

Tiparul executat sub comanda nr. 90 591 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

thomas hardy

PORTRET DE AUGUSTUS JOHN (1878—1961)

«Cine caută în literatură apă de trandafir, nu o va găsi în acest scriitor. Și cine caută pictura fericirii, i se va părea că o găsește, dar întotdeauna va veni cea mai crudă dezamăgire. E ceva dur în toate romanele lui — *dura lex* a vieții. *Fatalitatea* urmărește mereu pe eroi și-i distruge. Rar a fost denunțată atît de crud „ironia vieții" ca în aceste romane tragice.»

G. IBRĂILEANU (1925)

bibliotecа bpt pentru toți

. I-li Lei 10

editura pentru literatură